

VEDAT GÜNYOL

DÜNDEN BUGÜNE

Denemeler

cem / KÜLTÜR

VEDAT GÜNYOL • DÜNDEN BUGÜNE
cem / KÜLTÜR

DOSTLARIMLA BİRLİKTE

TÜRK YAZARLARI DİZİSİ

Dünden Bugüne
Vedat Günyol
1. Bası: Nisan 1995 / Cem Yayınevi
Dizgi: Cem Yayınevi
Montaj: Oğuz Öztürk
Baskı: Engin Matbaacılık
ISBN: 975 - 406 - 525 - X
Cem Yayınevi: Küçükparmakkapı İpek Sokağı No:11
80060 Beyoğlu - İstanbul
Tel: 243 05 50 / 243 20 23 • Faks: 244 15 33

VEDAT GÜNYOL

DÜNDEN BUGÜNE

(Denemeler)

cem yayınevi

Vedat Günyol
DÜNDEN BUGÜNE

(Denemeler)

I. BÖLÜM

biz, bilinmezler dünyasının zavallı insanları

Bu sabah (tarihi önemli değil) evden çıkıp büklüm büklüm yollardan dolana dolana ana caddeye ayak atarken, yerde, ezilmiş, kan revan içinde bir kara kedi yavrusunun ölüsüyle karşılaştım. Zavallıcık, daha bir iki aylık yaşam serüveninin sınırında yok olup gitmişti canlılar dünyasından. Düşündüm: Biz insanlar da aynı yolun yolcusuyduk. Yalnız arada bir ayrım vardı: Biz bilinçli, onlar bilinçsizdi (acaba?). Kedicik, yaşamla yaşam-ötesinin, yani ölümün, yok olup gitmenin bilincinde, ayrımında değildi (biz öyle bilelim). Yaşamla ölüm aynı çizgide buluşuyor onda, tüm hayvanlarda ve bitkilerde olduğu gibi.

Peki diyorum kendi kendime: Kedi ölüsü yerine insan ölüsü çıksaydı karşıma, ne yapar, ne olurdum dersiniz? Burkulur, hayıflanır, acınır, belki de bir özdeşleşme saplantısına girer, kendimle ölü arasında bir ilişkisizlik kurar, ona benzememeye can atıp, Dağlarca'nın dediği üzere "başkası ölür ama ben ölmem" deyip kendime bir avunma yolu arardım.

Ama ayıp ederdim kuşkusuz. O gün bugün ölüm-dirim üstüne düşünüyorum da, yokluk denen ölüm kaçınılmaz bir şey olarak çıkıyor karşıma. Hurisi, gılmanı ile bir cennet masalına aklım yatmıyor, yatmaz oluyor, ben domuz, ben imansız, ben hınzır, ben zındık, ben agnostik herife.

Öbür dünya masalına inanmadan yaşanır mı? Böylesi bir masala inanmadan yaşamak bir kahramanlık işidir, bunu bilesiniz.

Ama bu dünya, kahramanlık olmadan yaşanamaz bir dünyadır, aklı işleyen, yüreği hoplamadan edemeyen insanlar, o bir avuç insan için.

İsa'nın, Musa'nın Muhammed'in Tanrısı, öbür dünya üstüne romantik birtakım özlem dolu, akıl almaz mutluluk vaatleriyle insanları avutma yolunda yüzyıllarca etkili olmuş, hâlâ da olmaktadır.

İşte böylece, ta yüzyıllar ötesinden kulaktan kulağa, ağızdan ağıza, söylene aktarıla, nakledile edile, donmuş, dondurulmuş bilgiler, masallar geçerliliğini sürdürüyor, aklın terazisine vurulmadan, vurulamadan.

Geçenlerde İlhan Selçuk'un akli ve nakli bilgilerle ilgili bir yazısını okuyunca bu konuya ilgim arttı.

Düşünce tarihinde Rönesans, dünya görüşünde nakle değil, akla dayalı bilginin ön plana çıkışını müjdeler.

Bu konuda aydınlatıcı bilgilerle bezeli bir kaynak kitaptan alıntılar yapmak istiyorum. Bu kitap Nazan ve Mazhar İpşiroğlu'nun *Sanatta Devrim* adlı ortak yapıtıdır. Şöyle diyor yazarlar:

"XX. yüzyılın ilk çeyreği, Batı'da olduğu gibi bizde de büyük değişikliklere gebeydi. Tanzimat'tan beri ülkemizde birçok reform yapılmıştı. Fakat bunlar Batı örneklerini taklitten öteye geçememişler, yüzeyde kalmışlardı. Atatürk devrimi, Batı'nın çağ değişimini yaşadığı bir dönemde, derine inmeyi, hakikat anlayışında ve düşünce tarzında kökten bir değişmeyi zorunlu görüyordu.

Hakikat, Doğuluya göre her türlü değişikliğin üstünde ve ötesindedir. İsa dini değişmeyen hakikat anlayışını Musevilikten almış ve onu benimsemişti. Müslümanlıkta hakikat Tanrı buyruğunda belirir. İslam dininin taşıyıcısı söz (kelam)'dür. Öğretimin temeli söz'de dondurulan, değişmeyen hakikatlere dayanır. Medrese bu hakikatlerin bekçisidir ve nakil geleneğiyle bunlar kuşaktan kuşağa iletilir.

Dogmaların kırılması, medreselerin kapatılması, nakil geleneğinin yıkılması İslam dünyasında ilk kez Türkiye'de Cumhuriyet döneminde başlar. Hakikatin bir veri olmadığını, kazanılması gereken bir değer olduğunu da devrim bize öğretti. Verilmiş hakikatler (dogmalar) bizi tek yönlü düşünmeye alıştırmıştı. Tek yönlü düşünmeyle, değil dünyayı, kendimizi bile tanıyamayacağımızı öğrendik."

2000. yılın eşiğinde ne yazık ki, Türkiyemizde insan potamızın yüzde doksan beşi, akıldışı, adına nakli dediğimiz bilgilerin tutsaklığını yaşamaktadır, körü körüne, kulağına üflenenlere inanmakla yetinerek.

André Gide, *Günlük*'lerinde (1942-1949) insanın özünü saptarken şöyle diyor: "Görüp saptayamadığın ya da ispatlayamadığın yerde, inanmak gerekiyor."

Neye inanacağız- "Şeytana göre Tanrı ancak kafamızda yaşamaktadır" diyen A. Gide, uzayın, duyularımızla algılayamadığımız, ama böceklerin yakalayabildiği titreşimler ve ışınlarla dolu olduğunu söylüyor ve insanın en övünülesi yanının, evrendeki "seçilmez dalgaları ve duyumlanmamış titreşimleri yakalamaya elverişli aygıtlar yapmayı becermesi" olduğunu ileri sürüyor. Gözleri görmeyen yarasaların avlarını hiçbir engele çarpmadan yakalamalarını bu tür duyumlar ve titreşimlerin varlığıyla açıklıyor.

Bu konuda Fransız bilgin Jean Perrin de, *Bilim ve Umut* (1948) adlı yapıtında duyular üstünde duruyor ve şöyle diyor: "Metafiziğe girmiyorum. Duyuların tek gerçek olduğunu anımsatmaktan vazgeçmiyorum. Duyular tek gerçektir, bugünkü duyulara, olası bütün duyuları eklemek koşulu ile."

Hadi gelin de çıkın işin içinden. Bilimin dediğine mi inanalım, nakli bilgilerin dediklerine mi?

Biz yine aklımıza dayanarak bu bilinmezler dünyasından göçtükten sonrasını düşünelim. Ne yazık ki, yine de bilinmezlik çıkıyor karşımıza. Amerikan tiyatro yazarı Tennessee Williams'ın *Anılar*'ında söylediklerine katılmamak olası değil. Şöyle diyor ünlü yazar: "Ölümden sonra sonsuz bir unutmadan başka bir şeyin var olacağına inanamıyorum. Ne varki, bu düşünceyle yaşayıp durmak korkunç bir şey. Bilmiyorum kim söylemiş, dünyanın bütün düz çizgileri aslında eğri çizgilerdir ve her eğri çizgi hep çıkış noktasına döner, diye. Bu bir çeşit dirilişe benzeyebilir, ama ne kadar uzun zaman beklemek gerekecektir? Bu uzak olasılık bir avuntu olabilir, ama çok soğuk bir avuntu. İğrenç pisliklere gömülmüş bir gezegende (eğer var olacaksa hâlâ) yeniden doğmak, hem de farklı koşullarda. Bunu düşünmekten korkuyorum."

Bütün bunları düşünmek insanın içini hüzünle dolduruyor, Jorge Luis Borges'in *Altın ve Gölge* adlı şiir kitabındaki şu dizelerde dile gelen hüzünle:

Mermere düşen
yağmur hüzündür; hüzündür
toprak olmak
İnsanın, düşün, şafağın
parçası olmamak hüzün.

(Selahattin Özpalabıyıklar çevirisi)

ses bayrağı dil

Dil, bir ulusun ya da uluslaşmamış küçük bir topluluğun, diyelim, bir kabilenin can damarıdır. İnsanları birbirine kenetleyen, birbirine yaklaştıran, gönülden gönüle köprü kuran en etkin araç, dilden başka ne olabilir? Karşı karşıya gelen ayrı ulustan iki kişi, ortak bir dil yokluğunda ancak işaretlerle anlaşabilir. Aşk konusuna gelince, onun ortak dili göz süzüşlerinden, burun deliklerinin pırpırından, depreme uğrayan bedenin sarsılışından kaynaklanan evrensel bir dildir. Ama insan ilişkileri aşkta odaklanmaz ki... Odaklansa da binde bir. Dünya yüzündeki milyarlarca insanı ortak bir dile kavuşturma çabaları olumlu bir sonuç vermemiştir bugüne dek. Esperanto deneyimi, ne yazık ki şovenlik gerekçesiyle ölü doğmuş bir dil atılımı olmaktan öteye gidememiştir.

Bugün dünyada evrensel bir dil olma yolunda İngilizce birinci planda yer alıyor. Fransızların Almanca'ya, Almanların Fransızca'ya olan tiksintisi, evrensel bir anlaşma dili olarak İngilizce'ye üstünlük kazandırıyor ne yazık ki. Rusça alfabesinin (Yunanca, Bulgarca, hatta hatta Ermenice, Çince, Japonca alfabeler gibi) çetrefil oluşundan kaynaklanan bir çekince ağır basıyor. Latin harflerinin açık seçik, güler yüzlü çehresi Türkçemize yansıdı yansıyalı, ne kadar rahatlığa kavuştu dilimiz.

Latince bir ara Avrupa'da uygar dünya dili olma ayrıcalığını kazandı. **Deliliğe Övgü** yazarı Roterdam'lı Erasmus başını çekiyordu bu dil yaygınlığının. Onu, **Ütopya** yazarı Thomas Moore, **Atlantis** yazarı Bacon izledi.

Ben diyorum ki (hoş, söylemesem ne olur?), her dil kendi özünde, kişiliğinde güzel ve sıcaktır, sevilesi bir ortamda. Bir Afrikalı zenciye sorun hangi dil güzeldir diye, kuşkunuz olmasın, kendi dilini

söyleyecektir ilkten. Şu dil güzel, şu dil güzel değil diye bir kavgaya girişmeyelim ne olursunuz... İnsanlar birbiriyle anlaşma aracı olarak kullandıkları, tınılı, uyumlu, bağırtılı ses düzenini elbette sevip bağırlarına basacaklardır. Anaya seslenen ilk çağrıltı, mama, ana, mamiş, mutti, madır ile güzelin güzeli uluslararası bir dil niteliğini kazanmıştır.

Bir de bu dili yazıya dökerseniz, o zaman edebiyatlar, şiirler, öyküler, romanlarla çıkar ortaya ve bunlar çeşitli dillere çevrildiklerinde aynı yürek çarpıntısını yaşatırlar.

Şu dünya yuvarlağında diller çeşit çeşit de olsa, yazgıları aynıdır, kıl payı ayrılmazlar birbirinden.

Ayrı dillerde yetişmiş iki insanın yazışma isteğini bir düşünün. Diyelim yazışma Türkçe olacaktır. Ama hangi harflerle? Elimin altında, Selim III'ün kızkardeşi Hatice Sultan'la, onun buyruğunda görevli Alman ressam ve mimar Melling'in mektuplarının fotokopileri var. Melling uzun süre İstanbul'da kalmış, Hatice Sultan'ın Ortaköy'deki Neşatabad Bahçesi'nden başka, Selim III için Boğaz'ın Rumeli yakasındaki birçok yalı ve sarayı yapmış. Ayrıca 18. yüzyıl sonlarında İstanbul'un önemli yerlerinin, sokaklarının, halk yaşantılarının resmini çizmiş yaman bir adam.

Hatice Sultan, Melling'i giysileri, takıları, köşk yapıları ile ilgili işlerde de kullanmış da kullanmış, ona kalfa diye seslenerek.

Sonunda Türkçe'yi şöyle böyle öğrenen Melling, Sultanla olan estetik ve yapımsal işler doğrultusunda, yüz yüze gelmeden onunla mektuplarla anlaşmayı yeğlemiş ve Allah'ın belası, canımın gönlümün cilası Robert Anhegger'in eline geçmiş bu mektupların kopyaları. Mektuplar, İtalyanca ve yarı yarıya Almanca harfler karışımı bir yazı türü ile kağıtlara dökülmüş.

Türkçe'nin Latin harfleriyle yazılışının ilk örneği niteliğindeki bu mektuplardan sadece birini sizlere sunacağım.

Şemsettin Sami'lerden ve daha bilmem kimlerden önce, çok önce düşünülmüş ve uygulanmış bir güzel yazı türü karşısındayız. Atatürk'ün, o büyük, büyüğün büyüğü bir atılımla, Türkçe'yi Latin harflerine, dolayısıyla okunup anlaşılırlığa kavuşturmasının kökeninde

yatan bir içgüdü ürünü ve başlangıcı saydığım bu mektuplardan biri şöyle:

"Melling Kalfa,

Uckur (uçkur) /resmi, bekendim/ dulbent (tülbent) irfsaldir (gönderilmiştir), iscletesin bakim (bakayım) ibtida (önce) bir parça iscletip (işletip) (İtalyanca'da Ş harfinin karşılığı sc'dir) ghetiresin (getiresin) bakayim beghenirmiyim una ghure (ona göre) iscletesin (işletesin), hem ne kadar kurusca (kuruşa) olur bildiresin para pescin (peşin) / vereyim sirma ve ipek pesend ile iscleneghektir (işlenecektir) / ipek az olsun sirması cuk (çok) olsun sen ne renk ipek munasip ghurarsen (görürsen) isciye (işçiye) ghendin (kendin) tarif idesin 20 kurusc (kuruş) sana irfsaldir (gönderilmiştir).

Bu yazı örneği, ayrı dillerde yetişmiş insanların anlaşma isteğine bir ileri adım niteliği taşıyor bence. Dil bir anlaşma, koklaşma, sevişme aracıdır. Yunus'lardan, Karacaoğlan'lardan, Pir Sultan'lardan, özümüzü özümüze katarak gelen Baki'lerden, Fuzuli'lerden, Nefi'lerden süzüle süzüle, Osmanlıca'nın dışında gelişip kimliğini bulmaya çalışan bir özsuyu katalım buna diyorum. Ve diyorum ki, gelmişi geçmişiyle eski yeni Türkçemizi, günümüz Türkçesiyle seviştirelim. Kabul mü?

Ağustos 1992

zekâ ve akıl karşıtlığı

Bir yazıya başlamak ve onu sürdürmek bir anlatılmaz beceri işidir. Günlük bir olaydan, bir yaşam kırıntısından yola çıkarak yazmak var, bir de bilgi dağarına ve deneyim birikimine dayanarak yazmak var, tüm yazma becerisini kullanarak. Ben bu konuda hep, çok sevdiğim ve hayran olduğum İlhan Selçuk'a öykünerek yazmayı yeğliyorum, yani bir olaydan, bir olgudan yola çıkarak.

Alın size zekâ ve akıl üstüne bir yazı.

Geçen gün, konuğum olan üstün zekâlı bir karı-koca (koca-karı değil) günlük yaşamın alışveriş ortamında karşılaştıkları, hepimizin karşılaştığımız sıradan bir olayı aktarırken, İstanbul'da her gün yaşadığımız akıl almaz çarpıklıklar üstünde durdular dirençle. Olay şu: Günlük alışverişe mi çıkıyorsunuz, çarşıda pazarda ne denli yutturmacalar, uyutup kandırmacalar, haydi sözümüzü sakınmayalım, namussuzluklar sizi bekliyor. Belediyelerin Sabit Pazar adı altında güya halkın yararına açıp kolladığı pazarlar resmen bir kazık ortamı. Şöyle ki, türlü meyvesi, sebzesi ile mostralık diyebileceğim mallara gönül verip kesenize göre davranıyorsunuz. Eve gelip de paketleri açınca yarısı çürük çarık mallarla karşılaşıyorsunuz. Bu pazarlarda insana seçme hakkı tanınmıyor. Oysa haftalık pazarlarda alıcılara seçme hakkı tanınıyor.

Bu seçme hakkı büyük besin mağazalarında geçerli yalnız. Bir tane elma mı almak istiyorsunuz, serbestsiniz. Yüz gram kıyma, elli gram pastırma buyruğunuzda. Öyle yarım kiloluk alışverişe bile burun kıvıran satıcılar karşısında değilsiniz.

İşte, yukarıda sözünü ettiğim o genç karı-koca, bütün bu dertlerden kurtulmak için büyük besin mağazalarına gidiyorlar. Gidiyorlar ama o zeki beyinimiz dükkânı soyarcasına alışverişle ayaklı sepetlerini dolduranlara fena halde içerliyor ve sesli düşünerek nefretini dışa vuruyor. Bu da eşini zor durumlara düşürüyor, iyi mi?

İşte, bu olay karşısında düşündük durduk. Zeki bir insan, bir yerde,

aklını kullanmak zorunda olmamalı mı?

Polonyalı yazar Brudzinski şöyle diyor: "Zekâ saçmalığa götürür; akıl bazılarını görmezden gelir."

Evet, zekâ, doğruyu, güzeli, çirkini hemen yakalar; akılsa onu süzgeçten geçirir, düzene sokar, ele avuca sığar duruma getirir.

Emerson'a bakılırsa, dünyayı yöneten zekâdır. Burada Emerson'un zekâ dediği şeyin akıl olduğunu bilmekte fayda var bence. Ben diyorum ki, haddim olmayarak tabii, zekâ, aklın sivri ucudur, onunla yola çıkılır ama yol sürülmez. Bir yerde aklın önderliği kaçınılmaz bir gereksinme niteliği kazanır.

Ne kadar zeki insan tanıdımsa hiçbiri -abartmayayım- aklını kullanmasını bilmediler. Belki de iyi ettiler, ne bileyim ben; atalarımıza bakılırsa, akıl için tarik (yol) birdir. Bugünkü dünyamızda bakıyoruz da, akıl için yol hiç de bir değil. Bir Batılının aklıyla Doğulunun aklı bir mi? Öyle olsa, dünya tümüyle bir uyuşum, bir anlaşım içine girmez miydi?

Hadi gelin, dünyamızın esenliği için zekâ ile aklı bir potada eritip insanlığın esenliğine adayalım, olmaz mı?

Kasım 1992

kuşku üzerine

Genel anlamda kuşku iyi bir şey değildir; arkadaşından, dostundan, yakınından kuşkuya düşmek acınası bir durumdur. Bu tür kuşku yapıcı değil, yıkıcıdır. Ama bir de bilimsel kuşku var. İşte, o olmasa, dünya hep bıraktığımız yerde kalakalır tüm ilkelliğiyle. Bilimsel kuşku değil mi, bilim adamlarını yeni yeni buluşlara yönelten, dünyayı yaşanır duruma sokma yarışında ön plana iten. Bu bilimsel bir kuşkudur, felsefi düşüncenin de yedeğine aldığı.

Bütün bunları niye yazıyorum dersiniz? Son zamanlarda, kira evimin kitaplarla dopdolu odasında, sıkıldıkça saldırı saldırıverdiğim kitaplar arasında, bir rastlantıyla Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi'nin ikinci cildinde Pierre Bayle (Piyer Beyl) (1647-1706) adlı Fransız düşünürün resmi ve yaşamöyküsü ile karşılaştım. Tanıtma yazısı şöyleydi: "Fransız düşünür. Kuşkucu bir yaklaşımla dinsel inançların usla temellendirilemeyeceği görüşünü savunmuştur."

Bu kadar bilgi yetti bana kuşkuculuğa gönül vermiş bir kimse olarak. Ama yine de Descartes'ın felsefi kuşkuculuğuna gönül bağlayarak.

Şimdi gelelim Pierre Bayle'e. Aynı ansiklopedide onun için şöyle deniyor: "O, yaşamını iki ilkeye adadı: dinsel hoşgörüsüzlük ve felsefede dogmacılık."

Diderot onu şöyle tanımlıyor: "İnandığı her şeyden kuşku duyacak kadar çok bilgisi vardı." Aslında din kuşkuyu kapı dışarı eder, bilimse onu bağrına basar.

Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi, onun için şunu yazıyor: "Bayle'in kuşkucu yöntemle ele aldığı pek çok konu arasında ikisi daha büyük önem taşır ve onun kalıcı etki yapan görüşlerini oluşturur. Bunlardan ilki tanrıbilim, ikincisi de bilgi kuramı kapsamındadır.

Kuşku peygamberi Bayle'e göre dinsel dogmaları akıl temeline dayandırmaya çalışırsak, önlenemez bir çelişkiye düşeriz. Bu çelişki de tüm yaşamımızı etkiler.

Şimdi Pierre Bayle'i burada bırakıp bu konudaki düşüncelerimize bir çekidüzen verelim diyorum.

Bu ara bakıyorum da, birçok aydının düşünceleri çıkıyor karşımıza. Örneğin, adını şimdi anımsayamadığım bir düşünür şöyle diyor: "Dinciler hep çağdışı düşerler ister istemez. Donmuş, dondurulmuş inanç ve düşüncelerle. Oysa yaşam hep yenileşme yolundadır, durağanlığa kafa tutarak.

Hazırlop inanç kalıplarında donup kalmışlığı neyle aşabiliriz? Kafa yorup eğriyi doğrudan ayırarak.

Bu konuda kafa yormak, düşünmek bir zorunluluktur. Düşünmek, kafa yormaksa öyle kolay bir şey değildir. Bakın İrlandalı büyük yazar ve düşün adamı Bernard Shaw ne diyor şu konuda:

"Yılda üç ya da dört kez düşünen çok az insan vardır. Ben, ünümü haftada bir ya da iki kez düşünmeye borçluyum."

Evet, insan düşünmediği sürece, dünyayı, düşünmeden inandırmaya koşullandırılmış sürü sürü insan topluluklarına teslim eder, edebilir.

Türkiyemizde bugün sürü sepet birçok insan, kafa yormadan, çağdışı inançlarla koşullandırılmış, Atatürk aydınlığına karşı çıkma yönünde eğitilmiş durumda. Olsun; ama çatlasalar da patlasalar da Atatürk aydınlığı üste çıkacak ve inanç karanlığını yenecektir. Benden söylemesi.

27 Mart 1993

kültür ve uygarlık

Geçen gün genç bir dostla hoşbeş ediyorduk. Birden, "Bana kültürlü ve uygar insanı tanımlar mısın?" diye, sorgu dolu bakışlarla karşıma dikildi. Hoppala! Nerden çıktı bu sorgulama, rahatımı kaçıran bu sorgulama?

Elbette, her okuryazar gibi ben de bu konuya eğilmiştim karınca kaderince. Ama ne de olsa, hiç geciktirmeye gelmez bir eda ile ortaya atılan böylesi bir soru beni o anda ayaküstü, düşüncelerimi yola yordama koyup yanıt vermeye zorladı.

Kültür deyince, ilkten İsveçli yazar Selma Lagerlof'un (1859-1940) şu çok sevdiğim tanımı aklıma düştü:

"Kültür, insanın öğrendiği her şeyi unuttuktan sonra geriye kalandır."

Kültürlü dediğimiz insan, elbette ki çok kitap devirmiş, her okuduğunu aklının ve beğenisinin süzgecinden geçirip özümsemiş bir insandır.

Ne var ki, o insan okuyup beğendiği her şeyi ezberinde tutup şurda burda uluorta bilgi taslayan ve bu yolla kendine hayranlar kazandırmaya çalışan insan değildir.

Kültürlü insan konusunda bir de Fransız Mareşal Foch'a (Foş) kulak verelim. Ona göre "Kültürlü insan yoktur; yalnız kendini yetiştiren insan vardır."

Şimdi burdan yola çıkarak Selma Lagerlof'un tanımına şunu eklememiz gerekiyor: Kültür her ne kadar insanın öğrendiği her şeyi unuttuktan sonra geriye kalansa da, o kalanı durmadan beslemek de kültürün ölmezliği ve sürekliliği bakımından yabana atılmaz, atılamaz bir zorunluluktur.

Kültürlü insanın tanımını siz gelin de asıl Jean-Paul Sartre'dan dinleyelim. Şöyle diyor Sartre: "Bence kültürlü insan, dünyadaki durumunu anlamasına yarayan bilgi ve yolları edinmiş insandır."

Ben de diyorum ki, kültürlü insanı tanımlarken, kafasını ve yüreğini dünyaya, çağına, çağdaşlarına açan insanı da hesaba katmalıyız, özellikle. Bu konuda da Alman romancı ve düşün adamı Tho-mas Mann'a kulak verelim. Ona göre: "İnsan birey olarak, yalnız kendi kişisel yaşamını değil, aynı zamanda, bilinçli ya da bilinçsiz, çağının ve çağdaşlarının yaşamını da yaşar."

Konfiçyüs, "üstün insan" dediği kültürlü ve de uygar insan için şunları söyüyor: "O, önce düşüncelerini eyleme geçiren, sonra da davranışlarına uygun olarak konuşan kimsedir."

Şimdi de uygarlığa bakalım:

Uygarlık, okumuş okumamış, ama görmüş geçirmiş, çağım, yöresini yüreğinde yaşayıp özümsemiş insanların yaşam biçimlerinden, dünyaya bakış açılarından, deneyimlerinden kaynaklanan bir üründür. Okumuş okumamış derken, köyde, kasabada, hatta kentlerde yaşayıp gelişmiş halk filozofları geliyor aklıma. Örnek mi istersiniz? Alın size Âşık Veysel'i, daha nice halk ozanını. Bunlar tam anlamıyla birer örnektir. Onlar uygarlığı yüreklerinde taşırlar, yüreklerinde çöreklenen insanca bir dünya manzarasında bulurlar yaşamın özünü, girdisini çıktısını.

Fransız yazar Georges Duhamel boşuna söylememiş şu güzelim sözü: "Eğer uygarlık insanın yüreğinde değilse, hiçbir yerde değildir."

Ben uygarlığı bu anlamda yüreğimde taşıyor ve onun insan soyu ile sonuna dek gelişip yeşereceğine inanıyorum.

Hasan Âli Yücel, can acıtan iyilikler kurbanı

Büyük eğitimci ve düşünür Hasan Âli Yücel'i anarken, -ki sık sık anmak gerek- Sabahattin Eyuboğlu'nun onda buldğu cevheri özetleyen, onun canını başını koyduğu ereği dile getiren nitelemesini ön plana almak istiyorum. O niteleme şöyle: "... inanarak tuttuğu yol, açık ve seçik düşüncesiyle belirttiği, savunduğu, gerçekleştirdiği görüş şu idi: Bir yandan Batı'nın kültür kaynaklarına, bir yandan Türkiye'nin insan kaynaklarına, kısacası, bir yandan hümanizmaya, bir yandan köylüye gitmek."

Önce bu büyük eğitimcinin hümanizmadan ne anladığına bakalım. Dünya klasikleri serisinin başına konan sunu niteliğindeki yazısında, "Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş aşaması, insan varlığının en müşahhas (somut) şekilde dile getirilmesi olan sanat yapıtlarının benimsenmesiyle başlar" diyor ve şunları ekliyordu: "Sanat şubeleri içinde edebiyat bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki, bir milletin diğer milletlerin edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi, zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde arttırması, canlandırması, yeniden yaratmasıdır. İşte, tercüme faaliyetini biz bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet davamız için müessir bellemekteyiz." Çünkü Hasan Âli'ye göre uygarlığımızı kitap üstüne kurmak zorundayız.

Hümanizma atılımı, çabası yanında yukarıda gördüğümüz gibi Türk köylüsünün aydınlanması, kol gücünü kafa gücüne katarak kalkınması onun ikinci büyük ereği idi. Hakkı Tonguç'un tasarı ve düşünce babası olduğu Köy Enstitülerinin kurulmasında ve çalışmasında insanüstü bir çaba ve tutkuyla kafa kafaya, gönül gönüle bir uğraş verdi Tonguç'un yanı başında.

Gelmiş geçmiş milli eğitim tarihimizde Hasan Âli dönemi kadar verimli ve olumlu bir dönem yaşanmamıştır. Engin Tonguç'un deyimi

ile Hasan Âli "Cumhuriyet milli eğitiminin altın çağının yöneticisi, sayısız kültür ve eğitim atılışlarının başarılı önderi olmuştur". Yine E. Tonguç'a göre "onun bakanlığı, resmi bir dairenin soğukluğundan uzak, her türlü düşüncenin, ülke sorununun ortaya atılıp tartışıldığı bir düşünce forumu" olmuştur.

Bütün bu aşılmaz niteliklerine karşın bakanlığı yedi yıl, yedi ay, yedi gün sürmüş, yakınlarının da (sözde yakınlarının da) ihanetçilere katılmaları sonucunda komünist suçlamasıyla görevinden uzaklaştırılmıştır.

Onun, Tanzimat kafasını kendi karanlığı içine iterek Türkiye'yi çağdaş Batı uygarlığına yöneltme çabası, gerici ve çıkarcı politikacıların hışmına uğradı. Öyle ki, Büyük Millet Meclisi'ndeki yobaz ve geri kafalılardan biri, Erasmus'un **Deliliğe Övgü** adlı yapıtını, hani Avrupa uygarlığının temel taşlarından biri olan yapıtını deli saçmalığı ile niteleyerek, devlet kasası böylesi ıvır zıvır yapıtlar uğruna çarçur ediliyor, diye Hasan Âli'yi suçlamış, suçlayabilmiştir. Batı'ya açılma atılımı, yani hümanizma atılımı, yobaz çevrelerde acı ilaç etkisi yaratmıştır, geleneklerimize, dinsel inançlarımıza aykırı bulunarak!.. Oysa her yenilik, geçmişte yaşayan tutucu çevrelerce yadsınır, yargılanır kötü niyet kışkırtıcılığıyla.

Hasan Âli, ölümünden az önce, kendisini çocukken sevmediği ama yapıtlarını okuyunca sevdiğini yazan bir öğretmene verdiği yanıtta *"can acıtıcı iyilikler"* konusunda şunları yazıyor: *"Beni çocukken sevmemiş olmanızı pek tabii bulurum. Küçük yaşta bir yavrunun çıbanını yarıp temizleyen bir hekim, ona sevimli gelebilir mi? Fenalık, olgunlaşmaya başlandığı halde can acıtan iyilikleri takdir edememektir. Halka hizmet için hayat verenler, çok kere 'halk düşmanı' ilan edilmişlerdir. Bundan korkanlar, büyük ve tesirli hizmetlere namzet olamazlar."*

Görüldüğü gibi, Hasan Âli, *"can acıtan iyilikler"*inin kurbanı olmuştur. Bu kurbanlık döneminde, bir çeşit özyaşam ve savunma niteliği taşıyan **Dinle Benden** adlı kitabı yayımlıyor. İkişer ikişer dizeler halinde, şiir havası verilen ama aslında düzyazı olan bu yazıdan bir iki alıntı yapıyorum:

"Elli yılın yarısı çalışma, dıdışmedır
Öbür yarısı fakat, savaşıp dıdışmedır

Çağırdılar meslekte en güç vazifelere
Kader getirdi beni düşünmediğim yere

laik mi, layık mı?

Laik sözcüğünü ilk duyduğumda, İstanbul Gelenbevi Ortaokulu'nda öğrenciydim. 1924 Anayasası'ndan sızıp kulaklarımıza gelen bu sözcük, içerik olarak hiç de bizi yadırgatmadıydı. O dönemde okulda hiç kimse abdest alıp namaza zorlanmıyordu. Bu da o dönemin, insanı rahatlatan, baskısız zorlamasız bir din yumuşamasının insan onuruna layık bir göstergesiydi. Daha önce, Diyarbakır Lisesi'nin ilkokul sıralarında, cuma günleri zorlamalı abdest alıp namaz kılma zorunluğunu yaşamış bir körpecik insan olarak beni adamakıllı rahatlatmıştı bu durum. Demek insan çoğu dinsel kurallardan kaynaklanan, yat kalk düzeninde birtakım uygulamalardan uzak kalabilirdi?

İnsan kişiliğine değer veren bir tutumdu bu, vicdan özgürlüğüne bayrak açan.

Ben ortaokul çağına dek Çerkes kökenli anneannemin etkisinde namaz kılıp iki üç günlük de olsa oruç tutuyordum, onun Tanrısı'na hoş görünmek için. Ama artık iş değişmişti. Boru mu bu? Ortaokul öğrencisiydim ve kendi adıma karar verip davranabilirdim.

Gelenbevi Ortaokulu beni laiklik cennetine soktu, dünya gerçeğinin din kaynaklı masalları karşısındaki sağlamlığı ve gücüyle.

Peki nedir laiklik? Dinsizlik mi, Tanrıtanımazlık mı? Görelim bakalım.

Fransız düşünürü Roger Garaudy, İkinci Dünya Savaşı sonrası Fransa'sında Ulusal Birliğin ruhsal koşulları üzerinde düşünürken, Marksçılarla Katoliklerin ortak bir yurt sevgisinde buluşmalarını sağlamaya çalışıyor-ve şöyle diyordu:

"Cumhuriyet ve düşmanları arasındaki sınır çizgisini din çizmiyor. Bizler, laiklerle Tanrıtanımazları hiç de birbirine karıştırmıyoruz. Laikliğin karşıtı din değil, dinsel duygunun politik sömürüsüdür."

Roger Garaudy ayrıca şunları ekliyor ve "Marx bize dinin insan sefaletinin ifadesi ve bu sefalete başkaldırma olduğunu öğretti" diyor-

du. Komünizm adına konuşan Garaudy, hem Tanrı'dan adalet isteyen, hem de adaleti gerçekleştirme yolunda kendini güçsüz hisseden Hıristiyanlığa acımayla bakmıyordu.

Şöyle diyordu Garaudy: "Soruyorum size, kim dine daha saygılıdır, yeryüzündeki güçsüzlüğü sömürenler mi, yoksa adalet duygusunu paylaşanlar mı?"

Garaudy hep soruyor, soruyor ve soruyor. Şöyle diyor bir yerde:

"Öyleleri de var ki, bu adalet istencini paylaşıp onun bu yeryüzünde özgürce ve adaletlice gerçekleşmesini istiyorlar. Biz de onlardanız."

Gelin şimdi birlikte düşünelim, Nazan ve Mazhar İpşiroğlu'ların önderliğinde.
Düşünceye Çağrı adlı nefis yapıtlarında yazarlar bizi (İslama özgü) soyut düşünceden somut düşünceye çağırıyor ve şöyle diyorlar:

"Soyut-kavramsal düşünce İslam kültüründen bize kalıt. Yüzyıllar boyunca kuşaktan kuşağa geçerek günümüze kadar gelmiş."

İşte biz bugün hâlâ yarı aydın, sahte aydın kümesini oluşturan ve üniversitelerimizde çöreklenen sözüm ona aydın kişilerin baskısını yaşıyoruz.

Biz yine yazarlarımıza kulak verelim. Şöyle diyorlar, çok yerinde olarak: "Batı'da inanç çağını akıl çağı izler. Yeni çağ somut-bilimsel düşüncenin çağıdır. Batı, bugünkü uygarlık düzeyine beş yüzyıl gerçekle savaşarak varmış. Gerçekçilik ve kavramcılık bugün artık Doğu ile Batı'yı ayıran bir kültür ayrılığı olmaktan çıkıyor, bir ağ duvarı, ilericilik gericilik ayrılığı oluyor. Endüstri çağının acımasız gerçekçiliği soyut-kavramcılığa yer vermiyor. Yaşayabilmek için gerçeğe giden yolu aramak ve bulmak zorundayız."

Bu yolu nasıl bulacağız, bugünkü yoz YÖK damgalı üniversitelerimizle mi, yoksa özgür düşünce ve özgür bilimsel araştırma tutkunu, köşede bucakta sesini duyurma özleminde çırpınıp duran gerçek bilim adamlarımızla mı?

Bu sorun, Türk bilim dünyasının, sağduyuya, sağtöreye baş koymuş, can koymuş namuslu insanlarımızın sorunudur, bunu böyle bilelim diyor ve sesimi alçaltarak sizlere merhaba diyorum, laikliğe layık olma özlemiyle selam çakarak.

Ekim 1992

gerçek nedir, gerçekten

Bugüne dek, tâ yüzlerce yıldan bu yana, gerçeğin ne olduğu konusunda filozoflar, bilginler, din adanları kafa patlatıp durmuşlar ama hiçbiri kesin bir sonuca varamamış dinciler dışında. Dinlerin gerçeği dondurulmuş gerçektir, bilimlerin gerçeği ise durmadan yenilenen, aşamadan aşamaya atlaya atlaya gelişen bir gerçektir, eskisini yenisine katarak zenginleşen bir gerçek.

Einstein, dünya ve evren gerçeğini hiçbir zaman yakalayamayacağımızı anlatmak isterken sır perdelerinden söz ediyordu. Ona göre dünya ve evren sır perdeleriyle kuşatılmıştır. Bir perdeyi aralayınca bir ikinci perde çıkar önümüze ve bu sonsuza dek sürüp gider; biz insanlar dünyanın ve evrenin sırrına hiçbir zaman erişemeyiz. Yıllarca önce, sevgili dostum Metin Gümrükçü, Brecht'in şu sözünü, başka özdeyişleri arasında yazdırmıştı defterime. Brecht şöyle diyordu: "Hiçbir şey, hiçbir şeyden daha gerçek olamaz."

Einstein doğrultusunda, gerçeğe hiçbir zaman varılamayacağını dile getiren bu söz, Melih Cevdet'in Milliyet Sanat dergisinin Temmuz 1990 tarihli sayısında, "Ölü Timur Gökyüzüne Bakıyor" adlı şiirinde "ve hiçbir şey hiçten daha gerçek değildi" dizesiyle karşıma çıkınca şaşırdım. Brecht'in nicedir "mirî malı" olduğunu unutmuş olmalıyım; bu dizenin tırnak içinde verilmemesi beni şaşırtmamalıydı aslında. Demek Brecht de "mirî malı" imiş.

Ne ise, benim niyetim gerçeğin, gerçekten ne olduğuna değinmekti.

Bunu düşünürken karşıma üç gerçek çıktı: Değişmeyen doğa gerçeği; dondurulmuş, bir bakıma ölü inanç, yani din gerçeği; bilim gerçeği, yani insan kafasının, işleyen kafasının yakalamaya çalıştığı dünya ve evren gerçeği.

Doğa gerçeği, tartışma götürmez bir saplantı gerçeği, tartışma götürmez bir sözde-gerçek. Şevket Aziz Kansu: "Dünyada tek gerçek yaşıyor: Doğa gerçeği" derken, bilimin de, sanatın da doğanın gizlerine erişmeye çalıştığı, ama erişemediği bir çabayı dile getirmek istiyordu.

Din gerçeği ise kuşkuya yer vermeyen, dondurulmuş bir dünya görüşüdür.

İspanyol düşünür ve sanat adamı Unamuno: "Kuşkuya yer vermeyen bir inanç, ölü bir inançtır" derken, devingen, kabına sığmayan, hep dünya ve evren gerçeğinin peşinde koşan bilimsel gerçeklerin savunuculuğunu yapmıyor mu?

Peki, bilim gerçeklerin peşine düşerken nelerden esinleniyor?

Kimin söylediğini belirtmeden defterime yazdığım şu söz üstünde duralım bir. O söz şöyle: "Şiir alttan, bilim üstten uçar."

Ne demek istiyor bunu söyleyen? Şunu demek istiyor bence: Bilimin esin kaynağı şiirdir, hani Valéry'nin "dil içinde bir dil", Eliot'ın "sesten çok imgedir" diye tanımladığı şiir.

Diyorum ki, burada şiirle sınırlamayalım kendimizi. Şiirin yanı başına her dalı ile sanatı koyalım. Sanattır, yani duyular, imgeler, imgelemler dünyasında yüzen sanattır bilime ufuk açan, kanat takan.

Bunu söylerken, bir Jules Verne'i, bir Huxley'i, bir Thomas More'u, bir Campanella'yı, bir Platon'u dilimize dolamayacak mıyız?

Dolayacağız elbet ve diyeceğiz ki, insan aklının en yücesinde konaklayan bilime, dünyalılarla evrenlilerin yaşam gerçeğinin tohumuna kıl payı bizi yaklaştıracaklar umuduyla bel bağlayalım. Ötesi laf-ı güzaftır, ama bir de Erneste Renan'ın şu sözüne kulak verelim giderayak. Erneste Renan diyor ki: "Doğanın bıraktığı yerde, iş başına gelecek olan bilimdir."

Burada, doğa kavramının içine doğadan kaynaklanan sanatı koyarsak, sanat, duygusuyla, sezgisiyle, imgelemiyle içimize serin sular serper.

İnsan yaşamına bundan daha güzel ne armağan verilebilir ki?

polisin öğretmenliği

Eğitim tarihimizin gelmiş geçmiş en yaman sözcüsü, öncüsü, klavuzu, yıldızı, temsilcisi ve de önderi Hasan Âli Yücel, sayısız yazılarından birinde şöyle diyor: "Öğretmen polis, polis de öğretmen olursa Türkiye aydınlıklara çıkar ve dünya uygarlığındaki yerini bulur."

Bu söz beni günler ve günlerce düşündürdü. Öğretmen nedir, kimdir aslında, genç beyinleri yoğurup içlerine insan sevgisi doğrultusunda bilgiler aktaran, kafasıyla yüreğiyle kendini bu amaca adayan insandan başka? Öğretmen bir düzen sağlayıcısıdır aslında. Bu düzen kafa düzeni olduğu kadar yaşam düzenidir de. Öğrencilere, ders içi-ders dışı kazandıracağı başlıca erdem, insan sevgisi ve saygısıdır.

Bu tutumuyla öğretmen her şeyden önce, yineliyorum, bir düzen sağlayıcısıdır. Bu gerçeği, daha 28 yaşımda, Haydarpaşa Lisesi'nde öğretmenliğe ilk adımımı attığımda öğrendim. İkinci Dünya Savaşı'nın patlamak üzere olduğu günlerdeydi. Hukuk doktorası yapmak üzere gittiğim Paris'ten yurda dönmüştüm apar topar. Aylaktım. Bir rastlantıyla öğretmenliğe baş koydum ve otuz beş yıl düzenli düzensiz sürdürdüm bu güzelim uğraşı, hep gözüm arkamda kalarak.

Öğrencilik yasasının gereğidir, öğretmenle ilk karşılaşmada onu ti'ye almak, kırılgan yanlarını, sert yumuşak tutumlarını gün ışığına çıkarmak. Hiç unutmam, sözünü ettiğim lisenin son sınıfına ayak atıyorum Fransızca öğretmeni olarak. Sınıf bir amfiteatr düzeninde. Kırkı aşkın öğrenci var karşımda. Sınıf temsilcisi geliyor yanıma, yoklama defterini imzalatmak üzere. İmzamı atıp başımı kaldırıyorum. Sınıfta kimse yok. Herkes sıraların altına gizlenmiş. Aldı mı beni bir tedirginlik. Ama yapacak bir şey yok. Yine deftere eğiliyorum. Başım defterde. Kafamı kaldırıyorum, Tüm sınıf yerli yerinde. Anlıyorum, bir hafta içinde içli dışlı olduğum bu güzel gençlerin muziplik dürtülerini. Durumu öylesine olağan karşılıyorum ki, şaşakalıyor öğrenciler. Bunda Halide Edip'in bana verdiği öğütlerin büyük payı

var. Öğrenci dediğin yaratık, güzelin güzeli bir varlıktır. Ona sevgi ile bakarsan kulun kölen olur. Ben öğrenciliğim dönemimde öğretmenlerimize çok saygılı olmuştum, onları bir baba, bir ağabey sayarak. Ama Haydarpaşa Lisesi (ki azgınlar yurdu diye anılıyordu) beni güzeli çirkiniyle öğretmenliğe adayıverdi.

Şimdi size anlatacağım olayı dinleyin: Faruk Yener'in de bulunduğu dokuzuncu sınıfa ilk giriyorum. Otuz otuzbeş kişilik sınfın arkalarından bir güzel köpek salıveriliyor öğretmen kürsüsüne. Ben oldum bittim köpekleri severim. Köpek bana doğru geliyor. Onu kucağıma alıp bağrıma basıyorum. Sınıf şaşkın. Kazığı yemiş durumda. İşte, benim polisliğim burda başlıyor sonu gelmezcesine.

Sonra, Ankara'da Gazi Lisesi'nde öğretmenim. Bir sınıfa ilk giriyorum, dokuzuncu ya da onuncu sınıf olabilir. Bir ara derse başlarken arka sıralardan kuyruklarına beyaz iplik bağlanmış karasinek sürüsünün saldırısına uğruyorum. Böylesine güzel bir muziplik karşısında, kızacak yerde, bu işi yapanları kutlayıp aferinler yağdırınca ortalık yatışıyor, şaşkınlığa uğrayarak. Polislik, yani düzen sağlayıcılık mesleğim başlamış oluyordu böylece.

Hadi gelin de daha bir geliştirelim şu konuyu. Ben diyorum ki, öğretmen aynı zamanda bir öğrencidir. Öğretmen dediğimiz yaratık, öğrencilerin önüne durmadan yenilenen bilgilerle bezenip çıkan, çıkması gereken bir insan olmalı. Bana yıllar sonra karşılaştığımda ulan diyebilen güzel dostlar, candaşlar edinmiş olmanın erincini yaşamış bir adam olmakla övünürüm hep.

Arkadaş, gönüldeş, dost, kardeş gözüyle bakmadın mı öğrencilerine, yoksun, ne insan ne de öğretmen olarak.

Ben yaşamım boyunca Thomas Mann'ın şu görüşünden esinlendim: Şöyle diyor T. Mann: "İnsan, birey olarak, yalnız kendi kişisel yaşamını değil, aynı zamanda bilinçli ya da bilinçsiz, çağının ve çağdaşlarının yaşamını da içine sindirir."

Ben öğretmen olarak çağımın ve çağdaşlarımın yaşamını içime sindire sindire öğrenci denen o güzel körpecik yaratıkların karşısına çıkmaya özen gösterdim.

Ortaokul öğrenciliğim, Fatih'te Gelenbevi Ortaokulu'nda geçti, eşsiz öğretmenlerin yönetiminde, gözetiminde ve de sevecen ortamında, babacan Atatürk insanlığına gönül vermiş öğretmenlerle. Bir, elini ayağını öpesim gelen, gelmiş olan doğa bilimleri öğretmenimiz vardı. Adını şimdi anımsamıyorum ama yüreğimin en sıcak yerinde anısını saklıyorum. Öylesine uygar, öylesine ince bir adamdı ki, sınıfta gürültü oldu mu masasındaki okkayı tahtaya vura vura: "Çocuklar, ben konuşmuyorum, hokka konuşuyor" diye bizi incenin incesi uyarıyla hizaya getirirdi. İşte, öğretmenin polisliği burada

başlıyor, burada gelişiyordu, hepimizi saygın bir tutumla kendine bağlayarak.

Mutlu ortaokul anılarıma bir nokta koyarak şimdi polisin öğretmenliğine geleyim istiyorum.

Kimdir polis dediğimiz? Canımızı malımızı (affedersiniz ırzımızı, o da varsa eğer) emanet ettiğimiz, etmemiz gereken insanlar.

Bütün yaşamım boyunca çok polis tanıdım, yakından uzaktan. Geçim kaygısıyla benimsedikleri bir yaşam biçiminde, önceleri acemi çaylak, sonra sonra, herkese suçlu gözüyle, bir yurt kurtaran kahraman edasıyla, afralı tafralı bakıp elindeki copuna, kıçındaki tabancasına güvenerek ortalığa yılgılar salan, aslında içinde insan sıcaklığını barındıran insanlarımızdır bunlar. Bir talih eseri olarak, yaşamımda pek az kötü polise rastladım, işkenceci olarak görevlendirilenler dışında.

Peki, polis nasıl öğretmen olabilir, Hasan Âli'ye öykünerek sorabiliriz kendimize.

Bu aslında bir ütopyadır. Bir öğretmen için uygar olma koşulu polis için de geçerlidir bence. Burada bir alt kültürü, üst kültür düzeyine ulaştırma sorunu ile karşı karşıyayız.

Bir öğretmen için de, bir polis için de, herhangi bir yurttaş için de geçerli olan bir uygarlık formülünü gelin de Heine (Hayne) adlı bir Alman şairinden dinleyelim. Melahat Togar'ın (Heine'nin Mektupları) adlı nefis çevirisinden yararlanalım.

Heine bir mektubunda şöyle diyor:

"Berlin'e giderken Magdeburg'da dört gün kaldım ve bu dört günümü İmmermann ile baş başa geçirdim. Kafaca benim sanatçı yönüme büyük saygısı var. Büyük bir alçakgönüllülükle kendi kendisini eleştirdi, eksiklerinden yakındı. O zaman gördük ki, kültürü, benim önceleri sandığımdan çok daha üstündü..."

Bundan da görüyoruz ki, kültürlü Alman'ın baş koşulu, o insanın kendi kendini eleştirebilmesindedir.

Bir polisin kendi kendini eleştirmesini nasıl bekleyebiliriz, bir öğretmenin aynı çizgideki tutumuna eşit olarak, göstereceği çabaya değer vererek?

Ben şimdi diyorum ki, bir öğretmen bir anlamda polis olabilir, ama bir polis (hele belirli bir eğitimden geçmemişse, ki geçmesine de bugünkü ölçülerde olanak yok) öğretmen olamaz, olabilemez. Çünkü dünyada bu konuda insana umut verecek hiçbir atılım, hiçbir uğraş, iyi niyetle de olsa, henüz yok. Şimdilik polisten, Demirel'in isteğine koşut bir istekle "cezayı, cezalandırmayı yargıya bırakmasını" dileyebiliriz. O kadar.

geçmişin kara inadı

Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Kadın Erkekleşince* adlı romanında, Kişilerden birine şöyle söyletir: "Geçmişin karanlık inadı, kendi karanlığı içinde boğulacaktır."

Bu, Cumhuriyet döneminden az öncesi ve Cumhuriyet dönemi için geçerli olan bir saptamadır. Ne var ki, aradan bunca yıl geçtiği halde bu saptama yerli yerini bulamamıştır. Son Sıvas olayları bunu geçersiz kılan bir eylem gösterisidir. Goethe: "Hiçbir şey eyleme geçen cahillik kadar korkunç olamaz" derken, yıllar öncesinden Sivas olaylarının iğrençliğini haber vermiş sanki.

Neyse, bunu bırakalım da, şeriatçılık-laiklik çatışmasının özüne bir göz atalım.

Son günlerde, Goethe'nin dostlarına yazdığı mektupları Melahat Togar'ın güzel çevirisinden okuyorum. Goethe, biliyorsunuz, Şark Divanı'nda, İslam dinine dolayısıyla da Kur'an'ın ayetlerine eğilmiştir. İki ayrı mektubunda Kur'an'dan bir sureyi diline doluyor. Sure şöyle: "Ben (yani Tanrı) insanlara kendi dillerini konuşan peygamberler gönderdim." Buna göre, Muhammed Peygamber sırf Araplara gönderilmiş oluyor.

Şark Divanı'nda Goethe ayrıca şunları söylüyor; "Tanrı, Muhammed'e seslenerek: 'Sen Arap olduğun için, biz de bu Kuran'ı Arapça indirdik'." Buradan yola çıkarsak diyebiliriz ki, Musa ile İbranice, İsa ile önce Yedişçe, sonra Latince konuşanlara indirilmiş oluyor din kitapları.. Şimdi insan merak ediyor. Tanrı ile görüştüklerini ileri süren bu peygamberler onu nasıl görmüşlerdir. Bunlardan yalnızca Musa Peygamber, o ünlü On Buyruklar'ı Tur-i Sina'da Tanrı'dan aldığını ve Tanrı'nın kendisine sadece bir ışık olarak göründüğünü ileri sürüyor. Demek, Tanrı denen yüce varlık, peygamberlere sadece bir ışık, bir esinleme olarak görünüyor, yani içlerine doğuyor, eski deyimle, bir "ilham" kaynağı oluyor.

Bir de şu var: Nasıl oluyor da Kuran, İncil, Arapça ve Latince konuşmayan toplumlara da mal ediliyor? İşin temelinde toplu tüfekli, tepeden inme sömürü, dünya egemenliği tutkusu var.

Kara Afrika ülkelerinde, Hıristiyanlaşmış ülkelerde, İsa Peygam-

ber'in çarmıha gerilmiş kara derili bir insanla temsil edilmesine ne dersiniz?

Çünkü İsa, onlarca kara derili olabilirdi ancak.

Bakıyorum da, 7-8 yaşındaki kızlı erkekli çocuklara Kuran'ı ezberletiyorlar, zavallıcıkların belleklerini harcayarak ve ses uyumundan başka bunun ne yararı olacağını hesaba katmadan. Anlamdan soyutlanmış olan bu ses uyumu (nerdeyse melodi diyecektim) bu konuda birinci derecede bir önem kazanıyor: Şöyle ki, Arapça, belli bir ses uyumuyla, yinelene yinelene kulağa hoş gelen bir ses coşkusu yaratarak insanları vecde getirebiliyor, yani kendinden geçirebiliyor. Bu konuda, okumuş yazmış, yetişkin insanlar bile tökezleyebiliyorlar. Örneğin genç bayan başbakanımızın Arapça ezan sesini duyunca kendinden geçmesine ne dersiniz? Atatürk döneminin Türkçe ezanı onu huşuya vardıramaz, yani gönlünü korkulu bir saygı ile dolduramazdı. Çünkü kulağı Arapça'nın tınılarıyla doluydu.

Ses uyumunun, ses tınısının büyüsünü, etkisini bir başka örneğini de yetkin şair ve düşünürümüz Melih Cevdet'te buluyoruz. Cumhuriyet gazetesinde çıkan bir yazısından öğreniyoruz, Dante'nin *Tanrısal Komedya*'sına vurgun olduğunu, yapıtın Türkçe çevirisini okumaktan hep haz duyduğunu belirtiyor. Son günlerde eline yapıtın aslı yani İtalyancası geçmiş, bu kez Dante'nin dizelerini yüksek sesle okuyup anlamını bir yana iterek (İtalyanca bilmediği için) kendini ses uyumuna kaptırıp kulağına bayram yapıyormuş. İlginç.

Demek istiyorum ki, yinelene yinelene kulağa hoş gelen ses uyumu 7-8 yaşındaki çocuklar kadar, yaşını başını almış insanlarda da etkili oluyor. işte, "dazlak kafalı" şeriatçılarımız bu durumdan yararlanıp duruyorlar.

Bütün bunlar bir yana, biz dönelim geçmişin karanlık inadına. Bugün şeriatçılık adına, laik cumhuriyetimizi, düşünce ve vicdan özgürlüğünü yok edip bizi geçmişin karanlığına götürmek istiyorlar.

Hüseyin Batuhan, bu konuyu ele alıp soruyor ve şöyle diyor: "Kendi vicdanlarını dinin yalnız dogmalarına değil, basit görgü kurallarına bile tutsak etmeyi, "vicdan özgürlüğü" sanacak kadar düşünce fukarası olan bu insanlar nerede yetişmiştir?"

Nerede yetişmiş olabilir, binlerce Kuran kurslarından, İmam Hatip okullarından başka?

Menderes-Celal Bayar ikilisinin bile bile, oy koparma kurnazlığı ile sırtını sıvazladıkları şeriatçılığın yöntemi, İtalyan romancı Pavese'nin deyimiyle, inanılmaz şeyleri gerçekmiş gibi anlatmaktır. Bu konuda hayli başarı kazandıklarını son Sivas olaylarında gördük. Ama kötümserliğe kapılmamıza neden yok. Asım Bezirci'nin toprağa verildiği günkü, yüz bini aşkın genç-yaşlı laik insanımızın gösterileri geçmişin inadını kendi karanlığında boğabileceğimizi gün ışığına çıkarmış bulunuyor.

miri malı

Tüm dünyada, edebiyat, müzik, resim, hatta hatta bilim ve teknik alanındaki ilerlemeler, yenilikler, hep bir etkilenme, bir ölçüde benimsenme yoluyla gün ışığına çıkmıştır, çıkıyor da. Ne var ki, iş sadece etkilenme ve benimsenme ile kalmayıp düpedüz kopyacılığa dönüşürse bunun adı Fransızların plagiat (plajya) dedikleri, bizim eskiden intihal sözcüğüyle karşıladığımız aşırma olur. Bir yapıtı, miri malı, yani hazine malı sayıp kendi imzasıyla yeni bir şeymiş gibi ortaya sürme açıkgözlülüğünün, daha doğrusu hırsızlığının olağan görüldüğü olmuştur bizde. "Çaldımsa da miri malı çaldım" diyen Şeyh Galip'in bu sözü bu gerçeği dile getiriyor.

Peki, bütün bunları niye yazıyorum dersiniz? Anlatayım.

Nicedir masamın üstünde bir çevirinin iki ayrı baskısı var: R.M. Rilke'nin *Malte Laurids Brigge* adlı yapıtının çevirileri.

Bu güzel yapıt ilk kez 1948'de Milli Eğitim Bakanlığı'nın Klasikler serisinde gün ışığına çıkmış. Çevirmenler, önem sırasıyla şöyle: Dr. Tietze-B. Necatigil.

Gel gelelim çevirinin Adam Yayınları'nda çıkan 1982 tarihli basımında yalnız Behçet Necatigil'in adı var. Dr. Tietze bir yana atılmış. Olacak şey mi?

İnsan, 1982'deki çeviride, bir önsözde olsun, ilk çevirinin ortak bir çabayla yayınlandığına ilişkin bir not düşmüş olmasını bekliyor. Ama nafile.

Dr. Tietze neredeyse dünya dillerini, tüm inceliklerine varıncaya kadar bilen olağanüstü bir diller uzmanıdır.

Türkçeyi, girdisi çıktısıyla, bir Türk aydını kadar bilen Tietze ile Necatigil'in tanışması ve ortak çeviri yapacak kadar dost olması, B. Necatigil için bulunmaz bir nimettir. Ne var ki, B. Necatigil, bu nimeti çöpe atarak, adı geçen yapıtı 18 yıl sonra yalnız kimi sözcükleri değiştirerek kendi adıyla yayınlıyor. Hepimizin sevdiği, Türk şiirine,

Türk düşüncesine büyük katkılarda bulunmuş olan böyle bir sanatçının bu tür bir küçüklüğe düşeceğini akıl alabilir mi?

Dr. Tietze benim elli yıllık yakın dostumdur. İnce yapılı, ince davranışlı, karınca ezmez bir insandır, serinkanlı, olumsuzluklara bakıp gülümsemeyi başaran nefis bir adam.

B. Necatigil'in bu tutumundan son ölçüde rahatsızdır.

Belki inanamayacaksınız ama ben size şimdi 1948 ortak çeviri ile yakından ilişkili örnekler sunacağım, gelişigüzel yerlerden alarak. Bunlarda göreceğiniz gibi, tümce dizisi korunarak, yalnız kimi sözcükler günümüz yalın Türçesine çevrilmiş.

Alın size 1948 tarihli ortak çeviriden bir örnek:

"Demek buraya yaşanacak yer diye geliyorlar; burası ölünecek yer desem, daha doğru. Sokağa çıktım. Gördüğüm şey: hastaneler. Sallanan ve yıkılan bir adam gördüm. Halk etrafını sardı, sonrasını görmek azabından kurtuldum. Gebe bir kadın gördüm. Yüksek, sıcak bir duvar boyunca kendini ağır ağır sürüklüyor ve zaman zaman duvara dokunup emin olmak istiyordu: henüz duruyor mu, durmuyor mu diye? Evet, duvar henüz duruyordu. Duvarın arkası ne acaba?" (s. 3)

Bu da 1982 çevirisinden:

"Demek buraya yaşanacak yer diye geliyorlar; burası ölünecek yer desem daha doğru. Sokağa çıkmıştım. Gördüğüm şey: hastahaneler. Bir adam gördüm, sallandı ve yıkıldı. Halk çevresini sardı; bu da beni, sonrasını görmekten kurtardı. Gebe bir kadın gördüm. Yüksek, sıcak bir duvar boyunca, kendini ağır ağır sürüklüyor, arasıra duvara dokunup emin olmak istiyordu, henüz duruyor mu durmuyor mu diye. Evet, duvar henüz duruyordu. Duvarın arkası ne ki?"

1948 ortak çeviriden:

"Ve eğer bir kimsenin aklına sual sormak; bütün bunlara sebep nedir, üstünde titrenmiş, korunmuş bu odayı yok oluşların tufanına boğan nedir, diye bir soru sormak gelirse... buna yalnız bir cevap verilebilecekti: Ölüm." (s. 12)

Yine 1982 çevirisinden:

"Ve eğer bir kimsenin aklına soru sormak; bütün bunlara sebep nedir, üstünde titrenmiş, korunmuş bu odayı yok oluşların tufanına boğan nedir, diye bir soru sormak gelirse... buna yalnız bir cevap verilebilecekti: Ölüm." (s. 14)

1948'in ortak çevirisinden bir parça:

"Tekrar sessizlik. Allah bilir kimdi, bu sessizliği yapan. Sonra insanlar, kımıldandılar, birbirlerine çarptılar, özür dilediler, öksürdüler. Her şeyi silip süpürecek umumi bir gürültüye geçmek üzereydiler ki ses, birden bire koptu; azimli, geniş ve yüklü.." (s. 245)

Şimdi de tek imzalı 1982 çevirinden bir alıntı:
"Yeniden sessizlik. Allah bilir kimdi, bu sesziliği yapan. Sonra insanlar kımıldandılar, birbirlerine çarptılar, özür dilediler, öksürdüler. Her şeyi silip süpürecek toplu bir gürültüye geçmek üzereydiler ki ses, birdenbire koptu, azimli, geniş ve yüklü.." (s. 19)

Karşılaşmalı alıntıları çoğaltmaya gerek görmüyorum. Çünkü 1982 tarihli çevirinin neresini açsanız aynı durumla karşılaşırsınız. Şurası su götürmez ki, Necatigil, yapıtı yeniden çevirmiş değil, Tietze ile birlikte kotardığı çevirinin sadece kimi sözcüklerini değiştirmekten öte bir şey yapmış değil. Çok sevdiği anlaşılan yapıtın ortak çevirisini kendine mal ederken, sayın Tiztze'yi ne denli kıracağını hesaba katması, hiç değilse bir ufacık önsözle gönlünü alması gerekmez miydi?

Bir Gasp Örneği

Basın dünyamızda bir de gasp olayı geçerliğini henüz kaybetmemiş, kaybedeceğe de benzemiyor. Bir ay kadar önce öyle bir olay benim de başıma geldi. Bu ara Ragıp Zarakolu bana: "Vedat ağabey, senin Albert Bayet'den çevirdiğin Bilim Ahlakı çıkmış, haberin var mı?" diye sordu. Haberim yoktu. Bana sormadan, benden izin almadan çevirimi nasıl basarlar aklım almadı. Neyse, Zarakolu araya girdi, Çeviriyi basan Yorum Yayınları ile beni telefonla temasa getirdi. Yayınevi bana otuz kitapla gülünç bir telif hakkı gönderdi. İşi mahkemeye götürebilirdim ama uğraşacak halim olmadığı için vazgeçtim, durumu bu yazımla kamuoyuna yansıtmayı yeğledim. Yayınevi beni ölmüş biliyormuş. Onun için mirasçılarım var mı yok mu araştırmaya gerek görmemiş, ölü bir adamın malı, miri malıdır diye yaradana sığınıp sıvamış kolları. Güzel mi? Yayınevi yöneticileri dünyadan habersiz olduklarını şununla da ispatlamış bulunuyorlar: İç kapakta birinci baskı 1963, ikinci baskı (kendi baskıları) 1993 diye gösterilmiş. Oysa kitabın ikinci baskısı, benim iznimle SAY yayınlarında çıkmıştı, 1982'de.

Lafı burada kesiyorum. Anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az. İşte, bu kadar.

Orhan Burian

"Orhan Burian'ın ölümüyle genç bilim ve genç erdem büyük bir kayba uğramıştır" diyen büyük insan Dr. Adnan Adıvar'a belki yüzünü bile bir kez görmediği bir insanın ardından bu övgülü sözleri söyleten neydi, ne olabilirdi?

Bunun yanıtını Yücel dergisinin yöneticisi Muhtar Enata'nın şu sözlerinde bulabiliriz: "Bence Orhan, büyük dediğiniz birçok insanın yüz yıl içinde bile kolay kolay başaramayacağı işi, kırk yılı aşmayan kısa ömrünün günlerine sıkıştırmış nadir insanlardan biriydi."

"İşgal sırasında İzmir'de, istirdattan (kurtuluştan) sonra Bursa'da bulunduk. İlkokul yıllarım çok bölüklü geçti: Gedikpaşa Amerikan, Fevziye, Bursa Amerikan okullarında, Bursa'nın Bizim Mektep'inde okudum. 1926 sonbaharında Kabataş Lisesi'nin altıncı sınıfına girdim. İki yıl sonra lise yeni binaya taşındı. 1932 yazında liseden mezun olduktan sonra bir yandan Mülkiye sınavına, öbür yandan da lisenin isteğiyle Avrupa sınavına girdim. İkisini de kazanmıştım: Avrupa'ya gitmeyi yeğledim. 1933 sonbaharında Cambridge Üniversitesi İngiliz Edebiyatı Bölümü'ne yazıldım. Ordan 1936 yazında mezun oldum. Altı ay daha aynı üniversitede kalarak bir inceleme üzerinde çalıştım. Sonra da Paris liselerinde İngilizce öğretim yöntemlerini izledim. Dönüşte, 1937 sonbaharı, Milli Eğitim Bakanlığı beni bir yıl önce açılmış olan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ne atadı. Buranın İngilizce Bölümü'nde bir yıl doçentlikten sonra askerlik görevime gittim. Muhabereci olarak kıta stajım önce İstanbul'da, savaş tehlikesi çıktıktan sonra da Trakya'da geçti. 1939 yılının son günlerinde terhis edilerek yeniden Dil Fakültesi'ndeki görevime getirildim. O zamandan beri görevim değişmedi. Üniversiteler yasası çıkıncaya kadar, Ankara Devlet Konservatuarı'nın Tiyatro Bölümü'nde Batı edebiyatı ve tiyatro tarihi derslerini de okutuyordum. 1947 sonbaharında Amerika'ya gittim. İki yıl orada, Princeton Üniversitesi'nde kendi alanımda kimi araştırmalarda bulundum. Amerikan edebiyatıyla uğraştım. İngiliz, Amerikan ve bugünkü Türk edebiyatlarına ilişkin Türkçe, İngilizce yapıtlarım, çevirilerim çıkmıştır. On beş yıl kadar **Yücel** dergisine yazı yazdım. Şimde de kendim **Ufuklar** diye bir dergi çıkarıyorum.

Bu uğraş dışında en zevkli bulduğum şey gezmek, eski uygarlık kalıntılarını, zengin ya da görünümü güzel yerler görmektir."

Orhan Burian'ın bu özet yaşam öyküsünü ben burada bırakmayıp geriye doğru uzatacağım. Şöyle ki: Orhan Burian -söylemekten utanırdı- bir paşa oğludur. Babası Recep Paşa'dır, Osmanlı İmparatorluğu'nun son kabinesinde Dahiliye Nazırı. Paşa, Işkodra Askeri Valisi Hasan Sabri Paşa'nın kardeşi Adil Paşa'nın kızı Mihriban ile evlidir. Bu evlilikten Mediha ve Hadiye isimli kızlarla Nihat ve Orhan adında iki erkek çocuk dünyaya gelir.

Recep Paşa padişahçıdır. İstanbul'un işgalinde sıkıyönetim mahkemesinde görevlidir. Birçok insanı ölümden kurtarmıştır. Bir ara bütün aile Libya'da bulur kendini, bir çeşit sürgün yaşamında. Orhan henüz doğmamıştır o günlerde. Kurtuluş Savaşı başlayınca, büyük evlat Nihat, Kuvayı Milliye'ye katılmak ister. Bunu baba haber alınca "Beni evlat katili olmak zorunda bırakma" diye yazar. Nihat da, "Sen de beni baba katili olmak zorunda bırakma" diye yazıp Anadolu'ya geçer. Kurtuluş Savaşı biter, aile Bursa'ya yerleşir. Recep Paşa ise Bulgaristan'a geçer. Orada öğretmenlik yapar, bir söylentiye göre orada eceliyle ölür, bir söylentiye göreyse canına kıyar.

Ama Mihriban, babaevinde çok iyi bir eğitim görür. İngilizce, Fransızca ve İtalyanca öğrenir, piyano dersleri dışında. Kızlarına da aynı eğitimi uygular. İşte, Orhan böylesine aydın bir ailenin gözbebeğidir, çalışkan, uyanık ve insan.

Orhan Burian'la ilk kez karşı karşıya geldiğimizde yirmi dört yaşında olmalıydı, ben de yirmi yedi. Ben yaşça onun ağabeyiydim, o da başça benim ağabeyim. Yazılarını Yücel dergisinde okurdum. Daha çok dış dünyadan sanat haberleriyle yüklüydü bu yazılar. Biz Yücel'ciler onu tanımaya can atıyorduk. Cambridge'de öğrenimini bitirip yurda döndüğünün ilk haftasında bir açıkhava kahvesinde buluştuk. Zekâsı, bilgisi, alçakgönüllüğü, nazikliği ile hepimizi büyüledi. O günden sonra derginin tutumunda yeni bir aşamaya girildi. Derginin tutumu şöyleydi: Yıl 1940. Yücel dergisi altı yaşına girmişti. Tutarlı bir yazı kadrosu oluşturuncaya kadar da, sağdan soldan, üniversite profesörlerinden, birbirine karşıt düşüncedeki yazarlardan alınan yazılarla, bir çeşit yamalı bohça niteliği taşıyordu.

Orhan Burian derginin düşünce yönetiminde ağırlığını duyurunca durum, bir yazımda belirttiğim gibi şöyle oldu: "Orhan Burian bu karman çorman kadroya belirli bir yön vermek istedi. Bu yön, hümanizma yoluyla Türk düşüncesine, Türk sanatına, Türk edebiyatına, Türk tarihine, basmakalıp yöntemler dışında özgür düşünce açısından yaklaşma eğilimi, istemiydi.

26 Şubat 1940'ta Şişli Halkevi'nde bir açık oturum düzenlendi. Konu şuydu: "Çağdaş uygarlığı yaratan kafa ile, bu memleketin

doğasını, bu ulusun kültürünü işlemek ve böylece Türk varlığında yeni değerler belirlemek."

Toplantıya Mustafa Şekip Tunç, Orhan Seyfi, Celalettin Ezine, Mithat Cemal Kuntay, Hüseyin Cahit Yalçın katılmışlardı.

Neydi Orhan Burian'ın kafasını, gönlünü verdiği ana düşünce?

Ona göre: Dünyada kendine özgü bir sanat ve düşünce sistemi kurabilen uluslar, hümanizmanın aracılığıyla kendini bulan, kendini yeniden yaratabilen uluslardır.

Orhan Burian için hümanizma "bir örnek taklidi değil, bir arayış sistemidir." Bu arayış, yüzyılların yüklediği dogmalardan silkinerek, öze, köke, insan'a gitmeyi amaçlamaktadır.

Rönesans hümanistleri, Yunan'da aklına güvenen insanı bulmuşlardı. Bizim rönesansımız da bu olmalıydı...

Bu rönesansta, yani yeniden dirilişte, Türk insanı, tıpkı rönesans hümanistleri gibi, Türk toplumsal yaşamının her alanında kör inançları, dogmaları bir yana itip öz'ü arayarak, öz'ün peşine düşerek kendi benliğini bulabilir, kavrayabilir ancak.

Hümanizma yoluyla kendimizi aramak derken, şunu anlıyordu Orhan Burian: "Bir tarihimiz var ki, incelenmemiştir. Bir toplumsal bünyemiz var ki, nasıl kurulmuş, nasıl işlemiş, araştırılmamıştır. Yine bir edebiyatımız var ki, aranmamıştır."

"Biz, dogmalardan sıyrılıp özgür düşünce, özgür kafa ile geçmişimizde kendimizi bulduktan sonra, Türk uygarlığının kurulmasındaki araçları gereçleri belirleyebiliriz" diyordu Orhan Burian. Bu araştırmalarda da en önemli nokta, her çeşit dogmalardan sıyrılmak, salt aklın ışığında gerçekleri aramaya çalışmaktı.

Orhan Burian, bir yandan İngiliz Edebiyatı kürsüsünde (Dil, Tarih-Coğrafya Fakültesinde) derslerini verirken, bir yandan da, özellikle Shakespeare'den yaptığı çevirilerle klasik Batı dünyasını, modern yazarlardan yaptığı çevirilerle de çağdaş dünyayı içimize sokuyordu. Milli Eğitim klasiklerinden az önce **Yücel** dergisinin bir ek yayını olarak **Her Okur** ve **Öz Okur** adları altında kitap yayınını başlatmış ve Öz Okur serisinde Shakespeare'den, Schiller'den üç çevirinin çıkmasını sağlamıştı: **Othello** (kendi çevirisi), **Kral Lear** ve **Don Carlos** (Schiller'den Seniha Bedri Göknil çevirileri).

Orhan Burian liberal düşünceli bir insandı. Her çeşit düşünceye saygı duyardı. Öylesine ki, 1948'de fakülteden uzaklaştırılan Behice Boran'a ilk dost elini uzatan o olmuş, İngiliz Kültür Heyeti'nce çevrilmek üzere kendisine verilen kitabı ona götürmüştü. Çekeceği para sıkıntısını göğüsleyebilmesi için.

Orhan Burian bana yazdığı bir mektupta: "Ben toplumsal anlamda bir libre arbitre (elindelik, serbest irade) dileğindeyim. Onun için de her insanın ekmeğinden ve barınağından güvenli olmasını istiyorum.

Daha sonra da yeteneğini geliştirmek isteği -evet olanağından çok, isteği. Dünyada her şeyden çok da özgürlüğü değil, adaleti seviyorum -tabii, bu konuda ilk gelen yumurtadır veya tavuktur gibilerden sınırsız dil cambazlığı edilebilir."

Düşünce özgürlüğü, Orhan Burian için bir bakıma üniversitede öğretim ve araştırma özgürlüğüydü. Mart 1947'de Ankara Üniversitesi'ni basan rektöre hakaret eden (CHP'nin bağnaz takımından destek gören) sağcı öğrencilerin taşkınlıklarından büyük bir üzüntüye düşerek zamanın cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye bir dilekçeyle başvurması bunun bir kanıtıdır. 11 Mart 1947 tarihli dilekçenin bir yerinde şöyle diyordu O. Burian: "... Ben üniversite adına konuşuyor görünmek istemem. Yalnız, onun bir işçisi olarak çalışmaya devam edebilmek için sizden yardım ve umut diliyorum. Bu umudun gücü içimizde sönmesin ki, yasa ve bilime saygıdan ayrılmadıkça düşünce ve söz özgürlüğüne sahip kalarak çalışabileceğimize inanalım; gençliği de, yılmaksızın, bu temel özgürlüklere inanla çalışan vicdanlı yurttaşlar olarak yetiştirelim..."

O dönemin baskıcı CHP yönetiminin cumhurbaşkanına böyle bir dilekçe vermek kimsenin göze alamayacağı bir cesaret işiydi. O günlerde, bu dilekçe dolayısıyla, Prof. Nusret Hızır'ın sevincini hiç unutmuyorum.

Orhan Burian'a göre: "Memleketini sevmenin yolu binbir türlüdür. Yalnız kendi yolumuzu doğru bilip öbürlerini mahkum edemeyiz. Kaldı ki, kusurdan, yanlıştan, suçtan, acı ve gözyaşından söz ederek de bu memleketin öz çocuğu, öz sanatçısı olunabileceğini dünya edebiyatına bakarak öğrenmek gerekir. Cervantes, Molière, Schelley, Dickens, Balzac, Whitman, Dostoyevski bizim damgacılarımızın eline düşseler hepsi.. "memleketin yüzünü ak çıkaran büyük temsilcisi diye gösterilen onlardır. Bu gerçeği ciddiye almak zamanımız geldi de geçiyor."

Çünkü: "Uygarlaşmakta, düşündüğünü dile getirmek bir aşamadır... ama söylediğini işitmek daha ileri bir aşamadır. İskandinavyalılar, İngilizler bu aşamaya yaklaşmışlar..."

Orhan Burian'ın, her on yılda bir yeniden çevirmeyi tasarladığı Shakespeare çevirileri ve daha başka çevirileri, **Denemeler Eleştiriler** adlı kitabında yer alan deneme ve eleştiriler yanında, adını hiçbir zaman unutturmayacak bir şiir antolojisi vardır: **Kurtuluştan Sonrakiler** (1946). Bu kitaptaki tüm şairlerden yapılan en iyi seçmeler yanında, adının bile anılması yasak olan bir dönemde Nazım Hikmet'ten on sekiz şiir basarak, daha sonra Yön Dergisi'nin başlattığı akımın çok cesur bir öncülüğünü üstlenmiştir Orhan Burian.

Orhan Burian'a duyulan, hâlâ sönmeyen saygı, bu çabaları dışında, insanlığının, inceliğinin anıları da belleklerden silinmiş değil. Bakın Bülent Ecevit ne diyor onun için: "Orhan Burian korkusuz insandı.

Aramızda o, düşünce hürlüğünü, mesela İngiltere kadar içine sindirmiş bir ülkede yaşıyor gibiydi. Düşüncesini, yazısını, sözünü sakınmak belki aklından geçmezdi. Temaslarında korkuya, sakıncaya yer vermez, kimse için kendi değerlerinden başka bir ölçü bilmezdi. Medeni cesaret ondaydı."

Orhan Burian Türk şiirini değerlendiren yazılarında, çok sevdiği Dağlarca da, bu sevgiye iki ağıtla karşılık verdi. Bunlardan biri 1933, öbürü de 1981 tarihlidir.

Yazımı Dağlarca'nın ağıtıyla bitirmek istiyorum:

ORHAN BURİAN'I YAŞATMAK

I

Senin adını da yazıyorum
Kimi yapıtlarımı
Vedat Günyol'a sunarken

Yatınca geceleri o
Karanlığın korkunç bakışında
Okuyorsun değil mi

ORHAN BURİAN'I YAŞATMAK

2

Arkadaşımız Vedat Günyol diyorum
Oluyoruz üç kişi
Birdenbire

Ben dediğim için
Ona dediğim için
Seninle iki kişi oluyoruz birdenbire.

Yaşıyor işte orhan Burian. O güzelim insan, şöyle diyordu Anış adlı yazısında:

"Ölülerimiz için anma ve yaslanma törenlerinden vazgeçelim. Yaşayan yanlarını bilmek ve sevmek, onlarla ayrılmamacasına beraber olmak demektir."

Beraberiz işte onunla. Mutlanarak, kutlanarak.

"Sivil Yönetime Karşıkoyma"nın önsözü

Henry David Thoreau (1817-1862), Massachussettes devletine bağlı Concorde adlı küçük bir kasabada doğup büyümüş, dört yıllık Harvard Üniversitesi'ndeki eğitim ve birkaç kısa gezi dışında bütün hayatı orada geçmiş. Harvard'ı bitirince (1837) Concorde'da bir ortaokula öğretmen oluyorsa da, öğrencilere dayak atmaya yanaşmadığı için büyük bir tartışma sonunda oradan ayrılıyor. Üç-dört hafta süren öğretmenlik, bu mesleğe karşı büyük bir ilgi duymasına yetiyor ve kardeşi ile birlikte bir okul açıyor; orada, zamanı için ileri bir adım olan dayaksız bir eğitim sistemi uyguluyor. Okul kısa zamanda büyük ilgiyle karşılanıyor ama iki yıl sonra kardeşinin ölümü üzerine Thoreau okulu kapatmak zorunda kalıyor. Thoreau o sıralarda Emerson'la tanışıp ahbap oluyor. Bir süre filozofun evinde kalıp ona kâtiplik ve bahçıvanlık ediyor. Bir ara köleliği kaldırmıyor ve Meksika'ya karşı açtığı haksız bir savaşı durdurmuyor diye Amerikan hükümetine kızıp onunla hiçbir ilişkisi olmadığını belirtmek için vergi vermekten kaçınıyor ve bu yüzden hapse atılıyor. **Sivil Yönetime Karşıkoyma** adlı eseri, bir gecelik hapis hayatının verdiği öfke ve ataklıkla yazıyor. Thoreau bu kitapçıkta yurttaşlarına şu öğüdü veriyor: İnsan, toplumsal bir kurumun haksızlık ettiğini görür ve buna içten inanırsa, karşı koymalıdır ona. Thoreau'nun salık verdiği karşıkoyma savaşsız, "bıçaksız, kamasız" bir diretmedir. Gandhi, sonradan *Satyagraha* adını vereceği savaşsız diretme öğretisini bu eserden esinlenerek geliştirmiştir. Daha Cambridge'de öğrenciyken büyüsüne kapıldığı bu kitapçığı ana diline çevirip yurttaşlarına dağıtan Gandhi, Thoreau'nun öğretisini Güney Afrika'da, daha sonra 1914'de Hindistan'da uygulamış ve büyük bir başarı elde etmişti. Aslında, Thoreau yurttaşlarına salık verdiği bu sessiz diretme yolunu Hint kaynaklarından, özellikle Bhagavat-Gita'dan esinlenerek ortaya sürmüştü. Kökünü Hindistan toprağından alan bir düşünce, böylece bir Batı dilinde biçimlenerek, dönüp dolaşıp yine Hindistan'ı bulmuş oluyordu. Yalnız şu ayrılıkla ki, Thoreau'nun yurttaşlarını haksız bir yönetime karşı tek tek diret-

meye çağırmasına karşılık, Gandhi bu bireysel çağrıyı koca bir ulusa mal edip onu İngiliz İmparatorluğu'na karşı politik bir eylem aracı olarak kullanabilmiştir.

Thoreau'nun hayatında en önemli olaylardan biri de, 28 yaşında topluma küsüp bir süre tek başına ormanda yaşamasıdır. Walden gölü kenarında kendi eliyle yaptığı bir kulübede bir yandan *"devletten uzak"* olmanın, öte yandan çılgınca sevdiği tabiatla baş başa kalmanın hazzı içinde geçen iki yılı aşkın bir zaman sonunda Thoreau **Concorde'a, Walden** ya da **Ormanda Hayat** adlı bir eserle dönüyor. Thoreau asıl bu eserle Amerikan edebiyatının ünlü kişileri arasında yer alır. Bu eserde tabiat üzerine yer yer bir ozan inceliği ve yer yer bir filozof bilgeliğiyle eğilen Thoreau, yurttaşlarına, bir insanın devletle bu yoldan da ilişkisini kesip kendi başına bir hırka bir lokma misali yaşayabileceğini anlatmak istemiştir.

Thoreau bütün hayatı boyunca köleliğin kaldırılması için vargücüyle çalışmıştır. Bu yolda en büyük savaşı kendine Tanrı'nın elçisi gözüyle bakan ve zenci köle kullananlara karşı bağnazlığa varan bir kinle saldıran, soğukkanlılıkla beş komşusunu öldüren yarı deli ama içten bir dava adamı olan Kansas'lı John Brown'ı tanımasıyla başlar. Köleliği kaldırmak isteyen Kuzey'le, rahatını, hatta lüksünü köle kullanmakla sağlayan Güney arasında patlak verip Amerika'yı kana bulayan kardeş kavgasının ikinci yılında veremden ölen Thoreau sonuna kadar bu adamı destekliyor. Harper's Ferry diye anılan bir baskınla ordunun silahlarını ele geçirip üs kuran ve ortalığa dehşet salan **J. Brown'ın Son Günü** adlı savunusu Throreau'nun en çok anılan yazıları arasında yer alır.

Thoreau, küçük bir kasabada doğup büyüyen ve orada ölen bir taşralı olmakla beraber, kafasını Doğu ve Batı kültürüne açmayı başaran eşine az rastlanır bir yazardır, yurttaşlarına seslenirken bütün dünyaya seslenmenin sırrına ermiş bir yazar.

1963

Niçin Robespierre

Dünya devrim tarihinde, ulusça, halkça, anca kanca birarada, bölünmez bir bütün halinde, sömürücülere, sömürücü yöneticilere karşı başkaldırışın ilk yiğitçe, gözüpekçe örneğini veren Fransız Büyük Devrimi'nden bu yana tam 200 yıl geçmiş. Bütün dünyayı etkisi altına almış, halk girişimi ile olmasa bile halk adına, ezilmiş halktan yana ezenlere karşı, ezilenler yararına, ama onlarla el ele, omuz omuza, aydın kadrolarca kotarılmış bir devrimdi bu. O gün bugün, Osmanlı İmparatorluğu'yla birlikte nice imparatorlukların kuyusunu kazan, kazmış olan ulusal egemenlik savaşları bu devrimin insan bilincine armağan ettiği, insanca, özgürce, eşitçe, kardeşçe yaşama özleminin düşten gerçeğe yansıyan birer atılımı olmuştur. Türk Kurtuluş Savaşı bu atılımın canlı bir örneğidir. Ne var ki, Fransız halkı yararına burjuvalarca yapılan devrim, kısa zamanda burjuva çıkarlarının kurbanı olmuş, aristokrasi yardakçılarının elinde amacından saptırılmıştı. Devrimin amaçlarına gönlünü, gönlüyle birlikte kafasını, kellesini varını-yoğunu, iyinin iyisi niyetini vermiş, Saint-Just, Babeuf, Marat, Robespierre yaman insanlar, bütün çabalarına rağmen, halk düşmalarının düzenlerine kurban gitmişlerdi. Ama devrim ruhu bütün dünyayı sarmıştı bir kez. Bir ölçüde Rus Devrimi, tam anlamıyla da Çin Devrimi, Marx öğretisinin ışığı altında, Robespierre saflığının, Allende havariliğinin ötesinde, bir demir, bir çelik irade, bir faka basmaz, bir oyuna gelmez atılımla gerçekleşmişti.

Dünyanın büyük bir bölümünü kapsayan, yüz milyonlarca insanın esenliğini gözeten, emperyalist güçlere karşı, bilimce de inançça da, atbaşı beraber, kılpayı farksız, insan onurundan, insan yüceliğinden kaynağını alan halk devrimlerini, bu devrimlerin öncülerini düşünürken 195 yıl önce, otuz altı yaşında hayata gözlerini yuman Robespierre adında bir devrimciyi, devrimcilerin devrimcisini anmamak elden gelmiyor. Gelemez, gelmeyecek de...

Kimdi Robesspierre? Tam adıyla Maximilien de Robespierre. Bir halk çocuğu. Küçük yaşta öksüz kalmış, ana-baba sevgisinden yoksun, papaz okullarında okumuş, üstün zekâsıyla, zamanının girdisini

çıktısını, bütün pislikleri, aksaklıkları, yanılgıları, sahtecilikleriyle görmüş, bütün bunlara karşı cephe almış bir insan. Bir aydın, bir namuslu aydın, Saint-Just gibi, Babeuf gibi. Yıl 1789, Fransız tahtında güçsüz bir kral var: Louis XVI. Krallık bunalım içindedir. Mali bunalım, parlamenterlerin bunalımı, dinsel bunalım, besin bunalımı. Feodal monarşi rejimi temellerinden sarsılmakta, 1750 kuşağının filozofları (Rousseau, Montesquieu, Voltaire, Diderot vb), genel ve sistemli bir saldırıya geçmişlerdir rejime karşı. Eski dünya ile yeni gerçekler arasında politik ve ideolojik bir çatışma, genç kuşakları etkilemektedir. Robespierre kendini bu çatışmanın içinde bulur.

5 Mayıs 1789'da kral soyluları, papazları ve burjuva soylularını Versailles sarayında toplar. Maliye nazırı yeni vergiler alınacağını bildirir. Ama burjuvalar, karşılık olarak, krallık için bir Anayasa yapılmadan dağılmama andı içerler. Mirabeau'nun "Biz burada halkın istemiyle bulunuyoruz, bizi ancak süngülerin gücü çıkarabilir buradan" sözü, Kurucu Meclis'in temelini atar. Kurucu Meclis gerçekleşir ama XVI. Louis meclisle çalışmak istemez. 14 Temmuz 1789'da Paris halkı ayaklanarak krallığın politik mahkumlar için tutsakevi olarak kullandığı Bastille'i basar. Kurucu Meclis yerini Yasama Meclisi'ne bırakır (1789-1792). Bu meclisin yaptığı Anayasa'ya göre, Fransa Parlamento ile yönetilecektir. Ama kral bu Anayasa'yı benimsemez. Danton yönetiminde Paris Komünü ayaklanır (20 Haziran 1792). Ama meclis bu ayaklanmayı kabul etmez. Bunun üzerine Robespierre, Marat ve Herbert yönetiminde krala karşı ikinci bir Komün ayaklanması olur (10 Ağustos 1792). Kral ailesiyle birlikte meclise sığınır. Komün ağır basar ve kralı haklarından soyutlar. Anayasa Meclisi, Fransa'nın gelecekteki rejimini saptamak üzere yeni bir meclisin seçilmesini uygun bularak kendini dağıtır. Yeni Meclis **Ulusal Konvansiyon** adını alır.

İşte, Robespierre bütün varlığıyla kendini bu mecliste gösterir; içtenliğinin sıcaklığı, söz ustalığının ve mantık gücünün üstünlüğüyle.

10 Ağustos 1792 Paris ayaklanmasında kralla birlikte rejim yıkılmıştır. Ama bir bunalım böylece sona ererken yeni bir bunalım çıkmıştır ortaya. Komünün coşkun insanları ile, meclisteki kararsızlar, ılımlılar iki düşman kamp halinde karşı karşıya gelmişlerdir: Bir yanda Brissot'nun yandaşları, bir yanda Robespierre'in dostları; bir yanda Girondin'ler, bir yanda Montagnard'lar. Bu iki grup arasındaki amansız savaş, 1793'ün bu dramı, aslında Devrim'in ana dramıdır.

Bu savaşta (ki hemen hemen bir sınıf savaşı niteliğindedir) iki yol vardır tutulacak olan: Yatıştırma yolu (ki bu, ılımlıların yoludur); terör, yani yıldırı yolu. Bu ikinci yol, Robespierre'e göre halkta, zenginlikle yozlaşmamış halkta var olabilirdi ancak. "Fransız Devrim sisteminde ahlaka aykırı olan her şey politikaya da aykırıdır" inancında olan Robespierre, erdemli ve ahlaklı bir politikacı olmanın

bu vazgeçilmez koşulunu önce kendi yaşamında uygulamış bir insan olarak çıkıyor karşımıza, tarihte pek az örneği olan bir açıklıkla. Öylesine sade, yiyip içmesinden giyim kuşamına kadar öylesine gösterişsiz, yoksul halk yaşamından öylesine farksız bir hayat sürmüş ki, Paris halkı ona *"satılmaz adam"* sıfatını armağan edivermiş, sevip sayarak, övüp bağrına basarak. Kendini gerçekten halkın esenliğine adamış olan içten insan, son birkaç yılını Paris yakınlarındaki bir marangoz ahbabının (Dupley) yıkık dökük evinde konuk olarak geçiriyor, halkla özdeş bir yaşam sürdürme özlemine, susuzluğuna bir dayanak ararcasına.

Robespierre, devrimin bağrında, dört bir yanını saran ihanetler, tuzaklar, sapkınlıklar, sahtecilikler, ikiyüzlülükler arasında geçen beş yıllık politik hayatında görüyor ki, toplumdaki kötülükler halktan değil, hükümetten ve parlamenterlerden gelmektedir. Ona göre bütün kötülükleri yaratan iki şey vardır: İktidar ve zenginlik.

İşte, Robespierre bu iki şeye karşı halkı koruma gereğini duyuyor, halkın esenliği uğrunda, "erdemi egemen kılmak için" yıldırıya başvuruyor.

İşte, Fransız Devrimi'nde terör adıyla anılan ve kısa ömürlü olan yönetimin bütün gerekçesi! Bugün bütün dünyada, demokrasisinden totaliterine kadar tüm yönetim sistemlerinde yıldırı yöntemi almış yürümüş durumda. Ama hangi demokrasi rejimini gösterebilirsiniz ki, yıldırıyı halk yararına kullanmakta olsun? Yıldırı halka karşı, halk düşmanı bir avuç varlıklı sınıf yararına işlemektedir, işliyor da.

195 yıl önce hayata gözlerini bütün erdemi, bütün temizliği, içtenliği ile kapamış olan Robespierre'i, bugünün sahte halkçılarına, "Hakka mağfur olmadan halka makbul olmaya" çalışan düzenbaz politikacılarına, önünde secdelere kapanıp kendi ayıplarını, rezilliklerini görebilmeleri için *"satın alınmaz"* bir devlet adamı örneği olarak sunmak gereğini duyuyoruz.

Devrimin Bağrından adını verdiğim bu kitapta Robespierre'in kendi ağzından, günümüz Türkiye'sine yakından uzaktan benzeyen durumlar karşısında, yüreğinin ta derinliklerinden kopup kelimelere dökülen kaygılarını, özlemlerini, önerilerini dile getiren söylevlerini bulacaksınız.

Bu söylevler arasında yer almayan, ama günümüze ışık tutacak nitelikteki şu sözleri ile Robespierre'in ne denli ileri görüşlü bir insan olduğunu anlayabiliriz:

"Hükümetlerin en soysuzu, halkın kör inaçlarında, alışkanlıklarında ve eski eğitime bağlılıkta, büyük bir destek bulurlar. Zorbalık özgürlükten kuşkulanır ve belirtilerinden ürker, insanların kafasını öylesine bozar ki, insanlar zorbalığa tapar hale gelirler."

Başsöz yerine (*)

Tembellik Hakkı, kapitalist düzenin kıyasıya eleştirisi, devrimci edebiyatın başyapıtı, sosyalizmin klasiği niteliğiyle, **Komünist Manifesto**'dan sonra tüm Avrupa dillerine en çok çevrilmiş olma onurunu taşıyor. Kimilerine göre bu yapıt yalnız sosyalizmin değil, Fransız edebiyatının da klasiğidir. 1880'de kitaplaşan bu "saldırı yapıtı", 1905-1907 arasında, Çarlık Rusyası'nda 17 baskı yapmış ve Lenin'e bakılırsa, 1917 Ekim Devrimi'nin kotarılmasında büyük etkisi olmuştur. Yapıtı ele almadan önce, Fransa'da sosyalist düşünce ve eylemin önderlerinden biri olan, özellikle de Marx'ın damadı olarak tanınan yazarın yaşamı ve kimliği üzerinde duralım.

Fransız sosyalizm tarihinde Marksizmi ülkeye ilk getiren düşünür ve eylem adamı Paul Lafargue, 1842'de Küba'nın Santiago kentinde dünyaya gelmiştir. Soyu sopu uluslararası bir nitelik taşımaktadır. Dedesi Bordeaux'lu Fransız, babaannesi zenci-beyaz melezi, annesinin babası Fransız Yahudisi, anneannesi de Karaibli bir kızılderiliydi.

Paul Lafargue, dokuz yaşındayken ailesiyle birlikte Fransa'ya göçer. Buna göçten çok, dede yurduna kavuşma demek gerekiyor.

Lafargue, Bordeaux ve Toulouse'da ortaöğrenimi bitirdikten sonra, Paris'te Tıp Akademisi'ne yazılır ve aynı sıralarda kralcı hükümete karşı yoğunlaşan gençlik eylemlerine katılır.

O günlerin -ve tüm günlerin- Paul Lafargue'ı cumhuriyetçi, sosyalist, materyalist ve ateisttir. Fransa'da sosyalist düşüncenin halk arasında yayılması için var gücüyle çalışmış, eylemlerini daha çok İşçi Partisi safında yoğunlaştırmıştır.

Paul Lafargue, Marx'la tanışmadan önce Proudhon'cudur. Ahlakı ve ekonomi bilimini her çeşit Tanrısal ögeden arındırma girişiminin temsilcisi Proudhon'cu.

Lafargue, gençlik eylemlerine katıldığı bu dönemde, kültürünü artırma yolunda yoğun bir okuma tutkusuna kaptırır kendini. Kant'tan başlayarak okuduğu ve etkilendiği düşünürler arasında Hegel, Feurbach, Littré, Taine, Claude Bernard, Fourier, Saint - Simon, Darwin, Auguste Comte ve özellikle Proudhon'u sayabiliriz.

(*) Paul Lafargue'in Tembellik Hakkı adlı yapıtına yazdığım önsöz

Önceleri bağlandığı cumhuriyetçi ve demokratlardan kopup "gençlik düşlerinden 'vazgeçerek', hükümetin değil, toplumun değişmesini isteyen" işçilere katılır. Artık yolunu bulmuş, sosyalizmi seçmiştir, daha çok Proudhon'cu olarak.

Gençlik hareketinin militanı Lafargue, kongrelerdeki tartışmalarda sesini yükselterek dinle bilimin uzlaşamayacağını ileri sürüyor: "Bilim Tanrı'yı yok saymıyor, daha iyisini yapıyor, onu gereksiz kılıyor." Düşüncesini, bir yazısında "İlerlemenin tek yolu, Tanrı'ya savaş açmaktır" diyerek özetliyor.

Lafargue bir ara Blanqui'cilere yanaşıyor, sonra da Enternasyonal'e üye oluyor. 1865'te Londra'da Genel Konsey'e Fransız işçi hareketi üzerine bir rapor sunuyor ve bu münasebetle de Marx'la tanışıyor. Marx, Lafargue'ın coşkusuna, politik gücüne hayran oluyor. Engels'e yazdığı bir mektupta, ondan "yakışıklı, zeki, enerjik ve sportif" olarak söz ediyor. Hem öyle olmasa, en sevdiği kızını, Laura'yı ona verir miydi?

Paris'te hükümete karşı direnişe geçen gençleri kışkırttığı gerekçesiyle Akademiden uzaklaştırılan Lafargue, tıp öğrenimini Londra'da sürdürüyor. Laura'ya olan tutkusu, iki yıllık bir bekleyişten sonra evliliğe dönüşüyor. Marx, kızıyla evlenecek bu gencin yaşamıyla yakından ilgilenmektedir. Engels'e yazdığı bir mektupta kaygılarını şöyle dile getiriyor: "Anladığıma göre... Lafargue evlenmeden önce doktorasını Londra ve Paris'te yapacak. Buraya kadar bir sorun yok. Ancak dün melezimize (Lafarfue'ı böyle tanımlıyor) yine söyledim, eğer İngilizlerin o soğukkanlılığını benimsemezse, Laura ona kısa zamanda güle güle der. Bunu kafasına koymak zorunda. Yoksa yapacak hiçbir şey yok."

Sonunda Lafargue, Londra'da öğrenimini tamamlıyor ve Laura ile evleniyor. Yıl 1867. Karı koca Paris'ye yerleşiyorlar. 1868'de bir oğulları, iki yıl sonra bir kızları, bundan bir yıl sonra da bir oğulları dünyaya geliyor. Ne var ki, hiçbiri yaşayamıyor. Ve Lafargue tıptan soğuyor, kendini tümüyle sosyalist düşünce ve eyleme adıyor, Laura ile omuz omuza.

1870'te Fransız-Alman savaşı patlak verince, Paris'ten ayrılıp Bordeaux'ya taşınıyorlar. Altı ay süren savaşı Fransa kaybetmiş, imparatorluk yıkılmış, yerini III. Cumhuriyet adıyla bir burjuva yönetim almıştır. Lafargue, bu durum kaşısında Ulusal Savunma adlı bir gazete çıkararak işçi hareketini canlandırmaya çalışıyor. Bu dönemde Fransa büyük bir ekonomik bunalım içindedir. Thiers hükümeti dolaylı dolaysız vergileri yükseltmiş ve çalışan yığınları dayanılmaz yükler altına sokmuştur.

İşte, adına Komün denilen ayaklanma, 18 Mart 1871'de bu koşullarda patlak verir. Bu, işçi sınıfının uyanışıdır. Burjuva hükümet bu ayaklanmayı kanla bastırır. Lafargue tutuklanacağını anlayınca

İspanya'ya geçer. Burada kaldığı bir yıl içinde, Kapital'in İspanyolca'ya çevrilmesine yardımcı olur.

Yıl 1873. Fransa, hâlâ büyük bir ekonomik bunalım yaşıyor, amansızca sömürülen işçi sınıfının bilinçlenmesine de yol açarak. Lafargue, önde gelen bir sosyalistle, Guesde ile tanışıyor ve o dönem Fransa işçi sınıfını örgütlemek üzere kolları sıvıyor. 1877'de Egalité gazetesinde bu yönde yazılar yazıyor. 1880'de, Londra'da Engels'in evinde Marx ve Guesde ile birlikte örgütün programını hazırlıyor. O günlerde **Tembellik Hakkı** da Egalité'de tefrika olarak yayınlanıyor...

Lafargue'ın yaşam öyküsünü tüm ayrıntılarıyla anlatmaya sayfalar yetmez. Yalnız, 1891'de milletvekili seçilerek Bourbon Sarayı'na girdiğini belirmek gerek. Bu seçim, gerici basında büyük tepkilere yol açıyor. Lafargue, "yabancı" sayılıyor ve "Marx'ın damadı"nın Almanya'ya gönderilmesi öneriliyor. Bütün suçlamalara karşın Lafargue, Fransız Sosyalist Partisi'nin kurucuları arasında yer almıştır. Ne yazık ki, sosyalizmin zaferini göremeyecektir. 26 Kasım 1911'de onu eşi Laura ile bir koltukta kucak kucağa son nefesini vermiş olarak bulurlar. İntiharlarının nedenini, bıraktığı mektupta şöyle açıklamaktadır Lafargue:

"Bedence ve ruhça sapasağlamken, yaşama zevk ve sevinçlerini birer birer elimden alan, beden ve kafa güçlerimi koparıp götüren acımasız yaşlılık enerjimi felce uğratıp istemimi söndürmeden ve beni gerek kendime, gerek başkalarına yük olacak duruma düşürmeden, canıma kıyıyorum.

Yıllardır, yetmiş yaşımı aşmamaya söz verdim kendime. Yaşamdan ayrılmanın yılı olarak bu dönemi seçtim ve kararımı uygulama yolunu tasarladım: deri altına siyanür enjekte etmek.

45 yıldan beri kendimi adadığım davanın yakın bir gelecekte başarıya ulaşacağından emin olmanın büyük sevinciyle ölüyorum."

"Tembellik Hakkı" deyince, şöyle yan gelip yatmak, ekmek elden su gölden bir yaşam gelir insanın aklına önce, "armut piş, ağzıma düş" deyimine uygun bir yaşam... Oysa, emek sarf etmeden insanca bir yaşam elde edilemez.

Aslına bakarsanız, tembellik insanın doğasında var. "Çalışma" sözcüğünün Fransızcası **travail** "zahmetli iş", "acı veren iş", bir çeşit "işkence" anlamını içeriyor.

Eskiçağ Atinası'nda çalışma kölelere özgü, aşağılık bir uğraş sayılıyordu. Gel gelelim, çalışma insan doğasına ters düşse de, ter dökmeden yaşamanın olanağı yok artık. Bu gerçeklik doğrultusunda yüzyıllar boyu tembellik yerilmiş, çalışma kutsanmış. Tembelliğe karşı savaş, her toplumda atasözlerine yansıyan bir yer edinmiş. "Çalışmaya utanan, aç kalır", "Bağa bak üzüm olsun, yemeye yüzün olsun", "Çalışan el, tok karın üzerindedir", "Çalışan kul mahrum kalmaz"...

İnsan doğasında inat, çalışmayı yücelten tutum, daha çok din çevrelerinde yankı bulmuş. "Allah çalışmayan kulunu sevmez" diyen Müslümanlık da, "Çalışmayana ekmek yok" yıldırısını savuran Hıristiyanlık da, çalışmayı bir dini vecibe durumuna sokarak tembelliğe savaş açmışlar.

Peki, Paul Lafargue neden tembelliği savunma gereği duymuş? Bunu en iyi o anlatacak. Biz şöyle bir değinelim.

Lafargue'ın yetiştiği dönem ve çevre, genel olarak işçi kitleleri için insanlık dışı bir ortamdı. Aydınlar arasında öldürücü çalışmaya karşı bir tepki filizlenmekteydi.

1848'de çalışma saati Paris için günde 10, taşra için 11 saatti. Yasama Meclisi 9 Eylül 1848'de fabrika ve yapımevlerinde kolektif çalışma saatlerini 12 olarak saptıyordu. Sonraları bu 17 saate kadar çıkacaktı.

İşte Lafargue, sosyalistlerin bile çalışma zorunluluğunu insanlık dışı noktalara vardırdığı bir dönemde, tembellik hakkını savunmak gereğini duydu. Aslında bir düşünürün dediği gibi, buradaki "tembellik" sözünün yerine "boş zaman" sözünü koyarak Lafargue'ı aklamak gerekir.

Babeuf'ten, Robert Owen'dan Marx'a kadar tüm sosyalist düşünürler, zorunlu çalışmayı öğütlemişlerdir. Lafargue bunları biliyordu. Ve yine biliyordu ki, Cabet, **icarie** adlı ideal ülkesinde tembelliğe çok az yer veriyor, yazın 7, kışın 6 saatlik sevilesi bir çalışma uğraşına çağırıyordu insanları. Oysa Lafargue günde üç saatlik bir çalışmayı yeterli buluyordu. Bütün bu saydığımız sosyalist düşünürlerden çok önce, tembellik, yani boş zaman hakkını Rousseau dile getirmişti. 1858 tarihli **d'Alembert'e Mektup** adlı yazısında:

"Halkın ekmeğini kazanmak için sarf ettiği zamandan başka zamanı yoksa yazık. Ekmeğini sevinçle yiyebilmesi için de zamanı olması gerek. Yoksa uzun süre kazanamaz olur ekmeğini. Halkın çalışmasını isteyen şu adaletli ve iyiliksever Tanrı, onun dinlenmesini de ister. Doğa da halkın aynı zamanda çalışmasını ve dinlenmesini, didinmesini, aynı zamanda da haz duymasını ister. Çalışmaya karşı duyulan tiksinti, yoksul insanları çalışıp didinmekten daha çok bunaltır."

Lafargue çalışmaya değil, insanı insanlıktan çıkaran aşırı çalışmaya savaşım veriyordu. Ona göre 19. yüzyıldan beri işçi sınfının başına bela olan şey "aşırı çalışma"ydı. Bu tempo, işçileri her çeşit düşünsel yozlaşmaya, organik rahatsızlıklara götürüyordu. Bu yalnızca bir kötülük değil, aynı zamanda delilikti. İşte Lafargue, işçileri, bellerini büken bu delilikten kurtarmaya çalışıyordu.

Boş zaman T.S. Eliot'a göre "kültürün temelini" oluşturur. Lafargue'ın Tembellik Hakkı'nı okurken Eliot'ın bu sözünü aklınızdan uzak tutmamanızı dilerim.

bir saldırıya karşılık

Üç dört gün önce "İslam Ansiklopedisi 90. Cüz'deki bazı hatalar hakkında" Ahmet Ateş imzalı 16 sayfalık bir broşür çıktı. Yazarı üniversite içinde kapı kapı dolaşıp profesörlere dağıtmakla kalsaydı bu kötü niyet ürünü broşürden söz etmeğe değmezdi. Ne var ki, Cumhuriyet gazetesi 19 Ocak 1961 günlü sayısında, baş sayfada, irice puntolarla broşürü Türk okuyucularının önüne çıkarınca iş değişti. Bu broşürü ele almak ve iç yüzünü ortaya koymak gerekli oldu böylece. Bunu, broşürde adım "mütercim" ve "kontrolör" diye geçtiği, yersiz suçlamalara uğradığım için gerekli bulmuş değilim. Hoş, bu suçlamaları burada kısaca belirtip yazarın kötü niyetini açıklayacağım açıklamasına. Ama burada önemli olan benim suçlandırılmam değil, yurdumuzda adı bilgine çıkan birtakım insanların bilim ahlakına nasıl yabancı oldukları ve bu yüzden de gerçek bilim adamlarına, giderek bilimin kendisine ne denli çelme taktıkları, takabildikleri, takageldikleridir. Demek istediğim şu: Bu yazıyı kendimi savunmak için yazmıyorum. Dokunacağım sorun benim kendi kişisel sorunum değil, hepimizin sorunudur.

İslam Ansiklopedisi ile ilişiğim on, on bir yıl öncesinden başlar. Dr. Adnan Adıvar, çeviri işlerinde faydalı olabileceğimi düşünerek beni Ansiklopediye aldı. Görevim, Ansiklopedinin Leiden baskısı, Fransızca ve İngilizce asıllarından çeviriler yapmak, bir de başkaları tarafından yapılan çevirileri asıllarıyla karşılaştırmaktı. Bu ikinci görevi iki yıl kadar bir başka görevli ile paylaştık. Ondan sonra, o gün bugün bu iki görevi tek başıma yapar oldum. Yaptığım çevirilerin kusursuz olduğunu söyleyecek değilim. Çevirmekle görevli olduğum yazılar çok zaman konu bakımından yabancısı olduğum yazılardı. İslam felsefesiyle, Doğu müziğiyle ilgili birçok yazıları çevirmek de bana düşerdi. Bu çevirilerde ister istemez yanlışlar yapardım. Bugün

de yaparım. Yalnız bu çeviriler, vaktiyle Dr. Adnan, onun ölümünden sonra da yazı kurulunu meydana getiren dört profesör tarafından düzeltilirdi. Demek istiyorum ki, benim bu konuda hiçbir iddiam yok. Yalnız on yıldır bu görevi yapıyorum ve Ansiklopedi de, broşür sahibinin dediği cinsten korkunç yanlışlar olmadan çıkıyor.

İş böyleyken, Ahmet Ateş imzasıyla çıkan bir broşür, Ansiklopedinin "feci hatalar"la dolu olduğunu söylüyor. Söylüyor değil, haykırıyor, ortalığı velveleye veriyor. "Üniversitem, fakültem (vatanım demeyi nasılsa unutmuş) için ve nihayet ilim için hicap duyuyorum." diyor.

Broşür sahibi zatın (şu zat kelimesini de hiç sevmem, onun için rahat rahat kullanabilirim) dediğine bakılırsa İslam Ansiklopedisi düne kadar memleketimizin övüneceği bir esermiş. Peki nasıl olmuş da birdenbire bu duruma düşmüş?

Broşür dikkatle okunursa bunun başlıca iki sebebi olduğu görülür. Birincisi, bu zatın "Mart başları 1960'tan itibaren İslam Ansiklopedi bürosuna" gitmemiş olması, Yani bu zat İslam Ansiklopedi bürosuna" gitmemiş, gitmeyince de memleketimizin düne kadar (Mart başları 1960 demek) övüneceği bir eser mahvolmuş.

İkinci sebep de benim -evet benim- ne idiğü belirsiz bir dergi çıkarmammış. Yani ben **Yeni Ufuklar** dergisini çıkardığım için görevimi yapmıyor, çeviri ve kontrol işini savsaklıyormuşum. Bu zat broşürün 13. sayfasında bakın ne diyor; "Mütercim bu hatayı irtikap etti ise, tercümeyi kontrol ile vazifeli memur ne yaptı? Bu zat asıl vazifesini yapacak yerde ve zamanda -evet aynen böyle- ne idiğü belirsiz bir dergi çıkarırsa, bu açık mefhum tabii olarak böyle feci bir şekilde bozulur. Mamafih bir şey söylemeğe hakkım yoktur, murahhas müdür ve bakanlığın iki sayın müfettişi, böyle yüzlerce maddi delile rağmen, bu zatın, mukabele memuru gibi, vazifesini hakkıyla yaptığına dair rapor vermişlerdir."

Şimdi soranım size: ben **Yeni Ufuklar**'ı çıkarıyorum diye "feci hatalar irtikap" ediyormuşum, bunu aklınız alıyor mu? Eğer bu zat "dergiyi ansiklopedi bürosunda çıkarıyor" demek istiyorsa, buna önce gülmek gerekir, sonra da vahlanmak. Gülmek gerekir, çünkü böyle bir şey olamaz. Derginin herkesçe bilinen bir yönetim yeri var. Dergi orada hazırlanır. Vahlanmak gerekir, çünkü profesör olmuş bir kimsenin eğri söylemesi o üniversitem, fakültem dediği kurumlar için kendi deyimiyle "bir hicap" sebebi değil midir? Bu "hicap" sadece bununla kalsa yine iyi. Bu zat, üstelik bir de dergiye kara çalıyor. "Ne idiğü belirsiz" sözünü, aynı zat, düşük iktidarın Milli Eğitim Bakanına yolladığı bir şikâyet dilekçesinde "hangi maksatlarla çıktığı belli olmayan

bir dergi" şeklinde daha da bir süslemişti. 147 profesörün üniversiteden çıkarıldığı günlere kadar söken bu kara çalma modasını hâlâ sürdürmek isteyen bu zat şunu söylesin: Ne idiği belirsiz o dergiye sekiz-dokuz yıl sürekli olarak niye abone olmuştur? Derginin altıncı sayısında "Dostum Vedat" başlıklı Abdullah Ağçaköylü imzalı (bu ad onun takma adıdır) şiiri niye bastırmıştır? Diyelim, bu şiir 1952 yılında basılmıştır, o zaman derginin ne idiğünü bilemiyordu. Peki, derginin Mart 1957 tarihli sayısına oğlu Toktamış Ateş'in Selam adlı şiirini neden -hem de bin bir ricalarla- koydurmuştur? "Bin bir ricalarla" sözünü boşuna söylemiyorum. Selam adlı o çok acemice şiirin başına eklediğim şu birkaç satır bunu açıkça göstermez mi?: "Henüz on dört yaşında olan değerli okuyucumuz T. Ateş'in temiz duygularını yansıtan aşağıdaki şiirini, ilerilerde karşımıza artan yaşı ile birlikte olgunlaşan şiirlerle çıkacağını kuvvetle umarak sayfalarımıza koyuyoruz."

Bütün bunları size broşür yazarını yakından tanıtmak için yazıyorum. Kendi manzumesi ve oğlunun şiiri çıktığı sürece iyi olan bir dergi, "artık oğlunuzun başka şiirini koyamayacağız" yollu nazik bir red karşısında "ne idiği belli olmayan" bir dergi kişiliğine bürünüveriyor. Ansiklopedide çalıştığı günlerde, Fransızcadan çevirilerini düzelttiği, Türkçesini anlaşır bir hale soktuğu, başında bulunduğu enstitüye çağrılan İngiliz profesörlerin konferanslarını seminerlerde tercüme ettirdiği sürece "hata irtikap etmeyen" bir mütercim, nasıl oluyor da bu zat Ansiklopediden ayrıldıktan sonra feci hatalara düşüyor? Sebebi şu: Doçentlik günlerinde adeta bir öğrenci sıkılganlığıyla davranan ama profesör olduktan sonra birdenbire büyüyüveren bu zata mütercimin kul köle olmamasıdır.

Bu zat, Ansiklopedinin başına geçmek ve etrafına kolayca hükmedebileceği kimseleri getirmek isteğini yerine getiremediği için bir yıl önce Ansiklopediden bir başka zatla birlikte ayrıldı ve sandı ki, kendileri olmadan Ansiklopedi çıkamayacaktır.

Oysa Ansiklopedi çıktı ve çıkıyor.

Ansiklopedideki "feci hatalar" nelermiş? Broşür yazarına bakılırsa bu yanlışlar, kendisi ve arkadaşı ayrıldıktan sonra "irtikap" edilmiş. Önce şunu söyleyeyim: Ansiklopedide birtakım yanlışlar vardır, olmamasına da imkan yoktur. Bütün dünyada hiçbir çevirinin yanlışsız çıktığını kim ileri sürebilir ki? Bu zat Ansiklopedide çalışırken de birçok yanlışlar olmuştur. Bunlar cilt sonlarında bir doğru-yanlış cetveli ile belirtilegelmiştir bugüne dek. Nitekim böylesi yanlışlar ve düzeltmeler Ansiklopedinin aslında da vardır. Batı dünyasında, mesela İngiltere'de Yunan ve Latin klasiklerinden yapılan ilk çeviriler

yanlışla doludur. İngiliz kültürüne bu çeviriler yararlı olmuştur, başlangıçta. Demek istiyorum ki, yanlış olabilir ve bu yanlışlar düzeltilebilir. Kaldı ki, Ansiklopedideki (yani 90. fasiküldeki) yanlışların bir kısmı bu zatla arkadaşı zamanında yapılmış yanlışlardır. Örnek vereyim:

Ansiklopedide "Nahşeb Buhara'da bir şehir olup..." diye başlayan bir madde var. Broşür yazarı diyor ki: "Buhara bir şehirdir, Nahşeb de öyle. Buna rağmen İzmir, İstanbul'da bir şehirdir, demekle müsavi olan yukarıki cümle İslam Ansiklopedisi'nde aynen mevcuttur. İbare tahrif edilmiş değildir, inanmayanlar açıp ilk satıra baksınlar." (s. 12). Bir defa, bu çeviri, Ansiklopediden bu zatla birlikte ayrılan R. R. Arat adlı zatın çevirisidir. Büroda bu zatın çevirisinin müsveddesi ve baskı provası duruyor. Sonra, Buhara bir şehrin adı olduğu kadar bir ülkenin de adıdır. Bu sözde bir yanlış yoktur.

Sayfa 13'te şu cümleyi ele almış bu zat: "... şark Hıristiyanlarının evvelce ve kısmen bugün de... kullandıkları alettir." Bu cümledeki "şark Hıristiyanlarının" tamlaması aslında "Les Chrétiens d'Orient"dır ve manası 'şarktaki Hıristiyanlar'dır... Bunu şark Hıristiyanları şekline sokmak dinler tarihi bakımından tam bilgisizliği ispat eden bir yanlıştır. Bu çeviri benim çevirimdir. Ne var ki ben "şarktaki ve muhtelif yerlerdeki Hıristiyanlar" diye çevirmişim, bu zatın arkadaşı olan zat bunu (kendi el yazısı ile) düzeltip bu hale sokmuştur. Dinler tarihi bakımından tam bilgisiz olan arkadaşı bunun cevabını elbette verirler.

Bir de, bu zat s. 14'te "par endroits" sözünün "kısmen" diye çevirmekle beni suçlandırıyor. Oysa ki, bunu ben muhtelif yerlerde diye çevirmişim, kendi arkadaşı "kısmen" olarak düzeltmiş.

Yine aynı sayfada şöyle diyor bu zat: "Satır 9: 'Antara'. Bu kelimeden sonra asılda (aslında olmalı) şöyle bir kelime vardır: 'Append'. Bu kelime 'ilave' demek olan bir kelimenin kısaltılmışıdır ve bu kelime mütercimin metninde düşmüş olsa bile vazifesi sırf bu gibi kelimeleri kontrol olan memur bunu görüp ilave etmeli idi." Evet, öyle. Ne var ki, bu kelime mütercimin metninde var olmasına var ama bu da o dinler tarihi bakımından tam bilgisizlikle suçlandırdığı arkadaşı tarafından lüzumsuz diye atılmış. Bunun da belgesi Ansiklopedi bürosunda yetkililere gösterilmek üzere saklanmaktadır.

Sayfa 15'e gelelim: Ansiklopediye, Fransızca aslında olmayan birkaç satır eklenmiş. Broşürün sahibi burada, yıllardır yan yana çalıştığı arkadaşlarını tam yere vuracağını sanarak şöyle yazmış: "Burada

köşeli parantez içinde bulunan ve metni yukarıya alınan cümleler asıl eserin Fransızcasında yoktur. Eğer bu cümlelerin aslı İngilizce veya Almancasında varsa burada muhakkak kontrol memuru ile tahrir heyetinin böyle garip bir hale soktukları başka bir şeyler anlatılmıştır. Ümit ederim ki, bu heyet cevaplarında bu metinleri neşrederler de, bu feci yanlışın neden ileri gelmiş olduğu anlaşılır." Ansiklopedi bürosundaki kâğıtlar bu eklemenin R. R. Arat tarafından el yazısıyla eklendiğini gösteriyor. Yani bu feci yanlış, broşür yazarının zamanında olmuştur. Peki kendisi neden bu yanlışı görüp düzeltmemiştir?

Şimdi, böylesine yersiz, böylesine düşüncesiz bir çatmaya, işi incelemeden başkalarını suçlamaya, curnallamaya niye kalkışıyor bu zat dersiniz? Ansiklopedinin kendisi olmadan çıkamayacağına, çıkarsa da böyle "feci yanlışlarla" çıkacağına herkesi inandırmak için. Ansiklopediyi ele almada bu direniş, bu çaba neden? Söyleyeyim: Ansiklopedinin her fasikülü çıktıkça, bu zat fasikül başına net olarak 900 lira, ayrıca yaptığı bol çevirilerden ve yazdığı alabildiğine uzun yazılardan telif ücreti alırdı. Bu zat, ansiklopediye gönlünce bir düzen veremeyip ayrılmak zorunda kalınca, bu gelir kaynağı kurumuş oldu. Bu geçim darlığında bunca paradan yoksun kaldığı için ne denli üzüldüğünü anlıyorum, yalnız anlamıyor, kendisine hak da veriyorum. Ama şu var ki, kendi çıkarını düşünürken başkalarının ayağını kaydırmaya çalışması, en azından ayıp olsa gerek. Bir eseri çıkarsız eleştiren, gerekirse yerin dibine sokan kimselere insan ancak saygı duyabilir. Bu zatsa ne demeli bilmiyorum. Galiba en iyisi, çağların ötesinden, büyük bir önsezi ile bugünü ve belki de bu özel durumu görmüş olan yüce halk ozanı Yunus Emre'ye bırakmalı sözü:

İlim ilim bilmektir
İlim kendin bilmektir
Sen kendini bilmezsin
Bu nice okumaktır

1961

olgunluk ve halk eğitimi

Olgun insan evrensel ölçüde yani dünya çapında kimdir, yerel açıdan yani ulusal açıdan ne tür bir insandır, hiç düşündünüz mü? Bence olgun insan her şeyden önce hoşgörülü bir insandır. Ne var ki hoşgörürlüğün sınırları ülkeden ülkeye değişiktir elbette. Belirli bir kültür düzeyine erişmiş Avrupa ülkelerinde, halkın çoğunluğuna yansıyan insan saygısına dayalı yaşam kuralları, insanları ister istemez birbirine saygılı olmaya çağırmaktadır. Örneğin, akşam saat ondan sonra acil bir durum olmadıkça gevezelik olsun diye kimse kimseye telefon edemez, ayakyolunun sifonu çekilemez...

İnsanın insana saygısı soyut bir kavram olmaktan öte bir anlam kazanırsa, o zaman olgunluktan söz edilebilir ancak. Nüfusunun yüzde sekseni eğitimsiz, ilkel olan Türkiyemizde, "olgun" olmadan yaşamak olanaksız geliyor bana. Çünkü evinizden dışarı adım attınız mı, toplum düzenini hiçe sayan (bile bile değil elbette) sürü sürü insanla karşı karşıya geliyorsunuz; yere çöp atanları mı istersiniz, otobüste dolmuşta sizi iteleyen, kakıştıran insanlar mı istersiniz tümen tümen...

Televizyonda toplum düzenini bozanları uyarmayı amaçlayan skeçler yayınlanıyor. Güzel bir girişim. Uyarma işini yıllardır üstlenmiş bir yurttaş olarak, çoğu kez dayak yemeyi göze alarak yürütüyorum karınca kaderince bu işi. Uyarma işini, şöyle kızara bozara, kabahat işlermişçesine, hep alttan alarak, suçlu postuna bürünerek yapmayı deniyorum hep. Otuz yılı aşkın bir zaman var, bir gün Cağaloğlu'ndan Sirkeci'ye iniyorum, kitapçıları aşa aşa. Bir yerde, kavrulmuş kestane satan bir adamın korsan tezgâhı önünden geçiyorum. Otuz yaşlarında, üstü başı tertemiz bir adam, verdiği parasının üstünü beklerken elindeki kesekâğıdından, kestaneleri birer ikişer alıp yiyor ve kestane kabuklarını gelişigüzel yere atıyor. Birden tepem atıyor. Yanına yaklaşıyorum, çekine çekine, ahlak zabıtalığı pozuna bürünmeden ve "Affedersiniz, saatiniz kaç?" diye soruyorum. Adam ciddi ciddi saati söylüyor. Teşekkür ediyorum ve «Bu saati hiç unutmayın. Çünkü bu saat, sizin kestane ka-

buklarını gelişi güzel yere attığınız saattir» diyor ve arkama bakmadan tabanları yağlayıp Sirkeci'ye doğru koşar adım ilerliyorum. Tramvayların işlediği bir dönem yaşıyoruz. Eminönü-Beşiktaş tramvayındayım. İçerisi tıklım tıklım. Kırk yaşlarında bir bayan üstüme abanmış... Sağa sola kımıldanıp uyarmaya çalışıyorum. Nafile. Sonunda sabrım tükeniyor, işi bir nükteyle bitirmeye yeltenip, "Hanımefendi sizi daha fazla taşıyamayacağım" diyorum. Sen misin söyleyen, basıyor yaygarayı. "Terbiyesiz herif, bana laf mı atıyorsun?" Rastlantı bu ya, kapıya yakın bir yerdeyim, kalabalığı ite kaka kendimi dar atıyorum dışarıya. Bereket şakadan, nükteden anlayanlar çıkıyor karşıma da, paçayı kurtarabiliyorum. Bir gün kalabalık bir otobüsteyim, Karaköy'den Şişli'ye doğru giden. Otobüsün içi tıkış tıkış, iki delikanlı yanı başımda. Biri üstüme abanmış. Hem de kımıl kımıl. Beni de boyuna kımıllaştırıyor. Ne desem, ne yapsam diye düşünüyorum. Bunlar, besbelli üniversiteli gençler. Sesleniyorum yüzü bana dönük olana: "Delikanlı, sizinle bir dokunulmazlık paktı imzalayabilir miyim?" diyorum. Bana abananın nevri dönüyor, yüzünü bana hışımla çeviriyor. Ağzını açıp belki de küfredecek. Ama arkadaşı uyanıyor, nükteyi hemen kavrıyor ve özür dileyerek bana nefes aldırtıyor.

İşte, böyle. Bu tür olaylar herkesin başından geçiyordur her gün. Benim söylemek istediğim şu: Uyarıda biraz şaklabanlık yapmak gerekiyor. Otobüste ayağınıza basan birine: "Ulan kör müsün?" demek yerine ben şu formülü uyguluyor ve "O bastığınız insan ayağıdır" yollu bir nükteye başvuruyorum.

Şimdi dostlarım bana diyecekler ki, "Birkaç kişiyi uyarmakla toplumu yola getireceğini mi sanıyorsun?" Hayır, böyle bir şeyi sandığım yok. Sadece ben, kendi çevremde birkaç kişiyi uyarmakla vicdanımı rahatlatıyorum, tabii aptalca.

Sorun ufak tefek, bireysel uyarıların çok ötesinde, halk eğitiminde yer alıyor. Halk eğitimi önce ailede başlar. Böyle olunca da anaların babaların eğitimi birinci planda yer alır. Sonra toplum gelir okul ile birlikte.

Bütün sorun dönüp dolaşıp halkın eğitilmesine gelip dayanıyor. Bu konuda İsa'dan önce IV.-III. yüzyıllarda yaşamış Kuang-Çu adlı bir Çin filozofuna kulak verelim. Şöyle diyor filozof:

"Bir adama bir balık verirsen
Bir kez karnını doyurur
Ona avlanmasını öğretirsen
Bütün ömrünce doyurur karnını
Tasarıların bir yıllıksa, tohum ek
On yıllıksa ağaç dik
Yüz yıllıksa, halkı eğit.
Bir kez tohum ekerek, bir kez

Bir ağaç dikerek, on kez
Halkı eğiterek bin kez ürün alırsın."

Halkı eğitmek... İşte asıl sorun burada. Peki, halkı kim eğitecek? Eğitilmiş insanlar mı? Eğitim, örnek insanlara vergi bir şeydir. Örnek insansa, bugün Türkiyemizde yok gibi. Toplumsal ve siyasal yaşamımızı yönetenlere bakınca insanın nevri dönüyor. On yıldır başımızdaki yöneticilere bir bakın hele. Bir tek okumuş, kültürlü insan bulamazsınız, büyüğünden küçüğüne.

Ama kötümser olmaya gerek yok bence. Türk insanına güvenimizi yitirmedikçe, "gün doğmadan neler doğar" gerçeğine bel bağlamalıyız.

yaşam nedir?

Bir iki kişi benim gibi düşünürse seviniyorum, ama iki kişi benim gibi düşünmüyorsa yine seviniyorum. Çünkü düşüncede gelişme, aykırı düşüncelerle sağlanır, aynı düşünceye saplanıp kalmak bir çeşit donmaktır, ilerlemeye engel olan. Dinler düşünceleri donduruyorlar. İnsanların ayrıntısız, aynı düşüncenin tutsağı olması acınası ve insanlığın ilerlemesini engelleyen bir tutum, bir durumdur.

Yaşam nedir diye düşünüyorum nicedir. Dünya yüzündeki varlığımız, bir rastlantı, kadın erkek özsularının birleşmesinden kaynaklanıyor. Nereden geldiğimiz böylece belli ama nereye gittiğimiz bir bilmece. Yunus Emre'ye dayanarak söyleyeyim: Gidenler

Ne söylerler, ne bir haber verirler.

Evet, bir bilmece yaşamımız. Albert Camus, buna "saçma" diyordu. Ama bu saçmalık içinde insanlara düşen görevler vardı. Nitekim bunu *Veba* adlı romanında sergiledi, dincilere hadlerini bildirerek.

Yaşam nedir diye düşünürken, insanları yaşama bağlayan şeyler üstünde düşünmek istiyorum.

İnsanı yaşama bağlayan en güçlü duygular içinde, ana ve yurt sevgisi geliyor başta. Yurt sevgisi, Namık Kemal'in şiirlerinde soyut bir kavram olarak zamanının insanlarını coşturan bir etkinlik dürtüsü olmuştur. Bugün, yurt sevgisi üzerinde durunca, soyuttan somuta dönünce, daha bir gerçekçi olma zorunluğunu duyuyoruz. Albert Camus'ye sorarsanız, "Önce annemi, sonra vatanımı severim" diyor, tam bir gerçekçi olarak.

Fransız büyük düşünürü Fenelon da: "Yurdumu ailemden çok severim ama insanlığı yurdumdan da çok severim" derken aynı gerçeği dile getiriyor.

Ben, yurdum, vatanım nedir diye düşünürken şu gerçeğe varıyorum ki, benim yurdum, vatanım, yıllarca kullandığım, içime sindirip özümsediğim dilimdir, yani Türkçem. Senin yurdun neresidir diye sor-

salar, Türkçemdir derim. Fransızcam baba yadigârıdır, yani ikinci dilim. Babam 1900'lerde Paris'e kapağı atan Jön Türk ardıllarındandı. Baba ocağında yaşama gözümü açtığımda, Fransızca Larus ve başkaca Fransız yapıtları vardı. Ben bu ortamda yaşadım ve Fransızcayı ana dilim Türkçe'den sonra benimsedim. Çok dil bilmek bir marifet değildir. Bir düşünür, şimdi adını unuttum, bir düşünceyi üç dilde anlatmak yerine, onu bir dilde adamakıllı dile getirmek daha önemlidir diyordu. Ona hak vermemek elden gelmez.

Şimdi yaşam nedir sorununa geliyorum. Thomas Mann şöyle diyor: "İnsan, yalnız kişisel yaşamını yaşamaz, aynı zamanda çağının ve çağdaşlarının yaşamını da yaşar bilinçli ya da bilinçsiz olarak."

Ben diyorum ki, insan tek başına düşünemez. Kendinden önce gelenlerin düşüncelerinden yararlana yararlana kişilik kazanır, tıpkı Montaigne gibi, denemelerinin altında üstünde, eski dönem düşünürlerinin etkilerini dile getirerek.

Yaşam nedir, ne değildir? Bence yaşam, gerçekten düşe, düşten gerçeğe gele geçe oluşup duran bir süreçtir, acısını tatlısını içinde taşıyan.

23.8.1993

ah gençlik vah gençlik

Gençlik, gelip geçici bir mevsimdir diyor İtalyan yazarı Dino Buzzati. *Büyücü* adlı yapıtında, ince, tatlı, sıcak, babacan tutumuyla insanları teşrih masasına bir yatırışı var ki, hayran olmamak elden gelmez. Varlık Yayınları'nda çıkan yapıtın *Moruk Avı* adlı öyküsünde, 17-20 yaş arası gençlerin, kırkını aşmış, genellikle çapkın erkeklere - bu erkekler babaları da olabilir- besledikleri, kıskançlıktan kaynaklanan kini dile getiriyor.

Öykünün konusu kısaca şöyle: Kırklık bir adam arabasıyla geziye çıkmış, aşna fişnesiyle. Bir ara sigara almak için bir tütüncü dükkânının önünde arabasını durdurup dışarı çıkar. Sağma soluna bakındığında, bir sürü kopuk gencin kendilerine doğru gelmekte olduğunu görür, dükkâna sığınmak isterse de, dükkân sahibi razı olmaz. Artık kaçıp kurtulmaktan başka çaresi yoktur. Arabaya binmeye fırsat bulamaz, sevgilisine seslenip arabayı gazlayıp kaçmasını ister ve kendisi de tabanları yağlayıp sokaklardan sokaklara, bahçelere dalar. Gençler, ara vermeden peşindedirler, bir an önce yakalayıp pestilini çıkarma tutkusu ve çılgınlığıyla. Sonunda can havliyle ormana dalan adam bir tümseğin üstüne çıkar ve oradan uçuruma yuvarlanır. Haytalar pes etmişlerdir. Yalnız iriyarı bir delikanlıyla bir kız kalmıştır ortada, elleri böğürlerinde. Birden kız oğlana bakıp "A bak saçlarına ak düşmüş" der şaşkın şaşkın. Oğlan da aynı şeyi kızda görür. Yazar, burada öyküyü noktalarken şöyle der: "Gençlik sanki hep sürüp gidecekmiş, sonu hiç gelmeyecekmiş gibi görünen çaçaron, amansız bir mevsimdir. Oysa ki, bir gececik yetmişti bu mevsimi sona erdirmeye. Harcanacak hiçbir şey kalmıyordu artık."

Evet, gençlik gelgeç, amansız bir mevsimdir, özellikle ipsiz sapsız, hayta gençlik için. Ne var ki, avarelikten arınmış, olumluluklarla bezeli bu güzel mevsime sahip çıkmanın, onu uzun ömürlü kılmanın yolları yok değildir.

Alın size, Fransız düşünürü André Gide'i. Güncesinin bir yerinde şöyle diyor: "Gençliğimin peşinde koştuğumu söylüyorlar. Doğrudur. Hem yalnız kendi gençliğimin değil. Dahası, güzellik, gençlik beni

kendine çekiyor, hem de dayanılmaz bir biçimde. Gerçeğin onda (gençlikte) olduğuna, bizlere karşı hep haklı olduğuna inanıyorum. Onu yetiştirecek yerde, onun bizi, biz büyükleri yetiştirmesini beklemek gerektiğine de inanıyorum.

«Gençliğin yanılgıya düşebileceğini biliyorum. Elimizden geldiğince onu yanılgıya düşmekten korumanın bize düştüğünü de biliyorum. Ne var ki, gençliği korumak isterken, çoğu kez ona engel olduğumuza inanıyorum. Her yeni kuşağın bir mesajla geldiğine ve onu bu mesajdan kurtarmak gerektiğine de inanıyorum. Bizim rolümüz bu işe yardımcı olmaktır. Bence "deneyim" dedikleri şey, çoğu kez, açıklanmamış bir yorgunluktan, yazgıya boyun eğmekten, düş kırıklığına uğramış olmaktan başka bir şey değildir. Alfred de Vigny (Alfret dö Vinyi: Fransız şairi) doğru, çoğu kez dile getirilen ama anlamadan dile getirilince de basit görünen şu tümcesinin doğru olduğuna çıldırasıya inanıyorum: "Güzel bir yaşam, olgun çağda gerçekleşen gençlik düşüncesidir." Vigny'nin, benim bu tümcede bulduğum tüm anlamı görmemiş olması önemli değil. Bu tümceyi kendime mal ediyorum. Çağdaşların pek azı gençliklerine bağlı kaldılar. Hemen hepsi ödün verdi. *Kendini oluruna bırakmak* dedikleri şeydir bu. Onlar kendilerinde olan gerçeği yadsıdılar. Alıntı gerçekler, insanların var güçleriyle kenetlendiği, öz varlığımıza yabancı gerçeklerdir... insanın kendine sadık kalmasının önemli olduğuna inandığım için, kimilerinin bana yükledikleri kararsızlık, belirsizlik suçlamasının buradan kaynaklandığını biliyorum."

Gençliğin uzatılabilen, yeniden kazanılabilen bir mevsim olduğunu bilip ölünceye dek genç kalmasını başaran Picasso'ya göre, genç olmak için uzun bir çaba, bir zaman ister.

Gençlik sevgisinin dünyaya, düşünce ve ruh açısından neler kazandırdığını, kazandırabileceğini, gelin yine André Gide'in şu sözleriyle yerli yerine oturtalım:

"Sokrates ve Platon gençleri sevmeseydiler yazık olurdu Yunanistan'a, yazık olurdu tüm dünyaya."

18.1.1994

önyargıların hortlayan gücü

Çağımızın en büyük bilginlerinin başında gelen Albert Einstein'ın şu saptaması, hop oturttu hop kaldırdı beni. Şöyle diyor büyük bilgin: "Ne hazin bir çağda yaşıyoruz... Bir önyargıyı ortadan kaldırmak, atomu parçalamaktan daha güç."

Nicedir önyargılar üzerinde kafa yoruyor, düşüncelerime bir atılım sözü bulmak istiyordum. 18 Ağustos 1993 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde dost Ekmekçi'nin şu saptaması, aradığım formülü hazırlop koydu önüme. Şöyle diyor o yazıda Ekmekçi: "Gericileri yapılanları araştırmaya değil, duyduklarına inanıp bunları da doğru sanarak kaleme sarılmalarıdır."

Evet, gericiler, yani geçmişin hiçbir geçerliği kalmamış, donmuş inanışlarına *mal bulmuş mağribi* gibi sarılanlar, ya da saldırtılanlar, ne yazık ki kafalarını işletme olanağından yoksun bırakılmış insanlarımızdırlar.

Gerici dediğimiz, insanlarımızın körpesinden kaşarlanmışlarına kadar hepsi de kafasını işletmeyen, sarıklı sarıksız cahillerin çağdışı eğitici sözlerinde çarpık dünya görüşü edinen kimselerdir. Çehov'a bakılırsa, "Tembel bir kafa için inkâr etmek, onaylamaktan kolaydır."

Sözünü ettiğim bu insanlarımız, tümü değilse bile, çoğunluğu tembel kafalı kişilerdir. Kendileri düşünmezler, kendileri adına düşünenenler vardır. Bunlar da, çoğu kez, aslında her zaman, gerçekleri saptıran, geçim kaynaklarını geçmişin hortlamasında bulan, çıkarcı, sözde din adamlarıdır.

Bugün, tüm Doğu Müslüman ülkeleri korkunç bir gericilik destekleyiciliği içindedirler. Fransız biyoloji profesörü Jean Rostand bu konuda şöyle diyor: "İnançlarınızı paylaşmayanlara saygı göstermek, gencecik bir çocuğun kollarını ayrı ayrı kımıldatması kadar olanaksızdır, çoğu insan için."

Bu ilerici-gerici savaşım, Doğu ülkelerini nereye götürür bilinmez. Batı'da nakilcilik-akılcılık savaşımı uygarca bir çözüme ulaşmışken, Doğu hâlâ ileri-geri çatışmasında kan dökmekte direniyor.

Doğu'da aklı başında, insancıl düşünürler eksik değil bereket. Cemil Meriç'in *Hint Edebiyatı* (Dönem Yayınları, 1964) adlı eserinin 133. sayfasında şu saptama içimize gönenç salıyor:

Rabindranath Tagor, Cemil Meriç'e göre dünyamn en dindar şairi. Ne var ki, Cemil Meriç'in deyimiyle "Batıl (kör) inançların kökünü kazımak için maddeciliğe el uzatacak kadar anlayışlıdır."

Peki nedir bu anlayışlılık? Yine Cemil Meriç'e kulak verelim: Tagor "bir ateizm (tanrıtanımazlık) dalgası Hint için çok hayırlı olurdu. Bu dalga ormana zarar veren çalıları siler süpürür, büyük ağaçlara dokunmaz" diyor.

Tagor'un, Hindistan'a böylesi bir kaftan biçmesi için, bağnazlıktan, önyargılardan bağrı yanmış olması gerekir.

Bugün, Doğu dünyasında, gençler softalığa itilmektedirler. Belli bir inanışın, hele bu inanış çağdışı bir inanışsa, softaları, önyargıların durmadan hortlayabilen gücünü kullanıp özgür düşünceye kilit vurmak amacıyla yetiştiriliyorlar. Troçki: "Bir düşüncenin softası, jandarmasız bir dünya düşünemez" derken, bugünün ve her günün kaba güce başvurup özgür düşünceyi ortadan kaldırıp kendi çıkarları doğrultusunda bir rezil dünya kurmayı tasarlayanları insanlık düşmanı ilan ediyordu bence.

Konfiçyüs: "Düşünmeden öğrenmek, boşuna bir çabadır" derken, sanki günümüzün gericilik şampiyonlarını düşünmüş gibidir.

Bugün, din uğruna yapılan propagandalar (ki bunların ardında bu yoldan çıkar sağlayanların rezillikleri yatıyor) cahil insanları etkilemektedir. Ne yapalım, nüfusumuzun yüzde sekseni bu cahil insanlardan oluşmaktadır. Bu da şeriatçıların ekmeğine yağ sürüyor.

İnanmak güzel şey. Ama inanılanın özü, içeriği önemlidir. İki bin yıl öncesinin inanışına saplanıp, o gün bugün, uygarlık ve teknik alanlarda elde edilen kazançları hiçe sayarak yaşamaya gönül bağlamak bir gaflettir, bir cinayettir bence.

Salt gerçek diye bir şey var mı dünyamızda? Dünün gerçeği, bugünün yanılgısı olabilirken, sen kalk iki bin yıl öncesinin yargılarına öylesine gönül bağla... Olacak şey mi?

Charles Baudouin adlı bir Fransız bilgin: "Mutlak gerçeğe erdiğine inanan kimse hoşgörülü olamaz" derken, Sivas olaylarına ışık tutmuş olmuyor mu?

Yazımı André Gide'in şu sözleriyle bitirmek istiyorum: "Bilimin başlangıcında şüphe vardır. Din ise buna durmadan engel olmaya çalışmaktadır."

geçmişe özlem...

Türkçede bir tekerleme: "Geçmişe mazi, yenmişe kuzu derler". Fransız romancısı Alphonse Daudet'nin *Le Petit Chose* (Bacaksız) romanının genç kişisi, dağılmış olan ailesini, tüm geçmişi, töreleri ile yeniden diriltme uğraşına adar yaşamını. Ne var ki, her girişimi başarısızlığa uğrar. Nasıl uğramasın ki, geçmiş geçmiştir... Günün koşulları bambaşkadır, onlara uymamak olanaksızdır. Her insan kendi çağının koşullarıyla hallihamur olmak zorundadır. Geçmişte kalmış alışkanlıkların, gelenek göreneklerin özlemi, tutkuya varan özlemi insanı hiçbir yere götürmez, götüremez, kinci, hoşgörüsüz bir tutuma sürüklemekten başka.

Adına şeriat denen köktenci çılgınlık, çağın gerisinde kalmış tüm Doğu Müslüman ülkeleri ateşten bir gömlek gibi sarmış sarmalamış. İki bin yıl öncesinin ilkel yaşam koşullarını diriltip, baskıcı, kıncı, göz açtırmaz bir dünya görüşünü diriltmek isteyen bu tutum, bilimin ışığında, insan saygısına dayalı laik bir dünya kurmuş olan Batı karşısında, hor görülmeye, küçümsenmeye vergili geri kalmışlık damgasından kendini kurtaramayacaktır.

Şu bizim körolası dünyamız var ya, o kuruldu kurulalı iki şey yönetti, yönetiyor insanları, Adem'inden her soy soptan peygamberi, evliyası birarada: akıl ve akıl dışı etkiler. Ne acıdır ki, *akıl*, zaman zaman (günümüzde de) akıl dışı inanç ve eylemlerle sıfıra indirildi, indiriliyor da. Ne var ki, *akıl*, her zaman, *kör inanca, kaba güce*, tarihte gördüğümüz gibi kafa tutacak, sonunda onu yenecektir. Ben buna inanıyorum. 1808'de, Napolyon, hocası M. de Fontanes'e şunları söyler: "Dünyada en çok hayran olduğum nedir biliyor musunuz?.. Bir şeyleri düzenlemekte kaba gücün güçsüzlüğü... Dünyada yalnız iki güç var: kılıç ve us (akıl). Zamanla kılıç hep us'a yenilmiştir."

Görülüyor, dünün dünyasında olduğu gibi bugünün dünyasında da iki güç çarpışıyor: Akıl gücü, akıl dışı güçler, yani bilimle inanç, körü körüne inanç sapıklığı arasındaki çarpışma.

Atatürk'ün kurduğu 70 yıllık Türkiye Cumhuriyetinin baş ilkesi: "Dünyada en gerçek yol gösterici bilimdir" değil mi?

Bu süre içinde, dondurulmuş inanç tutkunları, daha doğrusu köleleri, bilime, bilimsel düşünceye, eleştirel düşünceye karşı çıkıp, zavallı halkımızın beynini yıkamaya, onları iki bin yıl öncesinin inanç kalıbı içine sokmaya çalışmakta ve bunda başarı da kazanmaktadırlar.

Haydi gelin din yobazlarının Tanrı kavramına. Kimdir bu Tanrı? Ne ister bu Tanrı? Tüm hayır ve şer Tanrı'dan geldiğine göre, Tanrı niçin şer tohumlarını ortadan kaldırmaz, iyilikle kötülüğü birarada yürütür.

Şimdi, Fransız büyük yazar Simone de Beauvoir'ı dinleyelim. Yazar *Pyrhus ile Cinéas* adlı yapıtında (Asım Bezirci'nin inanılmaz güzellikteki çevirisiyle) şunları söylüyor: "... Tanrı'nın buyrultusuna uymak: Ama hangi buyrultusuna? Bu öylesine soyut bir karardır ki, insana hiçbir hareketi yaptırmaya yetmez aslında. Öyle ya, neyi ister Tanrı? İnanan kişilerin inanmayanları kılıçtan geçirmesini, ateşte yakmasını mı ister? Savaş açmasını mı ister, yoksa onları hoş görmesini mi? Hangisini ister: Özgürlüğü mü, yoksa köleliği mi? Sonsuz (ebedi) buyrultunun insancıl ve ölümlü yüzü hangisidir? İnsan Tanrı'yı aşmaya yeltenir, ama kendi özü üzerinde yücelmekten öteye geçemez..."

İşin püf noktasına şimdi geliyoruz, Tanrı'nın insanlarla konuşması konusuna. Simone de Beauvoir şöyle sürdürüyor sözünü:

"İnanan kişi, *Tanrı'nın sesini dinleyelim der; o bize ne yapmamız gerektiğini söyleyecektir.* Doğrusu bu ya, böyle bir umuda kapılmak da boşunadır. Çünkü Tanrı ancak dünyasal bir sesle duyurabilir kendini bize. Kulaklarımız başka türlü bir sesi anlayamaz. Gel gelelim, o zaman da bayağı sesle Tanrısal sesi birbirinden ayırmak güçleşir. Gerçekten de duyduğumuz sesin Tanrı'nın sesi olduğunu nerden bileceğiz, onu nasıl tanıyacağız?"

Bu saptamanın ışığında, aklımızı başımıza alıp düşünelim bir: Evrenin milyonda bir parçası olan dünyamız, adına Tanrı dediğimiz o büyük yaratıcı ve gizli gücün yönetiminde (buyruğunda) birinci sırada bir yerde mi? Tanrı dünyasal bir dille konuşmadığına göre, peygamber dediğimiz yüce kişilerin onunla konuştuğuna nasıl inanabiliriz? Onların Tanrı ile konuşması, bir sezgiden öteye bir anlam taşıyamaz.

Bir de şu var: Diyelim, Tanrı ile dünyasal bir dille konuştular, ama dünya bir yerde durmuyor ki... Devrim devrimi, evrim evrimi kovalıyor. Peygamberlerin Tanrı ile konuşma savlarını bir yerde dondurup, her şey burda başlıyor burda bitiyor demeleri olacak şey mi, bu akıl çağında, bu bilgi ve bilim çağında!..

Ben, gizlerle dolu evrenin bir parçası olan dünyamızda, hiçbir canlının, dünyasal bir sesle Tanrı'dan buyruk aldığına inanmıyorum. Ya siz?

akılcılık - nakilcilik

Nice nice yıldır Türkiyemiz, CHP döneminde oy avcılığı kaygısıyla başlayıp DP iktidarında gemi azıya alan gericiliğe yönelik ödünlerin yarattığı dincilik-laiklik çatışması içinde bocalamaktadır.

Vatikan'ın Ankara büyükelçisi Sercio Sebastian'nın deyimi ile "Türkiye'de laik-dinci kutuplaşmasının tehlikesi yaşanmaktadır. Türkiye'de dincilik, dış kaynaklardan beslenen, İran softalığı doğrultusunda terörle palazlanan şeriatçılığı devlet yönetimine egemen kılmak istiyor."

Vatikan Büyükelçisinin bu konularda çok yerinde saptamaları var. Ona göre "Atatürk bir siyaset peygamberi idi. Dinin çıkarabileceği zorlukları önceden gördü. Türkiye'ye laiklik ilkesini getirdi."

Getirdi. Evet doğru. Ne var ki, M. İskender Özturanlı'nın çok yerinde olarak dediği gibi (Cumhuriyet, 17 Ocak 1993) "Atatürk Devrimi laik bir devlet kurabilmiş, ama laik bir toplum yaratamamıştır." Eğer ömrü vefa etseydi, bunu yapabilecekti. Buna hiç kuşkum yok.

Laiklik, bir toplumun, ağızdan ağıza nakilcilikle geçen, çağın çok gerilerinde kalmış köhne düşüncelerin devlet yönetiminden uzak tutulmalarını öngören, uygar bir toplum düzeninin baş koşuludur.

Bülent Ecevit, Forum dergisinin 15 Ekim 1955 tarihli "Sözde kalan bir devrim! Laiklik" adlı yazısında. İ. Öztunalı'ya hak verir bir doğrultuda şunları söylüyordu, çok önceleri: "Halifelik kaldırılmakla, Şeriye vekaleti, Şeriye mahkemeleri, medreseler kapatılmakla, devlet dini islamdır sözü Anayasadan çıkarılıp Türk devletinin laikliğini kanunlaştırmakla, Türk toplumu, din meselesini çözmüş ve gerçekten laik bir toplum düzenine kavuşmuş olmadı. (Bütün bunlar doğru ama o günlerde ne yapılabilirdi, bunu söyleyen yok. Yapıcı eleştiri yokluğu. Ne denir!..)

Bülent Ecevit'in bu güzel yazısında (elimde olsa bütün yazıyı buraya olduğu gibi aktarmak isterdim) söylediklerini özetliyorum.

Ona göre "Cumhuriyet çağı devrimleri Türk toplumuna Batı

dünyasının ilerleme hızını ve dünyadaki değişen şartlarını karşılama gücünü verecek bir *dinamizm* ve uyarlama yeteneği kazandırmak düşüncesiyle yapılmıştı.

Ne var ki, bu dinamizm hiçbir zaman gerçekleştirilemedi, özellikle din alanında. Dine dinamizm kazandırmak, onu çağın koşullarına göre yeniden ele alıp birtakım düzeltmeler yapmak, geri kafalı, körü körüne eskiye bağlı (ki aşağı yukarı tüm din adamlarımız bu durumdadır) insanlardan beklenemezdi. Nitekim beklenemedi.

Bütün bu işlerde, gelmiş geçmiş politikacılarımızın suçu büyüktür. Vatikan Büyükelçisi de, suçu politikacılarda bulunuyor. Bernard Shaw'a kalsa, dünyayı dirlik düzene sokmak için tüm politikacıları öldürmek gerekir. Bizde, her ne kadar politikaya itilmişlerse de, hiçbir zaman politikacı olamayan iki kişi var, düşünce namusları, kişilikleri ile baş taca etmemiz gereken: Bülent Ecevit ve Erdal İnönü.

Neyse bunları bırakalım da, akılcılık ve nakilcilik üstünde duralım biraz. Dünya kuruldu kurulalı, küçüğünden büyüğüne her insana topluluğu akılcılıkla nakilcilik arasında gelgitlerle bocalayıp durmuştur. İnsan, dünyadaki bilinmezlere yanıt bulma yolunda, nice zorlu çabalardan geçmiştir, kimi kez aklını kullanarak, kimi kez aklını azat ederek.

Ama zamanla eleştirel aklın devreye girmesiyle akılcılık ağır basmaya başlamış ve nakilcilik gücünü yitirmiştir, özellikle Batıda. Türkiye ancak laik Batı toplumlarına yaklaşarak kendini bulabilir diyenlere hak vermemek elde değil. Atatürk'ün, o politika peygamberinin atılımlarının sürdürülmesiyle Türkiye esenliğe kavuşabilir ancak, yoksa İran örneği softaların insanlık dışı yönetimleriyle değil.

okurken...

Son günlerde okuma tutkusuna kaptırdım kendimi, yapacak başka bir şeyim olmadığı için. Kitaplığımdan gelişigüzel bir deste kitap çıkarıyor, içlerinden birini seçip okumaya başlıyorum ciddi ciddi. Okuduklarımı da yakınlarıma, dostlarıma duyurmak istiyorum bölük pörçük yazılarla. Bunlara tarih koymayacağım. Bunların hepsi de, bin dokuz yüz doksan dört yılının içeriğinde, kanında canında, huyunda suyunda bulacak özünü. Fransız biyoloji bilgini **Edmond Rostand**'nın: *"Beni okumaya mahkûm eden kitaplara bayılıyorum"* yollu özdeyişine gönül bağlayarak girişeceğim bu işe.

Okuyor, okuyorum boyuna. Karşıma ilk ağızda bilim ile inanç çelişkisi çıkıyor. *"Bilim kendin bilmektir"* diyor **koca Yunus.** Ama kendini bilen kim? İnsan kendini nasıl bilir, neyle bilir? Kafasını işleterek, önyargılardan, basmakalıp inançlardan sıyrılıp, aklın mantığın buyruğunda gelişip çiçeklenen özgür düşüncelere gönül vererek. Peki gönül verecek kaç kişi var Türkiyemizde? Aziz Nesin'in sözüne bakılırsa, bu konuda umuda kapılmamak gerek.

Kafamı kitaplardan kaldırıyor, adına meyda denen o rezalete göz gezdiriyorum. Karşıma, inanç adına silahlı güçler, bilim ve laiklik yandaşlarına veryansın eden, sırasına göre silaha, hançere, bıçağa sarılan güçler çıkıyor. Akla mantığa dayalı bir dünya düzenine, iki bin yıl öncesinden kalma donmuş düşüncelerle karşı koyma eylemine ne yazık ki, kafaları işlemeyen sürü sepet (canımız, ciğerimiz insanlarımız) katılıyor. Geçmişin, bugün artık hiçbir değeri olmayan boş inançlarıyla beslenen, çoğu körpecik insanlarımızın "Yürü Allah, yürü" sloganlarıyla ortalığı kana bulama girişimleri tiksinç boyutlara ulaşmış bulunuyor. Burada, Goethe'nin dile getirdiği bir gerçeği anmak isterim. Bu büyük düşünüre göre: "Hiçbir şey, eyleme geçen cahillik kadar korkunç olamaz."

Bu gerçeği, Sivas'ta otuz yedi aydın ve sanatçımızın cahil bağnazlarca diri diri yakılmasında yaşadık acı acı.

bir mucize yazarın anıları üstüne

Elimde, Ermeni dostlarımın, canciğer dostlarımın verdikleri bir nefis yapıt var. Adı: **İstanbul Anıları 1897-1940.** Yapıtı yutarcasına okuyunca dost oluverdim Hagop Mıntzuri adlı güzel insanla. Yaşamı, düşünceleri, dünya görüşü ne kadar da benziyor benimkilere, ya da benimkiler onunkilere, şaşırıp kaldım. Yapıt, yazarın 1897-1940 arası İstanbul anılarını kapsıyor. Aslında, bu anılar -hatırı sayılır bir bölümü ile- yazarın çocukluğunun, biraz da erginlik günlerinin geçtiği köy yaşamının anılarıdır. Ama bunlarda ağırlık, İstanbul'un çeşitli semtlerinde yaşadığı günlerin potasında yoğunlaşmakta. Anıların bittiği 1940 yılında ben 29 yaşındaydım. Bu yaşın, bilinçsiz geçen on yılını hesaba katmazsak, ben bu anıların on dokuz yılını yaşadım diyebilirim. Yapıta duyduğum yakınlık da, bir ölçüde buradan kaynaklanıyor. Hagop Mıntzuri 92 yaşına kadar yaşamış. Benim ona ulaşmam için on yılım varsa var, şunun şurasında. Ne var ki, onunki kadar olgun ve dolgun bir yaşam sürebilir miyim, bilmiyorum.

Neyse, Hagop Mıntzuri bu yapıtı ile benim candan dostum oldu. Yazar bize eski İstanbul'u tanıtıyor, saygıdeğer, sevilesi, yoksul, kendi halinde, geçim derdindeki bir mezhepten, bir meslekten insanları, yan tutmadan, Müslüman-Hıristiyan ayrımı yapmadan.

Eski İstanbul derken, neyi göz önünde bulundurmamız gerektiğine bakalım bir. Prof. Dr. Uçkan Geray, Cumhuriyet gazetesinin 19 Şubat 1994 tarihli sayısında şöyle tanımlıyor eski İstanbul'u:

"Eski İstanbul, Arnavutu, Musevisi, Bulgarı ile (bunlara ben Ermenisi, Rumu sözlerini ekliyorum izniyle) kuşkusuz bir kültür mozaiği idi. Bu mozaiğin birimleri arasında denge ve hoşgörü övünülecek ve yaşanılacak düzeyde idi."

İşte H. Mıntzuri bize, türlü soydan soptan küçük insanlarıyla bu eski İstanbul'dan görünümler, yaşamlar, sevmeler sevişmeler, anlaşma koklaşmalar sunuyor. Ne var ki, bu İstanbul, 1955'te başlayan göçlerle bir lahmacun metropolü olmaktan çok uzak, kişilikli, soylu bir karma

kültür ocağı idi. Mıntzuri bizi semt semt dolaştırıyor bu ocakta, tanışları, yandaşları, kafadaşları ile Yahudisi, Rumu, Ermenisi, Kürt'ü ayırt etmeden. Ne ise, bırakalım bunu. Dönelim anıların kırk üç yılı kapsayan anlamına. Yapıta gerek önsöz yazan Silva Kuyumcıyan ve Necdet Sakaoğlu, gerek **Birinci Basıma Giriş** yazısının usta sunucusu Artin Gümbüsyan'ın açıklamaları, yapıt üstüne -ukalalığa kaçmadan- söz söylemeyi küçümsetecek ustalıkta ve yetkinliktedir. Onun için, ben burada, sadece H. Mıntzuri, bir gerçek filozof olan Mıntzuri'nin dünya görüşü üstünde durup yapıtından alıntılar yapmak istiyorum, yaşamım boyunca benimsediğim düşüncelerimin yankılanması olarak. Bugün, tümüyle yitirilmiş bir dünyaya pencere açan bu güzelim yapıtta, yazar, kendini her şeyden önce bir otodidakt, yani uzun boylu okul öğrenimi görmeden, kendi kendini yetiştirmiş bir insan olarak tanıtıyor. Daha gencecik yaşta, Üsküdar'da fırın çıraklığı döneminde Fransızca öğreniyor, Fransız yazarlarını tanıyor, yapıtlarını adeta yutuyor. Ben buna -izninizle- mucize diyorum. Mıntzuri, uzun süre sonra, köyünde öğretmenlik yapıyor. Bu dönem imrenilesi bir dönemdir. Bakın ne diyor öğretmenlik konusunda: "... Bana matematiği öğretmediler, öğrenemedim. Çünkü dersler çok hızlı geçerdi. Fakat iyi bir öğretmendim. Hatta çok iyi bir eğitici. Not vermedim, sınavları kaldırdım. Çünkü imtihanlar, Ortaçağ anlayışı ile bir komediydi. Öğrenci bilsin veya bilmesin, benim için aynı idi. Onun egosu yıpranmasın istedim. Saygı duydum. Her birinin özündeki egoya yardım ettim."

Burada, büyük Amerikan düşünürü **David Thoreau'**nun bir süre kurup yönettiği, öğrenciye sevgi saygı duyan dayaksız ilkokul deneyimi geldi aklıma ve Mıntzuri'ye büyük saygı duydum.

Peki, Mıntzuri'nin yazarlığı nereden kaynaklanıyor, ona bakalım. Şöyle diyor bir yerde: "Her milletten sevdiğim yazarlar beni kendimden geçirdiler ve büyülediler. Ben de bir yazar olma arzusunda idim..."

Mıntzuri'nin ilk yazıları **Meyhan** adlı dergide "Köy geceleri" başlığı altında çıkıyor. Kendini önce Hagop Demirciyan olarak tanıtıyor. Bu yıllar, onun sembolizmden etkilendiği yıllardı. "İnançlıydım, imreniyor, okuyor, okuduklarımı yutuyordum. Köy gecelerini, köy seslerini yazdım" diyor.

Ayrıca, bu ara yazdığı öykülerden söz ederken şöyle diyor: "Şehrin bütün sokaklarında, bütün iniş yokuşlarında *yazısız edebiyat* yaptım, konular yarattım, şekillendirdim". Bu konuda, öykülerini okumadığım ama okumuş gibi olduğum yazarla, Sait Faik arasında bir yakınlık kurmayı düşündüm. Bunca insan sevgisini bağrında yaşatabildiği, yazısız edebiyatı yazılıya çevirdiği ve kendini rejiyonalist bir yazar olarak tanıttığı için. H. Mıntzuri'de beni en çok ilgilendiren nokta, gününü bitirmiş, geçerliği kalmamış çağdışı inanç ve geleneklere karşı akılcı tutumu ve dünyaya bu açıdan bakışı oldu. Ona göre bizler babalarımızın devamıyız, ama sadece fiziksel olarak; ne var ki, çağımızın gereklerine

uyarak onları aşmalıyız, dünyaya bilimsel açıdan bakmak kaçınılmaz bir zorunluluktur.

H. Mıntzuri, yazar ve düşünür olarak yobazlığa, tutuculuğa karşı savaşımı ön plana alıyor. Olayların akışında, bugüne kadar, düşüncenin etkili olamadığını ve dünyamızı mantığın yönlendiremediğini ileri sürüyor ve şunları söylüyor: "Bizim gezegenimizde, ilk insandan günümüze insanlık tarihi, birbirini öldürmek, savaşmak tarihidir. Kendi öbür tarihleri ondan sonra gelir ve ona tabidirler. Hıristiyanlık bugün de iki bin yıldan sonra saç teli kadar değiştirmedi insanı, insanı yok etme içgüdüsünü. Fakat yine de susamayacağız, konuşacağız."

Yazıma burada son verirken, yazarımızın Hıristiyanlık üstüne söylediğini tüm dinler üzerine söylenmiş sayıyor ve onun anısına sevgi ve saygılarımı sunuyorum.

uygarlığın çilesi: tiksinç politikacılarla yönetilmek

Uygarlık ne çekiyorsa, bağnazlıktan ve iğrenç politikacılardan çekiyor.

Uygarlık, bir anlamda ve çok anlamda, *hoşgörü* demektir. Hoşgörünün temelinde, adına *hümanizma* denen, o hak hukuk, özgür düşünce ve insan saygısı ile iyi niyet yatar. Donmuş, dondurulmuş düşünceler (ki bunlara düşünce denemez), yani bağnazlık hümanizmanın düşmanıdırlar.

Avrupa'da Rönesans öncesinin skolastik düşünüş ve tutumuna karşı, Petrarca ile başlayan hümanist tepki, gelişe gelişe, din uğruna işlenen cinayetlere büyük ölçüde bir tepki yaratmıştı. İspanya'daki engizisyon (yani işkence) din adına yapılmaktaydı. Aslında din, katıksız din, düşünce düşmanı değildir. Düşman olan geri kafalı, bağnaz dincilerdir. Bugün çektiğimiz tüm sıkıntılar, bu dar kafalı, ciğeri beş para etmez cahil yobazlardan, politikacılardan gelmektedir.

Politikacılar, devlet erkini kullanan kimseler, bugüne dek dünyanın hiçbir yerinde insanların esenliği üzerine yeterince eğilmemişlerdir. Büyük Fransız biyoloji bilgini Jean Rostand bakın ne diyor bu konuda: "İnsanlar atom enerjisini açıklayacaklar, yıldızlara yolculuk yapacaklar, yaşamı uzatacaklar, verem ve kanseri iyileştirecekler ama daha az tiksinç kimselerce yönetilmenin sırrına eremeyeceklerdir. Acaba iktidar kullanımı mı insanların ahlakını bozuyor, yoksa bozulmaya yatkın yapıları mı iktidar kullanımına uygun düşüyor? Aynı sorun köstebekler için de söz konusu: yeraltı ortamında yaşadığı için mi gözleri küçüktür, yoksa gözleri küçük olduğu için mi yeraltında yaşıyor?"

Politika, oldum bittim yalan dolan üzerine kuruludur ne yazık ki. Yine Jean Rostand'a göre: "Politikada, bugünün yalanını övgülere boğmak için dünün yalanı kötülenir." Doğrudur. Bu hep böyle yürüyüp gitmektedir.

Temiz insanlarca yönetilmek bir düş mü dersiniz?

DÜNYA GERÇEĞİ

Evrenin mini minnacık bir parçası olan dünyamızın gerçeği diye, başlı başına bir şey yok. Sadece evren gerçekleri var. Onun da akıl almaz olguları her an, her saniye burun burun karşımızda, gizemine eremeden.

Dünyamızın yaşamı solda sıfır kalır evrenin yaşamı karşısında. Kimdir, hangi güçtür evreni düzene sokan, insanı şaşırtıp şaşırtıp nefesini kesen?

Ben pes diyorum bunca düzenli şaşırtıcılık karşısında.

Dinler bu konuda kesip atmışlar her şeyi, Tanrı kavramı ile. Hadlerine mi düşmüş, Musa'nın, İsa'nın, şu bu peygamber geçinenlerin bu bilmeceyi çözmek. Ama din kesin konuşuyor. Oysa kesin bir bilgimiz yok bu bildiğimiz dünya ve evren konusunda. Kim bilgimiz var derse yalan söyler.

Dinler düşünceleri donduruyorlar. İnsanların, ayrısız gayrısız, aynı düşüncenin tutsağı olması, acınası ve insanlığın ilerlemesini engelleyen bir durum ve tutumdur.

Ne var ki, ileri düşünceler, hep aydınlar çevresinde sıkışıp kalmış, halka mal olmamıştır, olamamaktadır. Halkları yönetenler, yani tiksinç politikacılar, güzellikleri ona yansıtmamışlardır. Nasıl yansıtsınlar ki (o güzelliklerden habersizdirler); geçimleri, esenlikleri, onun bilgisiz kalmasına bağlıdır.

Einstein gibi daha birçok ileri düşünceli bilim adamlarının dünya görüşleri, düşünce düzeyinde halka mal edilmemiştir. Halkı uyutmakta çıkar sağlayanlar, böyle bir şeye yanaşırlar mı? Donmuş din kurallarında uyutageldikleri bilgisiz insanları avuçlarının içine alıp keselerini dolduranların egemenliği sürüp gidiyor yüzyıllar boyunca.

Donmuş, dondurulmuş din kuralları dışında, özgür düşünce ortamı ne zaman yaratılabilir dersiniz?

Alman metafizikçi Nikolai Hartmann (1882-1950) bu durum karşısında elini vicdanına koyup şöyle diyor: "Bir sorumluluğun, bir özgürlüğün olabilmesi için Tanrı var olmamalıdır."

Bütün yüreğimle katıldığım bu yargıyı Tagor'un bu konudaki tutumuyla desteklemek istiyorum. Sayılı düşünürlerimizden Cemil Meriç, *Hint Edebiyatı* adlı güzel yapıtının bir yerinde şunu yazıyor:

"Dünyanın en dindar şairi batıl inançların kökünü kazımak için maddeciliğe el uzatacak kadar anlayışlıdır: Bir ateizm dalgası Hind için çok hayırlı olurdu, diyor. Bu dalga ormana zarar veren çalıları siler süpürür, büyük ağaçlara dokunmaz."

Görüyorsunuz, gerçek, namuslu düşünürler, dindar olsun olmasın, gerçekler karşısında alabildiğine içten oluyorlar. Bugün Türkiye'yi, gününü doldurmuş inançların, geçerliliğini yitirmiş inançların çemberi içine almaya çalışan çevrelerin, laikliğe karşı takındıkları düşmanca tutum ne ölçüde başarılı olabilecek?

Türkiye'nin asıl yaşam sorunu bu.

Uyumayalım.

insanlık değeri ve erdem kavramı üzerine

Einstein'e göre, şu bu insanın değerini anlamak için kendi benliğinden ne ölçüde ve ne bakımdan sıyrılabileceğini aramak gerek. İnsanın kendi benliğinden ne denli sıyrılıp kopabileceğini anlamak için de, yanında yöresinde çevresinde yaşayan insanlarla olan ilişkilerinde ne ölçüde ödün verdiğine, verebildiğine bakmalı derim.

Herkesin dünya görüşünde, yaşam kuralında, geriye, dünlere bağlı, ya da ileriye dönük özlemleri yer alır. Benim erdem diye sarıldığım ilkeler, örneğin *söz namusu* gibi başta gelen ilkeleri, tanıdıklarımda kılı kırk yararcasına arayıp da bulamamak yıkabilir beni.

Ama André Gide'in *Ayrı Yol* adlı romanının baş kişisi: "Herkesten kendi erdemlerimi isteyemem. Onlarda kendi kusurlarımı bulayım yeter" diyor. Haklı da.

Evet, herkesten, kendi erdemlerimizi, bağlandığımız erdemleri (daha doğrusu, dürüstçe davranışlarımızı) bekleyemeyiz. Ancak onlarda kendi kusurlarımızı bulursak, ortak bir uyuşma ortamına kavuşmuş oluruz bir ölçüde.

Diyelim, ben kirloş bir adamım, titizlikten uzak bir adam. Karşımdaki insanda bu kusurları (ya da erdemleri) bulursam ona candan bağlanabilirim. Ama söz namusu konusuna gelince, onda (kusuru musuru aramadan), ödün vermez tutumumu başkalarında da aramak ve bulmak isterim.

Karşıma çıkan, bana yaklaşan, genç-yaşlı her insanda bu erdemi ararım. Aramam dersem yalan söylerim. Örneğin, size saat beşte geleceğim diyen bir insan, aynı saatte kapımı çalmazsa üzülür, kahrolurum. Çünkü ben buluşmayı saati saatine, dakikası dakikasına, saniyesi saniyesine saptar dururum. Trafik mrafik engelleri beni ırgalamaz. Randevuya, Dağlarca gibi, bir gün önceden çıkma gereğine inananlardanım.

Peki, erdem nedir?

Erdem, temelde, bireyden topluma, toplumdan bireye yansıyan deneyimler, yaşam biçimleri, görgü kurallarıyla oluşan önyargılar toplamıdır bence. Bu tanımı yaparken, büyük Fransız yazarı ve düşün adamı göz bebeğim Albert Camus'den yola çıktım. Şöyle diyor Camus: "Bir önyargı bitince, kaybolan bir erdem vardır aynı zamanda. Erdem, kalan bir önyargıdır."

André Gide'e göre de: "Erdem, insanın kendi gücünün üzerinde kabullendiği bir davranıştır." Evet, erdemli olmak için insanın kendi gücünün üstüne çıkması gerekir.

Eskilerin erdem kuralları, çoğunlukla Hz. Musa'nın On Buyruk'unda buluyordu özünü, içeriğini. Ne var ki, erdem diye bellediklerimizi, önyargıları, eleştirel kafanın süzgecinden geçirip yaşadığımız günlerin koşullarına yaraşır bir düzeyde tutmak da büyük bir erdem olur.

Erdemden söz edince, büyük düşünürlerin sözlerini anımsamamak olası mı? Örneğin, doğruyu söylemenin büyük bir erdem olduğunu biliyoruz. Ama bakın Bernard Shaw ne diyor bu konuda:

"Doğruyu her zaman söylemek bir erdemdir, ama doğruyu zamanında söylemekse erdemlerin erdemidir."

Yalan söylememek erdemli insanların önde gelen ahlak yasası değil midir? Pir Sultan, yalan dolanla yol sürülmez derken bu kanıyı dile getirmiş oluyor. Ne var ki, bugün dünyamız yalan dolanla yol sürüyor. Televizyonlarda yalan rüzgârları esiyor.

Yazıma son verirken, kimi düşünürlerin bu konuda söylediklerini anmadan edemeyeceğim:

- Erdemli olmak güzel bir şeydir, ama onu başkalarına öğretmek daha güzeldir. *Mark Twain.*

Erdemin kendinden başka şeye gereksinimi yoktur; insanı yaşamında sevimli, ölümünden sonra da anılmaya değer kılar. *B. Garacin.*

- Erdem insanla birlikte ölmez, yeni doğan bebekle geri döner. *Lao Tseu.*

- En yüce erdem, erdemin ne olduğunu bilmez: İşte, asıl bunun için erdemdir ya. *Lao Tseu.*

Yaşla, gün ışığına çıkan duygusallıkların başında ne geliyor dersiniz? Sevdiğim, candan sevdiğim, daha çok genç dostlarımın türlü yollardan dile getirdikleri merhabalar karşısında sulugöz bir duyarlıktan başka hiçbir şey.

Dostluklara tapuluyum. Çünkü dostluktan başka tutunacağım bir dal yok.

Sevgiyi besleyen, geride kalan ama hep taze tutulan dost ilişkilerinin anısıdır bence. İnsanı eninde sonunda ayakta tutan, cana can katan anısı.

Sevgidir insanı yaşatan. "Aşk imiş her ne var alemde, ilim bir kıl-ü kal imiş" diyen insanımız, iktidar yücelerinden sevgi sıcaklığına kanat açmıyor mu?

Ben öğretmenliğe, yani gençlerle (ki ben de o zaman gençtim) dirsek dirseğe gelme adımımı ilk attığım günde anladımdı, yürekten yüreğe ırmak ırmak akan sevgi selinin büyüsüne kendimi kaptıracağımı. Sevdim, sevildim. Saydım, sayıldım, aynı düzeyde yaşadığımı özümseyerek.

Yıllar sonrası, eski dostlarla buluşmanın adı mutluluktur. Ben, mutluluğun göbeğinde, göbek dansı yapmak istiyorum. Çok görmeyin bana bunu.

okumak deyince

"Hiçbir sıkıntım yoktur ki, bir saatlik bir kitap okumakla geçmesin" diyor Montaigne. Bir başka Fransız yazar da "Okuyorum. Peki, ne arıyorum okumaktan?" diye soruyor kendine, arkasından da şu yanıtı patlatıyor: "tedirgin olmayı" diyerek. Tedirginlik, insan kafasında soru işaretlerinin belirmesiyle başlar.

Aslında kitap dediğin, insanı hem rahatlatan hem tedirgin eden bir kafa ürünüdür.

Bir yazar: "Ben bir tek kitap okuyandan korkarım" diyor. Doğrudur, tüm yaşamı boyunca bir insanın bir kitaba bağlanması, onun bağnazlık çukuruna atar. Hele bu kitap, anlamını bilmeden ezberlenen ve ezberlenmeye zorlanan bir kitap olursa.

Peki, okuyucu deyince kimleri düşünebiliyoruz? Goethe şöyle bir tanımlama getiriyor. Ona göre üç çeşit okuyucu tipi vardır: Birinciler, yargılamadan okuyanlar; üçüncüler, eserin tadına varmadan yargılayanlar; ve arada tadına vara vara yargılayan ve yargılayarak tat alan ikinciler... İşte, bunlar bir sanat eserini yeniden yaratanlardır." (Melahat Togar çevirisi).

"Dehalar bir yerde buluşurlar" diye bir söz vardır ya, işte size Goethe ile aynı doğrultuda buluşan İngiliz denemeci Bacon, bir aşağı bir yukarı benzer içerikte şunları söylüyor:

"Kitap vardır, ancak tadına bakılmak içindir; kimi kitap vardır, yutulmak içindir; kitap vardır, çiğnenmek, özümlenmek içindir; başka deyimle, kimi kitapların insan ancak birkaç bölümüne göz atmalı, kimini baştan sona şöyle bir okuyup geçmeli, pek azını da her ayrıntı üzerinde titizlikle durarak adamakıllı okumalı." (Akşit Göktürk çevirisi).

Aslında, kafası işleyen insanın okuduğu kitap karşısında, düşünce ve duygu özgürlüğünü, hele hele eleştiri özgürlüğünü elden bırakmaması gerekir. Yoksa o insan, kendini, kişiliğini yadsımış olur.

Peki, kitabın iyisi kötüsü olur mu? Yani ahlaklı ahlaksız kitap olur mu? Oscar Wilde bu soruyu şöyle yanıtlıyor: "Ahlaklı ya da ahlaksız

kitap yoktur. Kitaplar ya iyi yazılmıştır ya da kötü. Hepsi bu!"

Georges Duhamel de aynı çizgide şöyle diyor: "Kötü kitap ancak kötü okurlar için vardır. Yaşam, yalnız kötü ruhları kirletir."

Güzel kitabın tanımını gelin bir de Jean Cocteau'dan dinleyelim:

Ona göre "güzel bir kitap, bol bol soru işaretleri eken kitaptır." Görülüyor ki, tüm büyük yazarlar, güzel kitap konusunda aynı çizgide birleşiyorlar. Bu çizgi *tedirginlik* ve *soru işaretleri* konusunda yerli yerini alıyor.

Bu çizgide gerçekleşen okuma tutkusu, insana alışılmışın dışına kulaç atma, yeni düşünceler üretme olanağı sağlar, yani insan olma onurunu kazandırır.

F. D. Roosevelt: "Kitaplar uygarlığa yol gösteren ışıklardır" derken Carlyle'ın daha önceleri dile getirdiği bir gerçeği yansıtıyor. Ona göre "Bugünün en gerçek üniversitesi, bir kitap koleksiyonudur."

Ne mutlu o insana ki, bir kitaba körü körüne bağlanmaz, kitabı kendine bağlar, onunla özgür düşünce yolunda ileri adımlar atar.

demokrasi dediğin

Demokrasi, Türkçemize girip tahtını kurmuş yabancı bir sözcük. Yalnız yabancılıkla kalmıyor, anlamca, içrekçe de sırıtıyor, ciddiye alıp bağrımıza basarak insanca bir toplum yönetimi özlemini yansıttığı sevinci ve istemiyle.

Nedir aslında demokrasi? Halkın halk istemi, halk oyu ile kendi kendini yönetmesi.

Demokrasinin yurdu eski Atina'da halk (ki bir avuç insandan oluşuyordu) biraraya gelip, birbirini tanıyıp, kimin ne olduğunu, kimin ne olmadığını biliyor, ona göre oyunu veriyordu.

Nüfus arttıkça, seçmenlerin seçecekleri insanları yakından tanıma olanağı kalmıyordu. Altmış milyonluk bir Türkiye'de halk nasıl tanıyabilirdi seçeceği adamı? Araya propaganda giriyordu, ister istemez. Propaganda yanında, hele yoksul halk kesiminde, parayla pulla (özellikle yeme içme kaygusunda olan insanlar), kendilerine umut aşılayanlara (ki bunlar çıkarcı, sahte insancıl kimselerdir de) oy verme zorunluluğu içindeydiler.

Halk, halk diyoruz ya... Kim bu halk? Çoğunluğu eğitilmemiş, eğitilememiş, anadan doğdukları gibi ilkel, yontulma olanağı bulamamış, aslında sevilesi, öpülesi insanlar. Ama yerine göre, öpülesi yerine ısıralası, öldürülesi hoyratlığına dönüşüveren bir tutuma kulaç atabiliyor.

Yine dönelim biz halk kavramına. Tüm dünyada, kimi ayrıntılarla birbirine benzeyen bir varlık kavramı.

Biz insanlar, nefis yiyecekleri pisliğe dönüştürüp bağırsaklarımızda biriktiren varlıklar değil miyiz, hayvanlardan farkı olmayan?

İnsan ve dolayısıyla halk kavramına açıklık getirmek istiyorum.

Halk nedir? Bunu araştıralım. Aziz Nesin, halkımız aptaldır derken haksız mıydı? Eğitilmemiş, eğitilme fırsatı bulamamış bir insan yığınına halk demekle ne ölçüde haksızlık ediyoruz, bilemem.

Bakın bu konuda Fransız yazar Henri Troyat, halk kavramını, *Dos-*

toyevski adlı yapıtının bir yerinde (Leyla Gürsel çevirisi) şöyle açıklıyor: "Halk akıllı değildir, okumuş değildir. Halk elleriyle çalışanların tümüdür. Bir *mujik*, ilkin bir çocuktur. Saflığı çocukluk gerçeğini taşır. Kültüre, toplumsal anlaşmalara karşı korunmuştur..."

Burada, Rus halkını yansıtan mujik sözcüğü, her ülkenin ezilmiş, horlanmış, sömürülmüş halkını anlamlandırır.

Türk halkı bugün ölüm kalım savaşı vermektedir, akılla akıl dışı çatışma ortamında, tüm geri kalmış Doğulu Müslüman ülkeleri gibi.

Türkiye belirli bir kültür düzeyine erişemezse yok olup gider, ileri toplumların kölesi durumuna düşerek.

Peki, kültürden ne anlıyoruz? Bizde, öteden beri kültür deyince Batı kültürü akla gelir. Oysa kültür, Batıyı gözü kapalı benimseme anlamına gelmemektedir. Türk kültürü Batıya öykünme değil, Batıyı aşan, evrensele, çağdaşlaşmaya yönelik bir atılım içine girmek zorundadır.

Gelin şimdi Nijat Özön'ün şu saptamalarına kulak verelim.

Şöyle diyor Nijat Özön: "Kültürü, Batılılaşma çerçevesinde değil, *çağdaşlaşma*, aydıncılık çerçevesinde ele almak gerekir. Kültür Batılılaşma çerçevesinde ele alındığında, genellikle, yine seçmeciliğe ya taklitçiliğe ya da toptan yadsımaya dek değişen davranışlarla karşılaşır. Bu davranışların hepsinin temelinde yine konunun özüne inmemek vardır.

Çağdaşlaşma çerçevesinde ele alındığında *kültür*, bütün öbür alanlarda olduğu gibi, usun, bilimin, eleştirinin süzgecinden geçirilmiş bir inceleme, araştırma, üretme ve yaratma konusudur: Geçmiş yüzyılların kazanım ve birikimlerinin incelenip araştırılması; ayakbağı olan ile kullanılmaya, geliştirilmeye elverişli olanın belirlenmesi; eskisinden yararlanarak yenisinin ya da yepyenisinin üretilmesi ancak bu çerçevede gerçekleştirilebilir."

Bu güzel yazıya ekleyecek bir şeyim olmadığını arz eder, hepinize demokrasinin vazgeçilmez koşulu olan kültürlülüğe bir merhaba çakarım.

az, öz söz

Büyük halk ozanımız Yunus Emre, on dördüncü yüzyılda boş laf ebelerine incenin incesi bir dille şöyle sesleniyordu:

Az söz insan yüküdür
Çok söz hayvan yüküdür.

Yunus Emre, düşünce ve anlam yüklü sözlerini şiirin kestirmeden oluşturuverdiği dizelerine yüklerken, bu iletisinin içtenliğine inanıyordu.

Az sözle çok şey anlatma erdemine ilk kez, Yunanistan'ın Lakedemonya (Isparta) aydınları varmışlar. Fransızca *laconique* sözcüğünün kökeni buradan gelmektedir. Laconique (lakonik), sözlük anlamında, az ve özlü konuşma gereğini içeriyor.

Yunus Emre'den üç yüz yıl sonra, Molière de aynı şeyi söylüyor. Molière, *Hekim Uçtu* adlı kısacık piyesindeki kişilerden Doktor'a şunları söyletiyor:

Durumu ağız kalabalığına getirmek isteyen kişilere DOKTOR dediğimiz kişi karşı çıkıp, onları kısa ve özlü konuşmaya çağırıyor ve şöyle diyor: "Mösyö Gorgibus, bir işi az sözle anlatmak güzel bir meziyettir, doğrusu. Onun için çok söz söyleyenler kendilerini dinleteceklerine, o kadar tazizlik (usanç getirme) verirler ki, bu yüzden çok defa kendilerini kimse dinlemez. *Virtutem priman esse puta vompescere linguam*, yani meziyetlerin (üstün niteliklerin) en büyüğü dilini tutmak olduğuna inanmalı derler. Evet, fazıl (erdemli) bir adamın en güzel meziyeti az söz söylemektir." (M.E.V. klasikleri 1943, Ali Suha Delilbası çevirisi.)

Görülüyor ki, yüzyıllar boyu, az ve öz konuşma büyük bir erdem sayılmıştır, hâlâ da sayılmaktadır. Şimdi gelin de Montaigne'e kulak verelim. *Nasıl Konuşmalı* adlı kısacık yazısında şöyle diyor: "İster kâğıt üstünde olsun, ister ağızdan, benim sevdiğim konuşma, düpedüz, içten

gelen, lezzetli, şiirli, sıkı ve *kısa kesen* bir konuşmadır." (S. Eyuboğlu çevirisi).

Tüm usta yazarlar, kısa sözden ve yazıdan yanadırlar hep. Alın size A. de Saint-Exupéry'den bu konudaki deneyimi: Yazar, bir mektubunda (1926), kısa yazmanın erdemini şöyle dile getiriyor: "Dün size üç mektup yazdım, sonra birbiri ardından (hepsini) yırttım. Hiçbir şeye yaramıyor fazla şey söylemek. Sonra telefon ettim. (B. Onaran çevirisi, Yankı Yayınları, 1972).

İtalyan romancı Cesare Pavese, kısa söz kervanına katılıyor ve şunları söylüyor: "Gerçek bir sanatçı, yarattığı eserlerde elinden geldiği kadar az söz eder sanattan. Böyle yapmıyorsa, sanatçı değil, sanat virtüözüdür (yani lafebesi). (Cevat Çapan çevirisi).

Fransızcada *digression* diye bir sözcük var, konu dışı söz ve yazı anlamına gelen. Bu sözcük, bir bakıma söz ishali deyimini getiriyor akla. Bu konuda, çok sevdiğim (merhum demeye dilim varmıyor) Asım Bezirci'nin başından geçen bir olayı anımsıyorum, anısına olan saygımın içtenliğine sığınarak. Yıl 1960, 1970 olabilir. Unutmuşum. Asım kardeş, *Yelken* dergisinde, Orhan Duru üstüne, ara ile, iki yazı yayınladı. Yazılar biraz aşırıya kaçan ayrıntılarla sürüp gidiyordu. Basımevinin dizgicisi, yakından tanıdığı Bezirci'nin yazısının altına"Amma da traş edermişin be Asım ağabey!" diye bir not düşmüştü. Bezirci, yazısının düzeltimini yaparken bunu görmüş, gülmüş geçmişti. Ne var ki, yazının ikinci düzeltisinde, aynı not yerli yerinde duruyordu. Bu kez Bezirci o notu kesin olarak çıkarıp atmıştı bir kalem çizgisiyle. Gelin görün ki, dergi çıktığında, o not olduğu gibi duruyordu, bir savsaklama sonucu olarak. Bezirci buna çok öfkelenmiş ve dizgiciyi mahkemeye vermeye kalkışmıştı. Ama biz dostları onu bu işten vazgeçirmiştik. Sonradan, bu konu üzerinde güle oynaya konuştuğumuzda, Bezirci, o altın yürekli adam, o notun yazarlık yaşamında kendisi için güzel bir uyarı olduğunu söyleyecek denli hakseverliğini ortaya koymuştu.

Kim demişse demiş, ama doğru demiş, yaşam kısa, söylevlerse uzun, diye. "Uzun sözün kısası" diye bir deyim, uyarıcı bir deyim var, bu durumu çok iyi değerlendiriyor. "Sadede gel" sözü, lafı uzatmadan, kısa kesip söyleyeceğini iki sözcükle özetlemeye çağrıdır. Özet konuşma erdemi, becerisi, dürüst insanlar arasında anlaşma ve uzlaşmanın biricik koşulu ve güvencesidir. Diyeceğim bu kadar.

Ferit Celal Güven

Ferit Celal, ilk cumhuriyet kuşağının en coşkun, en verimli, en olgun ve olumlu kafalarının önde gelenlerinden biridir. Bu niteliği ile, Atatürkçü devrimlerin en ateşli, bıkıp usanmaz savunucusu ve koruyucusu olmuştur.

Daha gencecik yaşta, Birinci Dünya Savaşı ile Kurtuluş Savaşımızı kapsayan yıllarda, bir elinde silah, bir elinde kalem, cepheden cepheye koşmuş, istilacı düşmanlarla çatışmaya girişmiştir. Adana'da "Milli Mücadele"deki direniş hareketine katılıp *Yeni Adana* gazetesindeki yazılarıyla 1919-1923'e dek Kurtuluş Savaşı'nı desteklemiştir.

Cumhuriyet'ten sonra (1923) kurup 44 yıl boyunca sürekli olarak yönettiği *Türk Sözü* gazetesi, Adana'da Atatürkçülüğün dirençli, sarsılmaz bir kalesi olmuştur.

Ferit Celal her şeyden önce Türk edebiyatına, bir ölçüde de Türk sanatına, *Türk Sözü* gazetesi kanalıyla yaptığı katkı ve 12 yıl süreyle yönettiği Ankara Halkevi'nin övünülesi sanatsal ve düşünsel etkinlikleri ile anılacaktır.

Türk Sözü gazetesi, Orhan Kemal'lere, Turhan Selçuk'lara, büyük ünlülere ve daha nice sanatçıya bir ilk yuva olmuştur. Bu yuvada kanatlanıp uçanlar arasında en ünlülerden biri de Yaşar Kemal'dir. Bu olgunun öyküsünü burada kısaca anlatmak istiyorum. Önce Ferit Celal okulundan, sonra da Sabahattin Eyuboğlu okulundan büyük bir yazar olarak çıkan Yaşar Kemal 1950 yıllarına uzanan günlerde, Kozan ilçesinde, komünistlik suçlamasıyla tutuklanır. Öldürülme yılgıları altındadır. Mahkeme önüne çıkmadan hesabı görülmek istenmektedir. Bir rastlantı ile, o tarihte, amcam Fevzi Bora Kozan ağır ceza yargıcıdır. Yaşar Kemal'i önüne getirirler. Amcam sorgusunu yapar, yazılarını okur ve durumun korkunçluğunu anlar. Suçsuzluğuna inandığı Yaşar Kemal'i üstün yeteneğini göz önünde bulundurarak beraat ettirir ve onu Adana'ya yollar. İşte, Yaşar Kemal, Adana'da Ferit Celal'in sıcak düşün ve sanat

yuvasında bulur kendini, oradan da Cumhuriyet gazetesine kanat açar, nefis röportajlarla.

Ferit Celal'in en büyük etkinliği 12 yıl süren Ankara Halkevindeki çalışmaları ile övünülesi bir çizgide gösterdi kendini. Aynı zamanda İçel milletvekili olan Ferit Celal, Ankara Halkevini, İnönü döneminin bir ara hoşgörülü tutumundan da yararlanarak, aşırıya kaçmayan her çeşit düşüncenin özgürce dile getirildiği bir halk kürsüsü katma çıkarmayı başarmıştır.

Ben, Ankara Halkevi salonlarında, Nurullah Ataç'ın, Orhan Şaik'in, Behçet Kemal'in, o günlerin tu kaka aydını Pertev NailiBoratav'ın politik düşüncelerine saygı gösterilip, konuştuklarına tanık oldum. Bütün bu saygıdeğer tutum, düşünce özgürlüğüne adanmış hümanistçe davranışa olan hayranlığım, Ankara'dan ayrıldıktan sonra Ferit Celal'e *Yeni Ufuklar*'ın baş köşesini ayırmama neden oldu. Ferit Celal'i, özellikle de yaşam arkadaşı aydınlar aydını Fahime dostumu burada anıyor ve her ikisinin anısı önünde saygıyla eğiliyorum.

çağdaşlık

İki yıl önce çiziktirdiğim bir yazıyla girmek istiyorum konuya. Şöyle demişim, kendime soru yönetircesine: Nedir çağdaşlık? Aynı çağda, yüzyılda dirsek dirseğe yaşamak mı, belirli koşullar altında, kimi aç susuz, kimi patlayıncasına bolluk içinde yaşayan, burun buruna, yüz yüze ayıp mayıp bilmeyen insanların aynı zaman süresinde ömür sürmeleri mi? Değil, tabii.

Ben bir konforlu, kaloriferli apartman katında yaşarken, bodrum katında üç çocuğuyla, televizyonu da olsa, uşak gibi sağa sola koşturulan kapıcı adı verilen insanlarla çağdaş mıyım? Aynı çağda yaşar olmak bakımından çağdaşım. Ama gel gör ki çağdaşlık bambaşka bir şey.

Nedir öyleyse çağdaşlık, aynı çağda yaşamak dışında?

Çağdaş olmak (bu, her çağ için söylenebilir) gittikçe küçülen bir dünyada kader birliği içinde, iyilikte kötülükte bir dayanışma içinde olmak gereğini duymak. Bu bir. Sonra, sonu belli bir aşamada, insan acılarını paylaşmak, her çeşit sömürüye (başta ekonomik sömürüye) karşı kenetlenmek. Sonra sonra, şu Allah'ın belası nükleer enerjinin (dizginlenmezse, iyi amaçlara yöneltilmezse) dünyayı yok edeceğine inanmak. Bu üç.

Çağdaş olmak, ahlakı basmakalıp görüşlerden kurtarıp aklın, mantığın ışığında yeniden değerlendirmek. En önemlisi, insana, insanlara, doğru yolda olanı (doğru yol hangisidir bilinemez) olmayanıyla acımak. Çünkü hepsinin sonu ölümdür. O önü sonu bilinmeyen, gizler dünyasına göç diyebileceğimiz olgunun adı.

Son olarak soralım. Nedir çağdaşlık? Dönüp dolaşıp aynı soruya geliyoruz. Çağdaşlık, insanın içinde yaşadığı toplumun, durmadan insancalaşmasına gönül bağlamasındadır. Açıklayalım:

Bir Batılı, bunu daha bir açık anlatıma yansıtıp şöyle dile getiriyor. "İnsanlığın ürettiği büyük şeylerle sürekli iletişimde bulunmak çağdaşlığın gereğidir."

Uygarlığın ürettiği kazanımlara, eski alışkanlıklarınıza sırt çevirip

merhaba diyemiyorsanız, çağdaşlığa *hadi be sen de* diyebilirsiniz.

20. yüzyıl Türkiyesi'nde, yani Atatürk'ün, bilimi yaşamda en üstün tutulası, en imrenilesi yol gösterici tanımına gönül vermiş Türkiye'mizde, şalvarın yerine pantolonun, kasketin yerine takkenin gülünç kaçtığını görmemek için kör olmak gerek.

Türkiyemiz, bu tutumuyla, Batı dünyası karşısında gülünç duruma düşüyor. Öteden beri, Batı, bizim Doğulu dünyamıza, Doğulu yaşamımıza geriden, üstten, yukarılardan, *orijinal*'lik açısından ilginç gözüyle bakmıştır.

Saçını başını sere serpe rüzgâra, havaya cömertçe salıvermenin güzelliğini, doğallığını yasaklamak çağdışı bir tutumdur. Kimsenin hakkı yoktur, insanların doğaya alabildiğine açılmasını, bedenleriyle ruhlarını doğaya teslim etmesini kısıtlamaya.

Edmond de Amicis adında bir Batılı, sokaktan ev içlerine yansıyan davranışlara bakıp şöyle diyor hakçasına:

"Bir ulusun eğitimi, sokaktaki tutumuna göre değerlendirilir. Sokakta gördüğün her kabalığı, kuşkun olmasın, evlerde de bulursun."

Bu saptama bir dönemin çağdaşlık düzeyini belirler. Eğer bugün bir evde bilim dünyasına yan çizen bir tutumun ağır bastığına tanık oluyorsak, bilelim ki, tüm ailelerde durum aynıdır, yani geçmişe körü körüne bağlılık ağır basmaktadır.

Çağdaşlık açısından, dünyanın ahlak anlayışını altüst eden bir hippilik salgını çıktı ortaya bir süre önce. Sonunda ne oldu? Hippiler suçlandı mı? Hayır. Hippiler dünyamıza geniş bir soluk aldırdılar, ahlakın giyim kuşamla ilgisi olmadığını ispatlayarak.

Çağdaşlaşma derken bütün bu olguları göz önünde bulundurmalıyız. Ben çağdaşım derken, günümün yaşayışına, kadınlarda kot pantolon, erkeklerde paçası partallı pantolonu ne kadar da sevip sayıyorum.

Çağdaşlık, bilmem kaç yüz yıl öncesinin gelenek ve göreneklerine uyarak giyinip kuşanmak anlamına geliyorsa, boş ver be diyorum, O dört kitabın Tanrısı var ya, o sizi kahretsin diyor, başka bir şey demiyorum.

Blanqui üstüne

Politikaya batmış çıkmış bir insan düşünün ki, 76 yıllık yaşamının toplam 37 yılını aralıklarla cezaevlerinde geçirmiş, devrim davası uğrunda yılmadan, usanmadan giriştiği eylemler yüzünden. Bu devrimci, Auguste Blanqui adlı (1805-1881) büyük devrimcidir. Ansiklopediler, ondan "Fransız politika adamı, Blanquisme denen silahlı eyleme dayalı ütopik sosyalist akımın kurucusu" olarak söz ederler.

Blanqui, Fransa'nın pek de önemli olmayan bir ilçesinde dünyaya gelir. 13 yaşında Paris'e gider, ünlü bir iktisatçı olan ağabeyi Adolphe'un yanına. Altı yıllık bir ortaöğrenimden geçer. Charlemagne Lisesi'nde okurken, olağanüstü çalışkanlığı ve yeteneğiyle çevresini şaşkına döndürür. Ağabeyi Adolphe, babasına yolladığı bir mektupta, onun için "Bu çocuk dünyayı şaşırtacak" diye yazar.

Blanqui, 19 yaşında tüm zorba hükümdarlara karşı oluşturulan Carbonaria adlı gizli derneğe girer. Bu yaşta tüm öğrenci eylemlerine katılır. Üç kez kılıçla, bir kez de kurşunla yaralanır.

Sonra, 1828 yılı ile 1829 yılının bir bölümünü güneye, İtalya'ya, İspanya'ya yaptığı gezilerle değerlendirir. 1829 Ağustosu'nda (yani 24 yaşında) Paris'e döner. Birkaç ay *Globe* dergisinde çalışır ve bu süre içinde Saint-Simon'la Fourier'nin öğretilerine gönül verir.

1830 Temmuzu'nda, Kral X. Charles'ın buyrultularına karşı ilk ayaklanma başgösterince, Blanqui *Globe* dergisinden ayrılarak silaha sarılır ve kralın askerlerine karşı Paris halkının yanında yer alır. Çatışmaların esrikliği içinde, halkın başarıya ulaşacağına, krallığın bir daha geri dönmemecesine ortadan kalkacağına inanıyordur. Ne var ki, ayaklanmanın sonucu düş kırıklığına uğratır onu: X. Charles tahttan indirilmiş, yerine burjuva kral Louis-Philippe getirilmiş, onunla birlikte yeni bir krallık çıkmıştır ortaya.

Ayaklanma sona erer ermez, Blanqui, cumhuriyetçi ilkeleri savunan *Halkın Dostları Derneği*'ne girer ve toplantılarda konuşmalar yapar. Rastlantı sonucu bir konuşmada hazır bulunan ünlü Alman şair Heinrich Heine, 2 Şubat 1832'de 500 bin kişi önünde dile getirilen söylev için, "özsu, doğruluk ve öfkeyle dolu bir söylev" der.

Blanqui 1831 başlarında (26 yaşında), öğrenci gösterilerinde etkin bir rol üstlenir, polisce tutuklanıp üç hafta hapiste kalır. Bu, onun çeşitli cezaevlerinde yaşamının yarısını geçirdiği günlerin başlangıcı olur.

1832'de *Halkın Dostları Derneği* kapatılır ve basın yoluyla yasaları

çiğnemek ve devletin güvenliğine karşı komplo hazırlamak suçuyla derneğin yöneticileri tutuklanır ve Seine Ceza Mahkemesi'nde yargılanırlar. *Onbeşler Davası* diye anılan bu ünlü davada, Blanqui, jüri önündeki savunması ile devrime gönül vermiş bir adamın onurlu tutumuna eşsiz bir namus belgesi sunar. Blanqui, kendisine yöneltilen suçlamalara karşı jüri üyelerine şöyle seslenir:

"Sayın jüri üyeleri,

"Benim gibi proleter olan 30 milyon Fransız'a 'Yaşamak hakkınızdır' demekle suçluyorlar beni. Bu bir suç ise, bunun hesabını bu davada hem yargıç, hem taraf olmayan insanlara vermem gerekirdi hiç değilse. Oysa baylar, dikkat buyurun, savcılık sizin duygunuza ve aklınıza değil, tutkularınıza ve çıkarlarınıza başvurmuştur. Ahlaka ve yasalara aykırı bir davranışa karşı sert olmaya çağırıyor sizleri. Canınıza, malınıza, mülkünüze yönelik bir tehlike gibi gösterdiği şeye karşı, öç alma duygularınızı alevlendirmeye çalışıyor düpedüz. Buna göre ben, yargıçların değil, düşmanların karşısında bulunuyorum. Öyleyse kendimi savunmamın hiçbir önemi yok. Onun için, bana verilecek bütün cezalara razıyım ama zorbalığın adalet yerine geçmesine bütün varlığımla karşı çıkarak ve hukuka eski gücünü kazandırma işini ileriye bırakarak. Bununla birlikte, hiç de eşitlerim olmayan ayrıcalılıkların yer aldığı bir mahkemenin yetkilerini reddetmek benim, yani yurttaşlık haklarından yoksun bırakılmış bir proleterin ödevidir. Şuna inanmış bulunuyorum ki, silahsız düşmanları öldürme yetkisinin elinize bırakıldığı bir durumda, onurun size yüklediği rolü gereğince değerlendiremeyecek kadar 'yücelerde' bulunuyorsunuz. Bizim rolümüze gelince, o, önceden belirlenmiştir. Suçlayıcılık rolü, ezilen insanlara en uygun olanıdır."

Onbeşler Davası'nda herkes aklanır, ama Blanqui, yargı gücüne hakaret nedeniyle bir yıl hapis cezasına çarptırılır ve önce Versailles, sonra da Sainte-Pélage Hapishanesi'ne gönderilir.

Türlü vesilelerle tutuklanıp hapislere atılma, Blanqui'nin normal yaşamı haline gelir. Ömrünün 37 yılını hapislerde geçiren Blanqui, yılmaz, iflah olmaz, uslanmaz bir devrimci niteliğini sürdürür. Öyle ki, tutukevlerinden her çıkış ve girişinde, devrim yolunda daha bir bilinçlenmiş ve kaşarlanmış olarak atılım gücü kazanır.

Blanqui'nin toplumsal görüşleri, Marx'ın bilimsel düzeyine ulaşmamakla birlikte, ütopik de olsa, ortaklaşma özlemine gönül vermiş olması saygıya değer.

Elinizdeki bu yapıtta, Blanqui'nin türlü konulardaki düşüncelerini bulacaksınız. Ama, Blanqui'yi bunlarla kısıtlamamak gerekir. Ölümünden sonra *Toplumsal Eleştiri* adı altında toplanan yazılarını bir bütün olarak okuyup değerlendirmenin, dünyanın politik gelişiminde büyük yararlar sağlayacağına inanıyoruz.

Engels'e göre Blanqui "Geçmiş kuşağın bir devrimcisidir." Ütopik sosyalizm doğrultusunda, kuşkusuz. Ne var ki, Blanqui bugün de devrim yolundaki savaşım sürecinde, önemli bir aşamanın temsilcisi olagelmektedir.

politika ve devlet adamlığı

Ben politikadan anlamayan insanlardan biriyim. Hangi politikadan? Bir toplumu yönetmeye kalkan, ama kendilerini yönetmesini becerememeyen, para, ün düşkünü, düzeysiz insancıkların meslek diye sarıldıkları uğraştan.

Yaşamımda politikaya soyunmuş iki güzel insan tanıdım son zamanda. Birini az çok yakından, birini de uzaktan. İkisi de dürüst, çıkarsız insan. Ecevit'le Erdal İnönü'den söz ettiğimi anlamışsınızdır. Bunlar, ne yazık ki politikacı olamadılar, şu anlamda ki, kişiliklerini pazara çıkarmadılar.

Politika kavramı üstünde düşününce hep İtalyan düşünürü Kont Sforza gelir aklıma. Kont Sforza, İtalya'nın Paris elçiliğinde bulunmuş, faşizm düşmanı yaman bir düşünür, Avrupa Federasyonu kurmaya gönül vermiş bir insan. Onun *Avrupa Sentezi* adlı bir kitabı var elimde, zaman zaman okuyup, üzerinde düşündüğüm.

Ona göre politikanın en iyi tanımı şu: Olabilirlik sanatı.

Peki, her politikacı devlet adamı olabilir mi? Devlet adamını, bir anlamda politikacı saymak gerektiğini göz önünde tutarak, Kont Sofrza'ya kulak verelim diyorum.

Ona göre yetenek, tez elden edinilen başarı, bir devlet adamı için yeterli değil. Şöyle diyor: "Bismark'ta bunların hepsi vardı. Ama yine de devlet adamı olamadı. Çünkü döneminde çok gereksiz zorbalıklara başvurdu, özellikle de politik geleneğe yüz vermedi."

Kont Sforza'nın en beğendiği devlet adamı Albert I, beylik saltanat dışında kaldığı için.

Şimdi yine politikaya dönelim. Bence politika oldum bittim yalan dolan üstüne kuruludur, ne yazık ki. Fransız bilgini Jean Rostand'a bakılırsa "Politikada bugünün yalanını övgülere boğmak için dünün yalanı kötülenir." Bu hep böyle mi gidecek? Temiz insanlarca yönetilmek bir düş mü dersiniz?

Politika deyince hep yurt yönetimine yerli yersiz soyunanları mı

düşüneceğiz? Hayır, bir politika daha var ki, bambaşka yaşam ilkesi, yüce bir anlam taşıyan bir tutum.

Bana sorarsanız, her yazarın, her sanatçının, her bilim adamının bir politikası vardır, yani uğraşını, ülküsünü dile getirmede, eyleme geçirme isteğinde, elde kalem, fırça, uğraşadurma tutkusunda. Bu politikayı yurt yönetimindeki politika ile karıştırmamalı. Bir yüce politikadır bu. Hadi bakalım, Goethe'nin politikası neydi, insan kafasını akıldışı inançlardan arındırıp ona aklını kullanma erdemi kazandırmaktan başka? André Gide'in politikası, ete kemiğe dayansa da, insan sevgisinin önüne geçilmez bir tutku olduğu değil miydi?

Tüm düşünürler ve sanatçılar Platon'dan başlayarak insan onurunu ön plana alıp haksızlıklara, eşitsizliklere kafa tutmuşlardır. İşte, onların politikası da bu değil mi? Onlar bize körü körüne inançlarda hiçbir erdem olmadığını şöylerken, haksever bir toplumu kurmanın özlemini aşılarken, düpedüz bir politikacı değiller miydi? Dante'yi düşünürsek, cennet-cehennem ve araf üçlüsünde, ileri sürdüğü politika neydi, ne olabilirdi, haksız bir dünyadan, haksever, hak güder bir dünyaya kulaç attırmaktan başka?

gözüme ilişikçe

Şu sekseni aşkın yaşımda gözüme, hele hele gönlüme ilişmeyen hiçbir şey yok diyebilirim. "İhtiyar olsam da gönlüm tazedir" demiş ya şair, işte benim durumum. Giderayak da olsam, yaşama dört elle sarılıyorum, sevgiden, dostluktan yana hiçbir güzelliğe sırt çevirmeden.

Köşemde oturup da ne yapıyorum dersiniz? Okuyorum, durmadan okuyorum, eskiden elden geçirdiğim geçirmediğim tüm yapıtları yineleye yineleye, iyi kötü, sağlıklı sağlıksız deneyimlerimin süzgecinden geçirerek okuyorum, her birinden kendime ders çıkararak. Bu yaşta ders çıkarıp da ne olacak demeyin. Bu dersleri, genç okurlarıma aktararak, kendimi bir ölçüde, boşu boşuna yaşamış olmak utancından kurtarma aracı sayıyorum.

Çok önceleri, *Daldan Dala* adlı yapıtımda, gözüme ilişen şeyleri dile getirmiştim. Ama bu kez daha kısa, otuz kırk satırı aşmayan izlenimlerle karşınıza çıkmak niyetindeyim. Bu yazılarım da bir çeşit daldan dala niteliğinde olacak. Varsın olsun. İşte başlıyorum, tarih marih koymadan, gelişigüzel daldığım kitap sayfalarından yola çıkarak.

ÖLÜM ÜSTÜNE

Yaşım gereği, son günlerde çok üstünde durduğum konu bu işte.

Bir Fransız yazar, "Yaşamda her adım ölüme doğru bir adımdır" demiş. Doğru demiş. Öbür dünya masalı (hele cennet cehennem masalı) ile beslenenler için ölümün bir çekiciliği olabilir, özellikle cennete kapağı atma umudu besleyenler için. Bu inanışa en güzel yanıtı Cahit Sıtkı verdi şu dizeleriyle:

Öldük ölümden bir şeyler umarak
Bir büyük boşlukta bozuldu büyü
Nasıl hatırlamazsın o türküyü
Dal demeti kuş tüyü
Alıştığımız bir şeydi yaşamak.

Ölüm karşısında Yunus Emre'nin o insanca seslenişine yürek mi dayanır:

Bu dünyadan gider olduk
Kalanlara selam olsun, derken, içimize ölüm korkusunun rahatlığını akıtmıyor mu?

Bir de, büyük şair ve büyük dostum Dağlarca'ya şöyle bir kulak verdik mi, onunla birlikte: *Ben olmasam da yokluğum var,* diyebilir miyiz?

Diyemeyiz. Çünkü, bunu söyleyebilecek, dünya ölçüsünde bir avuç kişi var. Bunlardan biri de hiç kuşkusuz Dağlarca'dır.

DEDİKODU

Nicedir, boş vakitlerimde (bir yerde çalışmadığıma göre tüm vaktim boş) kitaplığımdan gelişigüzel bir yapıta el koyuyor, şurasından burasından okuyunca da gönül koyuyorum. Bu yapıtlardan biri de Evliya Çelebi'nin *Seyahatname'si.* Dili bugüne göre eskimiş olsa bile, benim yaşımda ve affedersiniz, başımda bir insan için alabildiğine renkli ve cümbüşlü. Birazdan, hoşunuza gidecek örnekler vereceğim.

Mustafa Nihat Özön'ün, büyük bir özenle seçip hazırladığı yapıtın üçüncü cildinde, *Dedikodu* başlıklı bir bölüm ilgimi çekti. Onu size sunacağım.

Evliya Çelebi, Şam'dan Murtaza Paşa'nın ulaklığıyla İstanbul'a geldiğinde kenti karışıklık içinde buluyor. Anadolu'da toplanan Celaliler Üsküdar'a gelmek üzeredirler. İstanbul'dan da askerler takım takım Üsküdar'a akıyorlar *ince karakollar* kurarak. Evliya Çelebi, bu yazısında, halkın iki taraf arasında başlayacak çatışmayı seyre çıkışını anlatıyor. İşte, dedikodu burada, çeşitli halk kesimleri arasında, şakalar, nükteler, kimi kez sövgüye varan konuşmalarla sürüp gidiyor.

Seyre gelenlerin "nicesi ol izdihamda şahrah (ana cadde) üzre oturup bastırma ve sucayık (sucuk) ve kaşkaval peyniri ve kestane ve leblebi ve fındık tenavül ederler (yerler)".

İşte size Evliya Çelebi'nin o şuh, o bıçkın anlatımından bir örnek daha: "Nice zayıf ve biçare çekirge bacaklı eli tımtıraş bıçaklı tiryakiler burunlarının sümüğünü akıtıp maslub-ı min indillah şeklinde gençlerdan ve geçdehan ve şütürlep olup salyaları göğsüne akmış, dili bir karış dehanından taşra çıkmış menhuslar sürü sürü bir yere haşrolup o şiddet-i harda nazik sof ferace ve beyaz Ahmetabad'ın hintbezi sadeleri giyip destarların geç kılıp ellerinde birer yelpaze ve bir arka kaşıyacakları ile cenk seyrine gelmişler."

Evliya Çelebi'nin bu yerici, alaya alıcı, şakacı üslubunu kimde buldum dersiniz? Aziz Nesin'de. Bilmem okudunuz mu Aziz Nesin'in 1959 tarihli *Surname*'sini? Aziz Nesin, bu yapıtında asılacak bir adamı seyre gelen meraklı kalabalığın bir şenlik havası içindeliğini dile getiriyor. Evliya Çelebi'den bu yana halkımızın kültür düzeyini bundan daha iyi anlatan bir yapıt varsa söyleyin.

ARGOMUZUN İÇERİĞİ

Hulki Aktunç'un *Büyük Argo Sözlüğü*'nü iki kez didiklercesine okudum ve bu büyük emek anıtına hayranlık duydum. Aktunç'u yıllarca önce, Erzincan asker lisesinden solculuk suçlamasıyla atılıp soluğu babasının Kadıköy'deki marangoz atölyesinde aldığı günlerde tanıdım. Kadıköy'ün Bahariye semtinde sık sık uğradığım bir kitapçı dükkânında onunla karşılaşır, bu çiçeği burnunda delikanlının aydınlık dünya görüşüne, olumlu kafa yapısına tanık olma mutluluğuna ererdim. Türk edebiyatına damgasını vurmuş Ömer Seyfettin, Dağlarca, Aziz Nesin, Mehmet H. Doğan gibi asker kökenli olmanın ayrıcalığını, yüreğinde, kafasında yaşata yaşata, yayıncılık uğraşıyla olsun, öykü, roman alanındaki başarısıyla olsun, yazın ve düşün dünyamıza olumlu katkılarda bulunmuştur, özellikle de bu *Argo Sözlüğü* ile.

Sözlük'ü okurken, argo deyimi üstünde durdum. Argo bence bir dilin perde arkası sapıncıdır. Bir sapkın yaşam olgusunun, açık açık dile getirilemeyen, ama söylenmese insanı çıldırtacak ölçüde yaralayabilen bir boşalma aracıdır.

Aslında argo, ayaktakımı denen, kültürsüz, kopuk insan topluluğunun, sözcüklere normal insanların anlayamayacağı giysiler giydirerek kafalarından, gönüllerinden, bel altı tutkularından kaynaklanan istekleri dile getiren bir araçtır.

İstesek de istemesek de, argo çoktandır edebiyat dilimize de kancayı takmış, Hüseyin Rahmi'lerden, Ahmet Rasim'lerden, Muallim Naci'lerden, başlayıp, Sait Faik'lere, Aziz Nesin'lere, hatta hatta İlhan Selçuk'lara kadar incelene arına girip tahtını kurmuştur.

Büyük Argo Sözlüğü'nü evire çevire okuduktan sonra aklıma takılan şu oldu: Argo deyimlerinin büyük bölümü hep belalı yaşamını, özellikle de gizli saklı eşcinsellik olgusunu yansıtıyor. Bu da, eski Yunan'dan kaynaklanıp Osmanlı sarayınca benimsenen normaldışı bir tutumun, kadını saf dışı bırakan bir tutumun ürünüdür.

sanatçı kişiliği üzerine

Bu başlık altında, karşıma çıkan ya da karşısına çıktığım yazılara, yapıtlara şöyle bir kancayı takarak benimsediğim ya da etkilendiğim konuları, düşünceleri dile getirmek istiyorum.

Nicedir düşünüp dururum ve şöyle derim kendi kendime: Hiçbir insan tek başına bir kişiliğe sahip değildir. İnsanı biçimlendiren çevresi, gelenek göreneklerden oluşan, çoğu kez gününü bitirmiş inançlarda donup kalmış çevresidir. Bu durum, dünyamızda daha çok geri kalmış Müslüman ülke insanları için geçerlidir ne yazık ki.

Bu düşüncemi pekiştiren bir kaynak geçti elime geçenlerde. Bu kaynak, T.S. Eliot'un *Denemeler* adlı yapıtıdır. Akşit Göktürk'ün özenli çevirisinden okuduğum bu yapıtta bakın Eliot ne diyor, benim de okuya düşüne benimsediğim bu sav üstüne:

"Hiçbir ozanın, hiçbir sanatçının tek başına tam bir anlamı yoktur."

Evet, hiçbir ozan, hiçbir sanatçı gökten inme bir esin ve yetenekle bezenmiş değildir. Kendilerinden önce gelenlerin esininde ve etkisinde bulurlar kişiliklerini ancak.

Cahit Sıtkı'ları, Oktay Rifat'ları, daha başkalarını düşünün... Hepsi de Fransız şiir dünyasından esinlenip etkilenmiş değiller mi? Ne var ki, zamanla kendi kişiliklerini bulup yepyeni ve özgün bir şiir dili yaratmayı başarmışlardır.

Yazımı Eliot'un şu aydınlatıcı sözleriyle noktalamak istiyorum. Şöyle yazıyor Eliot:

Birisi "Ölmüş yazarlar bizden ırıktırlar, çünkü biz onların bildiğinden daha çok şey biliyoruz" demiş. Kuşkusuz eski yazarlar bizim bilgimizin içindedirler. Benim tuttuğum şiir yolunun bir yönü var ki, bunun itirazla karşılanacağının farkındayım. Bu itiraz bu öğretinin gülünç ölçüde geniş bir bilgi (bilgiçlik) gerektirdiğidir. Ölmüş ozanların yaşamına bir göz atmakla yadsınabilecek bir savdır bu. Hatta fazla bilginin şiir duyarlığını öldürdüğü, ayarttığı söylenerek desteklenebilir. Biz her ne kadar ozanın gerekli kavrayışıyla gerekli tembelliğine zarar getirmeyecek kadar şeyi bilmek zorunda olduğuna inanıp direnirsek de, bilginin sınavlar, misafir odaları ya da buna benzer daha gösterişli genel kalıplar için elverişli bir şekle sokulmasını isteyemeyiz. Kimi bilgiyi kolay edinir, daha ağır canlı olanlar ter dökmek zorunda kalırlar onu elde etmek için. Shakespeare birçoklarının British Museum'dan edinebileceklerinden daha gerekli tarih bilgisini Plutarch'tan edinmiştir. Üzerinde durulması gereken şey, ozanın geçmişin bilincini geliştirmesi ya da kazanması, bu bilinci kendi yaşayışı boyunca geliştirmeye devam etmesidir."

Aşağıdaki mektubu 5 Mart 1994 tarihinde sevgili öğrencim ve dostum Metin Gümrükçü'ye yazmış ve Zürich'teki adresine yollamıştım. Mektubu biraz değiştirerek, şu başlık altında yayınlıyorum. Bağışlana!

yalnızlık üzerine

Canım Metin,

İki yıldır, Çatalçeşme'de yalnız yaşıyorum. Nerde o arkada bıraktığım güzel günlerim, hani akşam akşam kızkardeşim Mihrimah'a gidip ortak evimizde karşılıklı öksürerek yalnızlık yıkımını hiçe indirip sabah kahvaltılarından sonra çalışma sevinci içinde kira evime koşup okuma-yazma tutkusuna kendimi kaptırdığım günler!

Ne kadar da yerli yerinde söylüyorsun mektubunda: "Yalnız olmak başka, kendini yalnızlık duygusuna kaptırmak başka" diye. Ben yalnızım ama binde bir yalnızlık duyuyorum, buna fırsat da bulamıyorum aslında, kapımı otuz yıllık öğrenci-dostlarım çaldığı sürece... Ne var ki yine de ara sıra kendimi yalnız duyduğum olmuyor değil. Hele çok sevdiğin bir insan ayrı düşmüşse senden, işte o zaman asıl yalnızlık lök gibi oturur içine. Ne güzel dile getirmiş bu yalnızlığı Lamartine: "Bir tek insan ayrılır sizden ve dünya çöle döner" diye. Cemal Süreya'ya göre ise yalnızlık "Bir ovanın düz oluşu gibi bir şey"dir. Bir de Dağlarca'ya kulak verelim: *Aç Yazı'*sındaki bir dizesinde şöyle diyor:

"Sofra kalabalık, meyhane dolu ama,
Yalnızlığı artmış hafif"

Kimi kez bu hafiflik ağırlık kazanıyor, kazanabiliyor da. Ben yalnızlığı bir küçük kelebekte görüp duygulandım.

Dün, pek uzaklarda olmayan bir markete giderken, bir duvar kıyısında elvan elvan renkli, kırmızılı, yeşilli, sarılı, siyahlı bir ufacık kelebek ilişti gözüme, yerinden yurdundan kopmuş, yalnızlığın pençesinde kıvranan. Bu güzellik karşısında soluğum kesildi ve güzelliği, yalnızlığa vergili bu güzelliği yaratan büyük sanatçı güce hayranlık duydum ve düşündüm, hiçbir din ulusunun ulaşamıyacağı, kendini açığa vurmayan, vurursa yaşamımızın tadı tuzu kalmayacağını bilen bu büyük güç bize yalnızlığı armağan etmiş, panzehir olarak da adına din dediğimiz boş inanla yüklü bir sapıklığa ödün vererek.

Neyse, bırakalım bunları, günlük yaşamıma dönelim.

Dün, (4 Mart 1994) tanıdık tanımadık on beş kişi, gencinden orta yaşlısına dek Kadıköy'de bir lokantada buluştuk benim yaş günümü kutlamak amacıyla. Beni tanıyanların yanında tanımak isteyen bu güzelim insanlara teslim oldum, sevilip sevilmenin doruğuna vararak...

Bir hafta önce, iflah olmaz sevgi açlığımı şöyle dile getirmiştim:

Sevme birikimim gittikçe yoğunlaşıyor. Bunun yaş maş dinlediği yok, olmaz, olamaz da. Birisine gönül bağladım mı (ki her an bağlayabilirim) artık onda yaşar oluyorum. Sevme, aşık olma diye bir şey varsa şu gelgeç dünyada, ben o sevginin tutsağıyım. Bu tür bir sevgi, bir arka sokak sevgisi oluyor ister istemez.

İki yüzlü bir dünyada yaşadıkça, tek yüzlü olmanın sıkıntısı, her zaman insanların yakasında. Önlemler, önlemler... Sıkıysa boş verin buna.

Son günlerde hep okuyorum, kitaplığımda ne geçerse elime, ayırt etmeden. Aşırı bir yazma tutkusu henüz kapımı çalmış değil, ama yine de bir şeyler karalamaya, kendimi aylak bir yaşama kaptırmamaya çalışıyorum.

Yakında, çok sevdiğim İtalya'ya şöyle bir uzanmak istiyorum. Fırsat bulursam, sana kadar uzanmaya çalışacağım.

Şimdilik seni candan kucaklarım. Sonsuz sevgilerle.

devlet ve sanatçı

Devlet deyince, akla ilkten bir ülke halkını yöneten, seçilmiş ya da atanmış kişilerden, adına iktidar denen hükümet gelir. Tarih boyunca ülke yönetimleri uzun süre kralların, padişahların, şahların, diktatörlerin, vurduğu vurduk, kırdığı kırdık zorbalıklarına vergili olarak sürüp gitmiş. Tüm bu iktidarlar, bir iki örnek dışında, sanatçılara iyi gözle bakmamışlardır. Bu düşmanca tutum, İ.Ö.'de Platon'la su yüzüne çıkmış, sonradan Muhammed'le pekişmiş ve tüm insanlığın tarih serüveni içinde devletin yani iktidarın sanatçılara olan güvensizliği sürüp gitmiş. Şiirdir her şeyden önce devlet kurucularını tedirgin eden. Çünkü şiir isyancıdır. Orhan Burian'ın dediği gibi, "insan ruhunun susturulmaz bir çığlığı olan şiir büyük ve yaman bir güçtür; onun içindir ki, toplumsal bir devrim yapmış ya da yapmayı düşünmüş olan her büyük düşünürün kafasını yormuştur".

Bu durum karşısında, her çağda olduğu gibi çağımızda da sanatçı ve yazarlar, iktidar karşısında sinmiyerek onurlarını korumuş ve korumaktadır da.

Romen kökenli Fransız yazar Elène Vacarescu (1866-1947) çok haklı bir tutumla şöyle diyor: "Yazarın modern devlet rejimi altında başarı ile çalışabileceğini sanmıyorum ve *modern* sözü üzerinde dirençle duruyorum. Devlet şöyle diyor: "Ben yaşamı bilirim, aynı zamanda deneyimlerim de var. Size ne buyuruyorsam onu yapın. sizi gerçekle ilişkiye sokacağım". Devletin böyle bir şey yapabileceğini sanmıyorum. Devlet örgütler, buyruklar verir ama yorumlayamaz. Yaşamdan, gerçekten söz ederken, sanatçıların memur kafası, memur egemenliği diye bildikleri şeyi dile getiriyor sadece. "...Modern devletten niçin korktuğumu söyleyeyim. Eskiden güçlü devletler oldu ama yazar açısından arada bir uyumak hatta çökmek gibi büyük yarar sağlıyorlardı. Modern devletin sakıncası şu ki, hiçbir zaman uyumuyor ve bu yüzden günümüz devleti, atalarımızın devletinin tersine, edebiyatçılar için bir tehlike oluşturmaktadırlar."

Elimde bir not var, kimden almışım yazmamışım. Utanmasam, ben yazmışım deyip çıkarım işin içinden, öylesine düşüncemi yansıtıyor. Şöyle yazılı notta: "Her türlü rejimde, iktidarın en iyisi bile en kötüsüdür.

Her iktidarın polisi vardır. Polis, iktidara ters düşenlerin gözünde her zaman kötüdür ve olacaktır da. İktidara ters düşmek her namuslu aydının kaçınılmaz yazgısıdır. İktidar, özü gereği ezmeye yöneliktir. Tepende birisi var mı, ister istemez sana ters düşecektir. İktidar, diyalog kurmaya yan çizmek eğilimindedir her zaman, yakar yanaşanları..."

Peki, iktidarı oluşturan insanlar kimlerdir? Montaigne'den alalım yanıtı: Şöyle diyor büyük deneme ustası: "Üstün sayılan insanlara bakınca anladım ki, çoğu herkes gibidir." Bunu söyledikten sonra Juvenalis'ten şu yargıyı sunuyor: "Yüksek mevkilerde sağduyuya az rastlanır."

Çünkü Jean Rostand'nın dediği gibi: "Politikada kaçıklar öylesine davranırlar ki, sonunda aklı başında insanlar haksız çıkar."

Bu durum daha çok, politikacılar biraraya gelip meclis kurdukları zaman kendini gösterir. Bir Latin atasözü bunun en belirgin kanıtıdır:

Senatores buoni viri, senatum autem bestia.

(Senatörler iyi insanlardır, ama senato bir hayvandan başka bir şey değildir.)

Gelin, şimdi düşünelim bir. Bir sanatçı, bu benzer kişilerden ve benzer kuruluşlardan destek görür mü? Göremez. Peki ne olur? Voltaire'ın Felsefe Sözlüğü'nde söyledikleri olur. Yani "Desteksiz edebiyat adamı uçan balığa benzer: Biraz havalanırsa kuşlar yutar; suya dalarsa balıklara yem olur."

Yazımı Fransız tiyatrosunun büyük aktörü Jean-Louis Barrault'nun şu sözüyle noktalamak istiyorum:

"Bir halkın uygarlık düzeyi, hükümetinin *güzel sanatlara* tanıdığı özgürlük orantısına ve hoşgörü anlayışına göre değerlendirilir."

akıl ve akıldışılık

İnsanın dini aklıdır, aklı olmalıdır, diyorum. Aklı olmayan, yani aklını kullanmayan, kullandırılmayan kimsenin saygıya değer dini yoktur, olamaz da. O insan ancak çok eskilerden kalma cennet cehennem masallarıyla besli, akıldışı inançların kulu kölesidir. Peki, insan ne zaman aklını kullanma yetisine, onuruna ulaşabilir? Eskilerin *akıl-baliğ* dedikleri ergenlik çağına varanlar, on yedi-on sekiz yaşta ulaşabilir. O yaşa kadar, bir Müslüman ülkede dünyaya gelenler, kimlik kağıtlarında Müslüman sayılmaktadır. Hiçbir Müslüman ülke, on sekizine basmış bir delikanlıya ya da genç kıza: "Söyleyin bakalım, kimlik kağıdınızdaki dini kabul ediyor musunuz?" diye sormaya yanaşmaz, olumsuz yanıtı yaşamıyla ödetir ona. Aynı tutum, Batı ülkeleri için de, aynı katılıkta olmasa bile geçerlidir, bir ölçüde.

Bugün, bir Fransız delikanlısı on sekiz yaşına geldiğinde, pekala ben Katolik değilim diyebiliyor ve hiçbir cezaya çarptırılmıyor. Aynı durum, aşağı yukarı bütün uygar Batı ülkeleri için geçerlidir.

Son elli yılın dünyaca ünlü yazarları (bizimkiler de içlerinde olmak üzere) dinsel inançlara kapılarını kapamış durumdalar. Bunun dışında, bir Heine örneği var ki, insanı şaşırtıyor. Yahudi kökenli Alman yazar Heine (Hayne) bir dostuna yazdığı 2 Şubat 1824 tarihli bir mektupta Yahudi dinini niye benimsediğini şöyle anlatıyor: "Yahudiliğe bağlılığım ancak Hıristiyanlığa duyduğum derin antipatiden kaynaklanıyor. Ben ki, var olan tüm dinleri hiçe sayanlardanım, bugün koyu bir Yahudi din adamı gibi karşınıza çıkarsam şaşmayın. Yahudiliği, Hıristiyanlığa karşı bir panzehir saydığım içindir." (Melahat Togar çevirisinden). Çok ilkel bulduğum bu tutumu, Heine gibi üstün nitelikte bir yazara yakıştıramadığımı söylemeliyim.

Yukarıda, "insanın dini aklıdır" dedim ya, buna Doğulu bir Hint bilgesinin, bağnazlığın beline kazmayı vurmaktan çekinmeyen koyu, ama hoşgörülü bir dindarın, Rabindranat Tagor'un övünülesi örneğini yansıtan tutumunu sunmak istiyorum.

Burada, Cemil Meriç'in *Hint Edebiyatı* adlı yapıtından yararlanıyorum. Dini bir susuzluk, sonsuza karşı duyulan bir susuzluk sayan Tagor'un insanla doğayı kaynaştırmak amacıyla kurduğu *Huzur Evi*'nin kapısına *"Burada hiçbir puta tapılmaz, her inanca saygı gösterilir"* diyecek kadar Mevlanalaşmasını ve dünyaya hümanist bir tutumla bakmasını, dinini aklının buyruğuna vermesini saygıyla anıyorum. Daha önce de yazdım: Cemil Meriç'e bakılırsa, "dünyanın bu en dindar şairi batıl inançların kökünü kazımak için maddeciliğe el uzatacak kadar anlayışlıdır": "Bir ateizm dalgası Hint için çok hayırlı olurdu," diyor. "Bu dalga ormana zarar veren çalıları siler süpürür, büyük ağaçlara dokunmaz."

Batı-Doğu ayrımı yapmadan söylüyorum, kör inançlara, bağnazlığa karşı, insan onurunu ön plana alan, bu uğurda savaşan insanların yüzüsuyu hürmetine insanca yaşamanın vazgeçilmezliğine bel bağlayan bir dünya özlemi değil mi, bizi umutla yaşatan?

Hadi gelin bu yazıyı birlikte bitirelim Aristoteles'in şu sözüyle: "Umut insanı uyandıran bir rüyadır."

milli irade...

Milli irade nedir diye hep düşünür dururum. Milli irade deyince akla ilkten halkoyu geliyor. Aslında halkoyu denilen şey, halkın bağrından kopan, iyiyi kötüyü kendi aklı ve deneyimleriyle saptamış, bağımsız, özgür bir düşünce ürünü olmalıdır. Ne var ki, özellikle Doğu ülkelerinde, halkoyu, paralı pullu kandırmacalarla yönlendirilen bilinçsiz, bilgisiz insanların seçim sandıklarında körü körüne kullandıkları oydur. Aslında halk iradesi, o bilinçsiz, kafaca ve akılca yoksul insanları yönlendirenlerin iradesidir.

Halk, aşağı yukarı, Batısı Doğusuyla, tüm dünya ülkelerinin insanlarını kapsayan bir kavramdır. Fransa'sı, İngiltere'siyle de ele alınırsa, halk kavramı, aynı ölçüde olmasa da dilbaz, düzenbaz politikacıların etkisinde, dürtüsünde kalan dünya insanlarının tümünü kapsar.

Gelin, halk kavramı üzerinde düşüncelerini söyleyenlere kulak verelim. Voltaire'e kalırsa: *"Söz konusu halkın yönetilmesi değil, eğitilmemesidir."*

Schiller de şöyle dile getiriyor yürek acısını: *"Ey! En ufak bir rüzgara kapılan devingen halk! Bu dayanıksız şeye tutunanların vay haline."*

E. ve J. Goncourt'lara bakılırsa: *"Halk ne doğruyu sever ne de yalanı, sadece masalı ve yaygarayı sever."*

Özetle diyebiliriz ki, halk her yerde halktır, yani aldatılmaya elverişli, yarı bilinçli ya da bilinçsiz bir insan tomarı. Bu bakımdan ben, *milli irade* denen şeye kuşkuyla bakıyor ve Aziz Nesin'in Türk halkı için söylediği sözleri, az çok farkla tüm dünya halkları için doğru buluyorum.

Özleşen Türkçemizde ulusal istenç, politikacının tutucu diliyle milli irade, ne zaman gerçekten *milli irade* olur, buna bakalım. Gecekondulu, dört beş çocuk anası, kocasının buyruğunda emir kulu Ayşe Hanım *milli irade*den ne anlar? Hoş, kocası Mehmet Canboğaz da bir şey anlamaz ya, konu komşunun, kahve arkadaşlarının (hepsi de kendisi kadar bilinçsiz) etkisinde, falanca açıkgöz politikacının ya da profesör taslağının, kendi çıkarı doğrultusundaki yönlendirmelerine baş koyar.

Gerçek demokrasiyi kuracak olan ulusal istenç, böylesine savruk, gelişigüzel bir düzeyde kaldıkça, hiçbir zaman ulusal isteğini, gerçek isteğini dile getiremez. Peki ne yapmalı, milli iradeyi gerçekten milli irade düzeyinme çıkarmak için?

Ben, yani kulunuz, haddim olmayarak diyorum ki, ulusal istenci ancak ve ancak en az laik lise öğreniminden geçmiş, geçmemişse de, hanyayı konyayı öğrene öğrene bilinçlenmiş yurttaşlarca kullanılırsa bir yere oturtabiliriz. Politika cambazlığının kurbanı, parasız pulsuz Hasan Efendi'nin zavallı karısı, baldızı, yeğeni ve bilmem nesi oy sandığına sırf Hasan Efendi'nin buyruğuyla gidiyorlarsa, bu bir ulusal istenç değil, *milli rezalet*tir. Bu rezalet, bir ölçüde uygar Batı ülkeleri için de geçerlidir.

Gerçek demokrasiye ulaşmak, görülüyor ki hiç de kolay bir şey değil. İnsanlık bu konuda daha pek çok fırının ekmeğini yemek zorundadır. Hele bizimki gibi Batı ve Doğu arasında beynamaz (binamaz) bir ülke durumunda olan bir ülke için!..

16.7.1994

bir deneme ustası

Tarık Dursun K.

Vedat Günyol'un adı, çokluk Orhan Burian'ın adıyla birlikte anılırdı. "Yücel" dergisinde birlikteydiler. "Ufuklar" dergisinde de öyle. Bu sonuncusuna Burian'la ortaklaşa başlamışlardı, Burian öldü; Günyol "Ufuklar"ı "Yeni Ufuklar"a çevirdi, kaldığı yerden sürdürdü, sürdürüyor.

Günyol'u bu uzun süre içinde -1955 yılına kadar- genellikle eleştirmeci olarak hatırlaycaksınız. Burian'ın da yazdığı bir dönemde eleştirmeci diye bilinenler, yine bugünkü gibi azlıktılar. Bir Ataç vardı bir Fahir Onger, bir de Burian'la Günyol. Arada küçük kıpırdanış var, küçük küçük eleştiri denemeleri de yapılmıyor değildi ya, başı çekenler bu ilk dörtlüydü. Memet Fuat, Tahir Alangu ve Asım Bezirci; onların ardından da Hüseyin Cöntürk çok sonra geldiler.

Günyol, adı geliştirmeciye çıkmışlardan kendini kolaycacık ayırabiliyordu; bakış açısı değişikti çünkü. Ataç gibi işin "gevezesi" ve "Dil canbazı" değildi. Dış'tan çok iç yapı ile ilgileniyordu. Tok ve aydınlık sözyüydü.

"Dile Gelseler", Günyyol'un 1944 yılından bu yana çeşitli dergilerde -"Yücel", "Ufuklar" ve "Yeni Ufuklar"da- yazdıklarından seçmeleri bir araya getiriyor. Yirmi yılı aşkın bir sürede Günyol'un görüşlerinde ve savunduklarında herhangi bir değişiklik yoktur. Günyol'un, Hüseyin Rahmi, Sabahattin Ali, Sait Faik, Orhan Kemal, Aldülhak Şinasi Hisar, Mahmut Makal, Samim Kocagöz, Nezihe Meriç, Sabahattin Kudret Aksal, Ziya Osman Saba, Muzaffer Buyrukçu ve Onat Kutlar üzerinde dedikleri, o günden bu yana yargı gücünden hiçbir noksanlık taşımıyorlar. Günyol, arada şiirimizi, romanımızı, gezi edebiyatımızı da terazisine koyup tartıyor. Ataç'ın "Allı ile Konuşmalar"ını andıran "Ali ile Konuşmalar"ında karşıt düşünceyi açık seçik ortaya koyup savunduğunu bu yoldan giderek daha bir pekiştiriyor.

"Yeni Türkiye Ardında", aynı Günyol'un eleştirme yerine bu kez denemelirinini toplamasıdır. Edebiyatın sınırları dışına çıkarak -yer yer yine aynı sınırlara dönerek- uygar, insancıl, geleceğin aydınlığını düşünen ve bunu konu edinep kılı kırk yaran bir tartışmacı çevikliğinde toplumsal sorunlara yönelip eğiliyor. "Yeni Türkiye Ardında" da düşünce, ileri yaşamakla geri düşünmek, kalkınmanın yolu, hümanizmadan ötesi, bölmeli kafalar, bilimsel düşünenini çilesi, tarih eğitimi, kölelikle softalık, yurtseverlik, satılmışlık, kara çalmak, devrimin temeli, halk eğitimi baş konular.

vedat günyol ya da insan sıcaklığı

Mehmet Başaran

Şimdi Columbia'da edebiyat derslerine dinleyici olarak devam ediyorum. Harvard'da ikinci sömestri pek sudan geldi bana. Niyetim Philadelphia'ya Şahinbaş'ın yanına gitmekti. Ama oranın üniversitesinde de iyi ders yok. İrfan Bey'le birçok üniversitenin kataloğuna baktık. Nihayet Columbia'yı uygun bulduk. Burada en enteresan ders "Edebiyatın Sosyolojisi". Hocası bir Alman. Dünya edebiyatını program ve itarat edebiyatı diye iki zıt cepheden ele alıyor. Bazı yeni şeyler söylüyor. Devam ettiğim diğer üç ders dünya edebiyatına ait. Onlar klasik metot takip ediyorlar. Şimdilik hemen dört ders de Fransız edebiyatı üzerinde durmakta.

New York'u ilk iki hafta durmadan dolaştım. Artık benim için çekiciliği kalmadı. Tekrar acılığı kekreliğiyle yalnızlığın içine düştüm. Şimdi öyle bir merhaleye geldim ki, kendimi -yurda bu anda isteğimle dönemediğim için- sürgünde sanıyorum.

Dilim şöyle böyle açıldı, gene de aklım hep dönmekte. Bunda Orhan Burian'ın geçirdiği o sonu belirsiz ameliyatın da etkisi var.

Bir toplantıda otuz yaşında bir Türk mühendisle tanıştım, dokuz yıldır buradaymış. Bugünlerde Türkiyeye dönüyor. Niyeti orada evlenip tekrar Amerika'ya gelmek. İşte o zat, "Ben Türkiye'de edemem, Amerika benim kanıma işlemiş" diyor. Anlıyorum şimdi kal deseler yine istemem. Öylesine içim yurtla dolu."

(Başaran'a yazdığı mektuptan)

Orhan Burian, Sabahattin Eyuboğlu, Vedat Günyol... Nasıl bir hamurdandılar? Bilgileri, düşünceleri, kişilikleriyle çevrelerine insan sıcağı yayan üç öğretmen... dostlukla, sevgiyle, güvenle yaşam toprağını işleyen, o topraktan herkesi doyuracak hasatlar kaldırmaya çalışan üç güzel emekçi. Ekine, sanata insan aklının, yüreğininin onurunu katanlar

mı sürüp gidiyordu onlarda. Orhan Burian'ı yitirdiğimizde: "Onun ölümüyle genç ilim ve genç fazilet büyük bir kayba uğramıştır" diyen Adnan Adıvar, gerçek bir değerbilirdi. Ama daha sonra Eyuboğlu ile Günyol'a nerdeyse baldıran zehiri içirecekti kimi çevreler...

Yüksek Köy Enstitüsü, Ankara'ya otuzbeş kilometre uzaklıkta. Hasanoğlan köyündeydi. Proflarımız başkent rahatlığından uzaklaşmayı göze alamadıkları için öğretmen sıkıntısı çekiyordu. Ama Günyol, gönüllü olarak kabullenmişti fransızca öğretmenliğini. Akşam alacasında Kırıkkale treninden inip bir küme öğrenci arasında Enstitü'ye doğru yürüyordu. O yıllar insancıl coşkusunu, çağdaş özünü katanlardan biri de o olmuştu. Nasıl da kaynaşıvermişti köy çocuklarıyla. **Orman Işırsa** adlı yapıtında bir mutluluk gibi anımsar Hasanoğlan'ı. "Anlatılmaz bir öğrenme susuzluğuyla karşılaştım. Burası bir bilim tapınağıydı sanki. Lise disiplininin sahte düzeni birden yıkılmış, yerini içten, sıcak bir öğretmen-öğrenci, öğretmen-arkadaş, öğretmen-kardeş ilişkisine bırakmıştı."

Eyuboğlu da Günyol da coşkulu bir imeceye, bir enstitüye çevirmişlerdir yaşamlarını. **Yeni Ufuklar**'ın yönetim yerinde, ortaklaşa çeviri çalışmalarına, evlerinde o hava solunmuştur hep. İnsanca yaşamı gerçekleştirecek bilincin, sevginin, hoşgörünün derin işlenmiş topraklarda gövereceğine inanarak yazıları, çevirileri, etkinlikleriyle bir krizmayı sürdürmüşlerdir.

Bulduran, sezdiren, yeni değerlere içinden aydınlanmanın yollarını açan öğretmenlik... Çoklarının adlarını bile anmaktan çekindikleri yıllarda Sabahattin Ali"yi, Nâzım'ı, gerçekçi sanatçıları bilgiyle, bilinçle değerlendiren gözüpek eleştirmenlik... Gene de: "eleştirmen olabilmek için insanın engin bir kültürü, sanat eğitimi olması gerekir. Oysa ben kendimi alaydan yetişenler arasında görmekteyim" diyecek denli alçakgönüllü bir tutum... Sessizce, yakınmasızca katlanılan geçim sıkıntılarıyla ansiklopedilere katılan yoğun emek... Gurup apartımanının nemli, loş bir köşesinde insan sıcaklığıyla, "güleryüzlü ciddilik"le sürdürülen deneme yazarlığı...

İşte, paylaşmayı en büyük mutluluk sayan, kendini dostluğa, sevgiye adamış, yetmişini geçtiği halde dünyayı boşuna çiğnemeyen Vedat Günyol'un onurlu yaşamı...

Çok şeyler dendi, yazıldı onun için, daha da denecek, yazılacak. Ben şimdi kimi alıntılara bırakmak istiyorum sözü, bir imece havası essin istiyorum yazıda. Cemal Süreya'nın o güzelim "Vedat Günyol İçin Çağrışımlar" adı yazısına dokunamıyorum, İkibine Doğru'nun 29 Kasım sayısı bulunup tamamı okunmalı. Tuncer Uçarol'un Şahap Balcıoğlu'nun röportajları da öyle.

başka bir öğretmen

Prof. Dr. Atalay Yörükoğlu

Öğrenim yıllarımda bende olumlu olumsuz etki bırakan birçok öğretmenim oldu. Bunlardan pek azını açık seçik anımsayabiliyorum. Bunun nedeni belki de yaşadığım dönemde öğrenci ile öğretmen arasına giren bir korku duvarının varlığı idi. Sevsek de sevmesek de öğretmenlere yaklaşmakta güçlük çekerdik. Onları öğretmen kimlikleri dışında bir insan olarak tanımak olanağını bulamazdık.

Tanıdığım öğretmenler içinde biri var ki üstümdeki etkisi lise yıllarından beri artarak sürdü. İşin ilginç yanı bu öğretmen beni hiç okutmadı. Onu 1945 yılında Ankara'da Gazi Lisesinin bahçesinde tanıdım. Çevresini bir sürü öğrenci sarmıştı. İlk dikkatimi çeken şey öğrencilerin onunla serbestçe konuşmaları ve tartışmalarıydı. Herkesi dikkatle dinliyordu. Hafif bir gülümseme yüzünden hiç eksik olmuyordu. En saçma görüşleri dinliyor, yanıt vermek yerine arada bir düşündürücü sorular soruyordu. Beni daha da şaşırtan bu öğretmenin hiç tepeden konuşmaması, öğüt vermemesi, son sözü söylemek gibi bir öğretmen tutkusu göstermemesiydi. Şakalaşmaktan da korkmuyordu. İçten tutumundan kendine güveni seziliyordu. Gençlik toyluğuyla ileri sürülen en aykırı düşünceler bile onu ürkütmüyordu. Sabrını deneyenlere, hoşgörüsünü zorlayanlara bile kızmıyordu. Gençlerle konuşmaktan tat aldığı belliydi. Fransızca öğretmeniydi ama sıradan bir yabancı dil öğretmeni olmadığı görülüyordu. Söyleşilerin çoğu yazın üstüneydi. Yazar olduğunu, Eğitim Bakanlığının Tercüme Bürosunda da çalıştığını, klasiklerden çeviriler yaptığını çok sonra öğrendik. Ayrıca o yılların en iyi yazın dergilerinden biri olan **Yücel** dergisini çıkaranlardan biriydi. Giderek ders aralarına sıkışan ve bitmesini hiç istemediğimiz bu ayaküstü söyleşiler birçoğumuzu sardı. Hiç birimizin adını unutmuyordu, daha önce savunduğumuz görüşleri yeri geldiğinde hemen anımsıyordu. Düzyazı ve şiir denemelerimizi tek tek okuyor, yanlışlarımızı gösteriyordu. Bunu yaparken hevesimizi kırmayan ince bir yöntem kullanıyordu. Her öğrenci onun yanında kendini en çok

önemsenen bir dost gibi duyuyordu. Bizlere klasiklerden kitaplar seçip getiriyor, 'okuyun gelin, tartışalım' diyordu.

Sonradan öğrendik ki bizim sevgili öğretmeniz okul yönetimince pek de tutulan bir öğretmen değildir. Öğretmenler odasında sigara tüttürüp dedikodu yapmak yerine gençlerle konuşmayı yeğleyen bir öğretmene kendi meslektaşlarınca iyi gözle bakılmadığını anlayacak yaşta değildik. Gençleri zehirlemeye çalışan solcu bir yazardı o! Oysa bizim gözümüzde o gerçek bir aydın, örnek alınacak bir eğitimciydi. Hiçbir düşüncesini bize aşılamaya çalışmıyordu. Tersine önyargılarımızı, basma kalıp görüşlerimizi sarsan, doğru düşünmeyi öğreten bir insandı. Bağnazlığın her türlüsüne karşıydı. En belirgin özelliği insana olan sevgisi ve saygısıydı. Herkeste sevilecek bir yön bulunduğuna inanır bunu da davranışıyla belli ederdi. İnsanlara güveni saflık ölçülerine varıyordu. Bu güveni kötüye kullanıp onu aldatanlar da oldu. Aldatanların geri dönüp bağışlanmalarını istedikleri de.

Desteklediği, yetiştirdiği, yönlendirdiği öğrencilerinin sayısını kendi de bilmez. Kapısı herkese açıktı. Mevlana tekkesi gibi işleyen evinde okumaya ve yazmaya nasıl zaman bulurdu ki, anlayamazdım. O dönemin ünlü yazar ve ozanlarını onun evinde tanıdık ve dinledik. Bana ilk yazarlık zevkini tattıran da odur. Birgün bir denememi Yücel dergisinde basılmış gördüğümde duyduğum sevinci anlatamam. Lise yıllarında başlayan ağabey-kardeş, usta-çırak ilişkimiz dostluğa dönüştü ve bugüne dek sürdü.

Dostluğuyla yalnız benim değil geniş bir çevrenin övünç duyduğu bu öğretmen, bu tanınmış yazar, deneme ustası, yiğit Aydın Vedat GÜNYOL'dur. Onu benim gibi yakından tanımak mutluluğuna ermiş olanlar, insanlığının yazarlığını kat kat aştığını bilirler. Yetmişi geçen yaşına karşın kırk yıl önce tanıdığım kadar çalışkan, genç kafalı bir insandır o. Gerçeklerin ve gençlerin dostudur bu erdemli kişi. Gençliğinin gizi belki de çevresinden gençlerin hiç eksik olmamasındadır. Onlarla birlikte kendi de olgunlaşmış ama herkesten genç kalmasını bilmiştir. Türkiye'de okuyan, düşünen ve yazanların geçtiği tüm dikenli yollardan geçmiş, acı çekmiş dara düşmüş ama hiç yakınmamıştır aydın olmanın sorumluluğunu birgün olsun taşımaktan yorulmamıştır. Yirmidört yıl kendi parasıyla yaşattığı **Yeni Ufuklar** dergisinde nice genç yeteneklere olanak vermiştir. Vedat Günyol şimdi sade bir emekli öğretmendir. Ama ne yazarlıktan ne aydın olmaktan ne de gençlerin dostu olmak görevinden emekliye ayrılmayı düşünmüyor.

Tanrı uzun ömür versin, ondan geriye birçok deneme kitabı, sayısız çeviri yapıt ve bir ev dolusu küf kokan kitap kalacak. Bir de yetiştirdiği, bilinçlendirdiği sayısız aydın genç. Vedat Günyol aldıklarıyla değil çevresine verdikleriyle zenginleşen insandır. O başka bir öğretmendir! O başka bir insandır.

vedat günyol dedikleri

İsmet Zeki Eyuboğlu

Kötünün kötüsü bir geleneğimiz vardır, siz buna alışkanlık da diyebilirsiniz. Birbirimizle olan ilişkilerimizde, ne denli açık yürekli, açık sözlü görünmeye çalışsak bile, saklı kalmasını sevdiğimiz, bir giz niteliğinde yüreğimizin oyuklarından birinde gizlemeye özen gösterdiğimiz olumsuz yanlarımız az değildir. Eskiler, kişiyi anlatırken, "insan çiğ süt emmiştir" derler. Oysa, o sütü kaynatıp içse bile doğasında bir değişiklik olacağını sanmıyorum. Kişisel doğayı oluşturan süt değil sütten öte, sütün gücünü aşan öğeler vardır. Bir düşünün, anasından en çok bir yıl çiğ süt emen bebek, yaşamı boyunca kaynatılmış süt içer de doğasında köklü bir değişiklik olmaz. Öyleyse suçu sütte değil başka öğelerde aramak gerekiyor. Öte yandan kişiyi nitelerken, yerine göre, "ikiyüzlü" sözcükleri de söylenir, hayvan konusunda geçerli sayılmaz bu niteleme. Oysa insan ikiyüzlü değil çokyüzlü bir yaratıktır. Öyle kişiler görürüz, tanırız, istemeyerek onlarla yanyana bile bulunuruz, dururuz. Onların yüzlerini sayma olanağı yoktur çokluk. Yüzlerinin sayısı davranışlarının türleriyle orantılıdır. Bunları neden yazdığımı aşağıda açıklayarak Vedat Günyol'la ilgili düşüncelerimi sergileyeceğim.

Biz, ağıt söylemeye alışmış, bir gönüldeşimiz konusunda açık yürekli olmaktan kaçınan, boyuna iyi-ölçülü görünmeye çalışan yaratıklarız. Yaşadığı sürece, kendisiyle ilgili düşüncelerimizi açıklamaktan kaçındığımız, bunu bir eksiklik saydığımız kişiler karşısında, olduğumuz gibi görünme olgunluğuna varamıyoruz. Bir de ölüm girmesin araya, baştan ayağa değin gönül kesiliriz, gönüldeş oluruz, bilgeliğin en yüksek aşamasında dolaşmaya yelteniriz. Bu olayı kendi çevremde de, kendimde de yaşadım, gördüm. Çok sevdiğim bir kimseyle süren gönüldeşliğimi yüzüne söylediğim bir yakınım ölmeyegörsün, birden değişiverirdim. Toprağa girdikten sonra duygularımı sergilerim, üstelik bolundan. İşte benim ikiyüzlülük, çokyüzlülük dediğim tutumlardan biri de budur. Neden, bir gönüldeşle ilgili düşüncelerimi, duygularımı yaşarken yüzüne

karşı, açıkça söyleyemiyorum? Bu bende bir eksikliktir. Bundan dört yıl önce, birden sağlığım bozulmuş, ölümle yüzyüze gelmiştim. Bilmeden, anlamadan. Kimseye sezdirmeden, bir arkadaşımın gelini beni tanıdığı ünlü bir bayan uzmana götürmüş, o da düşüncesini dilinin altında ıvıra kıvıra açıklamaya çabalıyordu. Dilinin altında yuvarlanan nesneyi gördüm, benim "beyin kanseri" olabileceğimden kuşkulanıyordu, bunu söylemekte gecikmedim, o da "evet" dedi. Üzülmedim diyemem, ancak üzüntüm çok sürmedi, yerini bir içsel durgunluğa bırakıverdi. Sonra güvendiğim bir yakınım aracılığıyla ünlü, yetkin bir uzmana göründüm, biraz erimem gerektiğini söyledi. Dediğini yaptım, bir ay içinde istediğinden daha çok eridim, sağlığım düzeldi. İşte bu günlerde benimle konuşmayan, dargın duran, arkamdan ileri geri sözler söyleyen iş arkadaşlarımın çevremde toplanmaya başladıklarını gördüm, hepsi gelip "geçmiş olsun" demekten utanmıyorlardı. Hepsi de yüksek öğrenim görmüş, kimi birkaç yabancı dil bilen yurttaşlarımızdı. Kimi yazar tanıdıklarım da, yine utanmadan, benimle ilgili övücü sözler söylemeye başladılar, üstelik benim duyabileceğim nitelikte. Kulağıma gelsin diye yayıyorlardı bu övgüleri. Sağlığa kavuştuğumu, arka arkaya kitaplarımın yayımlandığını görünce, ölürüm diye övgü düzenlemeye kalkışanlar bir daha adımı bile anmadılar. Bundan sonra değil sağlığımda, ölümümde bile beni anarlarsa alçağın alçağı kimselerdir onlar, ben böyle düşünüyorum işte.

Vedat Günyol denen kişi de, bunca emeklerine, Türk düşüncesine katkılarına karşın değeri bilinmeyen, bilinmek istenmeyen bir aydınımızdır. İlk tanıştığımız yer Sabahattin Eyuboğlu'nun çevresiydi. Orada tanıdığım birkaç kişi gibi onu da pek sevmemiştim, aşırı inceliği, yumuşaklığı, karşısındaki incinmesin diye gerçeği bile söylemekten kaçındığı, çekindiği için, ona karşı yakınlık duymuyordum. Ozanın "kıran da olsun kırıl/ fakat eğilme sakın" dizelerini çok seviyordum, severim de. Oysa Vedat Günyol kırılmayı seven, kırmaktan kaçınan bir yaratılıştadır. Olmaz böyle diyordum kendi kendime; kırılması gerekeni umduğundan daha çok kıracaksın. Eline geçirdiği taşı kırılması gereken başa fırlatmaktan kaçınan kimse başkalarının taşları altında yaralanmaktan kurtulamaz. İşte Vedat Günyol böyle bir aydındır, elindeki taşları yakınında bir yere atar, yarılması gereken başların başka elleri beklemesine olanak sağlar. 1960'tan sonra, onunla ilgili düşüncem değişmedi, ancak içimde ona karşı yakınlık eşkinleşti, gelişti, yoğunlaştı. Onun bu ince yapısını bir kıyıya koyarak aydın kişiliğinin ışığında dolaşmaya, sıcaklığında yüreğimi ısıtmaya başladım, bence çok yararlı oldu.

Sabahattin Eyuboğlu ile ağabey-kardeş yalnız başımıza kaldığımız bir gündü, Maçka'daki evinde, sarmaşıkların altında. Ona, bütün katılığımla: "Dilin kemiği yok derler, oysa bu Vedat Bey'in belinin de kemiği yok. Nedir öyle Aydos pamuğu gibi yumyumuşacık adam, karşısındaki nerdeyse onu dövecekmiş gibi konuşuyor, o boyuna

gülüyor?" demiştim. Sabahattin Eyuboğlu kızdı, kadehini yudumladıktan sonra, bana: "Ulan hırbo, sen dağları, yaylaları seversin, Maçka'da doğdun büyüdün, eşek sürmeyi öğrenemedin mi daha? Eşek çifteyi sallarsa ona çifte mi atarlar, ot-saman mı verirler? Sen Vedat'la arkadaş ol, onu çok seveceksin, böyle önyargılarla konuşma." dedikleriyle sesi bile kulağımda çınlıyor bugün. Onun söyledikleri hep doğru çıktı (bu konuda), Vedat Günyol'la, yine bir ağabey-kardeş ilişkileri içinde gönüldeş olduk, arkadaş olduk. İlk denemelerimi **Yeni Ufuklar**'da o yayımladı, dille ilgili araştırmalarımı, Latince çevirilerimi, ilk yapıtımı (**Sığırtmaç Türküleri**, **Vergilius**) yine o yayımladı, üstelik sevecen, yol gösterici uyarıcı bir tutumla. Başlangıçta onun da bana ısınamadığını, yine kendi ağzından duydum, dinledim.

Bu yumuşaklık, incelik ne denli olumlu, bilgece bir tutum olsa bile çevreyi anlamaya yetmiyor. Nice sevgili, değerbilir görünen arkadaşları vardı, alçakça bir suçlama yüzünden aylarca tutuklu kaldığı günler Vedat Günyol sözcüklerini bile ağızlarına almaktan kaçındıklarını gördüm. O iki sözcüğün arkasında, bütün Türk ulusunun, ülkemizin yıkımını gerektiren korkunç bir nesne varmış gibi davrandılar. Olayın düzmece olduğu, Vedat Günyol adının öne sürülen suçlarla, karaçalmalarla, yergilerle bağdaşır nitelik taşımayacağı anlaşılınca; onlar salıverilince, çevrelerinde örtülü bir çokyüzlülük yarışı başlamıştı. Oysa Vedat Günyol buna pek aldırmıyordu, aldırması gerekirdi; bunu yapmadı, yapmalıydı. İşte onun bu yanını sevmiyorum, sevmeyeceğim de. Ben elindeki taşı kırılması gereken başa atmayı bileni, bundan çekinmeyeni, bunu bir görev sayanı severim. Bende çifte atan eşeğe ot-saman verecek göz yok, ona yapacağım tek iş kapımdan uzaklaştırmaktır, varsın sırtına kim yük vurursa vursun, yükle yetinmeyip binerse binsin.

Vedat Günyol aydın olmakla gönüldeşliği yoğurup biçimlendiren, ikisini birbirinin ayrılmaz öğesi diye gören bir kimsedir. İnceliği, yumuşaklığı bilgisini, yetisini, yeteneğini ortaya dökmeye bile engeldir. Bu davranış türü de bir erdem. Ancak, kişinin yaşadığı çevre böyle bir erdemi anlamaktan uzaksa, gördüğü eğitim, edindiği bilgisel birikim bu özelliği kavramaya elverişli değilse neye yarar? Evet neye yarar, "Körler çarşısında ayna sattırmaya." Ülkemizin gerçek aydına duyduğu susuzluk, özellikle 1950'den sonra, sınır çizgilerine ulaşmıştır. Yayıncılığın neredeyse yasal suç sayıldığı bir ortamda yaşıyoruz, yüzüne tükürülmesi gereken düzmece aydınların ışık hızını aşan bir girişimle yarışma alanındayız. Toplumumuz yüzüne tükürülmesi gerekenler için yeterli tükürüğün bulunamayışından kaynaklanan bir bunalım içindedir.

Elli yıl süreyle ülkemize çeviri, deneme, eleştiri, inceleme türlerinde yapıtlar vermiş, bunca yıl öğretmen göreviyle çevresine ışık saçmış bir kimse konusunda yazı yazmak böyle kısa bir yazının kapsamına sığdırılamaz. Yurdumuzda Batı aydınlanmasına dayalı bir anlayışla, ekmeğinin elinden alınmasına karşın, canını dişine takarak çalışan kaç

aydın vardır, düşünen oldu mu? Ben daha atakça konuşacağım: Batı'dan "deneme" türünde Türkçemize çevrilen yapıtlarla Vedat Günyol'un yazılarını karşılaştırın. Yan tutmadan işi Batı'yı bütün olarak biliyoruz nitelikte bir büyük gönüllülüğe vardırmadan, yargıya bağlayın bakalım. Vedat Günyol, dilimizle okuyucuya sunduğu yazılarını, bir Avrupa dilinde yazsa, yabancı bir adla yayımlasa kanınız ne olabilirdi? Montaigne'nin, aralarına Latin aydınlarından aktardığı bölümleri katarak süslediği, ünlü Denemeler'ini geniş yürekle okuyun, yol gösterici, ışık tutucu olanlarını sayıya dönüştürün, varacağınız sonuç sanılanla büyük bir çelişki yumağına dönüşür. Ben bunu Bacon için de, Camus için de, Sartre için de söyleyebilirim. Birbirimizi kandırmayalım, benimsediğimiz değeri bir bütünlük içinde, duygularımızın, duygusal eğilimlerimizin ötesinde kavramaya yönelelim, bakın varılan sonuç ne olur. Başka bir örnek veriyim size: Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın şiirleriyle Mevlana'yı, bütün önyargı etkilerinden sıyrılarak karşılaştıralım, gerçek ozanını ne olduğu, kim olduğu gün gibi çıkar ortaya. Olayı büyüttüğüm, ufalttığım sanılmasın, eleştirel gerçek budur. Konuya eğilirken, şeyhini tanrılaştıran dervişlerin büyülü kanatlarını takınmadan, bilimsel eleştirinin ölçülerine dayanmayı bilelim. Ülkemizde, yazınımızda bize ışık salan değerlerin anlaşılmasını engelleyen, yabancılara, bizden olmayanlara karşı duyduğumuz aşırı eğilimdir, etkisinden kurtulamadığımız duygusallıktır. Bu olumsuz tutumların arkasında yatan da, başkalarını biliyoruz, okuduk, anladık türünde sergilenen bencilliktir, büyüklenme tutkusudur. Değerlendirmede kesin-geçerli ölçülerimiz yoktur, böyle açık bir bilinç aşamasına varamamışız. Burada, yeri, gereği yok sanılsa bile, konuyla bağlantılı başka bir örnek vereceğim, bundan kendimi alamıyorum:

Bigane megirit mera z'in kuyem/ Der kuy-i şoma hane-i hod micuyem/ Doşmen neyem erçend ki doşmen ruyem/ Aslam türkest egerci hindu guyem

Bu dizelerin açık çevirisi şöyledir:

Beni yabancı saymayın ben de buralıyım/Sizin sokağınızda kendi evimi arıyorum/ Görünüşte kötüysem de kötü değilim/ üstü kapalı konuşuyorsam da özüm açıktır.

Mevlana'nın bu dizelerinde geçen "türk" sözcüğü Farsça "güzel", "açık", "aydınlık", "parlak" anlamlarındadır, ulus olarak nitelenen "Türk" değildir. "Hindu" sözcüğü de "kara", "kapalı", "örtülü", "güç anlaşılır" gibi anlamlara gelir. Öte yandan, Farsça'ya "Hindçe" dendiğini gösteren bir belge yoktur. Mevlana, Farsça konuşuyor. Hindçe değil. Neden durup dururken "ben Hindçe konuşuyorum" desin, üstelik Hindçe de konuşmuyor. Bir örnek de Hafız'dan verelim:

Eger an türk-i Şirazi bedest ared del-i mara/Behal-i hinduyeş bahşem Semerkand-ü Buhara

Çevirisi de şöyledir: "O Şirazlı güzel gönlümüzü eline alır bizi severse/Onun yüzündeki kara ben'e Semerkand'ı da Buhara'yı da bağışlarız." Anlam açık, içerik belli "türk" ile "hind" sözcükleri Fars şiirinde birbirinin karşıtı anlamında söylenir, birbirinin çelişiğidir. Peki neden, gereksiz yorumlara başvurarak, gerçek anlamdan sapıyoruz? Bunları yaparken de kendi aydınlarımıza, kendi değerlerimize önem vermiyor, onları anlamak, yerli yerine koymak istemiyoruz.

Yıllarca önceydi, ortalık karışıktı, Vedat Günyol ile arkadaşları tutuklanmıştı. Beyazıt'ta, Marmara Kıraathanesi'nde, üçü profesör olan arkadaşlarla konuşuyorduk. Üçü de, açık yürekli görünmelerine karşın, Vedat Günyol ile arkadaşlarının aklanacaklarını sanmıyorlardı, onların çok büyük bir suç işledikleri kanısındaydılar. İçlerinden bir hukuk profesörü bana dönerek: "Onlar Türk örtüsü altında Kuzey'e yaranmak için çalışıyorlar" demişti. Arkadaşlar arasında bu sözleri onaylayanlar çoğunluktaydı, ben de Mehmet Akif'in şu dizelerini okuyup düşüncesini sormaktan kendimi alamamıştım:

Türk, Arabsız olamaz kim ki olur der delidir/Arab'ın Türk ise hem sağ kolu hem sağ elidir.

Bunu benden işitin ben ki evet Arnavud'um/
Başka bir şey diyemem işte perişan yurdum

Bunları okuduktan sonra ünlü ozanımızın kime yaranmak amacıyla bunları yazdığını sormuştum. Başını önüne eğip "siz çok iyi yetiştiriliyorsunuz" demekle yetinmiş, beklemediği, ummadığı yanıtı alınca kalkıp gitmişti. .

İmdi, bu alıntıya gerek var mı? diyen olabilir. Vardı, yanıtını vermek gerekir. Bir toplumda değerler yürürlükten kalkar da yerlerini birtakım düzmece tanımlar, nitemeler alırsa, düşünsel alanda bunalım başlar, kimin nerde olması gerektiği saptanamaz kolaylıkla. Bir toplumda değer bunalımı başlarsa düşünme ortamında büyük boşluklar oluşur; o boşlukları doldurmak için de yeni değerler arama girişimleri geçerlik kazanır. Bu olay, bilinmeyen anlaşılmayan değerlerin yerini yok etme çabasından kaynaklanır. Kendi değerlerini anlama bilincine varamayan bir toplumda "yabancılaşma" başlar, kendini kendi dışında arama eğilimi önem kazanır. İşte, Vedat Günyol türünde aydınların mutsuzluğu buradadır. Onların adları Arap'tan, Acem'den ya da kimi aydın geçinenlere göre Batı'dan gelseydi, kendilerine başüstünde yer bulunamayacaktı. Bu eğilim yeni değildir, nitekim 16'ncı yüzyıl ozanı Mesihi bu tutumdan yakınmış:

Mesihi gökten insen sana yer yok/Yürü var gel Arap'dan ya Acem'den. demekten kendini alamamıştır. Biz de Vedat Günyol için şunları söyleyip geçelim:

İt ürür nur-i kamer düşse beyabane gece/Sarike rehmer olan kesreti şebrengi sever.

Aydın kişi, başkalarıyla düşünce birliğine varabilir, kendini onlarla özdeş anlayış ortamında görebilir; ancak kendi ağzıyla konuşur, görüşlerini sergiler. Başkalarının ağzıyla konuşmaya alışmış bir kişiyi dinlemek, onu onaylamak kendini bilen aydının yapabileceği iş değildir. Düşündüğünü söylemek, kişiye, ilerde kendi kendini yargılama olanağı sağlar. Düşündüğünü söylemeyen aydın kaypaktır, kendini başkalarında gizlemeye önem verir, kişiliğini birtakım alacalı örtüler arkasında gizler. Vedat Günyol'da böyle bir eğilim yoktur. Ancak, arada göze batar bir aykırılık yoksa, kimi yerde gönül insanı olmayı yeğler, pek tutmadığı bir düşünce, yazı karşısında sesini çıkarmaz. Bu özelliğini **Yeni Ufuklar** dergisinde yazılarını yayımladığı birkaç kişiden anlamıştım. Vedat Günyol, o yazılarda önemli bir yenilik olmadığını biliyordu, ancak yazarını da kıramıyor, kırmak istemiyordu. O yazarların kimi öldü, kimi sağdır, adlarını anmak istemiyorum. (bu sözüm onları yermek, kötülemek anlamında değildir.)

Vedat Günyol, dergisinde, kendisini yeren bir yazıya yer verecek nitelikte yumuşak davranışlıdır. Bütün yazılarında açık olmayı, kolay söylemeyi seven kişiliği belirirken, kimseyi incitmeme eğilimi ağır basar. Bir iki yazısında, canına tak dediğinden batırdığı kişileri de yakından tanıyorum, onları bile öfkelendiğinden yazmıştır, bana kalırsa. O, daha önceleri bir tarikata girme eğilimi gösterse, sanırım en uygunu Bektaşilik olurdu. Olgun, aydın Bektaşi canları da hep onun gibi güleryüzlüdür, öfkelenmek, duygularına kapılarak başkalarını kötülemek, Bektaşilikte istenmeyen bir davranış, onaylanmayan bir olumsuzluktur. Bektaşi kısa bir gülmeceyle, karşısındakini yerin dibine sokar, öyle sokar ki bu işe yerilen kişi de güler. İşte Vedat Günyol'da böyle bir özellik sezilir. Bundan yirmi yıl önceydi, çok sevip saydığım bir Bektaşi dedesiyle Bostancı'da denizin kıyısında oturmuş içiyor, söyleşiyorduk. Ben çiğlik edip kadehi hızla kaldırdım, Dede yüzüme şöyle anlamlı bakıp güldükten sonra: "ne o erenler, softa mı kovalıyoruz? Kadehe 'hu' diyelim" deyince utandım. Bektaşilikte içilirken kadehe büyük saygı gösterilir, çok yavaş kaldırılır. Vedat Günyol'un davranışlarında da, böyle, "softa kovalamak" yoktur. Oysa kovalamak değil, ağzına ot tıkılacak nice tanıdıklarımız vardır. Vedat Günyol düşündüğü gibi yazar, yazdıklarında sergilediği gibi davranır, çok sevdiğim özelliklerinden biri de bu uyumdur.

Kişinin değeri, gövdesinin biçimiyle değil, başının içinden çıkanlarla ölçülür. Bu da uygarlığın özüne değgin bir olaydır (evet olaydır), eylemsel

alanda anlamını bulur. Değeri anlamak, bir değer olmaya bağlıdır; değeri yargılamak ancak değerlinin işidir. Bir toplumda değersizlerin sözü geçiyorsa salt değerin yerini düzmece değer alıyorsa baş ayakların buyruğu altına girmiştir. Ayağın başı yönlendirdiği bir toplumda gerçek aydının düşünme özgürlüğünü savunmaması, aydın yetkisine karşı, suçtur. İşte Vedat Günyol, böyle bir davranışın suç olduğunu 12 Mart döneminde öğrenen (öğrenebildiyse), az bulunur aydınlardan biridir. Onun yüreğiyle başı özdeş düşünme akışı içindedir; yüreğiyle başı arasında özel bir onaylama uyumu vardır; yüreğinin "olur" dediğine başı "olmaz" diyemez. Bu olay önemlidir, kişisel bütünlüğün özelliğidir (kimi aydınlarda). Nitekim Sabahattin Eyuboğlu-Vedat Günyol-Azra Erhat üçlüsünün odaklaştırdığı çevrede düşünen yürek, yargıyı veren baştır. Bu davranış biçimi duygusal olma anlamına gelmez; böyle bir yorum onları anlamamak demektir. Bu çevreye göre, kötü diye bilinen nice kimsenin bile, sevilesi bir yanı vardır. Bu düşünme türü, içinde yaşadığımız uygarlık ortamına uygun bir gerçeği kapsar. Kişi kendiliğinden kötü olmaz, kötülüğün nedenleri kişisel varlığın dışındadır gibi bir görüşten yola çıkılırsa sonuç olumludur. Ancak, bütün kötüler yaşadıkları toplumdan dolayı kötü, bütün iyiler de yine içinde bulundukları ortamdan dolayı iyi olamaz. Bence en ileri uygarlığın getirdiği eğitim bile doğanın kişiye verdiğini değiştiremez, ancak eyleme geçmede etkiyi yumuşatabilir. Vedat Günyol-Sabahattin Eyuboğlu-Azra Erhat üçlüsüyle anlaşamadığım, anlaşmak da istemediğim (tartışmalarda gündeme getirilen örneklere göre) bir konu budur. Nitekim, 12 Mart döneminde, bu üç canın çevresinde toplanan "iyiler"in hangi doğal öğelerle donatıldıkları açıklığa kavuşmuştu.

Bir Bektaşi ile bir Mevlevi karşılaşmış, iyi-kötü konusunda tartışmaya koyulmuştur. Mevlevi "iyi" denince, kendi tekkesinde uyumlu davranan, güzel dönen, şeyhe yürekten bağlanan, saygı duyan, yardımsever davranışları olan kişiyi anladığını söylemiş. Bektaşi buna karşı çıkmış, başka ölçekler göstermiş, özellikle içki üzerinde durmuş, onun önemini vurgulamış. İkisi arasında geçen tartışma büyümüş, kim doğru söylemelişse karşısındakinin ona bir koç vermesi gerektiği konusunda anlaşmışlar. Tekkede yaşadığı yörede "çok iyi" bilinen bir mevlevi dervişi örnek alınmış. Bektaşi, belirlenen günde, mevlevi tekkesine gitmiş, bu "çok iyi"nin bütün davranışlarını, görevlerini gözlemlemiş. Sıra, bu kişinin bir de Bektaşi tekkesinde denenmesine gelmiş. Belirli günde, mevlevi tekkesinin şeyhi de, tanık olarak bektaşi tekkesine gelmiş. Söyleşmişler, konuşmuşlar, içkiler içilmiş, külbastılar yenmiş, bizim "çok iyi" mevlevi iyice kendinden geçmiş-sağa sola bakınmış, gitmiş mevlevi şeyhinin önünde işemiş, sonra da "destur ya pirim" demiş. Bektaşi gülmekle yetinmiş, mevlevi arkasına bakmadan sıvışmış. Demek "çok iyi" ile "çok kötü" sözle değil, eylemle anlaşılırmış, ne dersin Vedat Günyol can, çevrede toplananların (hepsini değil irilerini) anlamak için bektaşi tekkesine bir uğrasak mı?

Kişiyi görünmeyen yanıyla düşünmenin sağladığı olanaklar, görünen yanıyla olandan daha sağlıklıdır. Bunda kuşkuya kapılmak sözkonusu değil, bilme-anlama eylemine başka kapılar açma girişimi önemlidir, yararlıdır. Görünen yan gizlemeye, örtünmeye elverişlidir, oysa görünmeyen yanı, başka türlü sergileyecek bir araç yoktur. Kişi göstermediği yanıyla anlaşılır, dışa vuran yanı kendi kendini yorumlamasıdır. Kendini yorumlayan kişi, hangi bilim sanını taşırsa taşısın, "iyi" değildir; "iyi"nin özünde olduğundan başka türlü görünmek yoktur. Sevgili Vedat Günyol, bunları sağlığında söyledim; benden önce, şimdi aramızda bulunmayan gönüldeşlere kavuşma yolculuğuna çıkarsan bunlara ekleyecek başka sözüm yoktur bilesin, benimle ilgili düşüncelerin varsa onları da benim sağlığımda söyleyesin (sonra bektaşi tekkesine uğrama gereğini duymayalım)...

vedat günyol'dan günlük tadında denemeler

Doğan Hızlan

Eleştiri, deneme türünün ustasıdır Vedat Günyol... Onun yazdıkları, bir dünya görüşüne bağlı, düşünce sağlamlığı taşıyan ürünlerdir. Yalnız iyi bir edebiyat eseri değil, çağdaş, insancıl bir Türkiye yaratılmasının da çırpınışlarıdır.

Sedat Simavi Vakfı Edebiyat Ödülü'nü de kazanan Vedat Günyol (1911) yeni kitabı **"Yaza Yaza Yaşarken"**de, günlükle denemenin buluştuğu noktadan yola çıkıyor. Birinin güncelliğini göz önünde bulunduruyor, diğerinin de günceli aşan zenginliğini, çokboyutluluğunu.

Günlükler'inde kişiler, kavramlar, kitaplar, olaylar üzerine çeşitlemeler yeralıyor.Üstünkörü okuduğunuzda, bunlarda günün esintileri var deyip geçebilirsiniz. Oysa Günyol'un yazılarında; güncellik bir bütünün içine oturmuştur. Bir dünya görüşü bütünlüğü içinde özgün bir yoruma kavuşmuştur.

Cemal Süreya'nın ardından yazdığı **"Ömre Zarar"**da, dostluğun hayatımızdaki önemine değinir:

"Şu kısacık ömrümüzde, (hani şu bir parantez içinde bir ufacık çizgiyle ayrılıp iki körolası tarihle noktalanan ömrümüzde) gördüğümüz en büyük zarar ne olabilir yardan, dosttan ayrı düşmekten başka? Bir halk türküsünün bunu, 'yardan ayrılması zarar ömüre' diyerek karşı çıkılmaz bir kesinlikle."

Vedat Günyol, **"Dil Çıkmazı"**nda savsakladığımız bir konuyu yeniden düşünmeye çağırıyor.

Günlük'ün konusu şu: Fransa'da işe başlayan yeni bir genel müdür, kendisine gönderilen raporları geri göndermiş. Nedeni; dillerinin kötü ve özensiz olması.

Vedat Günyol, üstten bakan, fetva veren bir aydın değildir. Halkın, köy çocuklarının eğitilmesinden yana, Cumhuriyet kuşağının inançlı bir aydınıdır. Halkı eğitmekle birçok ileriliğin sağlanacağı inancındadır. Seçkinler cumhuriyeti yerine, eğitilmiş bir halkın cumhuriyetini yeğler.

Aydın sadece eleştiren bir *"sınıf"* değildir o, bildiklerini herkese ulaştıran, onları da aydınlatan kişidir. Aydınlatmayan bir aydının işlevi yoktur onun için.

Günyol'un bu kitabında, Köy Enstitüleri ile ilgili yazıları okuyun. *'Okuyun'* sözünü, onun görüşüne tartışmasız bağlanın, inanın anlamında söylemiyorum, ama bu konuda eksiğiniz, bilmedikleriniz varsa, o görüşün felsefesinin bir yanını daha öğrenmek için okuyun diyorum.

Dürüst bir aydının, iyi yazıları. Düşünmeye, kendimizi yeniden değerlendirmeye götüren günlük denemeler.

türk filozofu vedat günyol

Afşar Timuçin

Türk felsefesinin tarihi yazılınca, Vedat Günyol adı bu tarihin en başlarında yer alacak. Türkiye'ye Batı'dan felsefe taşıyanlar yanında, Batı'nın felsefe kaynaklarından yararlanarak özgün bir felsefe kurmaya yönelenlerin çabalarını gözden uzak tutmamak gerekir. Vedat Günyol ikincilerdendir, onda Rönesans'ın insancılarından ve XVIII. yüzyılın aydınlanmacılarından çok şey vardır. Vedat Günyol'un düşünce zenginliği buradan gelir. O biraz Montaigne, biraz Rabelais, biraz Rousseau, biraz Diderot değildir, onların ışığıyla yetişmiş özgün bir düşünce adamıdır. Düşüncesini enine boyuna incelemeyenler Vedat Günyol'a bir deneme yazarı deyip çıkabilirler. Deneme yazarı kavramı oldukça geniştir, eli kalem tutanları bile içine alır. Oysa Günyol'da, tıpkı Montaigne'de olduğu gibi, yoğun bir felsefe geleneği yansımaktadır.

Yazılarının gündelik dille yazılmış olması bizi yanıltabilir, bize onun felsefeyle uzaktan yakından bir ilişkisi olmadığını düşündürebilir. Hele felsefeden tumturaklı sözler bekleyenler Vedat Günyol'a, "filozof" sıfatını uygun görmeyeceklerdir. Oysa o insancıların ve aydınlanmacıların bir ardılıdır, tam anlamında bir yaşam filozofudur, bir bakıma da erdem filozofudur. Çünkü yazılarında insan üzerine gelişigüzel sözler etmemiş, insanı tüm yaşamsal sorunlarıyla ele almış ve incelemiştir. Daha da önemlisi, onca batılının izinde tam anlamında Türkiye'li bir felsefe ortaya koymuştur. Öyle olmasaydı, ona bir seçmeci ya da bir öykünmeci gözüyle bakabilirdik. Oysa o kökü Eskiçağ'a dayanan insan araştırmasına yetkin bir bilinç olarak, güçlü bir aydın olarak tam bir özgünlükte ve tam bir bağımsızlıkta katılmıştır.

Felsefesi varoluşçuların felsefesine yakın gibi durur, yakındır da. Ne var ki o iyimser bakışıyla, insanı dünyayı gelişigüzel bırakılmış bir varlık olarak görmeyişiyle, yaşamı özünde bunaltıcı ve saçma bulmayışıyla varoluşçulardan ayrılır. Ayrıca onun felsefesi deyim yerindeyse toplumsal bir felsefedir ve çağın toplumcu görüşlerine hiç de kapalı değildir. Buna göre Vedat Günyol en doğru ve en onurlu yaşamın demokratik düzende gerçekleşeceğine inanır. Ancak, soyut bir demokrasi

inancına bağlı olduğunu söyleyemeyiz onun. Çünkü, ona göre demokrasi erdemli olmayı gerektirir, yöneticilerin erdemli olmadığı bir ortamda demokrasiden söz etmek olası değildir. Yöneticilerin erdemliliği de doğrudan doğruya toplumun yaşam koşullarına, özellikle kültür koşullarına bağlıdır. Erdemli olmak, ha deyince elde edilebilecek bir şey değildir. Erdem adaletle, bilgelikle, cesaretle sağlanabilir. Erdemli kişi sorumluluklarını bilen kişidir, yükümlü kişidir. Sorumluluklarını bilmeyen ya da bile bile yerine getirmeyen insanların erdemli olduğunu söyleyemeyiz. Kısacası, Vedat Güyol'a göre erdemlilik yükümlülüktür.

Yükümlülüklerini yerine getirmeyi bilen kişi dünyanın değiştirilmesine ya da geliştirilmesine katkıda bulunabilecek kişidir. Erdemli kişi her şeyden önce insana saygılı kişidir, insanlık değerlerini her şeyin üstünde tutan kişidir. Erdemli kişi tüm nitelikleriyle, her şeyden önce onuruyla insanlara örnek olan insandır. İnsan değerleri onur duygusuyla korunmadığı zaman uçup gitmeye mahkumdur. Onur duygusunu boş bir gururlulukla eş tutmamak gerekir. Onur duygusunun özünde insan saygısı yatar. Başkasına saygılı insan kendine de saygılı insandır, kendine saygılı insan başkasına da saygılı insandır. Onur her kişide barınmaz. Onur duygusu insanın kendini eleştirebilmesine kadar varan bir ruh yüceliğini gerektirir. Vedat Günyol şöyle der: "Kendini beğenmek aslında hastalıkların en korkuncudur. Kendi kendisiyle alay etmek, edebilmekse, sadece uygar insana özgü bir şeydir."

İnsan dünyayla ilişkilerinde hoşgörülü, kendiyle ilişkilerinde katı değilse bile kesinlikli olmak zorundadır. Bağışlamak bilgelere yaraşır. Oysa kendini bağışlamak her zaman bir kişisel tehlike işaretidir. Ancak bu anlamda erdemli olabildiğimiz zaman, dünya böylesine erdemli insanlarla dolu olduğu zaman yaşam çok güzel ve çok anlamlı olacaktır. Ölüm korkusu korkuların en büyüğüdür. Ölüm korkusundan arınamasak da açlık korkusundan, haksızlığa uğramak korkusundan kendimizi kurtarabilmeliyiz. Kurtuluşun yolu korkusuzluktan geçer. Korkusuzluğu sağlayacak olan da usumuzun kendisidir. Gerçek kurtuluşun yolu usun egemen kılındığı çağdaş uygarlıktan geçer. Gerçek anlamda erdemli olabilmek usun aydınlatıcı gücünden yararlanabilmekle olasıdır. Saatin kaç olduğunu düşünmeyen, verdiği sözü tutmayan, başkalarının durumunu önemsemeyen insan elbette uygar olma yolunda eksik kalmış insandır. Vedat Günyol şöyle der: "Söz namusuna güvenmeyip de neye güveneceğiz? Bir tek namus varsa dünyada o da söz namusudur."

Vedat Günyol'a göre erdemli bir yaşam düzeninin kurulabilmesi güçlü bir eğitimle olasıdır. İnsanları eğitmek, onlara bazı bilgileri ezberletmek demek değildir. Eğitim her şeyden önce sağlıklı insan ilişkilerini gerektirir: "Bugün birçok ortaokul ya da lise hatta üniversite öğretmeni neden öğrencileri ders dışında yanlarına yörelerine yaklaştırmazlar? Çünkü çoğu iktidar felsefesine bağlı, papağan gibi

ezberlediklerini harfi harfine aktaran kimselerdir de ondan." Vedat Günyol için eğitim dostluktur, yakınlıktır, eleştiridir, çekinmeden görüşlerini ortaya koyabilmektir, demokratik ortamda gerçekleştirilen tartışmadır. Eğitimin temelinde sevgi ve saygı olmalıdır. Sevgiye ve saygıya dayanmayan eğitim insanlara iyilikler getirmeyecektir.

İyi bir eğitim insanları yaşama hazırlarken onlara gelecek kuşakların güçlü kurucuların niteliğini de kazandıracaktır. Gelecek zamanların aydınlığı bugünkü eğitimcilerin gücüne bağlı olacaktır. Gerçek erdemli kişi bugünü tasarlamakla yetinen, gününü gün eden bir toplumun insanı olmaya göz koymuş kimse değildir. Bu yüzden her kişi bütün insana bağlanmaya, bütünde bir araya gelmeye, bencilliklerin, şımarıklıkların, üçkağıtçılıkların dışında bütün insana ulaşmaya çalışmalıdır. "Henüz sırlarını çözemediğimiz, belki de bütünüyle çözemeyeceğimiz o uçsuz bucaksız evren içinde, anlamsız, bir nokta kadar küçük olan dünyamızda, (..) mutlu olmak için tutunabileceğimiz hangi gerçek var, elle kavranır, gözle görülür insan gerçeğinden başka?

Vedat Günyol gerçek bir felsefecidir, insanı araştırır, insanın dünyadaki yerini aydınlatmaya çalışır, insanı güçlü ve etkin bir varlık olarak geleceği kurma yolunda sorumlu ya da yükümlü kılar. Vedat Günyol bir aydınlanma filozofudur, usun gücüne inanır, usun yolgöstericiliğinde insanın aydınlıklara ulaşabileceğine inanır. Vedat Günyol olumcu felsefeye bağlıdır, düşünceyi metafizikten kurtarmaya, olumlu düşünceyi egemen kılarak insanı doğaüstü takıntılarından arındırmaya çalışır. Onun felsefesinde her şey insan içindir, en büyük güzelliklere yaraşır bir varlık olan insan içindir.

Yazı bir iktidar türüdür. Yazar da iktidardadır zaten. Ama her yazar değil. Ülkemiz aydınları içinde önemli bir yeri olan Vedat Günyol kültürümüze getirdiği "İnsan" kavramıyla aşkın bir tavrı dile getirmiştir, biraz üst perdeden konuşma gibi. Tonlamaları, yaklaşımları hep insan sevgisi üzerinedir. Yüreğinde derin ve gizemli bir insan sevgisi taşır. İnsana bütün çirkinlikleri aşarak bakar. Sevgi dolu, yargısız, nesiz, bir yaklaşımdır bu. İyiyi sevmek kolaydır, kötüyü sevmek ise zor. O kötüye de hoşgörü ile bakar. Düşünceden yıpranmış, beyazlaşmış saçlarını gökyüzünün en yüksek yerinde esen serin rüzgârlar okşamaktadır.

vedat günyol için çağrışımlar

Cemal Süreya

1) Orda bir adam var. Vapurdan iniyor; Karaköy'deki posta kutusunu açıyor; sonra merdivenleri ikişer ikişer çıkarak kalabalığa karışıyor. Yaşına karşın dimdik bir adam. Yüzü sanki bir yazarın değil de bir gökbilim profesörünün yüzü. Bertrand Russell'i de anımsatıyor biraz. İdealist filozof Russell'i değil, hani şu mahkemesi olan Russell'i. Var öyle bir adam. Var ve hepimize ilişkin bir şeyi kurtarıyor orda.

2) Ortaokulda tahrir ödevlerini bir arkadaşına yazdırırmış. Arkadaşlarının hatıra defterlerine iki satır yazmayı göze alamayan çocuk... O kadar da değil canım, yine o yıllarda bir derginin açtığı artist resimlerini tanıtma yarışmasında derece alacak. Ödülü: Bir diş macunu, bir diş fırçası. Her zaman düşünürüm, nasıl girdi o yarışmaya?

3) Yedi yıl papaz okulu. Dogmaların katılığından o okulda tiksinmeye başlamış. Ama felsefe merakı da orda uyanmış. Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra doktora yapmak için Paris'e gitti. Çağdaş edebiyatla da ilk kez orada yüz yüze geldi.

4) Adnan Adıvar - Orhan Burian - Sabahattin Eyuboğlu... Bakınca Vedat Günyol'un yüzünde bu üç adı hemen görürsünüz. Halide Edip'i de eklemek gerekir.

Adnan ve Halide Edip Adıvar, gençlere yönelik bir güven parıltısı olarak yer etmiştir bakışlarında. Orhan Burian çenesiyle ağzının arasındadır: Girişim sevinci. Sabahattin Eyuboğlu ise iki kaşın arasında: Duygu ve düşüncenin birbirini sürekli kollaması.

Yüzünün bir yerinde Hamdi Tanpınar'ın da gizli bir konumu var gibi gelmiştir bana.

5) İslam Ansiklopedisi yazı kurulunda Adnan Adıvar'la, **Ufuklar** (sonradan **Yeni Ufuklar** olacak) dergisinde Orhan Burian'la; Çan Yayınları'nda Sabahattin Eyuboğlu'yla beraber.

6) Dostluk duygusu hayatını belirleyen bir duygu olmuş. Dostunu kayırma duygusuyla çıkış yapmaz. Ama onu öyle fazla savunur ki sonunda aynı noktaya geldiği olur. Sanırım, yanlışları olduysa, bunlar hep o dostluk sayrılığından doğmuştur.

7) Ahmet Cemil Mülkiye'liydi. Yüzbaşı Selahattin Harbiye'li. 1960'lı, özellikle de 1970'li yıllarda Türk entelijansiyasının gerçek temsilcileri

ise öğretmenler oldu. Büyük bir yaygınlaşma ve doğal güç kazanmadır bu. Dev bir dalgalanma ve bilinçlenme, dalgalanmanın ve bilinçlenmenin temelinde kurucu öğe olarak Sabahattin Eyuboğlu'nun ve Vedat Günyol'un da büyük bir katkıları olduğunu kimse inkar edemez. İnsanı gösterdiler.

8) Ne verdi bize? Öyle bir şey ki, artık iyice bizim olmuş, bizleşmiş. Kolay anlatılamaz. Bazı yönleriyle aşılmış da. Ulusal hünerimiz gereği, onu kolayca küçük de görebiliriz artık. öyle bir şey.

9) Düşüncesiyle üstü başı, hayat görüşüyle yüzü gözü birbirine bu kadar benzeyen daha kaç kişi vardır ülkemizde!

Düşüncesini hayat biçimine dönüştürdü. Derviş.

Gençlerle bir arada oldu. Hep en gençler arasında.

10) Yazı hayatı da düşünceyle başladı. Hatta salt düşünceyle. Çok iyi bir öğrenim görmüştü. Birkaç dil biliyordu. Kendisinden yararlanmak istediler. Bugün Türkiye'nin en zengin avukatı olabilirdi. Ne yaptı? Tercüme Bürosu'nda görev aldı. Orta öğretim kurumlarında yabancı dil öğretmenliğini yeğ tuttu. Evet, salt düşünce. **Yücel**'deki kitap tanıtma yazılarında sanat yapıtlarında da hep ana düşünceyi, dünya görüşünü yakalama ve her şeyi ona göre değerlendirme çabası içinde olduğu görülür. İlerdeki eleştiri yazılarında da aynı çaba içinde olacak.

Son yıllarda, özellikle de 12 Eylül'den sonra sanata daha başka yaklaşıyor sanki. Daha doğrusu kendisi bir sanatçı tavrı içinde. Kendini anlatmaya da başladı.

1940'lı yılların başında, hümanizmi, "Bağnazlığın tersi" olarak tanımlıyordu. 1950'li yıllarda, yazıda biraz katılaştığını görüyoruz. Bunda, Demokrat Parti İktidarı sırasında bazı Cumhuriyet değerlerinin tehlikeye düştüğü kaygısının da payı olacak. Günyol'un ve Eyuboğlu'nun altın yılları 1950'li ve 1960'lı yıllardır. Hümanizme, yeni bir sosyal içerik getirme çabası içindedirler. Köy edebiyatını öne çıkarırlar.

12 Mart'ta gizli örgüt kurdukları gerekçesiyle tutuklandılar. 1970'li yıllarda savaşçı bir Vedat Günyol karşısındayız. 1980'li yılların getirdiği siyasal ve toplumsal acılar da yukarda değindiğim sanatçı tavrına itti onu. Umutsuzluk mu?

Milliyet Sanat'ta yayımladığı yazıların genel başlığını değişirdi: Giderayak'ı yaşarken yaptı. Bu değişiklik geleceğe inancını da gösteriyor.

11) Her şey gibi dostluklar da eskiyor ve dayanıksız kalıyor. Yoksa dostluklar insanın ortalama hayat süresine göre mi programlanmış? O süreyi aşınca bazı dostlarla da kopuşma kaçınılmaz bir şey mi? Bilmiyorum.

Ama yaş aldıkça, Vedat Günyol'un yüzünden silinen çizgiler de olmuş. Azra Erhat gibi.

12) Sanırım, bütün Mavi Yolculuklara kitapları ve yazı makinesiyle katıldı. En az mavi yolculukçu...

13) Bir çağrışım daha: Bir Günyol tavrı olmasaydı bir Erdal İnönü tavrı da ortaya çıkmayacaktı belki. Günyol polemikçi, İnönü naif görünüyor. Olsun. Bir ilinti var. Ecevit de, **Yücel**'de, **Ufuklar**'da Günyol'un bağlı okuru.

14) Günyol'un sağda eşdeğeri yok. Biraz zorlarsak, belki Cemil Meriç.

15) İçindeki aydınlığı karşısındakine yalnız yansıtmakla kalmaz, kendininkinin bir eşini de hemen yaratır onda.

16) Ceyhun Atuf Kansu'dan sonra biz sanatçıların cumhurbaşkanı adayı odur.

Hep düşünürüm. Neyi mi? Şu azgelişmiş -isterseniz geri kalmış, gelişmekte olan deyin- ülkemizde, Türkiye'de kimilerinin kültür alanında gerçekleştirdiği mucizelerin dünyada bir benzerinin olup olmadığını... Diyelim, bir insanın hiçbir maddi destek olmadan, yalnızca dostların, edebiyata, sanata gönül verenlerin katkılarıyla tek başına hep kendinden vererek bir kültür-sanat dergisini 24 yıl çıkarması mümkün müdür?

Bir Batılı için "miracle"dır, "impossible"dır bu. Oysa Türkiye'de bir atasözünde de belirtildiği gibi, "Olmaz olmaz deme, olmaz olmaz." Çünkü işimiz olmazı oldurmaktır bizim. Aydınımızın, yazarımızın, sanatçımızın alınyazısıdır bu. Bir de Eşref'in söylediğince, *"Haps ile neyf ile işkence ile ömrü geçer / İşte Türkiye'de şair olanın hali budur."*

Buyrun, Vedat Günyol anlatıyor; dinleyin.

"Bir sabah saat beşte kapı çalındı, açtım. Nazik bir deniz subayı adımı sordu, arama yapacağız dedi. Ardından bir binbaşı geldi askerlerle. İçeri onlar girdiler. Kızkardeşimle kalıyorum. Evde de iki yeğenim var. İkisi de kız, biri on yaşında, biri sekiz, uyuyorlar. Bir de dayımın kızı çocuğuyla birlikte konuğumuz. Açıyorlar odaları, soruyorlar bunlar kim diye. Çocuklar uyandı. Hepsinin gözleri faltaşı gibi açılmış. Bütün kitapları taradılar, karıştırdılar. Sonra hadi hazırlan, götürüyoruz seni, dediler. Alıp götürdüler emniyete, Sansaryan Hanı'na."

Yalnız Vedat Günyol'u mu? Sabahattin Eyuboğlu'nu. Azra Erhat'ı, Mina Urgan'ı, daha başkalarını da götürmüşlerdir o gün. Gizli örgüt kurmak suçlamasıyla... Nasıl mı? Topluca Mavi Yolculuğa çıkarak pazartesi günleri Sabahattin Eyuboğlu'nun evinde toplanarak, birbirlerine telefon ettiklerinde ülkelerinin içinde bulunduğu durumdan yakınarak...

Vedat Günyol, 12 Mart 1971'den sonra saçma sapan bir suçlamayla gözaltına alınışını, Maltepe Askeri Cezaevi'nden geçirdiği dört ayı anlatırken çirkinliklerin yanı sıra güzellikleri de anıyor sürekli. Özellikle son olarak yerleştirildikleri altı kişilik bir koğuşta başka suçlamalarla oraya getirilmiş İlhan Selçuk, Oktay Kurtböke, Nihat Sargın ve Yalkım aldı bir deniz subayıyla birlikte geçirdikleri "nefis" günleri... Dışardaki dostlarının yardım için çırpınışlarını...

Dostlar, dostluklar... Vedat Günyol'un yaşamı dostluklarla örülü zaten. Dostları önemli bir yer tutuyor yaşamında. Nitekim 1935'lerde

Yücel Dergisi'ni çıkaran Muhtar Enata'yla tanışması bir bakıma alınyazısını belirliyor onun. İlk çevirileri, ilk yazıları Yücel'de yayımlanıyor. Orhan Burian'la tanışıp dostluk kuruyor yine Yücel kanalıyla.

"Orhan Burian Cambridge'ten yazı gönderiyordu. Muhtar'la sürekli mektuplaşıyorlardı. Türkiye'ye dönüşünün haftasında Haluk Şehsuvaroğlu, Yusuf Mardin, Muhtar Enata ve ben İstanbul'da buluştuk onunla. Alman Elçiliği'nin arkasında güzel bir bahçe vardı, orada."

1935-40 yılları Vedat Günyol'un hukukla edebiyat arasında bocaladığı yıllardır. Paris dönüşü Haydarpaşa Lisesi'nde kısa süren bir Fransızca öğretmenliğinden sonra hukuk fakültesine öğretmen olarak girmiş; Ali Fuat Başgil'in, Ebülula'nın, Crozat'nın yanında çalışmıştır. Ama yavaş yavaş edebiyat ağır basmaya başlar. Önce Orhan Burian'la **Yücel** dergisinin sorumluluğunu yüklenirler, ardından...

"Cemal Nadir her ay düzenli olarak bir karikatür verirdi **Yücel**'e. Kimi kez de Yücel'in kapağını o yapardı. Bir yakınlık, bir dostluk vardı aramızda. Cemal Nadir'in gönlünde yatan aslan da bir çocuk dergisi çıkarmak. Muhtar Enata benimsedi bunu. **Arkadaş** dergisi böyle çıktı. 1941'de, Cemal Nadir'le birlikte hazırlardık. Ali Ulvi de vardı o sırada. Gencecik bir çocuktu, Cemal Nadir'in öğrencisi..."

Ancak 17 sayı yayımlanır **Arkadaş**. Vedat Günyol'un askerliği gelip çatmıştır çünkü. Savaş yıllarıdır. Üç yıl süren askerlik hukuktan iyice koparır Vedat Günyol'u. Alır edebiyata armağan eder.

Yıl 1944'tür. Milli Eğitim Bakanlığı Neşriyat Müdürü Adnan Ötüken'in zorlamasıyla Ankara Gazi Lisesi Fransızca öğretmenliğinin yanı sıra, Klasik Eserler Danışmanı olur Vedat Günyol. Adnan Ötüken, sevdiği ve güvendiği Vedat Günyol'a telif haklarını hesaplama görevini vermiştir.

"Ayrıca, klasiklerle uğraşıyorsun, işin bu diyerek Tercüme Bürosu üyeliğine de atadılar beni. Sabahattin Eyuboğlu'yla orada tanıştım. Talim Terbiye Üyesiydi aynı zamanda. Bir gün Orhan Veli'yle geldi odama. Orhan Veli bir çevirisinin hesabının eksik yapıldığını söylemiş. 'Vedat Bey' dedi kibarca, 'bir yanlışlık olmuş galiba, lütfen ilgilenir misiniz?' Hay hay, dedim. Onlar yukarı Sabahattin Bey'in odasına çıktılar. Yeniden hesapladım ben de, ilkinden daha düşük bir çeviri ücreti çıktı ortaya. Gittim söyledim. Mahçup oldular biraz. O an Sabahattin Eyuboğlu'nun güvenini kazandığımı anladım."

Başka bir gün de Vedat Günyol'u odasına çağıracaktır Eyuboğlu. Bu kez yanında Tonguç vardır. Tonguç'la tanıştırır onu, Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nde görev alıp alamayacağını sorar.

"Elbette dedim, gelirim. Sabahattin Bey'le dostluğum orada pekişti işte. Haftada bir gün gidiyordum ben. Dört saat mi, beş saat mi dersim var; ama ders dışında da öğrencilerle birlikteyiz. Akşam yemekte ellerinde defter geliyorlar, boyuna soruyorlar, boyuna soruyorlar. O vakit çıldırıyorum ben sevinçten. Yirmi otuz yılı aşkın öğretmenliğimde o üç yıl gerçekten öğretmenlik yaptım derim hep."

Ama çok sürmez bu mutluluk. Hasan Âli Yücel'den sonraki Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer önce Tonguç'u görevden alır, ardından Köy Enstitüleri'nin yönetim ve öğretim kadrosunu bütünüyle değiştirir. Hasanoğlan'ın yüksek bölümünü de kapatır sonra.

"Bunun üzerine ben de Gazi Lisesi'ndeki Fransızca öğretmenliğiyle Neşriyat Müdürlüğü'ndeki görevimden istifa ettim. Yarım kalan doktoramı tamamlamak için Paris'e gittim."

Paris'ten hukuk doktoru olarak döner Vedat Günyol. "Devletler Hukukunda Birey"dir doktora konusu. İstanbul'da avukatlık stajını da yapar. Ama hukuka ısınamaz bir türlü. Adnan Adıvar, İslam Ansiklopedisi'nde çalışmasını isteyince de hemen kabul eder.

Adnan Adıvar'la Paris'e ilk gidişinde tanışmıştır Vedat Günyol. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurucularındandır Adnan Adıvar. Kurucusu olduğu parti kapatılıp (1925) eşi Halide Edip'in tedavisi için İngiltere'de bulunduğu bir sırada İzmir suikastı dolayısıyla gıyaben yargılanınca Türkiye'ye dönmemiş, sonradan aklanmasına karşın Atatürk'ün ölümüne kadar gönüllü sürgünlüğü seçmiştir.

"Adnan Bey benim, babamdan başka demeyeyim, babamla birlikte elini saygıyla öptüğüm sayılı insanlardandı. Çok namuslu, tokgözlü, yanlışını kabul edebilen bir insan. Bir gün bana 'Vedat' dedi, 'ben kaybettim. Atatürk'ün hakkı varmış. O becerdi bu işi, yaptı.' Laiklikten söz ediyordu. Laikti Adnan Adıvar, hatta biraz da agnostik, bilinemezci."

Aynı yıllarda önce **Ufuklar**, sonra **Yeni Ufuklar** adıyla yeni bir derginin 24 yıllık maratonu başlayacaktır Vedat Günyol için. **Yücel** kapanmıştır. Bine yakın abonesi vardır oysa. Orhan Burian'ın önerisiyle...

"Çıkardık **Ufuklar**'ı, 1952'de. Orhan Burian'ı, geçirdiği ikinci ameliyattan sonra kanserden yitirince vasiyetine uyarak dergiyi sürdürdüm."

Evet, sürdürür. Tam 24 yıl. 1959'da ise **Çan Yayınları**'nı kurarlar Sabahattin Eyuboğlu ile. Sonra bir gün tutar **Devrim Yazıları**'nı çevirirler (1964) Babeuf'ten. 1797'de öldürülen bu Fransız düşünürünün yazılarının derlendiği kitaplar toplatılır hemen. Eyuboğlu'yla Günyol da ağır cezaya taşınırlar yıllarca. Dört yılda ancak aklanırlar. Derken, 12 Mart dönemindeki o tutuklanma...

"Sabahattin hapisliği hazmedemedi, kesinlikle. Havalandırmaya bile çıkmaz oldu. Bakmadı kendine; fırıldak yaptı, satranç oynadı, kitap okudu. Bir anlamda kendini ölüme bıraktı. Çıktıktan sonra da yazı yazdıramadım.

Ben söyledim söyleyeceğimi, dedi, yazmıyorum. Ancak çeviri yaptırabildim."

Vedat Günyol'un dikili bir tek ağacı yok şu ölümlü dünyada. Ev kirasına bile yetmeyen bir emekli maaşı, o kadar. Ama sevgi dolu bir yüreği var. Zengin mi zengin, Yunus'un söylediğince hep dosttan yana yönelen bir gönlü.

günyol için

İlhan Selçuk

Gözlerimi açtım...

Sabah...

Yanımdaki ranzanın alt yatağında Sabahattin Eyuboğlu mışıl mışıl uyuyor; tavana yakın tek pencere ağarmış, Cahit Sıtkı Tarancı'yı anımsatıyor:

"Her mihnet kabulüm, yeter ki
Gün eksilmesin penceremden!"

Tutukevi burası...

Güneş doğdu doğacak, kimse uyanmadan kalkayım, işimi göreyim, elimi yüzümü yıkayayım, avluya çıkıp bir soluk alayım derken, kapıyı açınca Günyol'u gördüm.

İsa'dan önce iki bin yılına doğru Ege'nin Anadolu yakasında yaşamış bir bilge... Geniş alnı, ak saçlarıyla sessiz, durgun, dengeli. Geceden kalmış mangalın soğumuş külleri altında sıcaklığını koruyan iki köz gibi iki gözü...

Sağ elinde süpürge..

Sol elinde faraş..

Günyol nöbetçi..

Ortalığı süpürüyor, geceden kalma sigara tablalarını temizliyor, ortalığa çekidüzen veriyor, koğuştakiler uyanmadan görevini bitirecek..

Vedat Günyol'un bir mapusane seherine çizilen izdüşümü belleğime kazındı. Sokrates miydi, Homeros muydu? Belki de Babeuf'tü ya da Voltaire'di; hayır, Pir Sultan, Karacaoğlan veya Yunus da olabilirdi bir elinde süpürge öteki elinde faraş tutan adam. Bastille zindanı mıydı? Bektaşi tekkesi miydi burası? Bir manastırın avlısu mu? Yoksa bir askeri tutukevi mi?

*

Doğan Hızlan, Vedat Günyol için yazıyor:

"Günyol çoğunlukla belgesiz, dayanaksız yargılardan kaçar, bir eleştirme yazısında, ele aldığı yazarın bütün yanlarını bir çırpıda vermek kolaylığından özellikle sıyrılmak ister; ayrı ayrı yazılarda o sanatçının ayrı ayrı yanlarını ayrıntılarıyla inceleyerek derinleştirmeye çalışır. Böylece bir Batılı eleştirmen gibi bir yazarın derinlemesine yalnızca bir özelliğini tanıtır yazısında. Eleştirmesinde baş öğe, eleştirdiği sanatçının dünya görüşüdür; sanatçının yazdığı konu karşısında aldığı tavırdır." (Şairler ve Yazarlar Sözlüğü, Şükran Kurdakul.)

Kimi zaman bütünü veren bir ayrıntıyı sergilemek, bütünü anlatmanın en kısa yoludur.

12 Mart'ın sıkıyönetim hapishanesinde, devrimci gençlerin koğuşunda nöbet tutan ve bir elinde süpürge, bir elinde faraş köşeyi bucağı temizlemeyi doğal sayan Vedat Günyol'un *"dünya görüşü"* ve *"yazar kimliği"* belli değil mi? Çağlar boyunca dalga dalga kendini tazeleyen "hümanizma"yı tüm yaşamında toplumun benliğine ve insanın kimliğine işlemeye çalışan Vedat Günyol, 12 Mart ara rejiminde *"gizli komünist örgüt kurmak"*tan yargılanırken gık demedi.

Kimliğindeki bilgeliği bütünüyle yansıtan önemli bir ayrıntıdır bu.

*

1912'de doğmuş Günyol...

Balkan Harbi'nde gözlerini dünyaya açmış, bebekliğini Birinci Dünya Savaşı başlarken aşmış, çocukluğunu Ulusal Kurtuluş Savaşı sürecinde yaşamış; Cumhuriyet döneminde lisede, üniversede, sonra Fransa'da öğretim görmüş; eğitim, sanat, öğretmenlik, çeviri ve edebiyat dünyasında 20'nci yüzyılı baştan sona katederek 1990'a ulaşmış Vedat Günyol'un adına yarın *Türkiye Yazarlar Sendikası* bir toplantı düzenliyor.

Hepimizin Vedat Günyol'a borcu var; çünkü sanat ve kültür dünyamıza çok şey verdi.

Peki, biz ona ne verdik?

Ne zaman bir yazarın ya da şairin kişiliğine ilişkin bir yazı yazsam bilmem ki neden Celal Sılay'ın bir şiiri aklıma geliyor:

"Ve duydu bir açın yemek ihtiyacını
Buğday tarlasındaki başak
Utandı büyümesindeki şehvetten
Kurudu, gitti."

Bu tarlayı elbirliğiyle sulamak gerekmiyor mu?

fırıldaklar

İlhan Selçuk

Nereden nereye, adamın yüzüne bakarken birden Sabahattin Eyuboğlu'nun fırıldakları geldi aklıma.

Sabahattin Eyuboğlu âlâsını yapardı fırıldağın. Maviye, yeşile, sarıya, kırmızıya boyardı. Avlunun bir köşesine oturur, araç gereç kutusunu yanına alır, özenle işe başlardı. Bir şiiri Türkçeye çevirmekle, bir fırıldak yapmak arasında hiçbir ayırım yokmuş gibi işinde ciddiydi Eyuboğlu.

Avlu yedi adım eninde, sekiz adım boyunda bir dikdörtgendi. Yirmişer kişilik iki koğuşun iki kapısı buraya açılırdı. Tutuklular kaçmasın diye bir demir kafes örmüşlerdi avlunun üstüne. Bu kafesten süzülürdü güneş.

Günlerden bir gün Eyuboğlu, Vedat Günyol'a sormuştu:

- Vedat, bizi buraya neden getirdiler?

Ve herkes gülüşmüştü. O günden sonra neşelensin diye soruyu sık sık sorarlardı Eyuboğlu'na:

- Hocam sizi buraya neden getirdiler?

Sabahattin Eyuboğlu, yumuk gözleri ve alabildiğine tatlı gülüşüyle bakar, tadına vararak bir daha söylerdi:

- Sahi yahu, biz buraya neden geldik?

Gülüşmeler arasında işine eğerdi başını. Bazan bir sigara yakmak için dururdu. Oyuncak bittikten sonra avlunun bir yanına konur, hafifçe bir rüzgar esse fır fır dönmeye başlardı.

Fırıldağın şerefine çaylar içilirdi.

Bir çay meraklısı da Dündar Kılıç'tı. Dündar, efendi bir adamdı. Masanın bir köşesine geçer, çayını ağır ağır yudumlarken geçmişten söz açar hikayeler anlatırdı. Geçmişte yaşam vardı, gelecekte ise çok bilinmeyenli denklem. Bu denklemi çözmek için zaman gerekiyordu. Zaman tutuk evinde yaşarken boldu; gevezelik edilir; konuşmalar kahkahalar arasında sürer; şakalar, nükteler birbirini izlerdi. Bir keresinde

Sabahattin Eyuboğlu gene:

- Yahu biz buraya niye geldik? diye sorunca Dündar Kılıç ülkemizin gerçekleri adına açıkladı:

"Bakın hocam, siz şimdi burada biraz yatacaksınız. Ben diyeyim altı ay, siz deyin onaltı ay geçtikten sonra çağırıp soracaklar:

- Kimsiniz siz?

- Ben Profesör Sabahattin Eyuboğlu'yum.

- Ne, siz Profesör Sabahattin Bey misiniz?

- Evet benim.

- Yaaaa öyle mi! Biz sizi manav Sabahattin sanmıştık, bir yanlışlık olmuş."

Dündar Kılıç kahkahalar arasında Sabahattin Eyuboğlu'na:

- Türkiye böyledir hocam, diyordu.

Söylediği çıktı Dündar Kılıç'ın; Sabahattin Eyuboğlu altı ay sonra salıverildi.

Ama içerisini arar olmuştu Eyuboğlu. Dört duvarın içi de Türkiye idi, dışı da. Gerçek, her duvarı aşar, her yerde ellerini kollarını sallaya sallaya dolaşır. Gerçeği tanıyanlar, ona her yerde rastlayabilirler. Hiçbir savcı, hiçbir yargıç, gerçeği gözaltına alamaz, tutuklayamaz.

Gözaltına alınanlar, tutuklananlar, hapsedilenler, insanlardır; gerçekler değil.

Sabahattin Eyuboğlu'nun fırıldakları türlü türlüydü. Allısı, morlusu, sarılısı, mavilisi, kırmızılısı. Her rüzgara göre fırıl fırıl dönerlerdi.

Nereden nereye, geçenlerde birinin yüzüne bakarken Sabahattin Bey'in fırıldaklarını hatırladım; demir kafesli avlunun rüzgarıyla dönen fırıldakları...

Ne tuhaf! Böyle adamın yüreği de tutukevinin avlusu kadar oluyor: bir ömür boyu bir duvarından ötekine volta atıyor zavallı.

"yeni türkiye ardında"

Fakir Baykurt

Vedat Günyol yıllardan beri yazılarıyla, yayınladığı dergilerle, kitaplarla önemli hizmetler gören sessiz aydınlarımızdan biridir. Bu güç işleri başarırken çok kere kendisi gibi sessiz dostlarıyla işbirliği yapmış, işbirliğini ve dostluğu aksatmadan tam bir "imececi" gibi davranmayı bilmiştir. Onun ve arkadaşlarının batılı kafalarındaki birer çift göz, kökü belki topraklarımızda olan Hümanizma kültürünün dünkü ve bugünkü ürünlerini dikkatle tarar. Bunları çevirip kitap, ya da dergi yazıları halinde okurlarına sunarlar. "Çan Yayınları" Vedat Günyol'un yönettiği böyle bir iştir. Gerçi kitaplarının baskı sayısı az olmuştur. Çünkü "güzel ve değerli"den ayrılıp okuyucu avlama yoluna gitmez Günyol. Bu yüzden ziyan eder. Karşılığı toplanamayan giderleri kapatmak için, hiç de ahım şahım olmayan maaşından ekleme yapar, bundan bıkmaz, usanmaz...

Vedat Günyol, aynı zamanda dikkatli bir eleştirmeci ve o dupduru denemelerin sevimli yazarıdır. Çıkardığı **Yeni Ufuklar Dergisi** ve **Çan Yayınları** aksamasın diye bir ara yazmayı bile aksattığı bu güzel yazıları 1966 sonlarında kitap haline getirdi nihayet. Halide Edip, Hüseyin Rahmi ve Yakup Kadri'den buyana gelen yazarlarımızı, memleketçi ve akılcı bir açıdan kıyaslamalı bir yolla eleştiren yazılarına **"Dile Gelseler"**; Eğitim, Düşünce, Solculuk, Softalık, Kalkınma ve Yurtseverlik gibi konular üstünde yazdığı denemelere **"Yeni Türkiye Ardında"** adını vermiştir. Her iki kitabıyla da, varmak zorunda olduğumuz "Yeni Türkiye" ülküsünün düşünsel ve kültürel koşullarını incelemiş, görüşlerini toplu halde saptamıştır.

Uluorta savcılıklar, kesip atmalar, dediğim dedikçiler yoktur Vedat Günyol'un yazılarında. O, sanki yazıya oturmadan önce bir yargıya varmış değildir. Köy okullarında bazı eğitmenlerin kendileri çok iyi yazı bilmedikleri halde, öğrencileriyle birlikte didine didine, öğrenmenin en mutlusuna ulaşmaları gibi, Vedat Günyol da okuruyla birlikte yola çıkmakta, nerede ne var, arayıp tarayarak, bulduklarını da okurlarıyla birlikte değerlendirmeyi, hatta elinden gelse yazının altına imza atmayı

da birlikte yapmak ister gibi bir alçakgönüllülük içindedir. Kuşkulanıyorsa kuşkusu, öfkeleniyorsa öfkesi, okuyucunun kuşku ve öfkesinden fazla değildir. Yazılarını, yanında, ya da karşısındaki yazarların yazılarından aldığı cümlelerle dokur. Böyle yapması kendine güveninin azlığından değil, okuruyla birlikte bulduğu ve geliştirdiği düşünceyi onunla bölüşmek ve sözünü isbatlı, destekli söylemek istemesindendir. Bu öyle düşünüş ve yazış yoludur Vedat Günyol'un yazılarını sevimli ve yetiştirici yapmaktadır.

Dupduru düşüncesini bu dupduru yazılara döktüğü halde Vedat Günyol'un kitapları az satarsa bunda bir çelişme var diyemeyiz. Durum, kitap dağıtım örgütlerinin yokluğu ve Türkiye insanının içinde bulunduğu göz işlemez karanlıklar olacak tabii. Çok ilintilidir. "Nur"cularımız güçlerini bu karanlıktan alıyorlar sinşi sinsi. Yolları yutturmaca, kandırmaca. Günyol'un kalesi akıl, yöntemi düşündürme, inandırma. Aydınlığın iklimi ve olanakları ülkemize bütün genişliği ile yayılmadıkça, bugünkü ve yarınki Günyolların yazıları hep böyle az okuyuculu olacak tabii. Ama tıpkı Sokrat'ın düşüneleri ve Montaigne'in yazıları gibi derinden etkiliyecekler.

Doğada hiç yitmeyen, yiterken bir başka benzerinde, hatta tıpkısında varlığını sürdüren "tohum" ya da akan "ırmak" gibi, düşünce de hiç durmuyor. Vedat Günyol'un deyimiyle:

"İlerleme ilerlemeyi kovalıyor. Varsın bir sürü adam, çıkarcı politikacı, sahte profesörü ve gazetesiyle, kargalar gibi ses sese verip, her yeni düşünce karşısında bağırışıp dursunlar, ortalığı komünisler sardı, geleneklerimiz, dinimiz elden gidiyor diye bağırıp çağırsınlar. Varsın, bu çirkin adamlar, halkın mutluluğundan başka bir şey istemeyen, büyük çoğunluk mutlu olmadan kimseciklerin mutlu olamayacağını söyleyen bir avuç namuslu aydına saldırsınlar. Bilgileri ansiklopedi sayfalarından öteye geçmeyen bu çıkarcı, bu sorumsuz takımı, varsın aşağılık suçlamalar arkasında, uşaklığını ettikleri bir geri düşünüşün üstün gelmesine, Türkiye'yi ileri götürecek her yeni atılımı kırmaya çalışsınlar. Evlerinde, işlerinde kurdukları, hem de hak etmeden, yasaların çatlaklarından faydalanıp kurdukları düzeni sürdürme uğrunda yurtseverlik yaygaralarıyla ortalığı bulandırsınlar... Engel olamayacaklardır Türkiye'nin ilerlemesine."

Vedat Günyol soruyor bu baylara:

"Madem Türkiye'yi seviyorsunuz, neden Türk köylüsünün okuyup aydınlanmasını istemiyorsunuz, Köy Enstitülerini kötülüyor, yurdun dört bir yanını Kur'an kurslarıyla donatıp Anadolu'yu el altından, içi hurafe dolu yüzbinlerce besmeleli kitap yollayanların karşısına çıkmıyorsunuz?

Onlar düşünceyi donmuş, halkı sinmiş; yasaları ve sadece kendi işlerine gelen bugünkü düzeni değişmez görmek istiyorlar. Bunun hiç olanağı var mı? İlerlemeyi cedlerinin cedleri durduramamış, bunlar nasıl durduracak?"

Günyol, bir yazısının başına H. Spencer'in sözünü ne güzel oturtmuş: "İlerleme bir rastlantı değil, bir zorunluktur. Tabiatın ayrılmaz bir parçasıdır."

İlerleme ilerlemeyi kovalayıp gidecek, buna hiç kuşkumuz olmasın. Ortaçağın dar boğazlarından geçip gelen yolumuz "Yeni Türkiye"ye varacak. Işığı Zeus zorbasının tekelinden, tecimi, sanatı, dinlenceyi, sporu Haramilerin çokelinden kesin olarak kurtaracağız. Softalık "iflas" o zaman. Satılmışlık "iflas"; karalama, yalan yurtseverlik, ikiyüzlülük, uşaklık "iflas" O zaman her nimet, halkı için kardeş payı. O zaman çiftçilerimiz toprağı traktörden daha iyi bir araçla sürecekler. Analarımızın aş pişirdiği kaplar, fırınlar, dikiş takımları hep değişecek. Her evde ışık yanacak. Her evde isi pası olmayan birer ısıtma sistemi bulunacak. Hatta köyün bütün evleri bir merkezden ısınacak. İnsan zekâsı savaş aracı yapmayı bırakacak. Hatta ilerleme durdurulamayacağı için insanlarımız **"Yeni Türkiye"** de de kalmayıp daha yeni, eşit güzel bir Türkiye ve Dünya kuracaklar. Günyol'un satırları arasında bunları duyuyoruz, görüyoruz.

Bugün devlet ve hükümet güçlerini bölmüş olan ilerleme düşmanlarını fazla büyütmeyelim gözümüzde. Bir cüceler kalabalığı ki, sanatçılara, öğretmenlere, yurtsever genel müdürlere, kaymakamlara dünyayı dar ediyorlar, ama yarın ırmakların büyük gücü üstlerine yürüdüğü gün kaç saniyelik iş bunlar? Onlar yenecekler, yenecekler, ama en sonunda halk yenecek, biz yeneceğiz. Zaferli günler, biz de içinde olduğumuz halde, hepimizin olacak. Yarattığımız mutluluğu paylaşırken bugünkü bu cüceler kalabalığını da çağıracağız, gelip mutlulanacaklar.

Vedat Günyol'un sadece bu kitabını değil, **"Dile Gelseler"** adlı edebiyat eleştirilerini de ele almak, her iki kitabı İmece okurlarına biraz daha içlerine dalarak tanıtmak isterdim. Bu yazıyı, kitapları köy yollarında, odalarında okuduktan sonra, gelip geçici bir yerde, bölüne bölüne yazıyorum. İstiyorum ki, ilerleme savaşımızın öncüsü öğretmenler ikisini de yuta yuta okuyup güçlensinler. Savaşta yıkılmamak, yıkılsak bile yeniden doğrulup dimdik durmak için böyle kitapları çok okumamız gerekiyor. Yeni kitaplar, savaşçılar için çok önemli silahlardır. Kitapların üçünü beşini toplatsalar bile, tümünü yasaklamak hiçbir dar kafanın harcı olmadığı içindir ki, **"Yeni Türkiye"** yolunda bizi kimse durduramaz. Durduramıyor, görüyoruz.

İmece dergisi, 10 Ocak 1967 Sayı: 69

önsöz

Konur Ertop

Vedat Günyol deneme ve eleştirileriyle, çevirileriyle kültürümüze yarım yüzyıldır katkıda bulunan gepegenç bir yazardır. Bütün yapıtlarında akılcılık, laiklik, toplumculuk gibi temel değerlerle karşılaşırız. İnsana değer verir, insan sevgisiyle dopdoludur. Bu nitelikleriyle tam bir aydınlanmacı, tam bir insancıdır.

Günyol'un 20 yılı aşkın süreyle çıkardığı **Yeni Ufuklar** dergisi çağdaş kültürün ve toplumcu edebiyatın güçlü bir odağı olmuştu. Yazar, yayıncı Vedat Günyol'un birkaç kuşak üzerinde kolay ödenemeyecek hakkı vardır. Çevirmen olarak da kültürümüze büyük katkıları olmuştur. Bu alandaki çalışmalarından söz ederken şunları söyler:

"Çeviri bana, ta başından beri, ana dilimle yakından ilgilenme olanağı sağladı. Bir düşünceyi, bir duyguyu Türkçeye aktarırken Türkçeyi zorlaya zorlaya, evire çevire, sonunda bir gerçekle, dil gerçeğiyle karşı karşıya geldim (...) çeviri bende bir saplantı olmaya yüz tuttu. Yabancı dilde bir kitap mı okuyorum, her tümce üzerinde durup, bunu Türkçe nasıl söylerim derdine düştüğüm çok olmuştur. Türçeye çevrilmiş kitapları okurken de, bana karanlık gelen tümcelerin asıllarını kafamda kurmaya çalışırım."

Günyol'un Çan Yayınları için Sabahattin Eyuboğlu ile gerçekleştirdiği imecenin ürünleri Thomas More, Campanella, Platon, Rousseau, Sartre, Camus, Russell, Einstein çevirileri Milli Eğitim Bakanlığı'nın başlattığı yarım kalmış çeviri boşluğunu doldurma amacını güdüyordu. Vedat Günyol **"Çeviri Serüvenim"** başlıklı yazısında soruyor: "Bu konuda ne denli başarılı olduk, ona karar vermek okuyuculara düşer."

Onun bir okuru olarak ben de kararımı şurada söylemiş olayım:

Ellerinize sağlık Vedat Hoca!

Çevirileriniz bize insanlığın ortak kültürünü daha yakından tanıttı. Bu kaynaktan kazandıklarınız bize sağlıklı düşünmeyi, kendi köklerimizi daha iyi kavramayı öğretti. Aklın ışığında çağdaş dünyayı öğrettiniz bize. Bir yandan da anadilimizin üzerindeki tahakkümlere, yobazlığa, bağnazlığa; haksızlığa karşı çıktınız. Hatır gönül gözetmeyen eleştirileriniz gerçeği örten perdeleri kaldırdı, bizi yeni tatlara, yeni duyarlıklara ulaştırdı.

Emeğiniz var olsun!

vedat günyol'la her zaman

Afşar Timuçin

Adına neden deneme demişler bilmiyorum. Yalnız bizde değil, Batı'da da deneme diyorlar. Deneme sözünde bir tamamlanmamışlık, bir yarım kalmışlık, bir sonu belirsizlik yok mu? Eksikli oluş deneme türünün yazgısı mı? O ne bir öyküdür, ne bir incelemedir, ne bir bildiridir, ne bir roman parçasıdır. Hele eleştiri hiç değildir. Ama bütün bunların katıldığı bir bileşimdir. Yerine göre, gün olur en ciddi filozofun olmak istemeyeceği kadar ciddi olmak gerekir, gün olur işi şakaya vurdurup bir doğruyu güle oynaya anlatmaya kalkmak gerekir, gün olur işe öfke karışır, gün olur umut, gün olur şiire bulanılır, gün olur resme yaklaşılır. Daha da güzeli, iki sayfanın içinde bunların tümü bir araya getirilebilir. Bu kadar çok yönlü olabilmek, bu kadar değişik açılardan bakabilmek elbet iyi bir çene ustası olmayı gerektirir. Bu yüzden, her şeyin kötüsü azçok yutulabilse de denemenin kötüsü boğazdan geçmez.

Dahası var. Bir inceleme yazısında bir felsefe metninde, bir eleştiride çokbilmişlikler yadırganmaz. Kant'ın bir yazısını okurken "adama bak, amma da çokbilmiş" dersek bize gülerler. Onun işi çok bilmek. Eh, eleştirmeci de zaten bilsin bilmesin bilen adamdır. Eleştiri ilkeli kurallı olmayı gerektirir. İlkeleri kuralları o kadar sevdiniz mi onlardan ödün vermeye de hazırsınız demektir, ilkelerinizden, kurallarınızdan ne kadar çok ödün verirseniz o kadar çok ilkeci ve kuralcı görünmek istersiniz. O yüzden eleştiri yazıları çok zaman peygamber buyruklarını andırır. Deneme böyle şeylere gelmez. İlkelerini olmadığı yerde değil de ilkelerinizi kendinize saklamayı bildiğiniz yerde, kuralların dışında, yaşadığınız yerde değil de kuralcılığı bir biçimcilik durumuna getirmediğiniz yerde denemeye yakın olursunuz. Toptan bir söyleyişle, denemeci gönlü geniş adamdır, gönlü genişlik onun için yasaldır. Bir filozof, yazısının bir yerinde, "yukarıda şunları şunları söyledim ama, siz buna pek de kulak asmayın, bakın işin bir de öbür yüzü var" diyebilir mi? Adamın "kariyer"i elden gider. (Dünyada "kariyer"den daha iğrenç

bir şey düşünemiyorum.) Oysa bir deneme yazarı bir yazısını "efendiler siz benim bu söylediklerime bakmayın, gene de deliliğim tuttu, bunları yazıverdim" diye bitirebilir.

Şu dünyada denemeci hem pek çoktur hem de pek azdır. Deneme yazmayı biraz manyetizme, biraz ispiritizme, biraz da kuru kafadan atmak olarak anlayan pek çok kişi deneme adına akla sakat ürünler verirler. Bizler gençliğimizde sevgilimize yollayamadığımız nameleri edebiyat matinelerinde "deneme" diye okur, yürek hoplatırdık ya da hiçbir şey yapamazdık. Denemecilik kolay olsa, diyelim Montaigne'den sonra yüz iki yüz denemeci yetişmiş olsa Montaigne'in bu kadar çok adı geçer miydi? Denemede düşünceyle sanat bir araya gelerek kişilikli bir bileşim oluştururlar. O yüzden, denemeci olmak isteyen, bu iki kanattan birini öbüründen daha önemsiz görmeyecektir. Düşünce bir başka şeydir, sanat bir başka şey, deneme bir başka şey. Bizde deneme ustası diye saysanız saysanız üş beş ad sayasilirsiniz. Bunların başında da elbet Sabahattin Eyuboğlu ve Vedat Günyol gelirler.

Her ikisinin de deneme yazarı olarak üstünlüğü, derin kültür insanları olmakla birlikte son derece alçakgönüllü olmalarıdır. Adam vardır, bilgileri kirli çaputlar gibi sarkar her yerinden, gözlerinden, ceplerinden, dişlerinin arasından... Sabahattin Bey benim hocamdı, Vedat Günyol da her zaman hocamdır, ben ikisini de her zaman birer halk insanı olarak, daha doğrusu insanlardan bir insan olarak gördüm, tanıdım, sevdim. Sabahatin Eyuboğlu'yla bir yakınlığım olmadı. Vedat Ağabey her zaman yanımda olmak, görüşlerini almak, bir şeyler sormak öğrenmek istediğim biridir. Ben bu yönden çok şanslı oldum ve yıllarca onun kürsüsünde çıraklık yaptım. Meydan Larousse'a girdiğimde beni onun yanına verdiler. Dünyada çok az güzel fırsat geçmiştir elime, fırsatlardan biri de budur. Ben bu fırsatı becerebildiğim kadar iyi kullandım. Diyebilirim ki bugün birazcık Fransızca ve iyi kötü bir Türkçe bilgim varsa bunun en az yarısını Vedat Günyol hocama borçluyum. Birlikte arardık, o bana yol gösterirdi, benim uzun uzun düşünüp bazen bulduğum bazen bulamadığım şeyi o çoktan bulmuş olurdu. Dile nasıl bakmak gerektiğini, iki dil arasında nasıl bağlantı kurmak gerektiğini birazcık biliyorsam ondan öğrendim.

Herkesin kolay kolay elde edemeyeceği bu güzellik bana her gün için verilmişti. Sabahtan akşama kadar onunlaydım. Yalnız dil konusunda değil, her konuda görüşlerini alırdım. Durmadan konuştururdum onu. Sabır diye buna denir, o da doğrusu yılgınlık belirtisi göstermezdi. Yeter artık be adam, hırlı mısın değil misin, durmadan soruyorsun demezdi. İnce, uzun, kocaman bir odanın içinde dirsek dirseğe çalışan on beş kadar insandık. Şakalarla, takılmalarla, küçük kırgınlıklarla geçen bu yoğun çalışmanın bitiminde sözcüğün tam anlamında saçıldık. Okul biterken, askerlik biterken adresler alınır adresler verilir ya, boşunadır, gelse gelse bir mektup gelir, bilemediniz iki, sonra herkes kendi yaşamına çekiliverir,

yatağına dönen ırmak suları gibi. Bizler de bu dağılıştan kaçamadık. Ama ben Vedat Günyol ustamı çok seyrek de olsa aradım. En azından yeni çıkan bir kitabımı vermek, onun kitapla ilgili görüşlerini almak için. O kadar mı? Onu görmek için, onunla özlem gidermek için, ona bir şeyler sormak için, ondan birşeyler öğrenmek için. O da beni aradı, aramakla kalmadı, bana layık olmadığım güzel şeyler söyledi, benim için güzel şeyler düşündü ve yazdı. Beni eleştirdiği de, şu çalışmanı beğenmedim dediği de çok oldu.

Vedat Günyol bana bir okul oldu. Ancak o yalnız benim için değil, binlerce kişi için bir okuldur. Hep varolsun, okul her zaman açık kalsın. Küçük ilişkilere girmeyi bilmeyen, onurunu pazarlık konusu yapmayan, başkalarının yıkıntıları üzerinde yükselmek istemeyen, insanları hastalıklı ruhsallığının oyuncağı etmek istemeyen, kargaşadan bir yer kapmaya çalışmayan, her zaman bilginin peşinde olan genç ve yaşlı herkesin ondan öğreneceği çok şey var. O çok kulak için bir ağız, çok ağız için bir kaynaktır. Onu yalnızca "denemeci" kavramının, "insancı" kavramının altına koyup çıkamazsınız. O bir düşünce ve yaşam ustasıdır. Denemeye gelince, deneme bu güzel insan yüreğinin doğal bir ürünüdür ya da ta kendisidir. Sesi güzel olanın şarkı söylemesi gibi.

yaşarken ve yaşarken

Muzaffer Buyrukçu

İnsancılık hakkında, "Yunan ve Latin kültürünü en yüksek kültür olarak alan ve ortaçağın skolastik düşünüşüne karşı XIV. yüzyılda doğan felsefe, bilim ve sanat görüşü hümanizma, İnsanlık sevgisini, insan ululuğunu en yüce amaç ve olgunluk sayan öğreti" diyor Türkçe sözlük. Bunu, yurt ve dünya sorunlarıyla, bireylerin erdemlerini çoğaltma, yüceltme, uygarlaştırma savaşımıyla uğraşan her aklı başında kişi bilir. Bilmeleri gerekir. Bu çok önemli, bugün bile etkisini sürdüren öğretiyi, o öğretiye 'bindikleri dalı kesme pahasına" karşı olanlarla -adamlar barışa karşı- yıllardan beri didişerek özellikle yöneticiliğe soyunanların beyinlerine yerleştirmeye çalışan, insanımızı çağdışılıktan kurtarmak ve çağın en ileri, en gelişmiş verileriyle donatmak isteyen bir topluluk vardır ülkemizde. Hümanistlerdir bunlar. Sabahattin Eyuboğlu, Bedri Rahmi Eyuboğlu, Halikarnas Balıkçısı, Azra Erhat, Vedat Günyol, İsmet Zeki Eyuboğlu ve daha başkalarıdır, ama adlarını saydıklarım bu hareketin en belirginleridir, en sivrilmişleri, en tanınmışlarıdır. Batı uygarlığının gelişmesinde, onu tanımlayacak yetkin bir karaktere erişmesinde büyük bir rol oynayan insancıllığı" Mustafa Kemal Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet'in harcına kattığı ilerici ilkelerle bağdaştırma olanaklarını aramışlardır. Köyü, köylüyü, türküleri, halk sanatlarını sevmişlerdir. 'Çağdaş uygarlık düzeyine' yükselme olgusunu, laikliği, kişi ve düşünce özgürlüğünü, sanatın, edebiyatın, bilimin yadsınamaz gücünü savunmuşlardır. Ayrıca Batı'nın kendisine aydınlatıcı olarak seçtiği öğreti kaynaklarının gerçekte Yunanlı değil Anadolulu olduğu, bütün büyük filozofların Anadolu'da yaşadığı ve felsefelerini -burada- yaydıkları savını ortaya atmışlardır ve bu savı ortaya attıktan sonra Anadolulu'ya, gönülden bağlanmışlar, Anadolu'nun gizli ve açık zenginliklerini dünyaya tanıtmaya başlamışlardır. Yobazlarla, gericilerle, tutucularla,

yenilik düşmanlarıyla çatışmışlar, onların komplolarıyla hapislere düşmüşlerdir. Horlanmışlardır. Ama yılmamışlardır.

İşte bu öğretinin Türkiye'de yayılması için çırpınanlardan biri olan Vedat Günyol, benim de uzun süre yazı yazdığım **"Yeni Ufuklar"** dergisini, bütün zorluklara, engellemelere karşın yirmi beş yıl aksatmadan çıkarmış, pek çok yazarın yetişmesine katkıda bulunmuştur. Onları eleştirmiştir, uyarmıştır, yapıtlarını yayımlamıştır, yol göstermiştir. Önemli düşünürlerin kitaplarını Türkçeye çevirerek düşünce dağarcığımızın çeşitli düşüncelerle dolmasına önayak olmuştur. Olacaktır da. Çalışmaktan vazgeçmeyecektir, nitekim vazgeçmeyeceğini, Cem Yayınevi'nce yayımlanan "Yine de Yaşarken" yapıtına koyduğu adın içeriğiyle belirtmiştir.

Vedat Günyol'un **"Yine de Yaşarken"** de topladığı yazıların hepsi de yazarlara, bilinçli aydınlara; karmakarışık sorunlara en uygun çözümü getirmek için savaş verenlere tuttuğu ışıklarla ilgilidir. Kimi sanatçıların edebiyat ve sanat alanında, düşün alanında yarattıkları ürünler birkaç açıdan ele alınarak değerlendirilmektedir. Kimi devlet adamlarının toplum yaşamımızda bıraktıkları izler, ereklerine varabilmek için seçtikleri yöntemler, özveriler içtenlikle anlatılmaktadır. Sözgelimi, uyguladığı eğitim sistemiyle, dünya kültürünün, edebiyatının en yetkin örneklerini geniş kapsamlı bir yayın politikasıyla yaşamımıza sokma cesaretini gösteren ve bu atılımıyla cumhuriyet tarihine damgasını vuran Hasan Âli Yücel'in tutumu sergilenmektedir. Hasan Âli Yücel, klasikler hakkında yazdığı yazıda (ki bir manifesto kimliğindedir) şöyle demektedir: "Hümanizma ruhunun ilk anlayış aşaması, insan varlığının en somut biçimde ifadesi olan sanat yapıtlarının benimsenmesiyle başlar. Sanat dalları içinde edebiyat, bu ifadenin zihin ögeleri en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir ulusun başka ulusların edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi anlayışında yenileşmesi, zekâ ve anlama gücünü o yapıtlar oranında arttırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır." Vedat Günyol, Hasan Âli Yücel'le ilgili görüşlerini şöyle açıklamaktadır. "... bakan olarak ereği, bir yandan Batı'nın kültür kaynaklarına, bir yandan da Türkiye'nin insan kaynaklarına gitmek, daha kısacası, bir yandan hümanizmaya, bir yandan da karanlıklar içindeki çoğunluğa, yani köylüye gitmek olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti, daha başlangıçta, 'yurtta barış, dünyada barış' ilkesiyle hümanist bir anlayıştan yola çıkmıştır." Oktay Rifat'tan, Yahya Kemal'den, Alberto Moravia'dan söz ederken, okurları onların, her zaman merak edilen sanatla yoğrulan, gizlerle, acılarla, sancılarla yüklü evrenlerine götürür. Oktay Rifat'ın portresini, "... güzelin güzeli bir insandı/ Derin kültüründen yüzüne yansıyan gönül açıcı gülümsemesi, şiire bulanmış alabildiğine yetkin kişiliği ile" sözcükleriyle çizer, oradan birlikte geçirdikleri bir günün anısına sıçrar. "Daha önceleri, Oktay Rifat'la Paris'te buluştuk, 1942-1944 yıllarında. Quartier Latin'de, Surpik adlı bir Ermeni kadının işlettiği lokantadayız.

Bitişik masada Cahit Sıtkı oturuyor. Güle oynaya yiyor içiyoruz. Sonra Cahit aşka gelip sokağa atıyor kendini, polis görevlilerinin önünde şeyini çıkarıp gürül gürül boşaltıyor mesanesinin içeriğini". Şiirleri kadar söyleşileriyle de ünlü Yahya Kemal, çeşitli kişilerin ve kuşakların ilgi odağıdır. Vedat Günyol da o odağa yaklaşır, üstat konuşurken gizlice not alır. "Ziya Gökalp, şiiri bir hece aruz meselesi haline sokarak bizi yirmi yıl geri götürdü. /Abdülhak Hamid, kılık kıyafetiyle tam bir Avrupalı, zihniyetiyle ise Acem Şarklısıdır ./Şiiri en iyi Verlaine tarif etmiştir. Kuş nasıl ötüyorsa, öyle yazmıştır. /Ekrem Bey müzahrefattır. Anti şairdir. Nesri yoktur.' **Araba Sevdası**' baştan başıbozuk Türkçedir." Alberto Moravia'yla yapılan bir konuşmadan alıntıları gözler önüne serer Vedat Günyol:

"Burjuvazi, bir tek olumlu kişi çıkarmıştır ortaya: Aydın. Gerçeğin araştırılmasından bütün öbür burjuva meslekleri özel çıkara bağlıdır. Oysa aydın, gerçeğin derinlerine inmek zorundadır. İnmezse aydın değildir, bayağı bir kişi olarak kalır. /Benim gerçeği açan anahtarım, şu gizemli ve herkesin 'seks' adıyla bildiği şey olmuştur."

"Yine de Yaşarken" de korkulara, yalnızlıklara, değer yargılarına, hoşgörüye, emeğe saygıya değinir Vedat Günyol. İmza günlerindeki, panellerdeki coşkuyla, iç ve dış gezilerindeki rastlantıların sevinçleriyle, o gezilerde öğrendikleriyle, kazandıklarıyla mutlu olur. Bilimsel konuları kurcalarken bile kuruluktan, can sıkmaktan kaçınır, yumuşak, renkli, çekici sözcükleri bulur, onları kullanır. Beğendiği kişileri "O güzel insan /güzellik meleği/ nefis/ güzeller güzeli/ güzelim." sözcükleriyle ödüllendirir.

"Yine de Yaşarken'deki yazılara 'günlükler" demiştir Vedat Günyol, ama bilinen günlük türüyle uzaktan yakından ilişkisi yoktur. Daha çok gözlemlerle, izlenimlerle, anılarla, çarpıcı ve öğretici düşüncelerle; öğütlerle, eleştirilerle, tepkilerle dokunmuş, bünyelerine denemenin mayası serpiştirilmiş yazılardır.

"Akademi"ye kimler seçilebilir?

Oktay Akbal

Şaşırıyorum şu Akademicilere! İlle de bir Dil Akademisi kurulsun diye tutturanların hangi özlemler ardında olduklarını biliyorum. Ama bu özlemleri gerçekleştirmelerine olanak olmadığını da hemen görüyorum. Bir Dil Akademisi, içinde tanınmış şairlerin, yazarların, öykücülerin, romancıların, denemecilerin yer alacağı bir topluluktur. Böyle bir kurulun yarısı "dil"cilerden yarısı da edebiyat adamlarından oluşur. Bizim akademiciler durur durur Fransız Akademisi'ni ileri sürerler. Bizde de öyle bir Akademi kurulsun isterler.

Ben de Fransız Akademisi'nde öteden beri kimler yer almış diye şöyle bir inceleme yaptım. Claudel, Duhamel, Hugo, Sainte Beuve, Henri Troyat, Cocteau, Anatole France, Valéry, Merimée, Lacretelle, Mauriac, Romains, Chénier, Bergson, Chamson, Vigny, Musset, Maurois gibi adlara rastladım. Bugün de Fransız dilini en iyi kullanan yazarlar bu Akademi'nin üyeleri arasındadır. Demek istediğim şu, bir ülkenin yazarları, şairleri, düşünürleridir o ülkenin Akademisinde yer alanlar.

Şimdi bir Dil ve Edebiyat Akademisi kurulsa, bu Akademiye çağdaş yazınımızın, düşünce dünyamızın, dil alanında uzman kişilerin alınacağı varsayılsa, acaba sonuç ne olur? Bunu "Akademi Akademi" diye tutturan birtakım kişiler hiç düşünüyorlar mı? Yan tutmadan tartışalım konuyu. Bugün 'şiir' alanında etkili kaç şairimiz var, akademi üyesi seçilecek değerde, saygınlıkta yaşı elliyi geçmiş şairlerimiz kimler? Bir bir anımsayalım mı? Dağlarca, Oktay Rıfat, Melih Cevdet, Sabahattin Kudret, Necati Cumalı, Salah Birsel, Rıfat Ilgaz, Dinamo, A. Kadir, Cemal Süreya, Edip Cansever, Turgut Uyar vb. Akademiye bu şairler girmezse hangi 'sağcı" şairler girer? Hem öyle şairler var mı?

Roman ve öykü alanını ele alalım: Yaşar Kemal, Samim Kocagöz, Kemal Bilbaşar, Haldun Taner, Tarık Buğra, Aziz Nesin, Fakir Baykurt, Tarık Dursun, Zeyyat Selimoğlu, Nezihe Meriç, Adalet Ağaoğlu vb.. Öteki türlerde de ilk aklıma gelen ünlü yazarları sıralamak istiyorum: Çetin Altan, İlhan Selçuk, Memet Fuat, Sabahattin Eyuboğlu, Vedat

Günyol, Azra Erhat, Adnan Benk, Tahsin Yücel, Akşit Göktürk, Fethi Naci, Asım Bezirci, İsmail Cem, Metin And, vb..

Dilbilim alanından 'üye' seçeceksek, 'Akademicilerin, pek beğendikleri Hasan Eren, Zeynep Korkmaz, Mehmet Kaplan dışında ileri sürebilecekleri kaç 'değer'li kişi var? Öte yandan Doğan Aksan, Kemal Demiray, Vecihi Hatipoğlu, Berke Vardar, Hasibe Mazıoğlu, Semih Tezcan, Mustafa Canpolat -ki hepsi TDK üyesidir- ve daha nicelerini anmak gerekir.

Demek istediğim şu: Bir Dil ve Edebiyat Akademisi kurulursa -eğer kurulursa, eğer kurulması gerekliyse, ki ben hiç de bu kanıda değilim- oraya seçilecek üyeler üç aşağı beş yukarı, yukarıda adı yazılı kişiler olacaktır. Bunlara üniversitelerden beş-altı ad daha ekleyelim, hepsi budur. Türkiye'de yazın ve dil alanındaki etkili kişiler o kadar çok değildir. Her gün tutucu bir gazetede durmadan 'Akademi Akademi' diye tutturan kişilerin böyle bir Akademide kesinlikle yer alamayacaklarını şimdiden bilmeleri iyi olur. Hem bilimsel yetersizlikleri, hem yazın alanındaki değersizlikleri, hem de Atatürk devrimine, Atatürk Cumhuriyetine öteden beri düşman' davranışları yüzünden bu kişiler, böyle bir Akademi'nin dışında kalmaya mahkumdurlar.

Evet, şimdi sanıyorlar ki bir Türk Dili ve Edebiyatı Akademisi yasal yollardan kurulursa hepsi oraya 'üye' olarak girecekler, Türk kültürünün, yazınının yönünü değiştirecekler; Osmanlıcayı geçerli kılacaklar, giderek Osmanlıca öğretimine başlamanın yollarını arayacaklar, hatta günün birinde Latin harflerini de ortadan kaldırıp Arapça harflerini geri getirmeye kalkışacaklar...Böyle umutlara hiç kapılmasınlar, kurulması düşünelen ve bence hiçbir zaman kurulamayacak, kurulması da gereksiz bir Akademide egemenlik kuracaklarını hiç mi hiç sanmasınlar. Böyle bir Dil ve Edebiyat Akademisi kurulursa, oraya bugünün gerçek değerleri girer. Büyük şairleri, yazarları, dilbilimcileri, düşünürleri... Ki, içlerinde bu sağcı gazetenin kadrosunda yer alan bir tek kişi yoktur.

Durup dururken niye bu yazıyı yazdım. Artık bazı gerçekleri iyice belirtmek gerekiyor. Türk kültürü birtakım yaygaracıların etkisinden kurtarılmalı; Atatürk'ün çizdiği devrimci yolda gelişen, ilerleyen, 'çağdaş uygarlık' çizgisinde başarılı yapıtlar veren çağdaş Türk kültür ve yazınının hiç kimsenin boyunduruğuna girmeyeceği kafalara iyice sokulmalı.

Dil Akademisi kurulsun diye tutturanlar bu gerçekleri unutmasınlar... Nasıl ki, M. Eğ. Bakanlığı'nın topladığı Yüksek Danışma Kurulu'ndan umdukları sonucu alamadılarsa, kurulacağı varsayılan Akademi'den de umduklarını bulamayacaklar, bir kez daha 'oyuna geldik" diye dövünecekler...

(Cumhuriyet, 14.6.1982)

aydınca dik

Fakir Baykurt

1950 seçimleriyle "27 yıllık baskıcı CHP yönetimi" devrildi. "Şöyle bir rahat soluk alalım.." demeye kalmadı, sonrası daha beter gitmeye başladı. Gene aydınlar izleniyor, kalabalık gruplar halinde tutuklanıyor; dergiler, gazeteler yasaklanıyor. Gene devlet dairelerinde tanıdıksız iş görülmüyor.Hem de eskisinden beter el etek öpülüyor.

Kimi işler daha da kötüleşti. Gelir gelmez ezanın Türkçesini atıp Arapçasını getirdiler. Okullarda din derslerini genişlettiler. Büyük çoğunluk ayırdında değil. Dimyat'a pirince giderken evdeki bulgurdan oluyorduk..

Kavacık'ta öğretmenliğimi sürdürürken, İstanbul'dan Peride Celal'in gönderdiği gazeteleri iciğine ciciğine kadar okuyordum.

Bir an, yeni Cumhurbaşkanı Bayar'ın verdiği bir kabul resminde, kendisini yeni milletvekilleriyle tanışırken gösteren resimlerden biri, beni olağanüstü etkiledi. DP listesinden bağımsız olarak seçilen Muğla Milletvekili Nadir Nadi'nin devlet başkanı önünde duruşunun resmi..

Gerçekte bir olağanüstülük yoktu ortada. Çoğunluğun eğilen, bükülen, hatta daha da eğilip el öpen, vıcık vıcık tavrı yanında "olağanüstü" oluyordu. Cumhuriyet başyazarını tanımadığım gibi, daha önce resmini de görmedim sanırım. Ya fötoğraf öyle gösteriyor, ya da gerçekten öyle; Celal Bayar'dan daha boylu, nerdeyse pehlivan yapılı, yayla insanı, oldukça da yakışıklı. Uygarca giyinmiş, gelmiş Cumhurbaşkanının önüne, tokalaşıyor. Ciddi bir güleryüzlülük içinde, aydınca dik. Hatta geçip gidecek bir ivme gösteriyor.. Buna karşılık Bayar eğiliyor hafifçe. Poz poz resimler. Kendine eğilen bükülen öbür milletvekilleri önünde öyle değil de Nadir Nadi'nin önünde eğiliyor hafif..

Yaşım 21; Tonguç'u, Yücel'i görmüşüm, konuşmuşum hatta; Enstitü'de iyi öğretmenlerim olmuş; bir Ankara, bir İstanbul gezisi yapmış, Dino'yu, Günyol'u tanımışım; gene de uzak dağ köyünde böylesine örnekler arıyorum kendime. Düşüncemde Tonguç'tan Günyol'a, iyi kumaştan aydınlar sıralansın. Onlara baka baka kendime doğru dürüst

bir yaşam düşünüp bunu gerçekleştirme yolunda ölesiye, düşesiye çalışayım.

Gazetedeki resmi kesip bir kartonun üstüne yapıştırdım, astım odamın duvarına...Cumhuriyet'in daha dikkatli izleyicisi oldum.

Ondan sonraki yıllarda Nadir Nadi'yi yüzcek de tanıyacaktım. Çok sık değil, ara sıra görecektim, hatta baş başa oturup konuşacaktık. Benimle konuşurken de dikti. Bilmeyen, anlamayan, kasılıyor sanabilir. Devlet başkanının önünde öyle duran adam, tıpkı yazarlığındaki, başyazarlığındaki gibi her durumda, her zaman "tutarlılık" gösteriyordu. Nasıl başlamışsa öyle götürüyordu; kolay değildir. Bir de doğa yasaları var, bir yaştan sonra olumsuza işler. Elliye, altmışa kadar iyi götürürsün de ötesinde teklemeye başlarsın. Boşa mı demişler, yaşlılık rezilliktir. Ne kendini, ne düşüncelerini, ne de yaşlılığı rezil etmeden delikanlı yaştaki gibi götürmek sanımca örnek bir başarıdır.

Gözümü yumup düşünüyorum: Nadir Nadi'nin resmini odasının duvarına asacak delikanlılar her zaman olacaktır yurdumuzda...

(Cumhuriyet, 1.10.1991)

Vedat Günyol'un Jubl!eum'u İçin mesaj:

Demir Özlü

"1950 yıllarının çok genç yazarları, modernist edebiyat denemeleri yapmaya başladıklarında, Karaköy'deki Veli Alemdar Hanı'nın küçük bir odasında, Fransa'da hukuk doktorası yapmış (ama bunun hiç sözünü etmeyen) engin bir kültür adamını buldular. Vedat Günyol'du bu. Kendisi sözünü etmiyordu ama, o dönemde yaşamış Türk Yazarlarının devlerini Sait Faik'i, Sabahattin Ali'yi, Nâzım Hikmet'i... yakından tanıyordu. Onun kendi çabasıyla çıkardığı Yeni Ufuklar dergisi öncü edebiyatın, en sağlam bir mevzii olmuştur.

Köy Enstitüleri'nde çalışmıştı ama, sanırım, seçkinlerin eğitimine de inanıyordu. Hiçbir konuda önyargılarla düşünmek istediğine tanık olmadım. Duyarlı kişilik yapısı dolayısıyla bazı önyargılara kapılsa bile, karşı kanıtları dinleyince düşüncesini hep değiştirmiştir. Olgun bir aydınlanmacıydı.

Sabahattin Eyuboğlu, Azra Erhat, Halikarnas Balıkçısı... ile birlikte, içinde bulunduğu (daha doğrusu kıyısında yeraldığı diyeceğim) Türkiye kültürünü Eski Yunan-Roma kültürünü, bir uygarlık arayışı olduğunu kabul edeceğiniz bir tezdir.

Günyol, bütün yaşamı boyunca, tersi akımların güçlendirildiği yurdumuzda, ısrarlı bir uygarlık temsilcisi olmuştur.

Ben, Türkiye'deki kültürel oluşmanın, Rönesans sonrası karmaşık ve zengin düşünsel-sanatsal akımlarla ilişkilendirilmesi yanlısıyım. Ama Günyol'u, bunun dışında sayabilir miyiz? Düşünmek istemeyen bir topluma, deneme, araştırma yazarı olarak katkılar bir yana bırakılabilir mi?

Her eleştirme yazarı gibi, onun da yanlış değerlendirmeleri olmuştur. Ama, bunları ilk düzelten, düzeltecek olan, gene kendisidir.

Bu büyük insanı, bu engin kültür adamını, böyle bir günde hayranlıkla alkışlarım."

devrimin bağrından"

Nejat Soyer

Devrimin Bağrından/Robespierre,
Çeviren: Vedat Günyol/Çan Yayınları İstanbul 1975

Robespierre, dünya tarihinde, "Satılmaz Adam" deyimi ile anılan tek kişi. Ona "Satılmaz Adam" diyen ise, haklıdır. Doğrusu, günümüzde bile böyle çağrılabilcek kişi pek az. Bir bakın politik sahnelerimize, orda oynanan oyunların çoğu, adam(?) satın alma, alınır-satılır adam olma üstüne, cepheler kuruluyor. İktidar oluverdik öyleyse en güçlü biziz, diye halk aldanır nasılsa, diye bu kişilerin kendilerini aldatmaları ise oyunların en ilginci...

Çünkü halk, öyle herkese "satılmaz adam" demez kolay kolay. Bu adı alan kişi, halkın gönlünde, kafasının içinde yer etmiştir bir kez. Tarih bu deyimi sadece Robespierre için kullanmış ama, böyle kişiler az değil tarihte... İşte, "Devrimin Bağrından" , paraya pula yalanmayan, bütün olanakların açık olmasına karşın basit bir yurttaştan farksız, küçük eski evinde yaşayan Robespierre'in söylevlerinden oluşan bir kitap... Robespierre'i tanımayan ya da şöyle yüzeyden bilen biri için o, Fransız Devrimini terör yönetimine çevirmiş biridir. Robespierre'in politik hayatında böyle bir dönem olmuştur; ama gözden uzak tutulmaması gereken bir özelliği vardır bu dönemin, içinde bulunduğumuz günlerde bile, en ileri demokrasilerden tutun, totaliler yönetimlere kadar, bir yıldır yönetimi yürürlükte. Neyin adına? Zenginlerin adına..."Çıkarım bozulmasın. Çıkarcıların, sömürücülerin dibi çıkık amanını biraz daha zenginlenmeli" diye bozuk düzeni sürdüren halka "Pazar yerindeki koyun sürüsü" diyecek noktaya düşen çıkar ve politik çevrelerin adına, bir yıldır yönetimi kent kent, köy köy uygulanıyor. Ama Robespierre, varsılların yandaşı değildi. Onun yönetimi, halkının egemenliğini koruma amacına yönelikti. Devrimin kokuşmasını, tutucuların istediği noktada durmasını ya da gericilerin çektikleri geriye dönüşü engellemek ve devrimin halkı için verimli olmasını sağlamak isteği Robespierre'i teröre yöneltmişti.

Bugün, bir kaşık varlıklı kişinin yarınına ve halka karşı işletilen yıldırıdan ayrımı budur...

Ve sonunda, "Satılmaz Adam" giyotinin bıçağına itildi. Halkın yanında konuştuğu için:

"Peki, halk ne zaman aydınlanacak? Ekmek olduğu zaman zenginlerle hükümet halkı aldatmak için bir takım kalleş yazarları ve söylevcileri desteklemekten vazgeçtiği, kendi çıkarlarıyla halkın çıkarları birbirinden ayırdedilmez olduğu zaman..." (s. 104)

Bu sözler söyleneli, yazılalı neredeyse iki yüzyıl oluyor. 1975'teyiz ve Robespierre, bize seslenebiliyor..."Kendisini insanlardan bağımsız sayan kimse, ergeç görevlerine karşı ilgisiz kalır: Ceza vermemek, suçu korumak demektir..." (s. 55) Böylesi kitapları bir iyice okumak bilmek gerekir; çünkü tarih, söylenen sözleri, öğretileri, uygulamanın çelik testeresinden geçirir; sağlam, doğru olan yaşar, çürük olan ezilir gider. Bugünü anlayıp yarına yönelebilmek için tarihi iyi bilmek en doğru yoldur. Yoksa adama "Maziyi bilmezsin, halden haberin yok, İstikbâl senin neyine" derler. Aydın insan olmak için birkaç diplomayı yeterli bulan, kasıntısından yanına varılmayanlara değil, sözüm (zaten kitap dekordur onlar için). Devrimciliği kitap ezberlemek sananlara da değil... Yaşadığı toprağı ve insanını tanıyan, onlar için birşeyler yapmak isteyenler, "Devrimin Bağrından" yararlanacaklardır. Zaten doğru dürüst kitabın pek bulanamadığı şu günlerde "kitap atlama şampiyonluğundan" vazgeçip, ciddi çeviri, tertemiz baskısıyla "Devrimin Bağrından"ı unutmamalı. Bugün, yurdu anarşi bastı, diye bas bas bağıran zorbalara yine bu kitaptan iki çift söz aktaralım: "Politik bedenin ölümcül hastalığı anarşi değil, zorbalıktır..." (s. 106)

(Yeni Ortam 15 Ocak 1976)

80. yaşına girerken vedat günyol hocaya saygı

Öner Yağcı

"İnsani kültürün yapıtaşlarından biri"

Vedat Günyol'u böyle tanımlıyor Cengiz Gündoğdu.

"Anadolu Ekini" için Vedat Günyol'la görüşmeye giderken bu cümleyi tartıştım kafamda hep. "Yapıtaşı" olabilmenin yüceliğini bu yüceliğe ulaşan bir insan yaşımının nasıl güzelliklerle dolu olacağını düşündüm.Bu güzelliğin, kendisiyle "Sedat Simavi Ödülü" hakkında nasıl konuşma yapabileceğim konusuna beni zorlayacağını da hesap ederek.Bi güzel ömür,kendisini bir onurlandırma olan bu ödül için neler söyleyecekti. Susacaktı belki, belki "önemli değil" derdi. Ya da Ödül'le ilgili ilk tepkisi gibi "Başkaları varken bana niye?" diye sorardı. Her olasılığı göze alarak, yola koyuldum.

Düşünceliydi. Üzgündü. Beyazdı yüzü. Yorgundu. Hüzünlü bir gülümseyişle "Hoş geldin Öner" dedi. "Hoş bulduk öğretmenim" dedim. Sonra ilk tepkim, fotoğrafları sormak oldu ona:

"Öğretmenim,bu ne? Salonunuz kitaplarla dolu, ama kitaptan çok fotoğraf var gibi. Bütün raflardan fotoğraflarla anılar fışkırıyor sanki!

-Anılarla yaşıyoruz, dedi

Oturduk ve gözüm ilkin bir kağıda ilişti. "31.1.1990. Aksoy gitti.. Ben de gidebilirim bir hain kurşunla! V.G."

-Başımız sağolsun öğretmenim.

-Çok iyi dostumdu.

Masanın bir köşesine elini uzatıp bir kartona yapıştırılmış fotoğrafları aldı eline. Dolu gözlerle baktı onlara. Sonra bana uzattı. "Bak" dedi. 1936'nın 1937'nin fotoğraflarıydı bunlar. Öğrenciler vardı fotoğraflarda. Kırk yılı aşkın bir zaman diliminden anılar taşıyan fotoğraflar. İstanbul Hukuk Fakültesi'nin öğrencileri. Aynı sınıfta okuyan Muammer Aksoy ve Vedat Günyol. Fotoğrafları gösterip, anlatıyor Vedat Hoca. "Şu" diyor, "damda ders çalışırken...Muammer sınıfın birincisiydi... altı yaş da küçüktü benden..." Güzel insandı, iyi insandı. İçi insan sevgisiyle do-

luydu. Nasıl da seçiyorlar böyle güzel insanları!.. "Sustu. "Bir şey içer misin?" diye sordu. Ben "Çay" deyince de, "Sen çayını iç, ben votka içeceğim" diyerek kalkıp mutfağa gitti. Mutfaktan döndüğünde gözlerini siliyordu. Ağlamıştı.

Muammer Aksoy'la ilgili anılarını anlattı biraz. Anlattıkça açıldı. Ben, inatçı ve yiğit bir bilim adamı olduğuna tanıklık etmiştim onun. 12 Mart Döneminde birlikte yargılanmıştık. Evet, Anayasa Hukuku Profesörü Aksoy, sanıktı..

-Hocam, insan sevgisi dediniz..

-Hümanizma. o zamanlar ünlü bir siyaset adamı, "Ha hümanizma, ha komonizma" diyerek suçlamıştı bizi.. Ne yazık ki, bazı sosyalistler de ideolojinin içini boşalttığımız gerekçesiyle suçladılar bizim hümanizmamızı. Toplum sevgisidir, insan sevgisinin altında neler vardır..

-Bu sevgiyi mi yazdınız hep, bunu mu tartıştınız hocam?

Sorum yanıtsız kaldı. Kitaplarına takıldı Vedat Hoca'nın gözleri. Ben de hemen elimdeki notlardan okudum:

—Dile Gelseler, Yeni Türkiye Ardında,Devlet İnsan mı, Bu Cennet Bu Cehennem, Çalakalem, Prens Lütfullah Dosyası (Cavit Orhan Tütengil'le birlikte), Orman Işırsa, Daldan Dala, Sanat Edebiyat Dergileri, Güleryüzlü Ciddilik, Gölgeden Işığa, Yaşarken I.. Bu kadar mıydı kitaplarınız?

—Çeviriler dışında evet. Bir de yeni yayımlanacak olan yapıtım var. *Yakın Uzak Anılar,* Alan Yayıncılık'ta çıkacak. Yaşarken I'in devamı niteliğindeki *Yine De Yaşarken* ise Cem Yayınevi'nce yayımlanacak.

—Balzac'tan, Exupéry'den, Kafka'dan, Rousseau'dan, Camus'den, Diderot'tan, Lefevbr'den, ... daha birçok yazardan çevirileriniz var. *Değişim, Toplum Sözleşmesi, Yabancı, İnsanların Dünyası* gibi kitapları siz kazandırdınız kültür dünyamıza. Ayrıca Sabahattin Eyuboğlu ile birlike Camus'den, Sartre'dan, Russell'dan, Milller'dan, More'dan, Gramsci'den, Valéry'den, Rabelais'den Babeuf'den ve daha Batı dünyasının ünü kültür adamından Türkçemize çeviriler yaptınız. Sizin Türk diline ve kültürüne kazandırdıklarınız, tükenmek bilmeyen bir emeğin ürünü.

—İnsan sevgisinin insanın kendisine saygısıyla başladığına inanıyorum. Sonra bu sevgi, yakınlarından başlayarak sürer gider. Yaşamı paylaşmaktır aslı. Her şeyin başı sevgidir. Ama tek yanlı olmamalı.

—Bu sevgi nasıl bir ömür verdi size?

—Düşündüğüm ve yazdığım gibi yaşamaya çalıştım. İnsan sevgisiyle dolu ve barışçıl.

—Barış dediniz?

—Evet barışçıyım, Onurlu bir barıştan yanayım. İnsan onurunu önplana alan bir barış. Barış için savaş bile verilebilir. Kurtuluş

Savaşımız insanımızın onurunu korumak için yapılan kutsal bir savaştır örneğin.

(Kapı çalındı. Mehmet Başaran geldi. "Gel, gel" diye bağırdı, Vedat Hoca, "Yabancı yok, Öner var, seversin. Seni çekiştiriyorduk. Oktay Akbal'a kitabın hakkında yazı yazdırmak için ne yaptığını konuşuyorduk.)

Yine Aksoy'a ilişkin ortak anıların konuşulmasından sonra Başaran, Günyol'un kitaplığından Mavi ve Kara'yı bulup getirdi. İlk yazısını açtı, Sabahattin Eyuboğlu'nun. **Bizim Anadolu** adlı o unutulmaz denemeden satırlar okudu:

"Bu memleket niçin bizim? Dörtyüz atlıyla Ortaasya'dan gelip fethettiğimiz için mi? Böyle diyenler gerçekten benimsemiyor, anayurt saymıyorlar bu memleketi. Gurbette biliyorlar kendilerini yaşadıkları yerde. Hititler, Frigyalılar, Yunanlılar,Farslar, Romalılar, Bizanslılar, Moğollar da fethetmişler Anadolu'yu. Ne olmuş sonunda, Anadolu onların değil, onlar Anadolu'nun malı olmuş..

Bu memleket bizim olduğu için bizim, fethettiğimiz için değil... fetheden de bizim artık, fethedilen de. Eriten biziz, eriyen de. Biz bu toprakları yoğurmuşuz, bu topraklar da bizi.

Halkımızın tarihi, Anadolu'nun tarihidir. Paganmışız bir zaman, sonra Hristiyan olmuşuz, sonra Müslüman, Tapınakları kuran da bu halkmış, kiliseleri, camileri de..Yetmişiki dil konuşmuşuz. Türkçede karar kılmadan önce.."

Kitabı bırakıp konuşuyor Başaran:

—Bunlar, (Vedat Hoca'yı göstererek) Anadolu'daki kültürleri bağrına basan bir kuşaktır. Yeni bir kültür arayışıyla doluydular.

Konuşmaya başlıyor Günyol Hoca:

—Başaran doğru söylüyor. Bir pota içindeki kültür bileşimidir Anadolu. Gelmiş geçmiş izleriyle kalıntılarıyla duruyor. Anadolu kültürü, gerçektir, toprağa basmaktır. Avrupa kültürüne kaynaklık ettiğini de söyleyebilirim. Yunan Felsefesi Anadolu kaynaklıdır. Roma, Hitit, Sümer, Fars, Arap, Selçuklu, Osmanlı kültürleri Anadolu'dur. Üç güzeller efsanesini bilirsin. Hani, Hera, Athena, Afrodit derler ki, Paris'e, "en güzelimiz kim? Üç güzel heykeli oradan kaynaklanır. Les trois graces. Bir de Karacaoğlan'ın türküsüne bakın:

Üç güzel oturmuş bana el eyler
Biri Şemsi, biri Kamer, ille Elif..

Bu topraklarda nice bin yılların kültür varlıkları, kültür ürünleri kaynaşmış, Anadolu kültürünü oluşturmuş. Bu kültürü açığa çıkarma, yaygınlaştırma çabasıydı bizim yaptığımız işte.

-Hocam bunu Türkçemizle yaptınız elbette, bir eğitimci, bir öğretmensiniz...

-Dilde özleşmeden yanayım. Köy enstitüsü kuşağının hemen tümü

böyle düşünür. Benim de emeğim var Köy Enstitülerinde. Kuruluş yıllarında, ben M.E.B. Tercüme Bürosunda Batı Klasiklerini Türkçeye kazandırma çabasındaydım. İlginç bir örnektir. Kültürümüzün zenginleştirilmesi için edebiyat derslerine yardımcı kitap olarak öğrenci klasikleri yayımlamıştık. *Hamlet, Guliver, Michel Kohlas, Cimri* gibi kitapları arkalarına sorular ekleyerek, okunmasını ve anlaşılmasını kolaylaştıran açıklamalar ile sunmuştuk. "Mavi Kitaplar" denmişti adlarına. Aydınlanmaya bir hizmetti bu. En çok hizmeti de Köy Enstitülüleri verdi elbette. Bugün kimilerince burun kıvrılan bu kuruluşlar tümüyle laiklik üzerine kurulmuş bir eğitim, bir aydınlanma kurumu idi. Türkiye, ulusal Kurtuluş Savaşından sonra, Anadolu'ya yönelmeliydi, folklor, oyun, nakış, türkü gibi Anadolu'nun gizli kalmış değerlerinin gün ışığına çıkarılması gerçekleştiriliyordu köy enstitülerinde çünkü.

—Kuruluşunun 50. Yılı kutlanacak bu yıl hocam.

—Kutlanmalı elbette. Başaran ne güzel ürün vermiş bak: *Sabahattin Eyuboğlu ve Köy Enstitüleri* adlı kitabıyla katkıda bulunmuş bu yıldönümüne . Ne diyorduk? Köy Enstitüleri Anadolu'nun en ücra yerlerinden folklor ürünlerini gün ışığına çıkarıyordu.

—Öğretmenim, sekseninci yaşınıza girerken *"Gölgeden Işığa"* adlı yapıtınızla Sedat Simavi Ödülü'nü kazandınız. Ödül töreninde yapamadığınız ama hazırladığınız konuşmanızda, "yetmiş sekiz yıllık yaşamımın elliyi aşkın yılını okumaya ve yazmaya, öğretmenliğe ve bir ölçüde çevirmenlik ve yayıncılığa, karınca kaderince vakfetmiş, evet vakfetmiş bir insanım." diyorsunuz. Anadolu Ekini adına sizi kutluyor, emeğinize yürekten saygılar sunuyoruz. Kültürümüz *"Gölgeden Işığa"* çıkarma çabasıyla dolu ömrünüzü içtenlikle selamlıyoruz..

—Ben de Anadolu Ekini'ne sevgiler sunuyorum, yürekten..

günaydın yeni gün

Oktay Akbal

... Dedim ya,bir süre ayrılıktan sonra yazılan ilk yazı azıcık dağınık olur... Derken, gazeteler geldi. Saat sekiz buçuk. Elektrik yok, mazot yok, benzin yok, Taksim'de patlama, soygunlar, piyasada bulunmayan ilaçlar vb. Yazılara bir göz atıyorum: Beyhude bir hükümet demiş Bahri Savcı. Çare bulunmaz yareme demiş Vedat Günyol, Emperyalizm işini biliyor yargısını vermiş İlhan Selçuk... Yeniden Süleyman Bey'le, Yemece diye adlandırılan Yeni Milliyetçi Cephe ile uğraşmak, son seçimlerden sonra duyduğumuz sevincin, birden karamsarlığa dönüşmesinden doğan bezginliği, umutsuzluğu dağıtmak... Yani, yıllardır yaptığımız yapacağımız çabayı sürdürmek. Birbirimizin yüzüne değil, hep birlikte ileriye, yarına, aydınlığa doğru bakarak..."Günaydın yeni gün" diyerek doğacak yeni günlere.

humanizm üzerine

Selim İleri

Hümanizm sözcüğünün Türkiye'de yaygınlık kazanması, her halde Sabahattin Eyuboğlu-Azra Erhat-Vedat Günyol üçgeninin ortak çalışmalarına bağlanmalıdır. Yeni Ufuklar ve Çan Yayınları'nın etkinliği çerçevesinde gelişen hümanizm, 1960'tan sonra kıyısından köşesinden tartışılmış, 1970'den sonra da yerin dibine batırılmak istenmiştir. Ama mesele bu denli kolay çözümlenebilir miydi; o başka.

Bugün, hümanizm sözcüğü neredeyse, sosyalizm karşıtı olarak değerlendiriliyor. Gizli suçlamaların sözlüğünde yer alıyor. Oysa, Eyuboğlu-Erhat- Günyol üçgeni, hümanizmayla, Turk toplumuna belli bir kültürün klasiklerini tanıtmak istemişlerdi. Meselenin ardında, şimdiki suçlamaları doğrulayacak hiçbir 'niyet" yoktu.

1965 sonrasında büyük bir açlıkla okumaya başladığım bir dizi kitabın arasında, Çan Yayınları baş köşeyi tutardı. Her ay Yeni Ufuklar dergisini, önemi birkaç 'siyasal, düşünsel yorum' yazısı için coşkuyla beklerdim. Sabahattin Eyuboğlu'nun o sıralar yazdıklarını bugün yeniden gözden geçirirsek, hayli sağduyulu önerilerle okuru donattığı görülür.

Ama yine o günlerde ayrı bir odak olarak Kemal Tahir. Anadolu tarihinde hümanizmayı değil, ortaklaşa yaşamının verilerini ayrımsıyor, bu ortaklaşa yaşam bir öneri gibi okura iletiyordu.

Yeni Ufuklar çevresiyle Kemal Tahir arasında hayli yararsız bir tartışma çok geçmeden baş gösterdi. Bu tartışmada gerçekten kırıcı bir iki yazı da yayımlandı. O kadar duyarlı, ince ve titiz bir insan olan Vedat Günyol'un, Kemal Tahir'in **Bozkırdaki Çekirdek** romanı için yazdığı eleştiriyi her zaman garipsediğimi de söylemeliyim. Kemal Tahir'in de hümanizma konusunda akılalmaz eleştirileri, yargıları vardı. Batı'nın kan içiciliğini örtbas etmeye yarayan bir perde gözüyle bakıyordu hümanizmaya.

Bütün bu tartışmalarda meselenin can noktası gözden kaçırılıyordu. Hümanizm, belirli tarihsel ve toplumsal koşulların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştı; tarihin akışı, bizi, bugün, daha başka bir dünya

görüşünden yana olmaya zorluyordu. Hümanizm de,bir düşünce dizgesi olarak tarihselliği içinde değerlendirilmeliydi. Gelgelelim gündelik çekişmeler bu değerlendirmeden uzak tutuyordu herkesi.

Bugün ise, durum büsbütün karmaşık bir nitelik edindi. Bir yanda sosyalistler, bir yanda hümanistler mi var? Yoo, kimse hümanist olmaya yanaşmıyor artık.

Öyle sanıyorum ki, Vedat Günyol, baştan itibaren, bütün önerileri insanlığın geleceği için yararı asla tartışılamayacak bir kültür birikimine bağlıyordu. Onun dilimize kazandırdığı bütün yapıtlarda duru bir aydınlık belirir. Önerdiği hümanizma ise, çıkış noktasını sosyalizmde aramaktaydı. Ve bu hümanizmin, Batı'nın kan içiciliğiyle uzak yakın bir ilintisi de yoktu. Aynı şekilde Kemal Tahir, **Bozkırdaki Çekirdek** romanıyla, haklı olarak 'eski' Cumhuriyet Halk Partisi'nin köy çocuğu için köyde eğitim düşüncesine karşı çıkıyor, kapalı köy ekonomisinin her hangi bir topluma yeni bir düzen getiremeyeceğini savlıyordu. Gariptir, bu önerilerin birbirine karşı bir cepheleri olmamasına karşın, her iki taraf da şiddetle birbirini suçluyordu. Aradan bunca zaman geçtikten sonra, o günlerdeki tartışmalara daha aydınlık bir noktadan bakmak olası. Belki yalnızca misyonların' çatışmasıydı olup bitenler.

Oysa şimdilerde hümanizm görüşü, kimilerine göre, kurtla kuzuyu aynı çuvala koymak önerisiyle eşanlamlı. Peki, tarih içindeki konumuyla gerçekten böyle değerlendirebilir miyiz hümanizmayı?

Türkiye yeni sözleri gereksiniyor artık.Sosyalistlerin ağzından gereksiniyor hem de. Yoksa karanlık günlerden kurtulmak olanaksız görünüyor. Dünün aydınları, bir "misyon" çatışması nedeniyle, birbirini gereksiz yere hırpalamışlardı. Bugünün sosyalist yazarlarının en sıradan bir yargıya varırken bile çok daha bilinçli davranmaları özlenir.

Gündemde iki sözcük var yeniden: Bireysellik ve hümanizma. Bu sözcüklerin bir kez daha, ama artık tartışmayı çözüme bağlayacak biçimde irdelenmesi gerekiyor. Bu konuda yanıldığımı sanmıyorum.

fırıldaklar yapmak

Rauf Mutluay

Taşlar, madenler... Oktay Rifat'ın dizeleriyle "ölümsüz tanrılarla sarmaş dolaş" at sürerler bu yana sonsuzla. Ve bütün uygarlıkların kalıntısı olarak tanıktılar zamana. Belki de o sevgiyle çeşit çeşit çakıllar arasında oyalanırken birden hatırladım. Vedat Günyol'un "Bu çorak Türkiye'nin bağrında, politikanın bulanık suların ortasında ak bir nilüfer gibi inanılmaz bir mucizeyle açan, ama türlü anlayışsızlar,ters yorumlar yüzünden vaktinden önce soldurulan Türkiye'nin en namuslu aydınlarından olan" diye andığı rahmetli Sabahattin Eyuboğlu da durduğu yerden fırıldaklar yapar, eşine dostuna hediye ederdi epeydir. Oğuz Akkan'ın yayınevinde kalorifer üzerinde dönüp oturuyorlar hâlâ. Nasıl bir sevgiydi koca Eyuboğlu'nu fırıldak yapmaya götüren, Bedri Rahmi'ye taşları, kaplumbağaları renk renk boyatan, Kont Tolstoy'a çizme yaratan? Ne demişti yüzyıllar önce Pir Sultan Abdal: "Dağdan kütür kütür hezen indirir/ İndirir de ateşlerde yandırır/ Her evin devliğin öküz döndürür/ İreçberler hoşça görün öküzü- Öküzün damını alçacık yapın/ Yaş koman altında, kuruluk serpin/ Koşumdan koşuma gözlerin öpün/ İreçberler hoşça tutun öküzü..." Steinbeck'in bir romanında nerdeyse ağaca tapınır adam. (Bilinmeyen Bir Tanrıya); Aşık Veysel kör gözlerinin bütün nurunu parmaklarında toplamış, kütür kütür kabuklarını okşuyor diktiği elmaların..

Traven'in Meksikalı köylüleri haklı. Severek isteyerek, beğenerek... her şey yapılabilir, hatta ucuza da, bedava da verilebilir. Ama ruhumuzun bağımsızlığı, kişiliğimizin özü vardır o nesnelerde. Özgürlüğümüz bizimdir... Edebiyat da ancak bu koşullarda yapılırsa tam sanat oluyor. Taşlar bir kez daha öğretti bana.

"dile gelseler"

Sami N. Özerdim

DİLE GELSELER Eleştiriler, Yazan: Vedat Günyol, İstanbul 1966 Çan Yayınları 261 s. 6 lira.

YENİ TÜRKİYE ARDINDA Denemeler. Yazan: Vedat Günyol, İstanbul 1966, Çan Yayınları 144 s. 4 lira

Çan Yayınları arasında Günyol'un bu iki kitabını ilgiyle karşıladım. Daha çok çeviriler yayınlayan Yayınevi'nin, Sabahattin Eyuboğlu'nun "Yunus Emre'ye Selam"ından sonra bu yazıları da kitap haline getirmesi iyi oldu. İlkinde, 1940'tan 1960'a değin Vedat Günyol'un Yücel, Ufuklar-Yeni Ufuklar ile Varlık'ta çıkan eleştirilerinden bir seçme (40'yazı) yer almıştır. Yazarlar, yapıtlar ve sanat sorunları...

İkincisinde ise 1947-1966 arasında yazılmış, dergilerde yayınlanmış, yurt ve dünya sorunlarına değinen (30) yazı var.

Evlerimizin darlığı yüzünden çoğumuz dergi koleksiyonu yapamayız. (Elden geldiğince yapmaya çalışalım). Bir yazıyı, ya da çeşitli konulardaki yazıları bulmak güç olur. Genel kitaplıklarda, bağnazlık, kimi dergilerin okuyucuya verilmesine engel oluyor. Günyol'un kitaplarına bu bakımdan da sevindim. Şurası da var: Yazar, kitabına alarak elde daha kolay bulundurmayı sağladığı yazılarını kendi eliyle seçmiş; demek ki, düşüncelerinde direniyor, bunların yeniden ve ileride de okunmasını gerekli görüyor. Bu okuyucuya bir çeşit yardımdır. (Yaşar Nabi Nayır'ın geçen ay yayınlanmış olan, Atatürk, devrim ve yurt sorunlarına değinen yazılarından meydana gelmiş "Atatürk Yolu" kitabını da bu anlayışla karşıladım.)

"mekânlar hüzün bırakmıyor bende!" 12 yıldır kiracı olarak yaşadığı evi terk etmeye hazırlanan Vedat Günyol, yine hümanist ve iyimser

Muhsin Kızılkaya

Bostancı, Kasaplar Çarşısı Grup Apartmanı'nda 77 yaşında bir delikanlı yaşar: Vedat Günyol. Yakışıklı, dinç ve genç bir ihtiyar...

Cemal Süreya'nın deyimiyle "Sanatçıların Cumhurbaşkanı", 1930'larda başlayan hümanizm akımının son temsilcisi, günümüz kalburüstü sanatçıların hocası, biz 60 doğumluların da dolayısıyla öğretmeni. İşte bu adam, 12 yıldır oturduğu evinden taşınma hazırlığı içinde. Haldır haldır kiralık ev arıyor.

Penceresinin önünde kedilerin oynaştığı, "oyuncaklarım" dediği trenlerin gürültülerini kesmeye hiç niyetli olmadığı, "Kalorifersiz, maroken koltuksuz, tahta iskemleli, çorak evi'nde, anıları arasında gezinti yapmayı kim istemez? O size, kafasının içi kadar aydınlık olan düşünceleri anlatmaya koyulurken, ister istemez gözünüz kitap raflarına yerleştirilen Klee'lerin, Filiz Başaran'ların, Picasso'ların, Salvador Dali'lerin, Magritte'lerin Gauguin'lerin, Chagal'ların, Rivera'ların tablolarına ilişecektir. Geçelim onları, tozlu raflarında her gün öbek öbek gelen konukları beklesinler. Nedir bu taşınma denilen başbelası, mülkiyete başkaldırı mı?

mülkiyete karşı

"Ülkemizde taşınma bir korkunç olaydır. Bir halk deyişi var, olayı en iyi özetleyen: "İki taşınma, bir yangın..." Oldum olası mülkiyete karşı çıktım. Gençliğimin o mülkiyet karşıtı düşüncesi, yaşamımın her döneminde ağır basmıştır."

Vedat Günyol, gençliğinde isteseydi bir ev sahibi olamaz mıydı? Neden 300 bin lira emekli maaşıyla, 250 bine kiralık ev tutmak durumunda kalsın? Hem canım, onun kuşağı hep hali vakit yerinde olan insanlar değil mi?

"Yeni Ufuklar'da ilk olarak sesini duyuran bir genç dostum, (sonradan hayli mal-mülk sahibi olmuştur, alnının teriyle) bir gün karısıyla evime geldi. Benim bu çorak evimde oturduktan sonra, sokakta karısı sormuş, 'niye böyle perişan' diye. O da 'kendisi seçti bu yaşamı' demiş. Böyle bir yaşamı bilerek seçtim."

Sabahattin Eyuboğlu, Ören'de öğretmenler için yapılan evlerden birini almasını istemiş, kabul etmemiş. Kendi hakkını Dr. Atalay Yörükoğlu'na devretmiş. Bu davranışını, mülk edinmeye ilk tepki olarak nitelendiriyor. Daha sonra, Aziz Nesin, kiracısı olan Günyol'a evi vermeye kalkışmış, bunu da kabul etmemiş.

"Sartre, mülk sahibi olmaktan nefret etmiştir. Ömrü boyunca. Öyle ki, Fransa'nın en zengin kişilerinden biri olduğu halde, yaşamını bir otel odasında geçirmiştir. Parasının çoğunu da dostlarına yardımda harcamıştır."

Her mekânın kendine özgü bir havası vardır. Kiminde mekânlar uzun süreli hüzünler bırakır. Ömrünü mekân değiştirerek geçiren bir insan ne düşünüyor bu konuda? "Mekânlar hüzün bırakmıyor bende. Böyle güzel bir huyum var. Yeni mekânlarda hemen kendime özgü havamı yaratıyorum. Geçmişin özlemi içinde kendini harap etmek boşuna. Güzel günler hep gelecektedir. Ayrıldığım mekânları çok çabuk unutuyorum. Ancak, unutmak asla nankörlük değil. Bertrand Russell, '20 gün sonra sizin için hiçbir anlam taşımayan bir durumu hemen anında unutmak akıllıca bir iş olur' der."

öğretmen-yazar-yayıncı

Adına "Konut Fonu" dedikleri şeyin günün birinde bütün umarsız insanlarımızı ev sahibi yapacağı inancını içimizde diri tutarak, geçelim biraz aykırı konulara... 77 yıl yaşamın imbiğinden süzüle süzüle gelen, aynı tutarlılıkta, aynı inanç ve kararlılıkla, başı dik ve kimseye verecek hesabı olmayan bir insan, neler sığdırabilmiş bu ömre? 29 yıl Edebiyat öğretmenliği, 24,5 yıl boyunca Türk düşün yaşamının en uzun ömürlü edebiyat dergisi "Yeni Ufuklar"ı yayınlamak ve Çan Yayınları aracılığıyla Türkçe'ye kazandırılan 62 yapıt ve bir o kadar kendi yazdıkları. Bunların yanında hepsinin yetişmesinde payı bulunan ve her biri önemli bir yerde bulunan Yılmaz Güney'ler, Orhan Duru'lar, Selim İleri'ler, Başaran'lar, Nedim Gürsel'ler, Ferit Edgü'ler, Demir Özlü'ler ve daha bir yığın güzel insan.. Belki yeri değil ama, (aslında tam yeri) bu kadar şey başarabilmiş biri ne düşünüyor aşk üzerine? Kiminin "becerebilene aşk olsun" dediği, kiminin 'hiçbir şey değil" dediği, kiminin de "imkânsızlık" dediği "aşk" nedir hocam?"

"Aşk, fizyolojik bir kaynağı olan, yüceltildiği ölçüde saygıya değer bir duygu alışverişi, bütünlüğü, kaynaşmasıdır. Aşkın karşısında yine,

sevgiye dayanan dostluk diye bir nimet var. Aşkın dostluğa dönüşmesi bulunmaz bir mucizedir. Şair ne güzel anlatmış: Aşk imiş her ne var alemde/ İlim bir kil ü kal imiş ancak'. Aşk olmazsa, kediler, köpekler ürer mi?"

Milliyet Sanat Dergisi'nde yazdığı anılarına "Giderayak" başlığını koymuştu hoca. Daha sonra bundan vaçgeçirildi. Şimdi "Yaşarken" diyor. Peki hocam, "yaşarken", "ölüm" ne demektir?

"Ölüm bir yokluktur. Bunu en güzel Cahit Sıtkı şu dizelerle anlatıyor: "Öldük/ölümden birşeyler umarak/Bir büyük boşlukta bozuldu büyü/ Nasıl hatırlamazsın o türküyü/ Gök parçası, dal demeti, kuş tüyü/ alıştığımız bir şeydi yaşamak." Cennete ve öbür dünyaya inanmayanların işi çok feci. Ölümden birşeyler ummak bir kahramanlık işi."

Vedat Günyol şu sıra anılarını yazıyor, Alan Yayıncılık için. Bitmesine 6 sayfa kalan G.K. Chesterton'ın "Bay Perşembe"sinin çevirisi bugünlerdeki işi. Hoca'nın yanından ayrılırken Simone de Beauvoir'ın şu sözlerini duyuyordum: "Kişi hiçbir zaman kendi kendini anlayamaz. Ancak kendi kendini anlatabilir. Bildiğin her şeyi anlat bizlere hocam!

akan zaman duran zaman
hep yabancı kızlar

Melih Cevdet Anday
17 Ekim 1983

Adımla yayımladığım romanlarım içinde **Gizli Emir**, öteki üçünden daha çok yankı buldu ve daha çok tepki aldı. Yankı bulmasının nedeni, 12 Mart'tan önce yazılmış olmasına karşın, 12 Mart sonrası olaylarının sezgisel betimlemesini içermesidir. Bu nasıl oldu? Ben o romanın önce konusunu değil, izleğini (tema) buldum. (Gerçi tema da konu demek, ama bizde bu iki sözcük ayrımlaştı). Bekleme izleğiydi bu. Godot'yu Beklerken'de iki berduş, Godot diye birini, bilmedikleri birini beklerler. Dino Buzatti'nin Tatar Çölü adlı romanında, genç subay, atandığı sınır kalesinden hoşlanmamasına karşın, Tatarlar gelecekmiş söylentisine kapılarak beklemeye dalar. Kafka'nın Duruşma'sında Bay K. davasının sonunu bekler. Gene Kafka'nın Şato'sunda Kadastrocu, görevli olarak çağırıldığı şatoya girebilmek için romanın başından sonuna dek bekler. Benim romanımda da, güvenliğin sıfıra indiği bir kentte, insanlar gizli bir emir beklemektedirler. Karşılıkların önünü ardını düşünebildiğimce açık bıraktım. Başka bir deyişle, düşlem ülkesinde at oynatmağa kalktım ve sonra anladım ki, düşlem de gerçeğe yaklaşma yollarından biridir.

Hiçbir karakter ya da tip çizme ardına düşmedim. Bunda daha baştan kararlı idim. Olaylar içinde kişiler, birer gölge gibi oradan oraya gideceklerdi. Fakat şaşarak gördüm ki, okuyanlar o romanda tipler buluyorlardı, tanıdıklarına benzetiyorlardı kimi kişileri. Neden böyle oldu? Ya ben o kararımı gereğince uygulayamadım, ya da yazar bu açıdan işi ne kadar sıkı tutarsa tutsun, kişiler, ister istemez, yaşayan insanlara benzemeye başlıyorlardı. Bundan kurtuluş yoktu.

Gene bu roman yüzünden, çok saydığım bir arkadaşıma, barışmamacasına darıldım. Sabahattin Eyuboğlu'dur o arkadaş. Anlatayım.

Güzel bir yaz günü dört beş kişi Arnavutköy üstündeki Ayazma adlı lokantaya öğle yemeğine gitmiştik. Bu lokantanın tadına doyulmaz güzelliği, kentin göbeğinde sizi bir koru ile sarmasından gelir. Yemekten sonra öteki müşteriler de gidince, tavla buldurduk, oynamağa başladık. Kimi konuşuyor, kimi oynuyor. O zamanlar Sabahattin tavlaya çok düşmüştü. Bir ara ben, Vedat Günyol ile, **Gizli Emir** üzerine konuşmaya

başladım. **Gizli Emir**, başka birkaç romanla birlikte o yıl TRT ödülünü kazanmıştı ve Vedat Günyol da bu romanları konu edinen bir yazı yazmıştı. Benim romanımdan övgü ile sözederken "çağdaş batı romanının etkisi"ni dile getiriyordu o yazısında. Çağdaş batı romanının etkisinden kaçınacak ve bu etkinin söylenmesinden gocunacak değildim. Ne var ki, bizim romanımız tümden batı etkisinde başlamış ve gelişmişti. Ama günümüzde ortaya çıkan garip durum şu idi: Batının geçen yüzyıldaki gerçekçilik akımının yazımız üzerindeki sürüp giden etkisi artık yabancı sayılmıyordu da, alışmadığımız bir biçem yadırganıyordu. Yoksa **Gizli Emir** bir batı romanının etkisinde yazılmış değildi. TRT ödülünü kazanan o romanlardan birinde, örneğin, bir kasabamızdaki bir memurun sıkıntıları anlatılıyordu. Bu konu batı romanında bol bol incelenmişti. Modern yaklaşımlar mıydı bize yabancı gelen?

Bunları söyledim Vedat Günyol'a, o da bana hak verdi hatta "Bu konuyu yazmalı" dedi. İşte tam o sırada Sabahattin Eyuboğlu tavlayı bıraktı, konuştuklarımızı anlaşılan yarım yamalak dinlemiş, benim Vedat Günyol'a çattığımı sanmış, karşıma oturdu, "Senin o romanın..." diye başlayarak çok pis, tam anlamı ile pis bir sıfat kullandı. Nedenini sordum soğukkanlılıkla. Romanımdaki kadınlardan birinin geneleve girmek için resmi makamlara başvurması olayını ayıpladığı yanıtını verdi. Oysa bu kadın, kalp hastası olan kocasını kavga sırasında sarsarken adam öldüğü için kendini suçlu bulmaktadır ve doktorların, ölüme ve sarsmanın neden olmadığına ilişkin açıklamalarına karşın şiddeti gitgide artan bir vicdan azabına kapılır. Öyle ki, kendini cezalandırmak için geneleve girmeye kalkar ve ona genelevlerin çoktan kapatıldığı yanıtı verilir.

Ben buna benzer bir olayı gazetede okumuştum. Üvey evladını döverek öldüren bir kadın, bulunduğu yerin güvenlik yetkililerine başvurarak geneleve girmek istediğini söylemiş, "Kendimi ancak böyle cezalandırabilirim" demişti. Avukat Orhan Apaydın da benzeri bir olaya sanırım İzmir'de rastlamış, kendisinden dinledim.

Sabahattin Eyuboğlu'nun cinsel konularda bu gibi duyarlıklarının bulunduğunu bilmez değildim. Ama genelevlerimiz zavallı Anadolu kızları ile dolup taşarken, konuyu tabulaştırmanın ve ağız bozmanın anlamı neydi?

Bir daha hiç aramadım onu (Dostları da bu yüzden bana küstüler). Yalnız "Troya Önünde Atlar" adlı uzun şiirimin bir yerinde,

Hep yabancı kızlar çalışır bizim genelevlerde
Adları La, Li, Lü.

dizelerini yazdım. Sabahattin o vakit sağ idi, belki okumuştur. İşin tuhafı, bir Amerikalı profesör, Amerika'da çıkan bir yazın dergisinde bu şiirden sözederken, "Türkiyedeki yabancı etkisine bakın, genelevlerde çalışanlar bile yabancı" diye yazmaz mı? Gönderdiğim yanıt yazısında, genelevlerimizde yabancı kızların çalışmasının yasak olduğunu özenle belirttim.

düzyazı dilinde yeni bir aşamaya doğru

Yahya Kemal, Halide Edip, Ahmet Haşim, Ömer Seyfettin ,Yakup Kadri gibi ilk ürünlerini 1910'lu yıllarda veren şair ve yazarlarımız, çağdaş edebiyatımızın düzyazı dilini yaratma aşamasındaki girişimleri temsil ettiler. Ömer Seyfettin, Kurtuluş Savaşı'nın ilk yıllarında öldü. Ötekiler "Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı"nın oluştuğu yıllarda, her biri kendi dalında yapabileceklerinin en üst düzeylerine ulaşmıştı. 1920'li yıllarda Peyami Safa, Nazım Hikmet, Necip Fazıl, Ahmet Hamdi vb. öncülüğündeki yeni kuşak, onların kazanımlarından yararlanma olanağı buldu. 1930'ların tarihini taşıyan ürünlerde, çağdaş Türk insanının kültür ve beğeni istemleri doğrultusunda gelişen bir edebiyatın ilk erişkin örnekleri görünmeye başladı.

Bu hızlı değişme yıllarının dergi ve gazeteleri, yeni çıkan yapıtları tanıtmayı amaçlayan yazılara geniş yer veriyordu. Akşam, Milliyet, Hakimiyet-i Milliye, Yedigün, Yeni Adam vb. (1924-40) dergi ve gazetelerinde Nurullah Ata (Ataç), Hayat'ta (1926-1929) Nahit Sırrı, Ali Canip(Yöntem), Vasfi Mahir (Kocatürk), Ziya Osman; Fikir Hareketleri'nde (çık. 1933) Hüseyin Cahit (Yalçın); Ülkü'de (1933-40) Mehmet Fuat (Köprülü), Kazım Nami (Duru); Varlık'ta (1933-1940), Nahit Sırrı, Ziya Osman, Abdülhak Şinasi, Yaşar Nabi, Cahit Sıtkı, Ahmet Hamdi; Kültür Haftası'nda (1936) Zahir Sıtkı (Güvemli); Yücel'de (1935-45) Orhan Burian, Vedat Günyol vb. yazarlar, Halit Ziya, Mehmet Rauf, Cenap Şahabettin, Tevkif Fikret, Ahmet Haşim, Halide Edip, Hüseyin Rahmi, Yakup Kadri vb. eskilerle; Nâzım Hikmet, Necip Fazıl, Nahit Sırrı, Sabahattin Ali, Sait Faik, Cahit Sıtkı vb. yenilerin yapıtları üzerine görüşlerini bildiren yazılar yayımladı. Nahit Sırrı (Örik, 1895-1960) ve Sadri Ertem (1898-1943) sanat ve edebiyat sorunlarına değişik açılardan yaklaşma denemeleri sayılabilecek yazıların yer aldığı birer kitap çıkardılar. Edebiyat ve Sanat Bahisleri (1932), Fikir ve Sanat (1939).

Çoğu, kuramcıların (Bir sanat yapıtının iyi ve kötü yanlarını inceleyerek bir yargı ile belirten yazı türü" olarak tanımlamada birleştikleri eleştiri kurallarına pek uymayan ele aldıkları yapıtı ve yazarını kabul ettirme amacına yönelik yazılardı bunlar. "Sihirli", "büyülü", "lezzet",

"haz", "terennüm", "istidat". "ruh kudreti", "altın yağmuru", "parıltılı bir elmas", "ilahi kıvılcım" türünden sözcük ve tamlamalara sık rastladığımız bu türden yazılarda -sevme ya da sevmeme durumlarından kaynaklandıkları için- övgü ya da yergi özellikleri ağır basıyordu.

Yakup Kadri, Yaban ile ilk Türk romanını vermiş oldu. (Kazım Nami, Ülkü, Nisan 1933); Yaşar Nabi Bey, psikoloji tahlillerine istidadı, kendisinde mevcudiyeti sezilen bir kalem adamı kabiliyetiyle istikbal için kıymetli bir ümittir. (Hüseyin Cahit, Fikir Hareketleri, 15 Mayıs 1933); Necip Fazıl belki en büyük Türk şairi değildir. Fakat Türk edebiyatının en kuvvetli şiir kitabı herhalde Ben ve Ötesi'dir. (Ziya Osman, Varlık, 1 Aralık 1933) Ben ve Ötesi şairinde bir ruh kudreti vardır. O en zalim rüyayı bile sonuna götürmeden uyanmasını istemez. (Ahmet Hamdi, Varlık, 15 Temmuz 1933); Ahmet Kutsi'de de, Ahmet Haşim'de olduğu gibi, zengin tahtelşuurun karanlık ve müphem sayıklamalarını aydınlık ve muntazam bir şuur faaliyetine kalbeden bir sihirbaz kudreti var. (Cahit Sıtkı, Varlık, 15 mayıs 1934)

Kendisinin denemeci olarak kabul edilmesini isteyen Nurullah Ata (Ataç) ile, inceleme niteliğindeki ilk yazılarıyla dikkati çeken Vedat Günyol dışındakiler, kolayca çoğaltabileceğimiz, bu türden yazılarla dönemin dergi ve gazetelerinde sık sık göründüler.

Ahmet Haşim, Bize Göre'de (1928) "İnsan zekasının en tesirli hizmetkarlarından" biri olduğunu belirterek gelecek şafaklara doğru yürüyen kafilenin ta önünde, ümidin bayraklarını dalgalandıran onun koludur..." biçiminde şairce duygularla tanıtmaya çalışıyordu eleştirmeni. Oysa eleştirme amacıyle yazılmış yazıların çoğu, çağdaş edebiyatımızın o aşamadaki kazanımlarını değerlendirmenin çok uzağındaydılar.

Nurullah Ataç, yazılarından birinde şöyle değiniyordu konuya:

«Münekkid bir sanat eseri vücuda getirmek için lazım gelen unsurları toplar; yenilîği, yani onların nasıl birleştirilmesi icap ettiğini de sezer, fakat bunu tahakkuk ettirmeden bırakır.

Bizde böyle münekkit henüz yoktur. Ve ihtimal ki daha uzun zaman da gelmeyecektir. Çünkü yenilik getiren her adam gibi münekkid de eskiyi en iyi bilen adam demektir.»

Eleştirme üzerine ileri sürülen görüşler arasında "Münekkit hastadır, tenkit de hastalık. Münekkit, yapamayan demektir, tenkit de yaptırmayan" türünden ne olduğu ve ne olmadığını anlatmaya çalışan yazarlar da vardı kuşkusuz. Bunlardan Orhan Burian "Edebi Eser ve Edebi Tenkit Hakkında" başlıklı yazılarında eleştirmen için şu özelliklerin gerekli olduğunu belirtiyordu:

- Münekkit her şeyden evvel, kelimenin en geniş manasıyle, anlayışlı olmalıdır. Okuduğu eserin niçin ve nasıl yazıldığını anlamaya, ondan zevk çıkarmaya bakmalıdır.
- Münekkit edebi görgüsü geniş bir adam olmalıdır.

- Tenkit, yıkıcı değil, yapıcı olmalıdır.
- Münekkit, fikirlerini açık ve temiz bir dille kolay anlaşılır şekilde yazabilmelidir."

1940'tan sonra

1940'lı yılların tarihlerini taşıyan dergi ve gazetelerde eleştirme yazmayı amaçlayan değişik eğilimlere sahip yazarların ortak özellikleri, gelişmekte olan edebiyatı hazırlayan toplumsal ve sanatsal değerleri görebilmeleridir. Bu durum, eleştirme yazmayı amaçlayanlara yapıt-yazar-dönem ilişkileri ile birlikte eski yeni, Doğu-Batı edebiyatlarını araştırma gereğini duyurmuştur.

Yeni edebiyat hareketinin doğuş ve oluşumunda hangi etkenlerin rolü vardır? Gelişim süreci için de ağır basan özelliklerde öncü kişiliklerin payı nedir? Sahnenin dışında kalanlar ne istiyordu? Yeni gelenler ne istiyor?

1940'tan sonra bir şiir ya da öykü kitabına yaklaşmak isteyenlerin karşılığını bulmak zorunda olduğu sorulardı bunlar. Çünkü dönem, tarihsel bir hesaplaşmayı gerektiriyordu. Aruz-hece, eski dil-yeni dil, sanat için sanat-toplum için sanat, hece-serbest nazım tartışmalarında eskiler ve yeniler durum belirtmek zorundaydılar. Bu zorunluluk, eski ile yeni arasında kesin ayrılmalara yol açınca dergilerin yapısı değişti.

Servet-i Fünun/Uyanış, Yeni Edebiyat, Ses, Yurt ve Dünya, Sokak, Küllük, Yürüyüş, Yeni İnsanlık, Pınar, Yaratış, Kovan, Fikirler, Gün, Edebiyat Dünyası vb. yeni edebiyat hareketinin organı olarak göründüler. Bu dergilerde çıkan eleştirme, tanıtma, değerlendirme yazıları yazanlardan Hüsamettin Bozok, Fahir Onger, Pertev Boratav, Rüştü Şardağ, Kemal Sülker (Asım Sarp), Ö. F. Toprak adları seçilebilir.

Ülkü, İnkılapçı Gençlik, İstanbul, Yücel, Sanat ve Edebiyat, Aile, Çığır, İnsan ve Varlık'ta ise eski ile yeni beğeniye bağlı yazarlar bir arada yer aldı. Bu dergi ve gazetelerdeyse Ataç, Vedat Günyol, Sabahattin Eyuboğlu, Suut Kemal Yetkin, Mehmet Kaplan, Orhan Burian, Muhtar Körükçü, Şahap Sıtkı, Selahattin Tuncer adları önde gelir.

Bu bölümde 1923-50 yıllarında eleştirme ve deneme türüne katkıda bulunan yazarlarımızdan Nurullah Ataç, Suut Kemal Yetkin, Sabahattin Eyuboğlu, Vedat Günyol, Mehmet Kaplan, Hüsamettin Bozok, Kemal Sülker, Fahir Onger'i ayrı bölümlerde inceleyeceğiz.

dil kaygısı, düşünce kaygısı

Enis Batur

Cumhuriyet döneminde oluşmuş kültür etkinliklerine bakılacak olursa; Vedat Günyol'un, tıpkı pek çok açıdan kendisiyle ortaklıklar taşıyan Sabahattin Eyuboğlu, Cevat Şakir ve Azra Erhat gibi, 1940'lardan başlayarak, önemi ve işlevi henüz yeterince değerlendirmemiş bir toplu üretimin dötyol ağızlarından birinde durduğu görülür. Sanırım, pek çok kişinin işini kolaylaştırdığı için, biraz kabataslak bir biçimde, enine boyuna üzerinde durulmaksızın, "hümanist" olarak adlandırılan bu "dünyaya bakma" biçimi içinde Vedat Günyol'un yeri, aslında, sözgelimi Cevat Şakir'e göre hayli farklı bir anlam taşır. Kuşkusuz Günyol'da da, Eski Yunan'ın düşünsel serüveni ve kültür ortamı kalıcı izler bırakmıştır. Ama Günyol'un kendini belli bir dönemle sınırlamadığını, Batı'ya yönelik dondurulmuş bir izlenceye bel vermediği hemen söylemek gerek. Yeniden doğuş öncesi ve sonrası filizlenen "hümanist" düşünceyle (sözgelimi Erasmus ya da Campanella) olduğu kadar, merkezine Fransız devrimini alan Yakın-Çağ düşüncesiyle de doğruya söyleşiye girecektir: Rousseau, Diderot, Saint-Just... Günyol'un ilgi alanına giren düşüncelerden yalnızca birkaçıdır. Yirminci yüzyılın ikinci yarısına da kayıtsız kalmayacaktır: Kendi deyimiyle, bir dönem herkesin tükaka" saydığı Kafka'dan tutun da Camus'ye, Valéry'ye, Sartre'a dek uzanan bu geniş perspektif marksizmle de, hümanist çizgiyi sürdürdüğü yerlerde bağlantıları korumuştur gerçekten de.

Büyük bir sav olarak görülebilir: Bu hümanist düşünce geleneği, Türkiye'li aydın için, geçmişe gömülü kalmış, çünkü "aşılmış" bir birikim değildir bence: Henüz sahici bir biçimde hesaplaşmaya girilmemiş, bırakın özümsenmiş olmasını, henüz yeterince gizilgücü ve getirdiği seçenek tartılmamış bir toplamdır hümanist gelenek. Günümüzde aydın kesimin genişce bir bölümü için kıyıya bırakılmışsa, bunun nedeni, bence, Şerif Mardin'in güzelim cımbızıyla sisten çekip çıkarttığı deyimle, "sert" ideolojilerin kaynaklandığı düşünsel zeminlerden henüz geçilmediği içindir: Sivri insana, toptancı doğrulara belli bir süre uğranmadan, onların

barındırdıkları dörtköşe çözümlerin çekiciliğinden sıyrılmak kolay değildir.

Bu açıdan bakılırsa, Vedat Günyol'un aydın kimliğine çeşitli çevrelerce duyulan haklı saygının bir yerden sonra daha köklü bir konumlamaya dönüşmesi; oluşmasına onun katkısının belki de, herkesden fazla olduğu bu hümanist geleneğin, dünyasına yönelik ne gibi açılımlar getirebileceğinin araştırılması kaçınılmaz gibidir.

Sorunun bu yönü, benim gözümde, tartışmaya bile açık değil. Buna karşılık Vedat Günyol'un belki "sınırlı" görülecek bir konuda "dil" olgusu çerçevesinde öteden beri açığa vurduğu küşümler iki ayrı kavramın ışığında ele alınırsa daha geniş bir ufka yayılabilecektir "ayrılma" noktaları.

Nedir bu iki kavram? "Aydın olmak" ve "zamanının dışına düşmemek" gibi genel sayılabilecek iki çıkış noktası önermek istiyorum burada. Bu çıkış noktalarını seçmeme yol açan da, Vedat Günyol'un 7 Haziran 1981'de yayımlanan "Zamana Uymak" başlıklı yazısından olduğu gibi aldığım şu bölümde yeralan ve açıkcası yüzde yüz katıldığım bir ana görüş: "Zaman sana uymazsa, sen zamana uy! yargısı, o güzel yargı, kimin için, kimler için geçerlidir, geçerli olmalıdır, eski kuşaklardan başka? Zaman gençlik için, genç düşünceler yararına işlemektedir, işleyecektir de. Gerisi boş laftır."

Vedat Günyol gibi has bir aydının bu gerçeği görmesi ya da yaşaması bana kalırsa, bir erdem bile sayılmamalı: Tersini yapmasını düşünmemizi engelleyen, demin kuşkusuz özetçi bir biçimde çerçevelemeye çalıştığım yaratıcı serüvenidir onun. Ama bir gerçekliğin varlığını görmek, her zaman kişinin bu gerçekliğin kendisinde de varolduğunu duyması, anlaması demek değildir. Ataç'ın şu sözlerine katılmamak elde mi: "Bilemeyiz ki kendimizi, bu düşe kapılıp onu mu, ona erişmiş gibi görürüz kendimizi, bir erdeme özendik artık, edinmeye de çalışmayız."

Hayır: Vedat Günyol'un sözkonusu ettiğim yazısında parmak bastığı kopuş'u kendisine maletmesi gerektiğini söylemeye çalışmıyorum burada: Vurgulamak istediğim genç kuşaklarla olgun kuşaklar arasında oluşan geçiş zorluğunun, Thoreau ve Dewey'in gide patlak verdiğinin ilk bakışta açığa çıkmayacağı. Vedat Günyol'un aydın kimliğini oluşturan ögeler, bir başka deyişle onun kaynakları, ilkeleri ve seçtikleri kuşku yok ki, kendisini yetiştirme üslubuyla, içinde yetiştiği dönem tarafından ayrı ayrı yoğrulmuştur. Babeuf ve Rousseau'nun ya da tıkanmanın nerede Russell ve Camus'nün buluştukları aydınlık- apayrı tarihsel koşullardan kopup gelseler bile küçümsenemeyecek bir ortaklık paydası kurar: Haksızlığa kafa tutan: Özgür ve insanca yaşanabilmesi için kendi yaşamlarını ve kafa serüvenlerini en uç noktaya dek ortaya koyan: Dürüstlüğü ve sahiciliği, başkaldırmayı ve yaratmayı elden hiç bırakmayan bir "aydın portresi"dir bu. Vedat Günyol'un en çabuk dilucuna gelen özelliği, tarihten seçtiği örneklerde ve kendi üretiminin çevresinde kurduğu tutarlılık değil midir?

Gelgelelim, sözkonusu "aydın portresi"ni belirleyen en önemli ölçüt de olsa tek ölçüt değildir bu. Hümanist düşünce geleneğinin soykütüğünü bir an için kuşbakışı taramaya yeltenirsek, bu geleneğin temel verilerinin dile gelme biçimi üzerinde konaklamanın yararı kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

Denemenin asıl başladığı yerde bir olguya bakalım hemen: Hegel ve Schopenhauer; Adorno ve Camus; Husserl ve Alain: Bu üç çift örnekte bir hayli bağlayıcı bir ayrılma göze çarpmıyor mu? Hegel ile Schopenhauer aynı yıllarda aynı üniversitede ders vermiş, aynı yıllarda başyapıtlarını yazmış iki Alman düşünürü. Her ikisi de Almanca yazmışlar, dedik. Ama dil anlayışları, dil görüşleri, dil yetisini kavramaları gözönüne getirilirse, aralarında ortaklık bulabilmek bir yana karşıtlıktan söz açmak herhalde daha uygun olacaktır. Öteki örnekler için de böyle: Adorno ile Camus, Husserl ile Alain aynı yıllarda aynı kıtada yaşamış, düşünmüş felsefe erleri. Adorno'nun, Husserl'in koyduğu dilsel engeli düşünün bir, bir de Camus'de ya da Alain'de durulukla saydamlık arası gel-git kuran yumuşak dil anlayışını gözünüzün önüne getirin.

Kuşkusuz, yorum düzleminde kolaya kaçmak pek öyle zor değil: Hegel'in, Adorno'nun bir zamanlar Vedat Günyol'un 2. Yeni şiiri için seçtiği "soyut, kapalı, anlamsız" yakıştırmaları ile ele alınması sorunun çözülmesi için fazlasıyla yeterli olabilir o zaman. Ama doyurucu bir çözüm sayılabilir mi bu?

Ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından günümüze uzanan çizgide felsefi düşüncenin geçirdiği evreleri, Hegel'i devreden çıkartmayı bırakın, onun "merkez"e almadan yola çıkma olanağımız çok mu acaba? Batı düşüncesinde, Nietzsche'yle son bulduğu ileri sürülen metafizik geleneğin sonrasında Husserl'le birlikte bir yenidendoğuş gizilgücü kazanan felsefi bakışın yoksayılması yoluyla çağımız düşüncesini kavrayabilmemiz açısından kapatılması güç bir çukur açılmaz mı önümüzde? Ya Adorno: Çağdaş felsefenin bireşimci yanını en örenkesel biçimiyle önümüze koyan bu Marxçı düşünürü bir kıyıya koyarsak bugün üzerinde yer alınan düşünsel zeminlerin, "anlam"ını kavrama gücümüz kalabilir mi? Sorunu farklılığın belirlendiği düzenlemde deşmeyi denemek öyle sanıyorum ki en sağlıklı yol olacak: Düşünce-Dil ilişkisine kısaca göz atacağız şimdi:

Hegel, Eski Yunan düşünüsünden kendisine uzanan çizgide, Aristoteles-Desartes-Kant üçgeninin oluşturduğu felsefi piramitte düzenlenmiş bir "kapanış gecesi" gibidir. Kavramlara, bağlantılara dayanan bu felsefe geleneği son derece sıkı dokunmuş bir düşünce örgüsünün koşutunda, aynı dokuyu dışavuran bir dil serüveni öne vurur. Bir kavram, yüklenegeldiği bütün anlamsal donatımla bir iletişim kamburunu büyütür durur. Sözgelimi; Kant'ın a priori kavramına, değişik yıllar serpilmiş (aynı yapıtın) değişik bölümlerinde apayrı anlam yükleri verdiği ancak uzmanlarca saptanabilmiştir. Bir de, bu tür bir kavramın Aristoteles'ten

Hegel'e gelinceye dek yaşadığı çetrefil varoluş biçimini düşünmek var. Alesandre Koyré, Hegel'de dil, düşünce ilişkisinin aldığı içinden çıkılmaz boyutu kuşattığı "Hegel'in Dili ve Terimler Dizgesi" başlıklı uzun incelemesinde, Hegel yorumcularının, çevirmenlerinin yakındıkları güçlükleri sergiler, pek çok kişinin üzerinde anlaştığı bir kanıyı, "Hegel'in çevrilmezliğini", hatta Almanlar tarafından bile anlaşılamayan, zor anlaşılan bir dil örgüsü kurduğu yollu yargıyı sarsmaya yönelir; yönelirken de, bu karmaşık dil varlığının beklenmedik bir özelliğine dikkat çeker: Hegel'in dili, bel verdiği terimlerin soyut oluşundan ya da kavramlarının gelenek tarafından dört bir yana doğru anlamsal sapmalara yöneltildiğinden zorlu bir kimlik almamıştır. Koyré'nin vurgulamasına bakılırsa: tersine, zorluk, Hegel'in bir bakıma "herkes"in dilini felsefe dili olarak seçmesinden doğmuştur. Şu görüşler Hegel'indir: Felsefenin kendi dilini kurması gerekmez; ister gündelik dilin olanaklarına başvursun, ister bilimsel dilinkine, filozof ulusal dilin canlı gövdesinin ifade yollarıyla gereksinmelerini karşılayabilir. Yeni sözcükler yaratması da gerekmez filozofun: Yeni sözcükler soyut ve cansızdır çünkü. Dilin gömülerinden yararlanabilir: eskiyi güncel kılabilir; bireşim kurabilir; halk diline yönelebilir. Terimlerin hangi kökten geldikleri de önemli değildir, bütün sözcükler, yabancı dillerdeki sözcükler korkusuzca kullanılmalıdır".

Bu anlayış Hegel'in dilini açık, herkesin anlayabileceği ölçüde duru kılacağı yerde, zaman zaman tam tersine, hiç kimsenin gelip geçemeyeceği kadar saydam, kısacası kavranılmaz kılmıştır. Bir bakıma, çifte zorlukla karşılaşır Hegel'in dil'ine toslanıldığında: Herkesin dili Hegel'in dünyasına geçerken soyutlaşıp körleşir; felsefenin geleneksel kavramlarıysa bir uç-noktada alabildiğine inceltildikleri için anlamsal donatımların sınırına taşırlar: Hegel'in düşünsel girişimi piramitin doruğuna varmış, Metafizik geleneğin dibine dokunulmuştur. Orada, terimler ve kavramlar da saltığın kalıbına taşınma sevdasını bütünlemişlerdir böylece. Bu "durum"u anlamak için o dilleri öğrenmek zorunludur.

İmdi, Hegel'in çağdaşı bir Schopenhauer'i, bir Kierkegaard'ı okuyup anlamak için bu anlamda bir "öğrenim"den geçmek gerekmez ille de. Bu, Schopenhauer'in ya da Kierkegaard'ın Hegel'den daha az karmaşık daha sığ düşünürler olarak düşünülmesine yol açmamalı elbet: Onların da düşünsel çekirdeklerini kırıp tohumu kavrayabilmek; kullandıkları kavramları, terimleri tanımak; herşeyden önemlisi de "izlek"lerini kuşatmak zorunludur, dile getirdikleri felsefeleri kavrayabilmek yolunda. Ama, Hegel'de, kendisinden çok daha önce varolmuş bir Dizge anlayışından yola koyulan, dörtbir yanı sınıra doğru geliştirilerek kapatılmak istenen bir Saltık Dizge anlayışı nasıl bir tür dilsel kapalı devre oluşturmuşsa; Schopenhauer-Kierkegaard-Nietzsche üçgeninde de o anlamda tersyüz edilmiş bir felsefe imgesi gelişmiş, bunun koşutunda

da alabildiğine açık bir çağrışım dizgesi, bir öznellik aynası, bir iz sürdürme zorluğu doğmuştur.

Yaygın kanıdır: Hegel'in Almancası sarp olduğu ölçüde tatsız, kuru, işlevsizdir. Yayıncılar, toplu yayın aşamasında pek çok dilbilgisi yanlışı ve düşük tümceyle karşılaşmışlardır üstelik! Buna karşılık, Schopenhauer'in Almancası, bu dilin usta yazınerlerini büyüleyecek ölçüde akıcı, olgun, kışkırtıcı sayılmıştır. Nietzsche için de öyle: Düzyazıcıları da, şairleri de köklü biçimde etkilemiş bir dil anıtı kurmuştur bu filozof.

Kierkegaard'ı ana dilinden okuma olanağı bulan kişi sayısı pek fazla sayılamaz gerçi; ama, çeviri metinleri bile, bu önemli düşünürün ne denli bir dil ustası, ne denli sürükleyici bir üslupcu olduğunu kanıtlamaktadır.

Hümanist felsefe geleneğine bağlanabilecek düşünürlerin tümü de büyük "üslupçu" sayılmayabilirler; ama, herbiri için geçerli olan bir gözlem varsa, o da: Dil dünyaları alabildiğine geçirgen, alıcı, açık'tır. Ne Rousseau'da, ne de çağdaşımız Camus'de dilsel, anlatımsal bir engelle karşılaşırız. Kuşkusuz ki yabana atılamayacak bir erdemdir bu: Bir düşünürün belki de ilk amacıdır sözünü iletilir kılmak.

Gelin görün ki, sorun bu denli kolay çözülebilir türden değildir. Felsefe yalnızca genel sayılabilecek konulara, "makro" denilebilecek yaklaşımlarla çözüm arayan bir uğraş değildir. İnsanoğlunun yeryüzündeki sorunlarının niçin'ini ve nasıl'ını didiklemek çekici gelebilir kimi düşünürlere; kimilerine de varlığın niçin ve nasıl "olduğu" sorusunu deşmek çekici gelebilmiştir. Bunlardan hangisinin daha "önemli" ya da "geçerli" olduğunu genelgeçer bir biçimde kanıtlamak bugüne dek olanaklı sayılamamıştır pek: İnsanoğlu bir bakıma bu iki gerçekliğin üstüste okunabildiği, düşünülebildiği ölçüde, kendi gözünde anlam'ını yakalayabilmektedir.

Sözkonusu gerçeklikleri birbirinden ayıran farklılık dil/anlatım/üslup üçlüsünde de kendini gösterir. Husserl'in ya da Heidegger'in dilsel tabanda oluşturdukları çetrefil ağ, aslında, felsefi bakışlarındaki kuşatıcı titizlikten kaynaklanır. Örneğin: Dil, anlam ile boy ölçüşmekte, anlam birimlerine yönelebilmek için Dil'in olanakları gemlenmekte, Çekirdek Kavramlardan yola çıkıp aile'ler kurulmakta, dil bilgisi ve mantığı durmadan tartıya getirilmektedir. İriden ufağa bir zincirleme ilişkinin doğurduğu birimleri yerli yerine oturtup izleyebilmek, dillerarası ilişkilerin (özellikle de Almanca/Eski Yunanca dilyalogunun) zorlayıcılığını da düşünürsek iyiden iyiye profesyonel"lik gerektirir olmaktadır.

Ancak, bu durumu, Husserl ya da Heidegger'inki gibi "labirent" felsefelere özgü sanmak bir hayli yanıltıcı olur. Marx gibi duru bir düşünürü göz önüne getirelim: Türkçeye "yabancılaşma" diye çevrilen ünlü "alienation" kavramının Marx'ın yapıtında tuttuğu yeri açımlamak için yapılmış "bin"lerce çalışmayı, yalnızca bu terimin doğurduğu sayısız

tartışıyı düşünmek yeterli, felsefe/dil ilişkisinin ortaya koyduğu yumağın gerçeğini kavrayabilmek için.

Burada şöyle bir soruyla karşılaşmamak elde mi: Dil mi karmaşık, çok-gövdeli bir biçim alıp gerçeği tutmamızı engelliyor, yoksa gerçek mi Dil'de saydamlaşamayacak ölçüde karmaşık, ele avuca sığmaz birşey?

Kratylos'un kuyusuna düşmek hiçten değil!

Bilgi - Dil bağlamında kalmakla yetinmemek gerek, her şeyden önce. Türk Dili dergisinde yayımlanan ve benim "dil anlayışıma" da değinen "Dil Kaygısı" başlıklı yazısında, bu öğelerden yalnızca birine yükleniyor gibi Vedat Günyol: "Lise çıkışların, Üniversite çıkışların bile", sözgelimi bir Habermas çevirisini anlayamamalarına dikkat çekiyor. Oysa, metni çeviren Oruç Aruoba'nın ölçütü de canalıcı önem taşıyor: "Lise ya da Üniversite çıkışlı" olmaktan çok "Felsefe girişli" olmayı önemsiyor Aruoba. Bana kalırsa, belki bir adım daha atmak gerekebilir: "Felsefe girişli" olmak gerçi birinci koşul Habermas'ın metnini ya da o metnin çevirisini kavrayabilmek için; ama bir de felsefenin içinde rastladığımız taban tabana zıt kavrama ve dile getirme anlayışlarını göz önünde tutmak gerek -bir bakıma "Hangi Felsefe?" sorusunu önümüzden eksik etmemek.

Schopenhauer-Kierkegaard –Nietzsche üçlüsü olsun, Camus ya da Valéry olsun, yazınsal bir felsefenin temsilcisidirler. –Camus ve Valéry için, düşünür yanı olan yazınerleri demek kuşkusuz daha da yerinde olur. Hiçbiri sıkı, bağışlamasız; kendini ya çıkış yaptığı geleneğe ya da kendi kendine bağlama zorunluğu taşıyan; matematiksel ve özel bir terimler bütünlüğü gerektiren bir Dizge'ye bağlamamıştır düşünsel serüvenini. Öyle ki, felsefeye özel bir yakınlığı olmayan sevdalı bir yazın okuru için bu düşünürlerin felsefe dili aşılamayacak bir engel oluşturmaz. Sözgelimi, "Böyle Buyurdu Zerdüşt'ü bir uçtan ötekine soluk almadan, hiç değilse kitabı elinden bırakmadan okuyabilir böylesi bir okur. "Bağlam'ı kavrayıp kavrayamadığı, Nietzsche'nin ana kaygılarını yakalayıp yakalayamadığı ayrı bir sorunun sorunudur.

Hegel, Husserl ya da Adorno için aynı denklemi kurabilir miyiz peki? Adorno'nun ünlü "olumsuz Diyalektik'ini yakın dostu, yoldaşı Marcuse bile doğru dürüst anlayamadığını söylüyor. Adorno ki, Husserl ve Heidegger'e, "Jargon"larından, anlaşılmazlıklarından dolayı çıkışmış, bu konuda bir de kitap yazmış bir düşünür!

Ne yapacağız? Sorun anlaşılmazlığı, anlaşılması güç olmayı eleştirmekle, o yolun düşünürlerini yok saymakla ya da onları karalayarak yola getirmeyi düşlemekle çözülür mü? Karanlık Herakleitos'u, kuyu Aristoteles'i, labirent Kant'ı felsefe tarihinden söküp atmak olacak iş değil elbette ki; yarının felsefe tarihçisi için de Habermas ya da Derrida aynı zorluğu taşıyıp tartışacak.

Öyleyse, bizim sorunumuz bu kilidi zor açılan felsefi bakışları kendi

kültür coğrafyamızın dışına itmek olmamalı. Almancası zor anlaşılan bir düşünürü Türkçede kolay okutmak için ya bir tansık gerekli, ya da metnin dışına, hem de hayli dışına çıkmak. Bu sonuncu işlem için kimseye hak verilemez. Vedat Günyol'un en büyük yanılgısı, öyle sanıyorum ki, sözgelimi Habermas'ı Almanya'da pek çok kişinin, hiç değilse "üniversite çıkışların" çoğunun kolaylıkla anladığını sanmasından kaynaklanıyor. Habermas'ı anlamak ilgi ve bilgi işidir, kimse Habermas'ı anlayamadığı için yerilemeyeceği gibi Habermas da herkes tarafından anlaşılamadığı için yerilemez. Matematiksel mantık alanında yapılmış bir çalışmayı, nükleer fizik ile ilgili kuramsal bir yapıtı anlamamak doğal karşılanıyor da, bir felsefe kitabını, bir sanat yapıtını anlamamak neden kişioğlunu gocunduruyor? Bedrettin Cömert bu dönemeci şöyle tanımlıyordu: "Kuşkusuz herkes herşeyi anlayamaz. Herşey herkesin anlayacağı biçimde yazılamaz her zaman. Belirli bir konuda okumuş ve kafa yormuş bir kimseyle, aynı hazırlık evresinden geçmemiş bir kimseyi aynı tutmak, insan aklını tek örnekliğe tutsak etmek demektir".

Anlayamadığını kabullenmesi beklenemez kişiden. Ama, özellikle Vedat Günyol gibi bir aydının, anlayamadığı için anlayamadığına öfkelenmesi; çoğu zaman duygusal, yer yer de dayanaksız ve yakışıksız davranışlara yönelmesi yadırgatıcı oluyor. Herkes yetiştiği dönemin, gördüğü eğitimin, yakın çevresinin kültürel ilgilerinin mührünü taşır. Barrès'in etkilediği Yahya Kemal'in Tanpınar'ı etkileyen Bergson'u anlaması beklenemezdi. Tanpınar'nsa Sartre'ı anlamasını bekleyemezdik. Barrès'den, Bergeson'dan Sartre'a, Sartre'dan Foucault'ya, hem de pek kısa zaman dilimleri içinde, dil/akıl/üslup farklılıkları akla durgunluk verecek ölçülerdedir. Bu dönemlerin birinden ötekine atlamak, bir sonraki dönemin dilini kavramak, ileri ya da geri yol alan düşünceyi süreklilik içinde izlemek pek çok aydın için zihinsel düzlemde olanaksızdır.

Çünkü anlam, felsefede de sanatta da, insanoğlunun, belli bir biçimde alıştığı tılsımdır.

Çevren dergisi
Priştine 1988

**«boynu bükük öldüler»
sekiz yıl sonra yılmaz güney
ödülü kazandığında hapisteydi**

«Yılmaz Güney ödülü kazandığında THKP-C davasından askeri cezaevinde yatmaktadır. Yalnız Yılmaz değil, diğer ödül kazanan iki yazar Sevgi Soysal ve Çetin Altan da içerdedirler. Ödül töreni ancak 1974 Orhan Kemal ödülünü kazanmış üç yazarımıza ödüllerini vermek için, Sıraselviler'deki Sinematek salonunda, edebiyat dostlarına açık bir toplantı düzenledi. Üç yazarımıza ödüllerini ben verecektim. Bu gecikmeli bir ödül töreniydi. Çünkü üç yazarımız da cezaevindeydiler, fikir suçu işledikleri gerekçesiyle."

Toplantı günü, belirli saatte Sinematek'in bulunduğu yapıya gelince edebiyat dostu kalabalığın kapılardan dışarıya taştığını gördüm. İçeriye güç bela girdim. Yöneticiler beni bekliyorlardı merakla. Önce küçük bir odaya aldılar. Açılış töreni benim birkaç sözümle başlayacaktı. Söyleyeceklerimi ufak bir kağıda yazmıştım. Onu okuyacaktım, becerebilirsem ezbere. Dilim tutulur diye yüreğim hop hop atıyordu."

"Bu arada, birden kapi açıldı ve içeriye Yılmaz Güney girdi. Elinde bir kağıtla. Sarmaş dolaş olduktan sonra, konuşma konusundaki korkumu anlattım ona."

"Derken bizi salona aldılar. Ödül töreninden sonra Ruhi Su'nun yanındaki bir koltuğa oturdum. Sonra Yılmaz'a geldi sıra. Projektör altında o güzel endamıyla sahneyi doldurdu birden."

"Söze önce elindeki kağıda bir göz atarak başladı, sonra kağıdı katlayıp cebine soktu ve kendini bir vecde kaptırmışcasına toplumsal yaşam, kavga ve eylemden, Türkiye'yi bekleyen güzel günlerden söz ettti, sosyalizmin ışığında. Kağıttaki üç dakikalık konuşma, yerini doğaçtan bir sel, bir çığ gümbürtüsü ile akıp gelen, kulakları dulduran bir militan söylevine bırakmıştı. Çılgın alkışlarla konuşmasını bitirdi."

"Daha sonra Arnavutköy sırtlarında ayazma denen bir yerde upuzun sofrada yan yanaydık. Yılmaz solumdaydı, eşi Fatoş'la birlikte."

"Yılmaz ikide bir boynuma sarılıyor ve ileriki film çalışmalarında beni yardımcı olarak yanında görmek istediğini söylüyordu. Bu öneriye yürekten katılıyordum."

"O gün bu güzel öneriyle birbirimizden ayrıldık. Sonra olanlar oldu ve ben bugün yıllarca süren ayrılıktan sonra o gün bir araya gelmiş olmanın sevincini taşıyorum, yüreğimde."

"Fransız şairi Albert Samaine'in şu dizeleriyle sesleniyorum bugün Yılmaz'ın anısına, şairle birlikte:

'Senin anın bende çok sevilen bir kitap gibidir
Durmadan okunan ve hiçbir zaman kapanmayan'
diyorum."

ataç, vedat günyol çatışması yeni ufuklar'ın dil soruşturmasından çıkan tartışma gittikçe şiddetleniyor

Yeni Ufuklar Dergisi, zaman zaman bir takım sorular tertipleyerek fikir problemleri üzerinde soruşturmalar yapmakta; değişik kanaatleri olan çeşitli yazarların bu problemler hakkındaki düşüncelerini yayınlamaktadır. Bu soruşturmaların sonuncusu derginin Kasım sayısında yapılmış; birçok aydınların sorulan dört soruya verdikleri cevapları sırasıyla yayınlanmıştı. Yeni Ufuklar dergisi ile arası ötedenberi iyi olmayan, dil konuları açıldı mı elinde olmaksızın titizlenen Nurullah Ataç bu soruşturmayı ele alarak Ankara'da çıkan "Son Havadis" gazetesi nin 19 Ekim sayısına "Boyacı Küpü" başlıklı bir yazı yazıyor. İşte tartışmanın başlangıcı bu yazıdır.

Ataç, bu çeşit tartışmaları sevmediğini söyledikten sonra diyor ki: "Diyelim ki kendilerini birer aydın bellemiş elli kişi, yüz kişi, bu çağrıyı gördüler, dil üzerine düşündüklerini Yeni Ufuklar'a yazmayı boyunlarına borç bildiler. İkiden biri: Ya her kafadan bir ses çıkacak (Bunu pek sanmıyorum, bizde düşünceler o kadar çeşitli değildir) ya bir görüş üzerinde saltık (Mutlak) yahut görece (Nisbi) bir çoğunluk olacak. Her kafadan bir ses çıkarsa, soruşturma bir sonuca varamamış demektir, defter kendiliğinden kapanır. Büyük küçük bir çoğunluk belirirse, sorun (mesele) çözülmüş olur mu? Yeni Ufuklar'a düşündüklerini yazan Aydın'ların çoğu şöyle istemiş diye herkes uyar mı o buyruğa?"

Ayrıca Ataç'ın yazısına başlık olarak "Boyacı Küpü" adını seçmesi şu sebepten mi: "... Dördüncü soruyu olduğu gibi alıyorum: Türkçemizin en kısa bir zamanda bir kültür dili olması için düşündüğünüz çareler nelerdir? Görüyorsunuz ya, kısa zamanda deniliyor. Ekin (Kültür), uygarlık ivediye gelecek işlerdendir de... Boyacı Küpü bu, daldırt çıkart!.. Kısa zaman da, üç beş ay, bilemedin üç beş yıl içinde al sana bir ekin dili, uygarlık dili."

Yeni Ufuklar, Aralık sayısında bu meseleye tekrar döndü. Derginin yöneticisi Vedat Günyol, Ali'ye Mektuplarından XII. cisini Ataç'ı cevaplandırmağa ayırmış ve "Küçük Bir Öfke Uğruna" başlığını koymuş. Günyol, mümkün olduğu kadar tarafsız kalmağa çalışarak Ataç'ın so-

rularına karşılıklar veriyor; bu arada, Ataç hakkındaki düşüncelerini de belirtiyor. Mesela diyor ki:

"Bay Ataç, dil konusunda mutedil, ılımlı olmayı istemiyor. Herkesin kendisi gibi zaman zaman aşırıya kaçmasını diliyor, öğütlüyor. Dileyince, öğütleyince de gözünü duman bürüyor, başlıyor kendisi gibi olmayanları, çizdiği yoldan yürümeyenleri kınamaya, yermeğe. Bay Ataç, anlaşıldı artık, herkesin kendi biçiminde bir çaba göstermesini hoşgörebiliyor."

Bundan başka, soruşturmanın aslında bir buyruk elde etmek maksadını gütmediğini, okuyucuya "Aydınlar bu meselede böyle düşünüyor diyebilmek maksadında olduğunu; soruşturma ilgi gördükçe başarı elde etmiş sayılması gerektiğini, asıl ilgisiz kalırsa defterin kapanmış olacağını belirten Vedat Günyol, "kısa zamanda" deyimini de ele alarak şunları söyliyor:

"İşte Bay Ataç, yine o eski sayrılığına, dolanlama illetine tutulmuş. Kısa zamanda sözü üzerinde oynuyor. Halbuki azıcık iyi niyet gösteriverse, pekâlâ anlıyacak ki, kısa zamanda, mümkün olduğu kadar kısa bir zamandır. Devrimler de bunu istemez mi? Aydınların ödevi, dilediği devrimleri çabuklaştırma değil midir? Atatürk devlet zoruyla okul kitaplarına yeni terimleri sokarken, bunların kısa, evet mümkün olduğu kadar kısa bir zamanda, bir kuşaklık, iki kuşaklık bir sürede kök salmasını dilemiyor muydu?

"Kısa Zaman'ın "Üç beş ay, bilemedin üç beş yıl" olamayacağını Yeni Ufuklar'ı çıkaranların, bu denli düşünemiyeceklerini Bay Ataç bilmez olur mu? Olmaz, tabii. Ama, bilmezlikten gelmek işine daha elverişli."

Bundan sonra Vedat Günyol, Yeni Ufuklar'ın dil konusunu ne şekilde anladıklarını açıklamakta ve her bakımdan üzerinde durulması, incelenmesi gereken şu sözleri söylemektedir:

"... Dil konusunda Bay Ataç, Tekelciliği kendine vergi bilmiş.

Ona göre dil uğrunda bir çeşit cenkleşilir. Ya da kendi biçiminde; yani dilde aşırılıkla, şekilcilikle. Oysa biz, dil devriminin daha köklü sebepleri olduğunu belirtmek istedik. Bugüne kadar dilin sadeleşmesi üzerinde tartışanlar "Daha güzel daha çirkin" gibi tasaları ele aldı. Bizse, dilin sadeleşmesini, milletin hayatı, toplum düzeni ile ilgili, demokrasinin kaçınılmaz bir gereği olarak görüyoruz. Dilin sadeleşmesini milletin en başta gelen bir hakkı sayıyoruz. Demokrasiye giden bir memleketin dil devriminden sapması -mademki demokrasi çoğunluğun haklarını arayan bir düzendir- kendi amacına ihanet etmesi demektir. Bu açıdan bakınca, birtakım yazarların demokrasi hayranı görünmelerine rağmen, halkın dilini küçümsemeleri gülünç bir çelişme değil mi? Bu kimseler hem demokrasiyi istiyorlar; hem dilin sadeleşmesine karşı geliyorlar. İşte biz soruşturmamızda bu meselelere, düşüncelere dokunmak istemiştik."

Günyol, Ataç'ın yazısına cevaplar verdiği makalesini şu sözlerle bitiriyor. "Boyacı Küpü" adlı yazının dil devriminden yana olan Yeni Ufuklar'a yöneltilmiş olmasına üzüldük. Bay Ataç olur olmaz bir öfkeye Yeni Ufuklar'ı kurban etmiş. Öfke aslında iyi bir şey olabilir. Ama böylesi değil. Bay Ataç'ınki küçük, çok küçük bir öfke."

Ataç, yine Son Havadis'te "Bir Yazıya Karşı" başlığı altında Günyol'a cevap veriyor. Ataç'ın bu yeni yazısı daha çok öfke ve iyi niyet kelimeleri etrafında dönüp dolaşıyor: "Öfkelendiğim belli" diyor. Kendi usulünce Günyol'u alaya alıyor, hatta: "Bence, diyor, Bay Vedat Günyol belki ak ağınlı (iyiniyetli) bir kişi, ama düşünce bakımından yavan, epeyice yavan." Ataç, bu yazısını, ayrıca Kısa Zaman deyiminin ne şekilde anlaşılması gerektiğini de tahsis etmiş. Diyor ki:

"... Aydınların ödevi, devrimci aydınların ödevi yeni düşünüşü benimsemek, deyimleri (Kavilleri) gibi kılılarını (fiillerini, ammelerini) de ona uydurmaktır. Çabuklaştırmak, ivediye getirmek değildir. Bugünün devrimci ödevi, eski dili bırakıp Batı uygarlığının, ekininin istediği yeni bir Türkçeye gitmemiz gerektiğini anlamışsa, kendisi o yeni dile çalışır, düşündüklerini o yeni dillle anlatmağa özenir, araştırır, kendi kendini denetler, dün ortaya attığı tilcik'in yanlış veya eksikli olduğunu anlayınca ondan döner, "çabuk olsun da varsın biraz yanlış olsun, demez, bilir ki ekin alanında, hep doğruyu, tükeli (tam), eksiksiz doğruyu kurmak gerektir."

Vedat Günyol'un öne sürdğü Atatürk örneğine karşı Ataç'ın cevabı şu: "... Atatürk'ün okullara yeni bilim sözlerinin sokulmasını buyurması bir yol göstermedir" istediğimiz dile bu yoldan varılır "demektir, ereğe (gayeye) çabuk mu, yavaş mı varılacağını söylemek değildir."

Tartışmayı dışardan takibeden çevreler, Ataç'ın bilhassa, Günyol tarafından epeyce açık ve aydınlık bir şekilde belirtilmiş olan dilin sadeleşmesini, toplum düzeni ve demokrasi konularındaki sözlerine ne diyeceğini merak etmektedirler. Ataç, Son Havadis'in 14 Aralık 154 sayılı nüshasında bu konuya hiç dokunmamış, sadece yazısını: "Gene döneceğim o yazıya" diyerek bitirmiştir.

(Varan, Fikir-Sanat-Edebiyat Gazetesi, 1.2.1955)

coşkulu günler

Melih Cevdet Anday

Milli Eğitim Bakanlığı Yayın Müdürlüğü, Postahane Caddesi'nde üç katlı bir yapının ikinci katında idi. Birinci kat yayınevi, üçüncü kat Talim Terbiye Dairesi idi. Fransa'daki öğrenimini bitirip İstanbul Üniversitesi'nde doçent olan Sabahattin Eyuboğlu'nu Hasan Âli Yücel, müfettiş kadrosu ile Talim ve Terbiye üyeliğine getirilmişti. Klasiklerin basımına başlandığı yıllardı. Tercüme Bürosu birinci kattaki bir salonda toplanırdı. O günlerin coşkulu çalışmalarını unutamam. Nurullah Ataç Tercüme Bürosu Başkanı, Nusret Hızır Platon Komisyonu Başkanı idi. Yayın Müdürlüğünde Yaşar Nabi Nayır, Vedat Günyol, Şahap Sıtkı, Erol Güney, ben, klasiklerin basım işleriyle uğraşırdık. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, klasiklerle yakından ilgili idi.

Hasan Ali Yücel, bu kitapları basıldıkça satışa çıkarmaz, yıl sonunu bekletirdi. Yıl sonu geldi mi, tümünü topluca İnönü'ye götürür, sonra piyasaya dağıttırırdı. Tercüme Bürosu'nun çoğu toplantısına katılırdı. Bakanından en küçük memuruna kadar herkes sevinçli bir görev duygusu ile çalışırdı Büro toplantılarında Ataç sinirliliği, Nusret neşesi, Eyuboğlu dinginliği ile dikkati çekerdi. Ataç'ın sinirliliği kendisine yakıştırdığını sanırım; Nusret Hızır felsefe-edebiyat konularından çocukça bir sevinç duyardı. Eyuboğlu'nun dinginliği hep tutkun olduğu imece çalışmadan kaynaklanırdı sanırım. Yücel'in yüreklendirici, nazik, alçakgönüllü davranışı, başarının kaynağı idi.

Tercüme Bürosu'ndakilerin hiçbiri para almazdı. Yalnız çevirileri inceleyenlere çeviri için hesaplanan telif hakkının yüzde otuzu oranında bir ücret ödenirdi. Ecevit hükümetinin Milli Eğitim Bakanı Necdet Uğur, o büroyu canlandırmak amacı ile 1978 yılında Ankara'da bir toplantı düzenlemişti. Ben katılmıştım. Eski Tercüme Bürosu'ndan bir Nusret Hızır vardı. Yeni kurulacak büroda üye olanlara ne para ödeneceği konusu açıldığında, ben, Hızır'ı tanık göstererek, eski büroda bu iş için hiç para ödenmediğini söyledim. Bir durgunluk oldu; iyi anlaşılmadı söylediğim sanırım. Deneylerime dayanarak söyleyeyim; para ile yapılan işler coşkusuz yürür.

Kimi akşam oradan çıkıp, yakındaki Şükran lokantasına akşamcılığa giderdik. Oradan Sabahattin Eyuboğlu'nun Yenişehir'deki Yeşil apartımanına göçtüğümüz de olurdu. Bakardınız Hasan Âli Yücel ile Nurullah Ataç da gelmişler oraya. İşlerimiz, bıraktığımız yerden orada da konuşarak sürerdi. Orhan Veli elinde bir kadehçik rakı, çoğun ayakta, duvara da yaslanmış dururdu.

Şükran lokantasındaki toplantılarımızın çoğunda, yanımızdaki masada sivil polis bulunurdu. Yeşil Apartmanda iken de, bir akşam, sokak kapısını açınca birinin paldır küldür aşağı kaçtığını görmüşümdür. Bizi dinlemeğe çalışıyordu besbelli. Herhalde klasiklerin durdurulması gerektiğini daha o zamanlardan düşünenler vardı. Köy Enstitüleri için olduğu gibi. İlerde geleceğim bu konulara.

Tercüme Bürosu'ndaki önemli saydığım olaylardan biri, Ataç'ın başkanlıktan ayrılıp yerine Sabahattin Eyuboğlu'nun gelmesidir. Şunu söyleyeyim; Nurullah Ataç, üniversite profesörü olan üyelerin, lise bitirmeli olduğu için kendisini küçük gördükleri kuşkusu içinde idi. Doğru değildi bu, herkesin ona büyük saygısı vardı. Fakat başkanlıktaki bu değişiklik Ataç'ı çileden çıkardı.

Bir akşam ikimiz Yenişehir'e doğru yürürken, Ataç bana, sağ elinin yumruğunu sol avucuna vurarak, "Size yemin ederim, bu Sabahattin beni öldürmek istiyor" dedi. Ben susmakla kalınca, "Yoksa dediğime inanmıyor musunuz" diye sordu. "Siz gerçekten inanıyorsanız, söyleyin, ben de inanayım" dedim. Bir an düşündü o aşırı sinirlilikten inanılmaz bir dinginliğe geçerek, "Hayır efendim, ben de inanmıyorum" deyiverdi.

Bu iki önemli düşünürümüzün arası bu olaydan ötürü mü açıldı? Hayır. Köy Enstitüsü konusuna sıra geldiğinde bu soruya yeniden değineceğiz.

19 Nisan 1992

türkçe şeker ve şerbettir

Salah Birsel

Vedat Günyol bizim mahalleye, Çatalçeşme'ye, taşınmak için kitaplarının yarısını satmış. Hem de 1 milyona.

Ne ki, geriye kalanlar salonla bitişikteki odanın tüm duvarlarını kaplıyor.

-Çok ucuza gitmiş.

-Evet, ama birtakım kitaplardan kurtulduğuma da seviniyorum. Kitap koyacak yer bulamıyorum. Bu aklı bana bir doktor öğrencim verdi: "Hocam, kitapların tutsağı oluyorsunuz. Kurtulun onlardan."

Günyol'un yüzüne bakıyorum. Sanıyorum söylediklerine kendi de inanmıyor.

Ben, bundan 12 yıl önce, Ankara'dan İstanbul'a göç ederken kimi kitapları üstümden atmak istemiştim. Onları günlerce elden geçirmiş, sonunda sadece üç kitabı eleyebilmiştim. Ama bir ay geçmemişti ki onlardan birine yeni bir gerek duymuş ve de gidip kitapçıdan onu yeniden satın almıştım.

Günyol'a Özkan Mert'in mektubunu uzattım. Mert, bir yanlışlık sonucu olacak onu benim adresime postalamıştı.

Mektubu aldı, öptü, başına koydu:

-Mert'in güzel şiirleri var.

-Evet iyi şair.

Çalışma masası pencerenin yanında. Karşıdaki bir ev manzarayı karartıyorsa da pencerenin önü oldukça açık.

-Bir de ağacım var.

Evet, bu, iriyarı bir çınar. Yoo, iki çınar. Daha aşağılarda da üç gül fidanı. Katmerli mayıs gülleri.

Duvarlar, kitap rafları hep dost fotoğrafileriyle fiskos çalçenede. en çok da Sabahattin Eyuboğlu lafın kösteğine vuruyor. Bir tanesi de 1967 yılından kalma. Babeuf'un **Devrim Yazıları**'ndan ötürü Eyuboğlu ile Ağır Ceza'da yargılanıp aklandıkları günün bir anısı. Üç kisinin ortasında Aziz Nesin.

Raflarda bir sürü anı eşyası da tetik düşürüyor.

Günyol:

-Burası bitpazarı.

Yandaki odaya geçiyoruz. Orada da öyle. Gerçek bir bitpazarı.

Bir ara Günyol'un Eyuboğlu ile yaptığı çevirileri konuşuyoruz:

-Eyuboğlu'na kitap çevirmeyi hep ben önerirdim. O da hemen kabul ederdi.

-Yeni bir çeviri var mı?

İtalyan yazarı Ennio Flaiano'nun Öldürme Zamanı'nı (il Tempo di Uccidere) çevirmeyi düşünüyorum. Roman, İtalyanların Habeşistan'a saldırısını işliyor. Habeşlere yenik düştükten sonra İtalya'ya kaçışları çok canlı bir dille anlatılıyor.

Günyol 77 yaşında.

Çalışma masanının üstünde duran, Atilla Özkırımlı'nın **Tarihe Not Düşmek** adıyla yayımladığı yeni kitabını alıp bana uzatıyor:

-Benden yaşlı 13 kişi var kitapta.

Adlara bakıyorum. Birkaçının seksenlere dayanmış ya da seksenleri aşmış künyesini alapşap; çıkarıyorum:

-Ömer Asım Aksoy, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Macit Gökberk, Cevdet Kudret, Fahir İz, Salim Rıza Kırkpınar, Dinamo, Rıfat Ilgaz, Adnan Cemgil, Ekrem Akurgal.

1987

bir dergi yeni ufuklar

Oktay Akbal

Ne reklam, ne dostluk!.. Şu bu, sanılmasın hiç! Bugüne dek bir tek yazım çıkmadı orada. Bir okuyucum, yalnızca bir okuro kadar. Tam yirmi yıldır yakın bir ilgiyle izledim bu dergiyi. Her sayısı bana bir kitabın doyuruculuğunu verdi. Alırım dergileri, ilginç yazıları keser, atarım bir yana. Bu dergiye kıyamadım, sakladım, sonra bir ilgilenene verdim okusun diye.

Şimdi tehlikede bu dergi. Yazarı değil, okuru olduğum bu dergiyi kurtarmak istiyorum. Yirmi yıldır sürüp giden yararlı varlığını korumak, sağlam düşüncenin, gerçek devrimci bir anlayışın, insanı insan eden kültürün bir çeşit kalesi olan bu derginin daha uzun yıllar yaşamasını sağlamak...

İşte son sayısı: Tütengil *"Beşikçi Olayı"*nı sorunun özüne inen usta anlatışıyla duyuruyor: *"Üniversite adını taşıyan bir kurumda bile bilim düşmanlığının, hakikat düşmanlığının kol gezdiğini veya aracılar bulduğunu görerek üzüntüye kapılmamak mümkün değildir"* diyor. Ama Tütengil umutsuz değil bu konuda: *"1970 Türkiyesinde tezgahlanan her olay gibi 'Beşikçi Olayı" da beklenenin ve umulanın karşıtını verecektir"*

Hilmi Yavuz *"Kültür Yabancılaşması"* konusunu ele almış. Batıcılık düşmanlarının karşısına çıkıyor açık yüreklilikle. Gerçekte böyleleri Türk toplumunun uygarlaşmasını istemeyenlerdir. H. Yavuz, Türkiye'nin sömürgeleşmesinde baş etkenin "Osmanlı kültürü" denen şey olduğunu yazıyor. "Türkiye'nin iktisadi anlamda sömürgeleşmesini hazırlayan Tanzimat'la başlayan Batıcılık akımı değil, kökü dine dayanan Osmanlı kültürüdür. Batıcılık akımı, Jön Türklerden Mustafa Kemal'e uzanan laik bir geleneği oluşturmuş ve bu gelenek Mustafa Kemal'in anti emperyalist savaşının temellerini hazırlamıştır" diyor.

Bir başka yazı: *"Kafa Özgürlüğü - Kafa Köleliği"*. Vedat Günyol *"Değinmeler"*inde yalnız değinmekle kalmıyor ele aldığı konuya İnandırıyor, sorunu açarak, deşerek. Bu kez de Dr. Oğuz İmregün'ün *"Anonim Ortaklıklar"* kitabı üzerinde düşüncelerini yazmış. Bay İmregün anonim ortaklıların övgüsünü yaşıyormuş, şöyle diyormuş: "Anonim ortaklıklar üretim araçlarının doğrudan doğruya halka,

emekçilere ait olmasını, bunların gelirinden emekçilerin doğrudan doğruya yararlanmasını imkan dahiline sokmaktadır." Kısacası "anonim ortaklıklar kapitalist düzenin temel direkleri" imiş. Vedat Günyol şöyle yazıyor: "'Otuz iki milyon Türk'ün anonim ortaklıklara girmesiyle her şey çözümlenecek ve Türkiye şıppadak bir mutlular ülkesi oluverecektir! Şimdi anlıyorsunuz değil mi üniversite gençlerinin neden boykot yaptıklarını, kanları canları pahasına, üniversitede reform yapmak istediklerini, eğitim ticareti yapanlara karşı neden ayaklandıklarını..."

Sami Özerdim de Türk Ansiklopedisi ile Eğitim Bakanlığı yayınlarında çıkan Türk Musikisi Ansiklopedisi'ni ele almış. "Bize kalırsa, Türk Ansiklopedisi'ni bir yerde kesmek -kısa zamanda tamamlanmasını sağlayacak bir ölçü içinde- yeniden yayınlamak daha doğru, bugünkü kadrosunun anlayışını yürütmede daha yararlı olurdu. Dünyada, ideolojilere göre hazırlanmış ansiklopediler yok değildir, ama bir bütün gösterirler. Bizimkisi ise, Atatürk Cumhuriyetinin ideolojisine göre başlatılmış, Vahidettin'in övülmesi düzeyine değin inmiştir."

Dergideki öteki imzalar ve yazılar: Azra Erhat *"Gerçekleşmeyecek Düşler"*, Rauf Mutluay *"Hikayede Destan"*, Talip Apaydın *"Hayatım"*, İ. Z. Eyuboğlu *"Anadolu Türkçesi."*...

Bakalım kaç kişi tanıdı bu dergiyi? Bu yazıyı okuyanlardan kaç yüzü, kaç bini bildi bu derginin adını? Korkarım ki pek azı! Yok, okurlarım okumuyorsunuz, bilmiyorsunuz bu dergiyi. Adını duyanlarınız vardır. Okuyanlarınız, satın alanlarınızsa bir avuç kişidir, bir avuç. Bilmem bin tane, iki bin tane satar mı? Satsa, satabilse yok olmak tehlikesiyle karşılaşmazdı ki! Basın İlan Kurumu kesti, sanat, fikir, edebiyat dergilerine yaptığı o ufacık, ama çok ufacık yardımı. Bir yerde inşaat mı yapacak, kendince gerekli gördüğü bir işe mi para yatıracak? Bilmem. Ama Türkiye'de sayısı beşi, altıyı bulmayan devrimci kültür ve sanat dergilerinin yaşama damarını kesiverdi işte. Öyle, birdenbire, sebepli ya da sebepsiz! Dergiler kendi varlıklarını okurlarına dayanarak sürdürmek zorundalar artık. Varsa okuyucuları, sevenleri.

"Yeni Ufuklar"dır sözünü ettiğim dergi. Başlıkta şöyle yazar: *"Kurucusu Orhan Burian"*. Kaç yıl oldu öleli? En arka sayfada da ufacık harflerle bir yazı okursunuz zorla arayıp bularak: *"Bu sayıyı hazırlayan: Vedat Günyol"*. Oysa Burian'ın ölümünden bu yana Günyol'dur dergiyi çoğu kez cebinden para vererek çıkaran, hâlâ da çıkarmakta direnen. Direnecek de olan...

Şimdi tanıdınız bu dergiyi, bugüne dek adını bir kez bile duymamış da olsanız. Alın son sayısını, seveceksiniz, beğeneceksiniz. Size bir şeyler katacak. Bu sözlerim bir reklam değil, bir dostluk ürünü değil. Bu devrimci kültür dergisini kurtaralım birlikte. **"Yeni Ufuklar"** bizleri yeni ufuklara götüren bir dergi. Yaşamasına ortak olalım. Bizim de bir katkımız olsun, gerçek uygarlıktan, sanattan, kültürden yana. Atatürkçü bir derginin var olmasında, yaşamını sürdürmesinde...

eyuboğlu'nu saygıyla anmak...

Oktay Akbal

Sabahattin Eyuboğlu, 13 Ocak 1973'te öldü. 64 yaşındaydı. 12 Mart'ın fırtınalı günlerinde Maltepe Cezaevi'nde dört ay yatmıştı. Vedat Günyol, Azra Erhat ve eşi Magdi Rufer'le birlikte... Garip bir davaydı. Sözde parti kuracaklarmış, düzeni değiştireceklermiş, telefon konuşmalarını banda almışlar, "alalım yabaları sokaklara çıkalım' demiş içlerinden biri, hem de Fransızca!.. "Yaba"yı "çatal" diye çevirmişler. Çatallarla devrim yapmaya kalkışanları çok tehlikeli kişiler sayarak içeri aldılar. Neyse, dört ay sonra gerçek anlaşıldı. Eyuboğlu ve arkadaşları özgürlüklerine kavuştular.

Hapiste yatmak,kişinin içinde değerli bir şeyleri eritir, tüketir.Hele haksız bir uygulama ise!.. Eyuboğlu, bir insancı idi, yani insan sevgisiyle, saygısıyla dolu bir aydın, bir hümanistti... Böyle bir kişinin, dört ay özgürlükten yoksun kalması hapishane yaşamının güçlükleri, acıları ile karşılaşması yıpratıcı, umutsuzluğa düşürücü bir olaydır. O kişi, yaşamı boyunca "insan" olmayı, insan olmanın yollarını anlatmış, yazmış ve savunmuşsa hele.. Ne var ki Eyuboğlu hapisten çıktıktan sonra da sürdürdü çalışmaları. Fakir Baykurt'un dediği gibi: "Küsmüyordu. Küsecek gibi de değildi. Küsenleri biliyordu, kınıyordu onları." 13 Ocak gününe kadar Vedat Günyol ve Azra Erhat'la çeviri çalışmalarını sürdürdü. 64 yaşında yüreği dayanamadı, çekti gitti...

Cem Yayınları, Eyuboğlu'nun "Bütün Yazıları"nı iki ciltte bir araya getirmişti: "Edebiyat Üzerine Denemeler ve Eleştiriler" ile bize kalan yazılar. Ama her biri ayrı bir değer, bir anlam taşır. Yıllarca sonra bile önemlerini yitirmeyen özlü denemeler, eleştirilerdir bunlar... Örneğin kitap üzerine düşüncelerinden birkaçı:

"Bir kitapta her şeyi bulan bütün kitapların düşmanıdır. Her şeyi bulduğu kitabın bile." "Okumadığı bir kitabın halka zararlı olacağını söyleyenden daha aşağılık insan olur mu? Olur: okuduğu bir kitabın halka zararlı olacağını söyleyen", "Kitaplar kutsal olmaya başladıkları an, düşünce olmaktan çıkıyorlar.Oysa kitaplar düşünce oldukları sürece ve

düşünce oldukları ölçüde kutsal sayılmalı.", "Bir kitabı anlamadan ezberlemek o kitaba yapılabilecek saygısızlıkların en büyüğüdür" "Kitap zehir de olsa panzehiri yine kitaptır yalnız", "Bütün peygamberlerin kitapları fakirlerden yana zenginlere karşı yazılmış, sonra hepsi altın yaldızlara bürünüp zenginlerden yana halka karşı birer silah olarak kullanılmıştır.", "Eskiden dinsizlere kitapsız denirmiş, bugün kitapsız sayılması gerekenler, kitap yasaklayanlardır."

Eyuboğlu için sömürgecilik hiçbir halkın, hiçbir kültürün suçu değildir, kültürsüzlerin, halkı sömürenlerin "yüzkarası"dır. Eyuboğlu şöyle der: "Mustafa Kemal emperyalizmle kültürü karıştırmadığı gibi tepelediği Yunan saldırganlarıyla Yunan bayrağını da karıştırmamıştır... Bugüne dek bütün savaşlara kültürü, hakları ve halkları hor gören saldırganlar sebep olmadı mı? Bu saldırganları besleyen para gücü, kültürü besler gibi göründüğü zaman bile kültürün baş düşmanı olmuştur."

Bir ülkenin halkını bilinçli kılmak, gerçek birer yurttaş olarak yetiştirmek için insanı gerçek anlamda 'insan eden yapıtları okutturmak, yaymak, yaygınlaştırmak gereklidir. Eyuboğlu gibi düşünürlerin yapıtları genç kuşaklarca okunmalıdır. Türk Milli Eğitimi Atatürk ilkeleri ve devrimleri çizgisinde olsaydı ortaokullarda Eyuboğlu'nun, Ataç'ın yazdıkları ders olarak okutulurdu. Çağdışı, bağnaz kafalı kuşakları yetiştirmeyi "milliyetçilik" sanan sakat anlayışlı kişiler, Eyuboğlu gibi yazarlardan niye mi korkarlar? Aydınlığa, uygarlığa, "insan"lığa düşman oldukları için...

Eyuboğlu, Atatürk devriminin temelindeki kültür çizgisini şu sözlere özetliyor: "Yeni Türkiye Batı emperyalizmine 'defol', Batı kültürüne 'buyur" diyerek kurulmuştur. Kişisel hınçlar ya da kuramsal ukalalıklarla bu ayrımı hiçe sayarak havanda su dövenler sosyalist de olsalar, yeni Türkiye'de yalnız eskicilerle, gericilerle anlaşabilirler."

Ölümünden sona masasındaki notlar arasında bulunan bir yazısında Eyuboğlu 'yazar ve 'yazarlık' konusunda görüşlerini özdeyişler biçiminde yazmış. İşte birkaçı:

"Kükrer gibi yazar da var, havlar gibi yazar da", "Bütün çağlarda yazarın soylusu ezilenden yana soysuzu ezenden yana olagelmiştir", "Yazar var geceyi ağartır, yazar var gündüzü karartır", "Yazdığına yüreğini koymayan yazar kandırsa da doyurmaz, seslense de duyurmaz."

Eyuboğlu gibi büyük insanlar bu dünyadan ayrılsalar da sevenlerin anılarında yaşarlar. Yaşamları boyunca şu inançta oldukları için büsbütün yok olmazlar: "Okumazların okurlardan çok, daha çok olduğu ülkelerde gerçek yazar ya hapiste olur, ya gurbette ya da başı dertte."

Anısına saygıyla...

kırık kopuk anılarla
yeni ufuklar ya da vedat günyol

Eray Canberk

Okullar kapanmış, 1956 yılı yaz tatili başlamış. Sınıfı doğrudan geçmişim. Lise II. sınıf öğrencisi sayılırım artık. Edebiyat dersinden oldukça başarılı ve şiir meraklısı bir öğrenci olarak Aksaray'daki evimizden Beyazıt'a, Sahaflar'a taşınmaya başlıyorum. Edebiyat öğretmenimiz Aysel Mutluay'ın okunmasını salık verdiği kitapları edinmeliyim ve okumalıyım. Akrasay'daki, Laleli'deki, Beyazıt'taki, hepsi küçük çapta birer kitapçı niteliğinde olan, küçük ve sevimli gazeteci kulübelerinin önünde durup camekanlara bir göz atmayı da savsaklamıyorum. Okunacak kitaplar tamam da ya okunacak edebiyat dergileri. Varlık'ı biliyoruz. Başka? **Yeni Ufuklar**... Gazeteci kulübelerinde rastlıyorum. Adını da duymuşum. Edebiyat öğretmeniz Aysel Mutluay'dan mı? Yoksa Kültür-Edebiyat Kolu'nda birlikte çalıştığım son sınıf ağabeylerimden mi?

Kitap ya da gazete satıcısının dikkatli, biraz öfkeli ve biraz sabırsız bakışları altında **Yeni Ufuklar**'ı şöyle bir karıştırabiliyorum. Satıcılar çoğunlukla "alacaksan al, karıştırıp durma" tavrı içindeler. Adam satış yapacak, tezgahı işgal etmek olmaz!

Yeni Ufuklar'ı, ne yalan söylemeli, pek gözüme yediremiyorum. O dönemlerin yaygın ve biraz da ürkütücü deyimiyle "ilerici" galiba. Ayrıca tanımadığım bir yığın yazar, anlayamadığım bir yığın konu. Şimdilik dursun! **Yeni Ufuklar**'la ilk tanışmam böyle.

Yıl 1960... Demokrat Parti'nin baskıcı dönemi geride kalmış. Umutlu, devingen, değişken, coşkulu bir ortam... Edebiyat Fakültesi ve Yüksek Öğretmen Okulu öğrencisiyim. Şükran Kurdakul'la, Afşar Timuçin'le, Ömür Candaş'la ve edebiyat çevresinden birçok arkadaşla tanışmışım. Aydın Hatipoğlu ile Haydarpaşa Lisesi'nden tanışıklığımız var. Bir derginin çevresinde toplanmışlar: Yelken. Gönlüm şair olmaktan yana ama çeviri ve yazılarla ucundan kıyısından ben de **Yelken**'e katılıyorum. Bu arada edebiyat dergilerini de izliyoruz. Artık **Yeni Ufuklar** okuruyum. Ayrıca **Yeni Ufuklar**'ın yazı ailesinden Sabahattin Eyuboğlu da Fransız

Filolojisinde çeviri öğretmenimiz. Ya Vedat Günyol? Günyol'dan bir edebiyat ermişi olarak söz ediliyor; çalışkan, özverili, alçakgönüllü, yol gösterici, elini uzatan ve el veren biri.

Attila İlhan ülkemizde öğretmenlerin kendi kendilerine bir "misyon" yüklendikleri vehmine kapıldıklarını zaman zaman yazar. 1960'lı yıllarda biz de Yüksek Öğretmen okulu öğrencisiyiz ya. Dahası geleceğin öğretmenleri olarak görüyoruz kendimizi. Biz de bir "misyon" yüklendiğimizi vehmetmiş olmalıyız ki çevremizdeki Yüksek Öğretmenli arkadaşlara yardımcı olmaya kalkıyoruz. Felsefe Bölüm öğrencisi Nazım Bayata Yüksek Öğretmen Okulu Talebe Cemiyeti başkanı, ben de Kültür Edebiyat Kolu sorumlusu olarak **Yeni Ufuklar** dergisinin; Boyacı Ahmet Sokak, Nuribey İşhanı'nın yolunu tutuyoruz. İlk mi, değil mi bilemiyorum ama kesin tanışma Vedat Günyol'la.. Amacımız dergiye abone olmak, dileyen arkadaşları abone yapmak, böyle bir derginin varlığından haberdar etmek arkadaşları... Uzun sözün kısası Günyol'la dostluk ilişkisi bu bahaneyle kurulmuş oluyor.

Artık zaman zaman, sıralı sırasız **Yeni Ufuklar** idarehanesine, Günyol'u görmeye gidiyoruz. Derginin ve **Can Yayınları**'nın bütün işleri bütün ayrıntılarıyla Günyol'un omuzlarında. Bunca uğraşın arasında bize zaman ayırıyor. Konuşup söyleşiyoruz. Her keresinde masasından kalkıp bizi kapıya kadar geçiriyor. Herkesin bağırıp çağırdığı, suçlama ve eleştirilerde kantarın topunun kaçtığı bir dönemde bile eleştirdiği, hoşlanmadığı, karşı olduğu kimseler için, kural dışı kalarak, tek kötü bir söz söylemiyor. Kendini tutamayıp pek pek ileri gittiğini sandığı zamanlar mahçup bir gülümsemeyle gözlerini indirip "Ayıp ettik" dercesine bir süre susuyor. Ama nezaket kurallarının ardına sığınıp ikiyüzlülük de etmiyor. Eleştirdiğini "nazikane" ve kıyasıya eleştiriyor. Öğretmenlik yaptığını biliyoruz. Sınıfta nasıl bir öğretmendir, bilmiyoruz. Gündelik ilişkiler içinde bildiğimiz kadarıyla iyi bir "yaşam" öğretmeni. Bilgilerini, bildiklerini sezdirmeden, karşısındakini tedirgin etmeden ortaya döküyor. Siz seçip alacaksınız, siz yararlanacaksınız. Zorlama yok; ukalalık hiç yok. Nerdeyse kendisinden yararlandığınız için, kendisini dinlediğiniz için, kendisinden bir şeyler öğrendiğiniz için size teşekkür edecek.

Yıl 1965.. **Yeni Ufuklar**'a katkıda bulunmak istiyorum. Daha doğrusu derginin yazarları arasına girmek... Bir çeviri veriyor Günyol bana. Yapıp götürüyorum. Bir süre sonra görüştüğümüzde özürler dileyerek, nedenler göstererek çeviride bazı düzeltmeler yaptığını söylüyor. Kırıldım mı acaba?.. Tam tersine, seviniyorum. Yapılan düzeltmeleri gözden geçiriyoruz. Hem Fransızca hem Türkçe açısından yararlı benim için.. Derken çeviri ücreti ödemesi gerektiğini söylüyor; adet böyleymiş! Oysa ben hiç ücret almadan çeviri yapmaya hazırım **Yeni Ufuklar**'a. İşte o zaman biraz buruluyorum. Vedat Bey beni yanlış

anladı, diyorum kendi kendime ve uzun süre ortalarda gözükmemeye karar veriyorum. Fakat çeviri ücretinden kurtuluş yok. Postacı 1965 yılının sonbaharında bir havale makbuzu getiriyor eve. Evet, **Yeni Ufuklar**'dan çevirmenin ev adresine çeviri ücreti postalanmış! Böylece resmi yoldan çeviri ücretimi alıyorum. Bu benim, sanıyorum, bir dergiden aldığım ilk çeviri ücretim. Daha doğrusu bir dergiden aldığım ilk ücret...

Yıl 1976... **Yeni Ufuklar** "Son Sayı" (Kasım 1976). Şubat 1952'de **Ufuklar** adıyla yayın yaşamımıza giren **Yeni Ufuklar** kasım 1976'da 275. sayısını yayımlayarak düşün ve edebiyat dünyamızdan çekiliyor. Ama Vedat Günyol uğraşını sürdürüyor. Deyim yerindeyse didiniyor... Hem de edebiyat ermişi niteliğini, görünür görünmez her tür çileye katlanıp, bir kez daha kanıtlayarak... Bu değerlendirmeye her zamanki alçak gönüllülüğüyle karşı çıksa da...

aydın

Demirtaş Ceyhun

Düşünüyorum da... Vedat Günyol hocanın, o sevimli can dergimiz **Yeni Ufuklar**'da çıkan (aradım buldum, 1955 yılı Kasım sayısında) "Bölmeli Kafalar" adlı başyazısı, ne büyük yankılar uyandırmıştı, hem de aydınlarımız arasında.

"Adına aydın dediğimiz kişiler var, birbiriyle uzlaşmaz düşüncelere kafalarında yer vermeyi düşünce özgürlüğü sayıyorlar." Oysa, "Ekinli bir kafanın övünebileceği biricik şey, birbiriyle uzlaşmaz düşüncelere yer vermemek, çelişmezlikleri ortadan kaldırmak, kısaca, düşüncelerini bir düzene sokabilmek yetkisi değil mi?" dir, diye soruyordu hoca. Ve bir alkış bir alkış...

5 Ağustos 1989

türk dilinin yazgısı ne olacak

Vedat Günyol

"TDK, Atatürk'ün dil anlayışı doğrultusunda bugüne dek kaynaklara inerek Türkçenin gelişimi, arındırılması yolunda yapılması gerekeni büyük başarıyla gerçekleştirmiştir. Böylece 'müselles mütesaviyesakeyn'den 'eşkenar üçgen'e, "Şiryanışezen'den 'soluk borusuna', 'müddeiumumi'den 'savcı'ya vardık. TDK bugüne dek Türk dilinin kendi benliğine, aslındaki güzellik zenginliğine kavuşmasına çalışmış ve bunda başarılı olmuştur. Kurum varsın kapatılsın, ona egemen olan kafa, ilke ve yöntem ortadan kaldırılabilir mi? Dil canlı bir varlıktır, canlı olduğu ölçüde de değişkendir. 20. yüzyıl insanı 14.15. hatta 18. yüzyıl Türkçesiyle konuşanla anlaşabilir mi? Dili, şairler, yazarlar geliştirir. Fransızca, Akademi dışında gelişmiştir, gelişecektir. TDK dil bilginleri yanında, şairler ve yazarlarca ortaklaşa bir çaba içindeydi. Bu çaba artık kurum dışında sürüp gidecektir. Dilin arınması bir 'idrak' işidir, kimse onu 'ademiyetten' kaldıramaz. Ne demiş Atatürk? 'Fikirler, cebir ve şiddetle, top ve tüfekle asla öldürülemez.' Dil Devrimi'nin çırağını kim alabilir şairlerin, yazarların elinden?"

anılardan düşlere

Birol Keskin

Vedat Günyol, *Uzak Yakın Anılar I.* kitabını yayımladı. 2.yi beklemeden hemen bir solukta okudum. Öykü tadı aldım anılardan. İçimde bu anıları yazanla söyleşme arzusu kabardı, engel olamayacağım boyutta. Genç kuşaktan birisi olarak bugün 79 yaşında, kimbilir kaç kuşağın temsilcisi bir saygı abidesi Vedat Günyol ile söyleşmek benim ne haddime diye düşünmedim değil. Ama hayır. Kuşak ne demek? Kültür insanlarının yaşı kaçtır? Takvimler mi belirliyor onların yaşlarını? Ve benim anılar dünyasının içine girmeme kim engel olabilir? Değil mi Sayın Vedat Günyol?

-Tabii, yazı ehli olan bir insan yazıyor, okuyucuları var, onlarla ilişkileri var. Bir bakıma okuyucularına yaşamını bütün çıplaklığıyla sunmak istiyor. Tabii yaşla da ilgili. İnsan belli yaşa geldikten sonra geriye dönüp ne gibi yollardan geçtiğini, ne gibi olaylarla karşılaştığını göz önüne getirip bir çeşit kendi kendisiyle hesaplaşma yapıyor. Daha doğrusu kendini tanıma isteği ağır basıyor.

Anı yazmayı hiç düşünmemiştim. Fakat insan, şimdiki durumum nedir diye merak ediyor. Soruyor, yanıt arıyor. İnsan anılarından yola çıkıp yeni dünyalar düşleyebilir ve yeni dünyalar düşleyebildiği sürece yaşar.

-Bir insan anılarında bütün benliğiyle kendini açığa vurabilir mi? Anı yazan birçok insan var. Günü gününe tutulan notlar o anın sıcaklığını yansıtır mı?

-Bu bir soru. J.J. Rousseau'nun İtiraflar'ı var. Bütün açıklığıyla yaşamını anlatmış deniyor. Yok tabii. Aynı şekilde André Gide anılarında çok açık bir insan olarak görünüyor. Ama dile getirile-meyen birtakım gizli noktalar, zayıf noktalar bulunabilir. Bu da zayıflık tabii. Yaşamını anılarıyla tazelemek isteyen insanın bunları saklamaması gerek.

-Anılarınızda kamuoyunun bilmediği, yıllarca saklanmış bir olay var mı? Örneğin Refik Erduran yıllar sonra Nazım Hikmet'i yurtdışına

kaçıranın kendisi olduğunu açıkladı. Belki yakın çevresi biliyordu ama, edebiyat kamuoyu bilmiyordu.

Günyol konuşuyor: Nazım Hikmet'in kaçacağını biz de bilmiyorduk. Kaçmadan on beş gün önce Kadıköy'de pazarda beni yakaladı, evine götürdü. Hadi gel, dedi, bir buzdolabı aldım, domates suyu var, şimdi külbastı alıyorum, beraber gidip yiyelim. Beraber gittik, yedik içtik. Kaçma konusu hiç geçmedi. On beş gün sonra da kaçtığını duyduk. Son görüştüğü herkesi karakola çağırdılar, beni çağırmadılar. Demek ki Nazım'ı takip eden görevli uyumuş. Nazım yerleşiyor, kaçmayacak imajı vermek için, herkesi inandırmak için evine buzdolabı alıyor. Benim kamuoyuna açıklamadığım, özel önemi olan bir olay yok. Nazım tutuklandığında önce Erkin gemisine verdiler. **Yücel** dergisini birlikte çıkardığımız Haluk Şehsuvaroğlu aynı gemide askeri yargıç. Biz Nazım Hikmet'i görmeye gittik. Haluk, Nazım hayranıydı. Nazım'ın "Bugün Pazar" adlı şiiri gizli çıkarılarak imzasız olarak **Yücel** dergisinde yayımlandı. Biz ziyarete gittiğimizde Nazım o şiiri bize de verdi. Daha sonra Haluk'un Nazım'a hayranlığı anlaşılınca başka yargıca verdiler dosyayı. O yargıç da 20 yıl hapse mahkum etti.

-Dünya görüşü olarak uzun yıllar birlikte olduğunuz insanlar arasında sonradan yollarınızın ayrıldığı,bir daha değişik nedenlerle görüşemediğiniz insanlar oldu mu?

-Evet, son zamanlarda ilişkimi kestiğim bir iki kişi var. Adlarını söylemek istemiyorum. Belki dünya görüşümüzde bir ayrılık yok ama, insanlık görüşümüzde uçurum var aramızda. Gayet olumlu yazılar yazıp özel yaşamında sıfır olan insanlar var. Kopuşa hazırlık onlardan geliyor, seçimi onlar yapıyor, kararı ben veriyorum.

Fakat bağışlamazlık çok kötü bir şey. Ben sevgimi bir yere boşalttım mı artık karşımdakinde kusur göremiyorum. Hiçbir insan kusursuz olamaz. Ben de kendi kusurlarımı bilirim. Ben ölümlüyüm. Karşındakine insan değeri verdin mi ahlaklı oluyorsun. Ona kötülük düşünmüyorsun. Tabii her insanı sevmek de saçmadır.

-Vedat Günyol'un yurdu neresi diye sorsam?

-Benim yurdum Türkiye, İstanbul. Ben burayı seçtim. Başka yerlerde yaşayamam. Çok yer dolaştım. Paris'in hayatımda ayrı bir yeri var. Üç yıl önce Stocholm'e gittim, Demir Özlü'ye konuk oldum. "Gel burada kal.Ev verirler, maaş bağlarlar" dedi. Yok dedim. Ben kendi insanlarımla İstanbul'da yaşayabilirim. Nitekim Demir Özlü de yapamadı.. İstanbul'dan ve insanlarından kopamadı, döndü, geldi.

-Kitabınızı Dr. Atalay Yörükoğlu'na sunmuşsunuz? Sanırım özel bir anlamı var.

-Atalay, benim gerçekten tanımaktan onur duyduğum insanlardan biri. Öteki kitaplarımı öğrencilerime, başka yakınlarıma sundum. "Güler Yüzlü Ciddiyet" adlı kitabımı da Dr. Türkan Saylan'"a sunmuştum "Bir İnsanlık Simgesi" diye.

Böylelikle çok sevdiğim insanlara bir merhaba demek istiyorum.

-Şimdiki edebiyat dünyamızda bazı sanatçılar birbirlerini çekemiyorlar. Çok vefasızlık örneğine tanık oluyoruz. Toplum olarak böyle bu. Bir Enver Gökçe'ye sahip çıkamadı ve yoksul yaşattı. Huzurevinde öldü.

-Maalesef öyle. Ben Fazıl Hüsnü Dağlarca'ya "Yaşayan en büyük şairimiz" dediğimde bazı şair arkadaşlar bana tavır aldılar.

Bizde sanatçı, yazar yazarlığıyla ilgisi olsun olmasın bir işte çalışmak zorundadır. Başka türlü geçinemez. Ben haftanın iki günü Temel Britannica'ya gidip çalışmak, ev kiramı çıkarmak zorundayım. Bu güne kadar dünya malında hiç gözüm olmadı. Öğretmenlikten emekli oldum. Emekli maaşı yetmiyor. Evimde tek başına yaşıyorum. Akşamları kızkardeşime gidiyorum. Birlikte kahvaltı ediyoruz.Yemeğimle, çamaşırımla kendim uğraşırım. 30 yıldır bu böyle. Kızkardeşimin yan odadan öksürüğünü duyarım, o benim öksürüğümü duyar, rahat oluruz; sevdiği, güvendiği bir insanın varlığını hissetmenin mutluluğunu yaşarız.

-Anılarınızın devamını yazıyor musunuz?

Bu anılar Ragıp Zarakolu'nun çok ince çok nazik ilgisiyle kitap olarak çıktı. Ölmeden bunu görmek beni mutlu etti. Alberto Moravia'nın yaşamını bir arkadaşı kaleme aldı. Alberto Moravia onu kitap olarak gördü ve öldü. Chateaubriand öldükten sonra yayınlanmak üzere "Mezar Ötesi Anıları" yazıyor. Ama dayanamıyor, bastırıyor. Anılarımın devamı olacak tabii. Ben hep genç kalmak istiyorum. Enerjimi bundan alıyorum. Her an aşık olabilirim. Bunun için bir kıvılcım yeter. Gönlüm açık.

(Öğretmen Dünyası, 1987)

mütevazilik arkasındaki deha: Vedat Günyol

Necmi Sönmez

Ülkemiz yazın sanatına uzun yıllar emek vermiş olan Vedat Günyol ile aşağıdaki söyleşiyi yaptım. Şunu hemen belirtmeliyim ki, Vedat Günyol'da gözlemlediğim en büyük özellik büyük bir mütevazilik altında taşıdığı bilgi, sevgi oldu. Günyol'un insanı hemen ısındıran, kendisine bağlayan hoşsohbet bir yanı var, umarım aşağıdaki söyleşinin satırlarında da hissedersiniz bu sıcaklığı.

—Eleştirmen olmaya ne zaman karar verdiniz ve ilk eleştirilerinizde nasıl bir yol izlediniz?

—Eleştirmen olmaya karar vermeden önce Hukuk Fakültesi'nde okuyordum. Oradaki arkadaşlar **Yücel** isimli bir dergi çıkarıyorlardı, benden yazı istediler. Ben yazı yazamıyacağımı, ancak çeviri yapabileceğimi söyledim. Önce çevirilerle başladım işe, bunu daha sonra roman özetleri izledi. Roman özetleri bana bir kitabın nasıl özüne girileceğini öğretti. Eleştirilerimde izlediğim yol önce eleştirilecek insanı, daha sonra yapıtlarını tanımak oldu.

—Eleştirmenin kişisel fikirlerinin eleştiri üzerine olan etkisi nedir sizce?

—Eleştiricinin kişisel yargısı eleştiri üzerinde etkili olabilir ancak, eleştirmen izlenimlerini toplumsal açıdan değerlendirmeye başvurarak yazar. Eleştirilerimde sanatçıya yön gösterecek yetiye sahip değilim. Bu, eleştiriyi ciddiye almadığım anlamına gelmez, bunu eleştiriyi fazla ciddiye aldığım için söylüyorum.

—İyi bir eleştirmen hangi özellikleri taşımalıdır?

—Ben iyi bir eletirmenin taşıması gerekli olan özellikleri Anatole Farance'nin şu sözüyle açıklayabilirim. "İyi bir eleştirmen, başyapıtlar içinde kendi ruhunun serüvenini anlatan insandır". Eleştirmen, önce kendi ruhundan geçirmelidir yazacaklarını, bu arada toplumsal açıdan değerlendirmelere de başvuracaktır. Sonuçta en iyi eleştirmenin, yazdıklarını ruhundan geçiren olduğunu söyleyebilirim.

—Eleştirmenliğin zor olan tarafları nelerdir?

—Gerçeği yansıtma kaygısı insanı zorlar. Aykırı bir duruma düşmemek için daima dikkatli olmalıdır eleştirmen. Söylemek, boş laf etmiş olmaktan çekinmek gerekiyor. Yazmak için yazmış olmak değil de bir durumu saptayıp onu kendi havasında ele almayı gerektiriyor. Bir de neyi nasıl yazacağı hangi dille yazacağı durumu çok önemli.

18 Nisan 1986

sevgi ve bilgi

Mete Tunçay

"Ütopyacılık ve Marksçı Hümanizma" Yazan: Hans Mühlestein. Çeviren: Vedat Günyol (Çan Yayınları, İstanbul, 1976)

Alman kökenli bir Fransız tarihçisi tarafından otuz yıl kadar önce verilen bir konferansın, metni olduğu arka kapakta belirtilen bu kitap; günümüz Türkiyesi için de güncel önem taşıyan bir sorunu işliyor: Özellikle 19. yüzyılın ilk yarısına ilişkin sosyalizm tarihi malzemesinin ışığında, hümanist-olmayan sosyalizmin ve sosyalist olmayan hümanizmin Marxist açıdan eleştirisini yapıyor.

Kitap dört bölümden oluşmakta:

1) Buonarroti'den Weitling'e,

2) Kitle ütopyacılığının doruğu: Weitling,

3) Marx ve Engels Weitling'le, yani zamanın kitle ütopyacılığıyla bozuşuyor.

4) 1844'te Marx'ın dahice bir görüşü (Biraz "felsefe")

Yazarın ilk bölümde ütopyacı sosyalist düşünüşün (ortaboy) bir temsilcisi olarak ele aldığı Buonarroti,-kendisinin de katıldığı- Babeuf'ün **Eşitlikçi Komplosu**'nun tarihi üstüne yapıtıyla tanınır. Mühlestein, onda aydınlanma döneminin liberal burjuva hümanizminin idealist tutumunu görüyor. Buonarroti'nin, örneğin, köleliği, yoksullukla bilgisizliğin nedeni değil sonucu sanması böyle bir eğilimden ileri gelmektedir. Simgelediği ütopyacı yazarlar arasında (bir dereceye kadar, o dönem tanrı tanımazlığın aristokrasiye özgü bir akım oluşuna tepkiyle ve halkçı bir yaklaşımla) sosyalizmi yaradancı ve dinci düşünce öğeleriyle uzlaştırma çabası bile vardır.

Mühlestein'ın ikinci olarak üstünde durduğu kişi, proletaryadan geldiği için, Marx'la Engels'in sosyalist hareket içinde uzun süre kolladıkları, karşı çıkmamaya çalıştıkları bir eylem adamı. Fakat, Weitling de hümanist olmayan bir sosyalizm anlayışının temsilcisi, bir tür kültür düşmanı: Kaba ve mekanik bir eşitliğin kurulmasını savunan bir ütopyacı. Yazarın üçüncü bölümde anlattığı gibi, Marx'la Engels, sosyalist arayışlar arasında, uzlaşmacı eğilimlere cephe aldıkları gibi, sonunda bu eğilimle

de savaşmak zorunda kalmışlardır. Marx'ın Weitling'le çatışması, uluslararası nitelikteki bir "**komünist haberleşme komitesi**"nin 1846 yılı mart ayı sonrasında Brüksel'de yapılan toplantısında dramatik bir biçimde ortaya çıkmıştır. Mühlestein, bu olayı Weitling'in bir mektubuyla radikal bir Rus liberali olan Annenkov'un anlatışını karşılaştırarak çözümlüyor. Burada, Marx, Weitling'e, sağlam ve güzel temellere dayalı bir eylem başlatmadan halkı ayaklanmaya çağırmanın bir aldatmaca olduğunu sert bir dille söylemiştir. *"Bilgisizlik hiç kimseye yarar sağlamamıştır, bugüne kadar."*

Yazar, kitabının son bölümünde de, Marx'ın "1844 Elyazmaları"nın üçüncü ayrımındaki uzunca bir parçayı aktararak, onun gözünde komünizmin özel mülkiyete karşı ilkelce kıskançlıktan kaynaklanan bir *"herkesi eş düzeye indirme"* düşüncesi olmadığını gösteriyor. Böylelikle, Marx'ın daha ekonomik ve toplumsal araştırmalar yaparak sistemini kurmasından önce, felsefi bir sezgi olarak, sosyalist hümanizmden yola çıktığını kanıtlıyor.

Gerçekten, sosyalist hümanizm, tarihin akışı içinde ulaşılmış en son hümanizmdir. Bundan önce, -hepsi de, *"insanın kendi bilgisine, kendi bilincine erişmesi"* diye kısaca tanımlayabileceğimiz, eski Yunan'ın paideia (eğitim) idealini, canlandırma çabası olan- daha birkaç hümanizm akımı gelişmiştir. Bunların ilki, eski Roma'daki hümanizmdir. Rönesans'taki hümanizm ise, Yunan-Roma kalıtıyla Yahudi-Hıristiyan geleneğini bağdaştırarak çağdaş Avrupa'nın kültür temellerini kurmuştu. Aydınlanma döneminde bir kez daha dirilen hümanizm, bir burjuva hümanizmi oldu. Sosyalist hümanizm, işte bu yeni akımın değişik bir uzantısı olarak görünüyor.

Marx'ın *"yabancılaşma"* (yani, insanın emeğinin ürününden, kendi yaratıcı etkinliğinden, doğadan ve başka insanlardan koparak mallaşması) sorunu üstünde düşünerek giriştiği sosyalist kuramcılık, açıkça Hegel'in *"insanın evrenselliği"* (tümlük) anlayışından etkilenmiştir. Ne var ki, burjuva hümanizminin mutlakçı kavramlarla soyut bir çerçeveyi aşamamasına ve toplumun gelişmesinin nesnel koşullarını görememesine (dolayısıyle, uygulamada ikiyüzlü bir insanseverliği temsil etmesine) karşılık, Marxçı sosyalist hümanizm, en başta insanların büyük çoğunluğunu sömürüye ve ruhsal köleliğe mahkum eden toplumsal koşulların kaldırılmasını amaçlayan devrimci bir programı öngörmektedir.

Sonuç olarak, diyebiliriz ki, nasıl hümanist olmayan bir sosyalizm, sosyalizmi istenilmeye değer bir ideal olmaktan çıkaracak kadar kaba bir ütopyacılıksa, sosyalist olmayan bir hümanizm de (bizdeki temsilcileri istedikleri gibi çağdaşlığı vurgulayadursunlar) öylece çağdışı kalmış bir hayalciliktir.

Bu küçük yapıtı, çok güzel bir Türkçeyle dilimize kazandırdığı için, Sayın Günyol'u kutlamayı boynuma borç biliyorum.

vedat günyol ile söyleşi

Cengiz Gündoğdu

-Bize kendinizi tanıtır mısınız? Vedat Günyol, Vedat Günyol'u nasıl tanıtabilir bir başkasına?

-Kendinizi tanıtın diyorsunuz. Nasıl tanıtayım! Eski çağ Yunan filozofu "kendini tanı" demiş. Sanki insan, kendini tanır, tanıtabilirmiş gibi. Ben nasıl tanıtayım kendimi. Doğum tarihim 1911'e rastlıyor. Yani bugün 77 yaşındayım. Dile kolay. Nice yetenekler, elliyi bulmadan göçüyorlar bu rezil dünyadan.

Ben, bunca yıldır demir atmışım bu dünyaya. Ama demir alacağım gün ha geldi ha gelecek. Umurumda mı. Milyarlarca insan gelip geçmiş bu dünyadan. Bana mı kaldı bunun hesabını tutmak?

-Peki Vedat Günyol bugüne nasıl geldi, kişiliğini nasıl oluşturdu?

-Kişiliğimi nasıl buldum sorunu ilginçtir. Lise yıllarında, şu bu dost toplantılarında "Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz" dendiği zaman şaşırıp kalır ,yanıt veremezdim. Benim, özel fikrim olamazdı. Sonra sonra, yaşamla haşır neşir olup belirli bir düşünce düzeyine varınca, söyleyebileceğim çok şey olduğunu algıladım.

-Yazarlık nasıl başladı.?

-Yazı yaşamıma çevirilerle girdim. İlk çevirim, önemsiz bir konuyla ilgiliydi. Sonra, şu bu konuda yazmaya başladım. Bir Fransız yazarının ölümü dolayısiyle benden bir yazı istediler. Şurdan burdan çalma çırpma bir şeyler çiziktirdim. Bir arkadaş beni eleştirdi. "Ulan sen yazarın bütün yapıtlarını okumadan nasıl onu değerlendirirsin?" diye çattı bana. O günden sonra kendime geldim ve ikinci elden, ezbere hiçbir şey yazmadım.

"BUGÜN ARTIK SANATÇI, TOPLUM KARŞISINDA EZİLMİŞ İNSANLARIN HAKLARINI, ELLE TUTULUR İSTEK VE

ÖZLEMLERİNİ DÜŞÜNÜYOR VE İNSANLARI, RESMİ YALANLARIN KÖLELİĞİNDEN, KÜFLÜ GELENEKLERİN, YERLEŞMİŞ OTORİTELERİN BASKISINDAN KURTARIP, GERÇEK ÖZGÜRLÜĞÜN ERDEMİNE YÜKSELTMEYE HARCIYORLAR ÇABALARINI."

Yazı yazma tutkusu bende, okuyup öğrendiklerimi dostlarıma aktarma isteğinden doğdu. Bir çeşit diyalog kurma özlemiydi bu. Bir film görüp, de, onu arkadaşlarına, en ince ayrıntılarıyla yakınlarına anlatan arkadaşlara özenirdim, ama "dedi, dedi, dedi" sözleriyle süregelen konuşmalardan da nefret ederdim.

Paris'te hukuk doktorası derslerini izledim ve sonunda hukuk doktoru oldum, on yıl arayla. Paris'te Dr. Adnan ve Halide Edip'le tanıştım. Dr. Adnan'la Sorbonne Üniversitesi"nde Felsefe derslerini izledim. Yaşamımın en güzel günleriydi bunlar. Ayrıca, Yabancı Diller Okulu Müdürü Sayın Jean Deny ile tanıştım. Para sıkıntısı içinde geçen günlerimde, bana, Türkçe öğrenen gençlere ders verme olanağı sağladı.

Paris'te geçen günlerim (ki toplam olarak dört yılı bulur) üniversite içi ve dışı çabalarla, şöyle böyle bir görgü, öğrenim ve izlenimle dolu dolu geçti.

—Erdem nedir sizce, erdemli bir kişi nasıl davranmalıdır?

-Erdem nedir diye soruyorsunuz. Bence, erdem, bir insanın kendine ve benzerlerine olan saygısında gösterir kendini. İnsan yalnızken, burnunu karıştırabilir ama, bir başkasının önünde bu işi yapmaktan kaçınırsa, saygılı bir insan sayılabilir, yani bir anlamda, erdemli insan. Bence, erdem, tek sözcükle, sözünün eri olmaktır. Buna, ben, söz namusu, diyorum. Sözünü tutmayan insan, erdemsiz insandır, diliniz varırsa, ona namussuz da diyebilirsiniz. Bence, namus, ne bacak arasında ne de dışındadır.Tek sözcükle verilen ve kaytarılmayan sözdedir; dakikası, saniyesi, günü, tarihi belirtilen sözde.

Sizi telefonda arıyor birisi. Falan gün üçle beş arasında evinize gelebilir miyim diye soruyor. Ne alaturka bir tutum. Üçle beş ne demektir? Yani o saatler arasında, sizin, "kapım ha çalındı ha çalınacak" diye helaya, bakkala çakkala gitme özgürlüğünüzü kısıtlamaktır. Ulan, derim hep kendi kendime, geleceğin saati dakikası dakikasına belirlesene. Yok böyle bir şey bizde. Üçle beş arası. Nasıl olsa evdesiniz ya. Olmaz böyle bir şey. Avrupalılar güler insana.

"BU GÜZELİM YURDUN O YOKSUL, IŞIKTAN, BİLGİDEN YOKSUN İNSANLARINA, ADLARI ETRAFINDA GÜRÜLTÜLER KOPARMADAN, ÖN PLANLARA GEÇMEYE ÇALIŞMADAN, KA-

RINCA KADERİNCE ÇIKARSIZ, İYİ NİYETLE YARARLI OLMANIN YOLUNU ARAMADIKÇA, ARAMAYA YANAŞMADIKÇA YUF OLSUN TOPUNUZA POLİTİKACISIYLA, AYDINI MAYDINI İLE HEPİNİZİN ERVAHINA, CEDDİNE CİBİLİYETİNE."

-İnsan sevgisi için neler söyleyebilirsiniz?

-İnsan sevgisi, insanın kendine olan saygısıyla başlar bence. Ben sabah yataktan kalkınca, şuna buna görünmeden önce, saçımı tarayıp çıkarım çoluğumun çocuğumun önüne. Bu, insanın kendine ve yakınlarına olan saygısının alçakgönüllü bir göstergesidir.

İnsan sevgisi, insanın kendinden sonra sırasıyla anasına, babasına, kardeşine bacısına, özellikle dostuna, hatta komşusuna duyduğu saygıyla sürüp gider. Komşum, diyelim Didar hanımın başı mı ağrıyor, koşarım imdadına; o bana önem vermese de. Komşumun mutluluğu benim mutluluğumdur çünkü. Komşum acılar içinde kıvranırken, ben mutlu olabilir miyim? Bence, paylaşılmayan hiçbir şeyin tadı yoktur.

Sevmeden sevilmeyi ummak olacak şey değildir. "İnsanı sevmekle başlar her şey" demiş Sait Faik, ne güzel söylemiş hem de.

Sevgidir her şeyin başı ama, sevgi tek yanlı olamaz. Olursa, insanı korkunç bir aptallığa götürür. Diyeceğim bu kadar. Bağışlayın.

Bazen şöyle düşünürüm. Keşke Çehov'un döneminde yaşayabilseydim. O zaman Çehov'la karşılıklı çay içebilirdim. Ya Hemingway... Hemingway'le dağ tepe dolaşırdım... Böyle düşünürüm. Keşke keşke bu insanların arkadaşı olabilseydim derim.

Vedat Günyol'un evine giderken birdenbire bunlar geldi aklıma. Ama, dedim sen de Vedat Günyol'la çay içeceksin biraz sonra.

Bilinmesini istediğim bir nokta var. Vedat Günyol düşünceleri başka, yaşayışı başka bir insan değil. Nasıl düşündüyse, neyi savunduysa öyle yaşadı.

Erdem, dedi. Erdemli yaşadı. insan sevgisi, dedi; insanı sevdi. Düşüncelerinizden ödün vermeyin, dedi. Hayatı boyunca düşüncelerinden ödün vermedi.

Şimdi bu insana, Vedat Günyol'a, bu toplumda, bu sistemde şunlar şunlar verilmedi diye hayıflanmıyorum. Çünkü Vedat Günyol'a gerçek değerininin verilmemesi gerekirdi. Verilmedi de. Zaten o, hiçbir gün, hiç kimseden bir şey istemedi. İstemez.

Şöyle düşünüyorum şimdi: İnsan tarihi, eninde sonunda bir hesaplaşmadır. İnsan, bu hesaplaşmada, gerçek değeri asla unutmaz. Unutamaz. Çünkü kültür sürelidir. Çünkü Vedat Günyol, insani kültürün yapıtaşlarından biridir. İnsani kültürün yapıtaşı Vedat Günyol, geleceğin güzel dünyasında yerini alacaktır.

İşte o zaman birçok insan, belki yüzyıl sonra, "ah" diyecek, "Keşke

Vedat Günyol'un döneminde yaşasaydık da onunla bir bardak çay içebilseydik."

Akşamın karanlığında eve dönerken sevinçliydim. Çünkü o işi, ben şimdiden yapmıştım. Pek değerli Vedat Günyol'la karşılıklı çay içmiştim.

Bitirmeden önce şunu da söylemem gerekiyor. Vedat Günyol'un eleştirilecek yönü yok mudur? Bence vardır. Bu değerli insan, bence aşırı barışçıdır. Aşırı sevecendir. Bundan ötürü, bu sert, bu nobran toplumda çok üzülmüştür. Sert saldırılar karşısında bile barışçılığını bozmadığı için, saldırganların anladığı dilden yanıt vermemiştir onlara. Bu, bir kusur mudur? Değildir. Ama bu toplumda,saldırgana, ağzının payını vermek gerekir... Vedat Günyol işte bunu yapmadı.

Biliyorum, Vedat Günyol, bu satırları okuyunca, yüzünü buruşturacak. "Bu patavatsız Cengiz Gündoğdu, benim için neler yazmış" diyecek. Yok ben böyleymişim de, yok ben kültürün yapıtaşıymışım da...

Sevgideğer Vedat Günyol, yazı hayatına başlarken bana "Doğru bildiğini ne pahasına olursa olsun söyle" dediniz. Ben hep öyle yaptım.

Şimdi de doğru bildiğimi söyledim.

yeni ufuklar ve vedat günyol

Rauf Mutluay

"**Yücel**"i hatırlar mısınız? Kuruluşu 23 Şubat 1935'e kadar giden yirmi yıl yaşamış yirmi yaşında ölmüş "Aylık sanat ve fikir mecmuası"nı. "Sahibi ve umum neşriyatı idare eden" Muhtar F. Enata'yı. Çoğu okuyucudan olumlu bir cevap beklemiyorum. Nasıl umabilir ki, o titiz, o geniş dikkatli, kadirbilir Behçet Necatigil emeği bile, ilaveli üçüncü baskısı yapılmış "**Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü**"nde yer vermeyi unutmuş ikisine de. "Bu alfabetik liste, Sözlük'te adları geçen ve Cumhuriyet devrinde çıkmış, çıkmakta bazı sanat ve edebiyat dergilerinin çıkış yıl ve süreleri üzerine hangi maddelerde bibliografik not veya açıklamalar bulunduğunu gösterir. (Sayfa 249)" diyen Dergiler Dizininde A'dan "**Yordam**" a kadar 51 derginin adı geçtiği halde anısı yok **Yücel**'in; aynı dalgınlıkla Orhan Burian'ın da.

"**Yeni Ufuklar**"ın 172. sayısında (Eylül 1966) şu küçük not var: "Yücel dergisinin sahibi ve **Yeni Ufuklar**'ın koruyucusu Muhtar Enata hayata gözlerini kapamış bulunuyor. Türk kültür hayatına yirmi yıldan fazla bir zaman çıkarsız çabalarıyla hizmet etmiş olan bu yurtsever, değerli ve aydın arkadaşımızı kaybetmekten büyük bir üzüntü duymaktayız. Ailesine ve ülküdaşlarına başsağlığı dileriz." Bir sonraki sayıda H. Vasfi Uçkan'ın, on yıl önceki bir mektuplaşmaya ve telif haklarına saygı anısına yaslanan yazısıyla birlikte bu, hazin bir duyurudur. Başka bir yankıya rastlanmadığına göre de **Yeni Ufuklar**'ın dostluk vefası acı bir unutkanlıkda yapayalnız kalır. Sadece bir sayfa altı notu, hepsi o kadar. İşte Türkiye'de yirmi yıl dergi yönetenin, aynı dünyanın ölçüleri içindeki karşılığı bu emeğin yanısıra bir sanat dalının ürünlerini vermemişse.

Ben Vedat Günyol'u işte o **Yücel** günlerinden tanıyorum: Tabii yalnız yazılarıyla ve sadece bir okur belleğiyle. Hiç unutmam Jean Giono'dan yaptığı bir roman özetini; Sabri Esat Siyavuşgil'in "**Tepe**" çevirisinden

başka eser bulamadığım, Giono üzerinde çalıştığım, onu sevmeyi paylaşacak bir değişik arkadaş aradığım günlerde **Yücel**'de **"Dünya Şarkısı"**nın Vedat Günyol imzasıyla, kısa, güzel tanımını. G. Duhamel **"Yaralılar"**da, tutsak olduğu dünyaya küskün, kimseyle konuşmaz, düşman ve kindar yalnız ve suskun bir Alman askerini anlatır. Görevini yapmak isteyen doktorla, iyileşmek bile istemeyen yaralının, bu iki cephe düşmanının dokuzuncu senfoniyi dinlerken sözsüz anlaşıp dost olduklarını. İngemar Bergman da **"Sessizlik"**te, o sırlı ve boş otelin dil anlamaz garsonuyla yolcunun Bach dinlerken ortaklaşa bir dünyanın insanı olduklarının farkına varmışlığını göstermişti. Onun gibi bir şey. Aynı romancıyı okumak ve sevmiş olmak düşüncesiyle uzaktan uzağa Vedat Günyol adına o zamandan yaklaşmıştım.

Sonra **"Ufuklar"** ve **"Yeni Ufuklar"**. İşte on beş yıl ve 172 sayıdır ki kapağında "Kurucusu Orhan Burian", "Bu sayıyı hazırlayan Vedat Günyol" notlarını taşıyarak sessiz sedasız çıkıp duran dergi. Daha doğrusunu söylemek olanağını boşuna aramamış olmak için, **"Yeni Ufuklar"** üzerine bir başka derginin, **Papirüs**'ün yargılarına bakalım: "Derginin kendini kurduğu ilk yayın yılında daha çok insanın kişisel onurunu koruyan bir tavrı var. Yazılar belki belli bir fikir eğilimi taşıyorlar, ama daha çok fikir ve edebiyat verimlerine karşı aldıkları tavırla var oluyorlar. Bu tavrın iyi niyet çerçevesinde, ayrıca aklın aydınlığını taşıyan bir açı kazandığını söyleyeceğiz: Genel bir hümanizm, hoşgörü olayları toplumcu bir sistemle değil, belki toplumcu verilerle değerlendirmeye çalışan yumuşak bir ülkücülük... Bir süre sonra o genel hümanizm daha belirgin bir eğilime dönüşecek, dergi toplumcu ve gerçekçi bir plana girecektir. **Yeni Ufuklar**, öbür dergilerin yanında daha çok bir fikir organı olarak belirir. **Yeni Ufuklar** en iyi dergilerden biridir... Batılı yazarlardan titiz bir seçimle çeviriler yapılmakta belirmiş toplumcu veriler usul usul zenginleştirilmeye çalışılmaktadır. **Yücel** dergisinden kalan birey kaygısıyla kitle kavramı arasında bir anlaşma, bir tanışıklık yaratılmaya dönük bir çalışma. Yine de derginin fikir sanat hayatımızdaki işlevi bu ikili görünümden yalnız ikincisiyle olmuştur... (Papirüs, sayı 4, Eylül 1966. Cemal Süreya)

Orhan Burian'ın **"Ufuklar"**ı ilk sayısında (Şubat 1952) kuruluş dileğini şöyle belirtiyordu: *"Güzel uğruna yazı yazılır, iyi uğruna, doğru uğruna. Ufuklar, gücü yettiği kadar bu üç uğurda birden yazıp konuşmak istiyor. Fikir ve edebiyat eserlerine, hayatın hadise ve meselelerine hep daha iyi insanlar olabilmek için, onlardan nasıl faydalanır diye bakalım. Onlara beslediğimiz iyi niyet nisbetinde kendimize iyi niyet göstereceğimizi bilelim. İyi ve doğruya bağlanan insan da mutlak güzeli yaratır... Ufuklar; iyiye, doğruya, güzele diye yola çıkanlarındır."*

Vedat Günyol bir kitabını *"Orhan Burian'ın aziz anısına"*, ötekini *"Dostluğu katıksız bir mutluluk olan Sabahattin Eyuboğlu'na"* adayarak yayımlarken o günden bu yana mizaç özellikleri ve saf ülkücülüğüyle

şimdi de bu dileklerin en tabii izleyici ortaklığındadır. **Yeni Ufuklar** on beş yıllık tutarlı ömrünün ölçü kaybetmeyen tutumunu, fikir namusunu, hoşgörülü insancılığını, hakbilir yargılarını, ince terbiyesini, saygılı ve onurkırmaz tartışma davranışını, çıkarsız ve vefalı savaşını, işte bu saf ülkücü, alçakgönüllü ve tokgözlü mizaca, yerinde susarak da söyleyerek de bir kavgayı sürdüren özlü gerçekçiliğe borçludur; artık o hale gelmiştir ki Vedat Günyol, **Yeni Ufuklar**'dır, kusurları ve meziyetleriyle.

Muhtar F. Enata'nın hüzün verici anısıyla söze başlayışım bence boşuna değil. Her şeye rağmen Vedat Günyol da sadece bir dergi kurucusu, yöneticisi olarak kalsaydı adını yaşatmak için sık sık vesile bulabilir miydik? Önde böyle örnekler olduktan sora, nasıl iyimser olunabilir? Ama sabırlı ve çalışkan bir yayımcılığın -yazık ki dönem dönem öne geçerek zedelenmesine karşın- sürekli bir yazarlık çalışmasının ürünleriyle birlikte bulunuşu, her halde ayrı bir övünç olmalıdır ve bu ikili başarının örnekleri sandığımız kadar çok değil.

Son yıllarının büyük bir bölümünü gerekli eserlerin çeviri emeğine dayayarak geçiren Vedat Günyol, bu ay içinde kendi yazılarını iki ayrı kitapta topladı. Çan Yayınlarında 40. eseri **Dile Gelseler** (eleştiriler). Memet Fuat'ın meraklı kitap gözüyle evirip çevirdiği, okşayarak sevdiği, "54 gramlık kağıtla, ne güzel, yumuşacık" diye sevimlileştirdiği ucuz ve kalın bir cilt:260 sayfa, 6 lira. Aynı günlerde ikincisi: Yeni Ufuklar dergisinin ek yayını "Çan'ın 41. kitabı!" **Yeni Türkiye Ardında** (Denemeler), 30 yazı, 4 lira.

Günlerdir masamda Hasan Âli Yücel'in makaleler cildi **"Hürriyet Gene Hürriyet"**in ikinci kitabı duruyor. (Türkiye İş Bankası kültür yayınları, Ankara 1966, büyük boy 985 sayfa, 60 lira). Ne fiyatından ürküyorum, ne kalınlığından. Ama içindeki yazıların ölü olmalarından korkuyorum. **"İçten Dışa"**, **"Pazartesi Konuşmaları"** gibi vaktinde doğmuş bir eser değil bu. Gününde çok sevilmiş, doğru bulunmuş da olsa, önemli bir devrim yürüyüşünün temposuna ayak uyduramayacak kadar ağırdan almış gibi. Zaman bazan ne kadar hızlı yürüyüp eskitiyor çabucak. Bir uyanık ömrün son bileşimini verecek bile olsa, **"Hürriyet Gene Hürriyet"**e giremedim bir türlü: bazı gecikmelerin büyük esefini yeniden duyarak... Ne diyordu sanırım Sinclair: *"Sanatçılar önceleri o kadar ileride gitmelidirler ki, sonradan o kadar acınacak şekilde geri kalmasınlar."*

Vedat Günyol'un yazılarına da, bilinçaltı böyle bir kuşkuyla, yayımlanması hayıflanılacak kadar gecikmiş vakitsiz eserlerden biridir sanısıyla eğildiğimi şimdi iyice seziyorum. Dile kolay, yirmi beş yıllık bir yazarlığın ilk kitapları. Kişinin kendi emeğine duyduğu doğal bir saygının hatırına göremediği ne kusurlar var. Sakın bu seçilenler, doğdukları günlerin gerçeklerinin sınırlarında tıkanıp kalmış olmasınlar. Sonra utandım kuşkumdan. Vedat Günyol'un sağduyusuyla,

zorbeğenirliğinden yakışıksız anlamlar çıkardım diye. **"Dile Gelseler"** ve **"Yeni Türkiye Ardında"**, son yargılarım seçimiyle bir araya getirilmiş, geçmişe de geleceğe de korkmadan bakabilecek uzun ömürlü yazılar. Bu yazımda yalnız denemeleri söz konusu edebiliyorum; eleştirileri yazık ki şimdi aynı merak ve emekle devam ettirilmedikleri için edebiyatımızın sadece bir dönemine ait kalmış o titiz ve bilgili, saygılı ve ölçülü, doğru ve vakitli, güçlü ve özlü çalışmaları, neden arkası gelmedi diye sebepler arıyarak tanıtmak, başka yazıya kalacak.

Bana göre Vedat Günyol iyi ad koymaya gereğince dikkat etmiyor. "Yeni Türkiye İçin", "Yeni Türkiye Yolunda", "Yeni Türkiye Uğrunda"... demek varken "Kaf Dağının Ardında" örneği gibi çift anlam verecek bir başlığı seçmek niye? Muhakkak "Yeni Türkiye'yi kullanmayı diliyorduysa... Ardından ve yeterince dikkat edilmediği için gözden kaçmış dizgi yanlışlarıyla, yazıların yayım yerlerini ayrıntılarıyla belli etmeme ihmalinden ilkten söz edişim, şunun için. Yalnızca dil değişikliği yapıldığı belirtilerek aynen yayımlanan bu yazıların, asıllarıyla karşılaştırılma olanağının okuyucuya verilmesi gerekli bir tutum olmalıydı. Yazarına o kadar övünç vermesi gereken -eski yazılarının doğru yargılarla yüklü oluşu- okuyucuya da o yazıların ilk şekilleriyle karşılaştırma yolunun kolaylığını göstermeliydi.

İki kitabının da gösterdiği gibi, gerçekten Vedat Günyol'in iki kişiliği ve iki görevi var. Günü gününe sanat olaylarıyla eserlerini izleme ve ölçme işi (yazık ki bunu bir süredir bırakmış gösteriyor kendi eseri); toplum sorunlarına ve düşünce konularına eğilim gösteren davranışı. Bu ikisi birbirinden ayrılmaz gibidir bazılarında. Günyol'da tamamen ayrı. İlkinde ne kadar belgelere sadıkça bağlı bir inceleyici ise, denemelerinde o kadar somuttan uzak ve genel.

Bilirsiniz Montaigne boyuna başka yazarlardan sözler aktararak güçlenirmiş gibi gösterir kendini. Çevirici Sabahattin Eyuboğlu bu özelliği şöyle değerlendiriyordu: "Fakat bu sözlerin ne kadar benimsenmiş, ne kadar yaşanmış olduğunu göreceksiniz. Bilgiçlik taslayanlar bile başkalarından bu kadar bol söz getirmedikleri halde Montaigne'in bilgiçlik tasladığı hiçbir okuyucunun aklından geçmez." Vedat Günyol'da da, çok ve derin okumalardan gelen, yazı tohumu olmuş öyle birçok özdeyişler var: Benimsenmiş ve yaşanmış gerçekler halinde, öyle ki bazen yazının bütünü, o özdeyişi bir açıklama denemesi durumuna düşüren belli bir sınırlılığa giriyor. Bazılarına ilk bakışta bir kısırlık kusuru izlemini verse de, inanılan gerçeklere dolaylı deyişler aramama açıksözlülüğü diyeğim ben. Çünkü isteyen yazar, ürettiği fikri eğer başkasından almışsa, onu saklamanın en az kırk yolunu bilir. Bu açık davranış, düşündüğünü yaşıyan kişinin bir çeşit alçakgönüllüğü değil mi?

Günyol'da sezdiğim bir çeşit kusur günlük hayat gözlemlerinin yokluğu, eksikliği. Ne bir eğitimci olarak okul yaşantılarının izlenim-

lerinden, ne bir site insanı olarak sokak görüntülerinin duyarlığından, ne bir aile sorunundan, ne bir çevrenin özelliğinden yola çıkıyor. ("Hep birlikte" yazısının dolmuş gözlemi tek istisna). Yaşamsı gibi, hayattan çok kitaba, gözlemden çok düşünceye, canlı insandan çok insan gerçeğine, duygudan uzak yargılara, bugünden ayrı her güne dönük bir soyut genellik. Belki de bu, uzun suskunluk zamanlarının ardından yeniden yazıya dönüşlerin yoğun birikintilerinin etkisi yüzündendir. Çünkü gerçekten Vedat Günyol'un kitabında, sık sık tekrarlanan sessizlik dönemleri göze çarpıyor: 1947 ile 1966 arasında yazılmış olanları toplayan kitapta, hiç ürün getirmeden geçmiş yıllar var. Son iki yılın sekiz yazısına karşılık, 1957-1962 arasındaki altı yıldan sadece dört örnek.

Bir de hafif öğüt kesinliği yaşayan eda. Oysa hem eğitimde telkinin değil örneğin geçerli olduğunu yazıp söylemiş, hem gerçekten kendisi en olgun örneklerden biri olmuştur. Herhalde bu izlenimin de, inanmışlığı kesin anlatımından doğuyor olmalı. Nasıl ki Nurullah Ataç da, onun **"Bölmeli Kafalar"** yazısına üç ayrı karşılık yazarak cevap vermiş, o vakit doğan tartışma hayli uzamıştı. **"Yeni Türkiye Ardında"** kitabına o yazıyı ve ikinci açıklamasını almış Vedat Günyol. O vesileyle Ataç'ın da karşılıklarını yeniden okumak fırsatını buldum; siz de okuyun göreceksiniz. (Ataç -Söz Arasında, Dost Yayınları, 1957 Ankara, sayfa 70-83). Benim kanıma göre ince bir saygının olgunluğu ve düşüncelerinin özündeki bilinçli direnişiyle açıkça doğru çıkan, yengi kazanan Günyol. Ataç'ın cevapları, sofistçe bir mantığın aldatıcı örnekleri ve sözü kendine bir sitem diye almanın serzenişli saldırısıyla yüklü. Bu da Günyol'un gerçekçiliğinin ayrı bir kazanç belgesi.

"Yeni Türkiye Ardında", bizde sanıldığı kadar çok bulunmayan bir ayrıcalıklı kişinin; yaşayarak okuyan, okuyarak yaşayan kişinin düşünce ürünleri.

Not alarak, tartarak, tartışarak, düşünüp üreterek, tekrarlayıp yanıklaştırarak, benimseyip sindirerek, genişletip tazeleyerek, gözleyip örnekleştirerek okuma var ya; okumanın en iyisi. İşte Vedat Günyol'un yolu bu, belki biraz hayatın sıcaklığından, çevrenin tanıdık görüntülerinden uzak. Canlı bir dikkatin, gazete fıkralarını o kadar yakın ve sevimli yapan orta malı gözlemlerden uzaklaştığı oranda genellik kazanan büyük gerçeklere yönelişinden. Önüne değil uzağa, ufuklar uzağına yönelen bir bakış, gerçi bir denemeciden çok bir filozofun davranışına yakışıyor. Dediğim gibi belki de bu, vaktiyle verdiği o bilgili ve dikkatli eleştirme yazılarından sonra susup bekleyerek, söylemeyip biriktirerek, yayınlamayıp durdurarak vakit harcayışından geliyor.

Bu kitap bolluğunda **"Dile Gelseler"** eleştirileri de, **"Yeni Türkiye Ardında"** denemeleri de, eşine ne kadar az rastladığımız bir haz getiriyor. Alınıp okunmadan rahat edilemeyecek kitaplardan Vedat Günyol'unkiler: Hiç olmazsa vaktini geçirmeyin.

1966

aydınlanmamızın gerçek ustası

Atilla Birkiye

İlhan Selçuk'un yıllardır vurguladığı bir olgu vardır: "Aydınlanma Hareketi'nin önemi. Diyebilirsiniz ki Avrupa'nın aydınlanma çağından 2-3 yüzyıl sonra o da bize özgü bir aydınlanma başlatabilmişiz ve gerçek anlamıyla da bu süreci tamamlayamamışız. Üstelik bu da daha çok kişisel çaba ve etkinliklerle süregelmiş. İşte bu bağlam içinde ele alabileceğimiz isimlerden biri de Vedat Günyol'dur. Eleştirileri, denemeleri, incelemeleri, çeviri ve yayın etkinliğiyle kendi aydınlanma hareketimizin göbeğinde yer alan kültür kişilerimizdendir.

Türkiye Yazarlar Sendikası yarın Vedat Günyol usta adına bir gün düzenledi. Hiç kuşkusuz Vedat Günyol, elli yıldan fazla süren yazın yaşamıyla, edebiyatımızın, kültürümüzün ustalarının başında yer alır.

İlk yazıları "Yücel" dergisinde yayımlanmış (1938/39); deneme ve eleştiri yazılarıya çeşitli sanat, edebiyat ve kültür sorunlarına yönelerek, yazınımıza önemli katkılarda bulunmuştur Vedat Günyol. İlk kitabı **Dile Gelseler** 1966'da yayımlanmış, daha sonra deneme ve eleştirilerini **Yeni Türkiye Ardında** (1966), **Devlet İnsan mı?**da 1974), **Bu Cennet Bu Cehennem** (1975), **Çalakalem** (1977), **Orman Işırsa** (1970), **Daldan Dala** (1982), **Bilim Yolunda** (1985), **Güleryüzlü Ciddilik** (1986), **Sanat ve Edebiyat Dergileri** (1987), **Gölgeden Işığa** (1988) adlı kitaplarda toplamış.

Birçok çeviri yapıtı da olan -ki Babeuf'ün **Devrim Yazıları**'ndan yargılanıp beraat etmiş- Vedat Günyol, bir kültür kişisi olarak günümüz kültür ortamı, kültürel değerlerimizin geldiği noktayı nasıl değerlendiriyor?

"Günümüzde kültür değerleri üstüne ne düşündüğümü soruyorsunuz. Buna yanıt ararken, birden lise ders programlarını düşündüm. Hani şu felsefe derslerini kapı dışarı eden kültür anlayışını. Özgür düşünce çabasına bundan daha ağır darbe indirilemez bence. İstiyorlar ki çocuklar düşünmesin, din telkinleriyle kendilerine öğretilenlerle yetişsin, yani akıllarını azat etsinler, birtakım ispatsız verilere sırtlarına dayayarak."

"Bugün UNESCO'nun ve Birleşmiş Milletler'in başlatmış olduğu dünya kültür girişiminin onuncu yılındayız. Ülkemizde de konuya yeterince ilgi gösterilmiyor ya da gösterilemiyor. Türkiyemiz 1950'lerden bu yana, çarpık kentleşme ve dışa bağımlı sanayileşme çalkantısına, her alanda arabesk bir dönem yaşıyor ve yaşatılıyor. Oysa gerçekten Anadolu ekinini çağdaş bir anlayışla değerlendiren, ona yeni boyutlar kazandıracak çalışmalar yapılabilirdi. Yapılmadı. Bu yıl, 50. kuruluş yılını kutladığımız Köy Enstitüleri'yle bu yıla girilmişti. Ne var ki dışa bağımlılık her alanda bir erozyona yol açtı. Bugün kültürümüz, Türk-İslam sentezi diye Cumhuriyet Türkiyesinin, laiklik ilkesinin tersi bir yola sokulmak isteniyor."

Vedat Günyol'un yazı ve çeviri serüveninin yanı sıra gerek bu etkinlikler, gerek aydınlanma düşüncesine bağlayabileceğimiz bir yanı daha vardır; yayımcılık. Yıllarca **"Yeni Ufuklar"** dergisini yayımlamış, bu dergide birçok yazar ve düşünce kişisi yetiştirmiş, **Can Yayınları'**nı yönetmiş ve kültürümüze birçok önemli yapıt kazandırmıştır. Peki, bu yılmaz edebiyat dostu, yeni kuşaklara neler önerecektir?

"Günümüz gençliğine neler önerirsiniz diye soruyorsunuz. Kendilerini sanata ve düşünceye adamış gençlikten söz ediyorsunuz herhalde. Ben gençlerin, güdümlü eğitimin etkilerinden kendilerini kurtararak, gerçek halk değerlerine eğilmelerini salık vermek isterim. Biz tam anlamıyla Rönesans, aydınlanma aşamalarını yaşamamış bir toplumuz. Bunu göz önünde tutarak Anadolu ekinine yönelmeli derim. Acı çeken, çekmiş olan insanlarımızın acılı seslerine kulak verip hoşgörülü ve laik bir dünya özlemi içinde, Yunusların insancıl sıcaklığını yansıtan, ondan kaynaklanan bir kültür oluşturmak olmalı ereğimiz. Buna ütopik bir görüş diyebilirsiniz. Olsun. Bu alanda, Türkiye'de özverisiz, gönülsüz hiçbir şeyin başarılacağına inanmıyorum.

günyol üzerine

Hüseyin Peker

Yaş Almış Genç: Vedat Günyol

Bir gün aramızdan çekip gideceğine inanamayacağımız kişiler vardır. Onların sesine, yaşama gücüne, bize direnç vermesine öylesine alışmışızdır ki; bir an bu yazarların yorgunluğuyla bile karşılaşsak, sendeler düşeriz. Ben de (Varlık Dergisi Temmuz 1994/1042. sayısındaki) Vedat Günyol'un *"Gözüme İliştikçe"* başlıklı yazısını okumaya başlayınca bu duyguya kapılıverdim.

"Şu sekseni aşkın yaşımda..." diye başlıyor söze Günyol. "Giderayak da olsam, yaşama dört elle sarılıyorum." Ve de "Bu yaşta ders çıkarıp da ne olacak demeyin," diyor. Biz Günyol'u çoğumuzun öğretmeni diye biliyoruz. O kalenin bir taşının düşmesine bile dayanıklılığımız yok. En azından bunu kendisinin yüksek sesle duymasını istediğim için şu girişi düzenledim.

"Dünyaya ayak basar basmaz her insan bir ölüm yolcusudur," demişti 1988'de, 1989'da da eklemişti bu sözlerine bir yenisini: "Büyük şair Nâzım Hikmet için en büyük ihanet, doğanın ihaneti, yüreğin şak diye duruvermesindedir."

Yaşlılığa Vercors gibi karşı koyarsa; "Dünyaya daha bir iştahla sarılırsa, arandıkça bulunan tüm güzelliklerin bu dünyada yaşandığına inanırsa insan" (*Yine de Yaşarken* s. 90) ölümü, yaşlılıkla beliren düşünsel yetilerin azalışını ve ortaya çıkıveren ilgisiz kalışları bir anda siliveriyor. Kısaca insan isterse yaşlanabiliyor. Genç kalmak biraz da seçim işi.

Yediği tüm bekâr yemeklerinin üstüne yumurta kırarak ısıtan, böylece yemekleri gençleştirdiğini söyleyen bir eleştirmen dostun yaşama çabası asla gözümden gitmez. Yaşamak yitirilmemelidir. Bu iş, Günyol'un sözünü sık ettiği gibi Cahit Sıtkı'lı aynaların değil, bence aldırmamanındır.

Yakın tarihimize ışık tutacak yargıların kaynaklarından biri saydığım Vedat Günyol, öğretmenlik, çevirmenlik, deneme-eleştiri-günlük yazarlığından ansiklopediciliğe varan görev çizgisinde Sabahattin E-

yuboğlu, Orhan Burian, Halim Şefik, Yakup Kadri, Ferit Oğuz Bayır gibi yakın tarihimizin önemli kişilerine yakın durmuş, buna benzemez irili-ufaklı birçok yazınsal kişinin tarihsel yerlerini, konumlarını belirlemede bir öykücü ustalığıyla ve yalın diliyle her türlü okurun içine inmesini bilmiştir.

Daha çok "Milliyet Sanat Dergisi"nde yayımladığı günlük-deneme arası yazılarını *Giderayak Yaşarken, Yine de Yaşarken, Yaza Yaza Yaşarken* adlı kitaplarıyla *Daldan Dala* adıyla denemelerini, *Dile Gelseler* adıyla da eleştirilerini kitaplaştırmıştır. S. Arısoy'un deyimiyle ulusumuza onur veren yazarlardan biri ve "çalıştıkça dinlenebilen" az yazardan saydığımız bu ünlü eleştirmenimizin üstte saydığımız yapıtları toplu halde yeniden basılarak genç kuşaklara sunulmalıdır.

Kendini "Alacası içinde bir yazar" olarak tanımlayan Günyol, son yazısına şunları da eklemektedir: "Kendimi bir ölçüde, boşu boşuna yaşamış olmak utancından kurtarma" niyetine 30-40 satırı aşmayan yazılarla aramızda durmayı amaçlıyor. Şimdi soralım kendine: Önceki uğraşlar unutulur mu? Türk dilini süzerek bize yansıtmış, Tonguç'lu Köy Enstitüleri'nden Çan, Devrek kültür, baston şenliklerine özgür düşünceye zincir vuran din bağnazlığına bugün bile geçerli kalan yazılarla ulaşmış açık ve net yazıları unutacak mıyız? Hiçbir seçme yapmadan Özkan Mert'den Nevzat Çelik'e, Sait Faik'e doyumsuz bulgularla yaklaşan Vedat Günyol'un bunca yıllık emeğine, onu tanımadan yetişmiş gençlere, "Onu tanımadan yol almayın," diyerek destek veriyorum.

günyol öğretmeni tanıma mutluluğu

Nuri Erten

1930'lu yılların sonundan beri yazılarından tanıyıp sevdiğim Vedat Günyol'un 1976'da Bostancı'da yakınımıza taşınması, Başaran'ın aracılığı ile tanışmamız ve hemen kaynaşmamız yaşamımın en mutlu olaylarından biridir.

Zamanla dostluğumuz ilerledikçe, bu kibar ve alçakgönüllü, güzel insanın, hoşgörü ve insan sevgisiyle dopdolu yaşantısında, yazılarıyla en küçük bir uyumsuzluk olmadığını daha iyi anladım. Onun alçakgönüllü davranışlarını dıştan görenler, çoğu kimselerce övünç nedeni olabilecek soylu bir aileden geldiğini, ama bu yoldaki çıkarlara sırt çevirdiğini kesinlikle tahmin edemezler.

Vedat Günyol'un Bostancı Çarşısı'ndaki eve yerleşmesi, bu semt için bir şans olmuştur. Ama, tanıyanları ve sevenleri dışında kaç kişi bunun ayrımına varabildi ve değerlendirebildi ki..

Tanınmış, tanınmamış nice aydınlar, Hoca'nın yaşlı, genç kadın erkek öğrencileri günün her saatinde Bostancı'ya taşınır oldular. Devlet kayıtlarında "emekli" diye gösterilen bir kişinin, arayanı soranı bu kadar çok olması, kapısının ve telefonunun sürekli çalması, az faninin tadabildiği mutluluklarından olsa gerek...

Gecelerini Feneryolu'nda kızkardeşinin evinde geçiren Hoca'nın, İstanbul'a indiği veya sevenleri tarafından çağrılı olduğu günler dışında, bu evde çalışması saat 10-10.3o arasında başlar. Çağrılı çağrısız ziyaretçi durumuna göre, çalışma masası saat 16-17.oo sularında sofraya dönüşür, 24.oo'e kadar sürer. Yayımlanmış, yayımlanmamış, eski yeni şiirlerin okunduğu, sanat ve fikir tartışmalarına açık bu sofralarda, güncel olayların şaka ve nüktelerle karışık yorum ve eleştiriler de yapılır. Bu sofralara kimler konuk olmamıştır ki...

İşte ben de, devamlı konuklarından biri olmakla her zaman övüneceğim bu sofralarda memleketin bazı seçkin yazar ve sanatçısı ile tanışmak mutluluğuna ermişimdir.

Önceden kararlaştırılmış özel toplantılar dışında, çoğu zaman Hoca

ile yalnız olduğumuz öğle veya akşam saatlerinde hatır sormak, akıl danışmak gibi nedenlerle gelen çağrısız ziyaretçilerle 8-10 kişi oluruz. Saatlerin nasıl geçtiği anlaşılmaz. Hoca'nın elleriyle mevsim sebzelerinden hazırladığı sağlıklı yemek ve salatalar çok beğenilir ve aranır.

Nasıl Sokrat'ın sofralarını öğrencisi Eflatun gelecek yüzyıllara intikal ettirmişse bu sofraları da anlatacak yetenekli bir öğrenci elbet çıkacaktır.

Hoca ile tanışmak isteyen yabancılar da zaman zaman bir dost beraberinde gelir. Çoğu kez çarşıda satıcı ile anlaşamayan bir turist kalabalığının imdadına Hoca, hızır gibi yetişir. Dillerini kendilerinden güzel konuşan bu ak saçlı delikanlının çevresi hemen dolar. Bazıları oturduğu evi merak eder. Her dilde kitaplarla dolu raflar, odalar dolusu kitaplar ortasında birkaç dil konuşan centilmen ve konuksever bir Türk görebilmenin şaşkınlığı ve gizlenemeyen takdir ve hayranlık duyguları...

Günyol'un evinde, iznini alarak bazan kitaplarını araştırma fırsatı bulmuşumdur. (Bu, biraz da onu çalışmasında rahat bırakmak içindir.)

Çoğu, yazarları tarafından armağan edilmiş, bu kitaplarda, bazılarının henüz tanınmamış olduğu yıllarda yazdıkları ithaflara, kullandığı övgü ve saygı tümcelerindeki cömertliği, üne kavuştuktan sonrakilerde azalttığını veya esirgediğini görmek beni hep düşündürmüş ve üzmüştür. Ama ilk yapıtlarındaki içtenliği sonrakilerde de aynı sıcaklıkla sürdürenler çok...

Bir akşam Celal Sılay hakkında konuşuluyordu. 1940'larda şiirimize taze bir hava getiren bu şairin ölümünden sonra, sanki sözbirliği edilmişçesine anılmaması, çok zihinleri kurcalamıştır. Bunun nedenlerini Hoca şöyle açıkladı: "Sılay, son yıllarında haşin ve kırıcı olmaya başlamış, dostlarının çoğunu darıltmış, kendinden uzaklaştırmıştır. Ama bu ilgisizlik ve kişisel kırgınlıklar ergeç yerini hoşgörüye bırakacak, Sılay da yeniden gündeme gelecektir."

Sılay, **"Sonra"** adlı kitabını Hoca'ya şöyle sunmuş: "Kibar dostum edib Vedat Günyol'a sevgi ve özleyişle. 18.2.946. Celal Sılay"

Boşlukta Duran Taş: "kendisiyle tanışmış olmak imkanını vermesi sebebiyle şiirlerimi bir kat daha sevmeme sebep olan çok değerli ve zarif dostum Günyol'un bir yazısında Fazıl Hüsnü Dağlarca'yı övmesine öfkelenen Sılay, o günlerde yayınlanan **Kişi-Birey** adlı kitabını da şöyle sunar "Türk şiirinin canına okuyan Vedat Günyol'a 10.1.68. Celal Sılay"

Özel yaşamından sade bir bölüm anlatmaya çalıştığım Sayın Günyol'a uzun ve sağlıklı yıllar dilerim.

geç kalmış ve tutuklu cinsellik

Füsun Erbulak

Büyük insan Vedat Günyol'la bir imza gününe katıldım. Üç yıldır ilk kez mutlu oldum ve gülebildim. Kendisini tanıdığım için ne denli sevinsem azdır. Derim kokladı Vedat ağabeyi. Cemal Nadir, nikah şahitliğini yapmış. Ronsard'ın bir dizesini, ilk kez ondan duydum: *"Güllerin yarını yoktur"*, Gogol, *"Turgenyev'in paltosundan çıktım"* demiş; Ferhan Şensoy da, ilk kez Vedat ağabeyin çıkarttığı dergide yazı yazıp, ondan para aldığı için *"Vedat Günyol'un cebinden çıktım"* demiş. Vedat ağabey, Anouilh'un **"Şatoya Davet"** adlı oyununu da çevirmiş ve çevirinin kimi yerlerini Nazım usta düzeltmiş.

-Not mu tutuyorsun? Anlattıklarımı yazabilirsin.

İşte bu kadarcığı bile bir insanın neden Vedat Günyol olduğunu açıklamak adına yeterli. Bence suskunluk bağışlanmaz bir ihanettir. Fikret Ürgüp'ü, Selim İleri, sayesinde tanıdım. *"İki satır yaşamışsın/Ben, beş on cilt."* Ve Selim İleri bu namuslu, kendini aldatmayan insan için, **Argos**'un, Haziran sayısında *"Fikret Ürgüp bu dünyadan 8 Mart 1977'de kurtuldu"* diye yazmış. Belki intiharın kökeninde de aynı kurtulma duygusu gizlidir.

Bir orta yaşlı, oyuncu, kadın arkadaşım var. Konuğumdu. Yazdıklarımı okudum ona. Kendine ilişkin çok acıtıcı bir gerçeklikten söz açtı. Çok önemli, müthiş bir şey: "Erkekleri kalıp çektirenler, defolup gidenler olarak tanımlıyorum. Ben 55 yaşıma kadar erkeksiz yaşadım diyebilirim. Kız çocuklarımızı genelde erkekten korumamız gerektiğine inanıyorum. Çünkü sakıncalıdırlar. Hele hele bir erkek fahişe, teknik sevişme yöntemine haiz olduğundan çok çekicidir; sakıncalıdır. İhanet çizisinde yaşamayı göze alamadım ben."

Buraya kadar anlattıkları uyumlu kategorisine girebilir, değil mi? Ama bir de sonrası var. Ve acıtıcı olan da bu bölüm: "Ne var ki, belli bir pişmanlık duymaktayım. Bundan sonra, bir erkekle birlikte olma umudum yok. Bu istek vazgeçilmez bir istek; bağımlı kılıcı bir istek galiba. Nedense saydığım, sohbet edebildiğim, inandığım erkeklerle, cinselliği hiç düşleyemedim ama örneğin bir musluk tamircisi, bir inşaat işçisi ya

da bir şoförle, düşlediğim oldu. Ben sosyalistim. Onları hor görmek gibi bir eğilimim olamaz ama o iş de diğerleriyle yapılamaz, gibime geliyor. Ancak onlar tahrik edebiliyorlar beni. Neden sence?"

Aman Tanrım! Yanılgı, çarpıklık bu. Sevişmek eylemini hor görüyor ve cinselliği aşağılıyor. Bu pislik, entelektüel bir erkekle gerçekleştirilemez diye düşünüyor. Aslında ne kendine hakaret ediyor ne de erkeğe; aşka sövüyor. Bir bakıma tuzağa kapaklanıyor. Aynı yanlışa pek çoğumuz düşüyoruz. Cinselliklerimiz hem geç kalıyor; hem de tutukluyoruz onları. Suç yalnızca baskılarda değil. Onlara katılıyoruz zaman zaman... Sevişirken içimiz rahat değil. Sınırları zorladığımızda bile, İtalyan atasözünü, hayata geçirmekten öte, boğuluyoruz: "Birlikte yatan iki kişi rüyalarında bile komplo kurarlar." Acıdım arkadaşıma. Ve bu acımaya tiksinti ile öfke de katıldı.

Erendiz Atasü'nün **"Kadınlar ve Bölünmüşlük"** adlı yazısı müthişti. (Argos-Haziran) Bu yazıda Anna Karenina ile Beauvoir'in **Ann Dubreuilh** karakterleri kıyaslanmakta. "Kadınları gördüğüm gibi çizdim; yani paramparça." Beauvoir'a ait bu satırla başlıyor yazı. "Ann deneyecek, yenilecek, gene deneyecektir. Anna Karenina'dan, Ann Dubreuilh'e tırmanan yol buraya kadardır" satırıyla bitiyor. "Anna Karenina bölünmüşlükten yok oluşa kayacak ve intihar edecektir... Bir baskıya karşı çıkarken yaptığı, yalnızca bir diğerine teslim olmak.. Anna Karenina kişiliksizliği, Ann Dubreuilh kişiliği yüzünden yitirirler aşkı. Bir ceza gibi yaşarlar yitirişi. Aradan yüzyıl geçmiş, kadınlar cezaya çarptırılmaktan kurtulamamışlardır."

Galiba en iyisi yazının tamamını okumak. Bunu kadınlara önerebilirim ancak ama erkekler de okurlarsa, en azından birlikte-yaşadıkları kadınların intihara varmayan mutsuzluklarından haberdar olacaklardır. Tutuklu cinselliğin, kadınlardan çok kendilerine tuzak olduğunu anlayacaklardır.

29.7.1991

RÖPORTAJLAR

"ben de edebiyata gönül verdim"

Selma Tükel

SEDAT Simavi Vakfı, 1989 Edebiyat Ödülü denemeci, eleştirmen, çevirmen ve yazar Vedat Günyol'un. Bu çok yönlü edebiyat adamını ödüle layık bulan Sedat Simavi Vakfı Edebiyat Jürisi de, bu gerçeği vurgulamak gereğini duymuş:

"Jüri, özellikle deneme türünün gelişmesi ve Türk edebiyatında belirli bir saygınlığa kavuşmasındaki katkıları ve edebiyat hayatımıza getirdiği birikimi ile Vedat Günyol'u **Gölgeden Işığa** adlı yapıtıyla bu ödüle layık gördü..."

Vedat Günyol, karşımda... Yüzünde hiç eksilmeyen gülümseyişi, elinde jürinin kendi hakkında verdiği kararın gerekçesi... Sayısız sanat-edebiyat jüri üyeliği yapmış; birçok hikayeci, şair, romancının ödül gerekçesini yazmış bir edebiyat adamı...

Dostları, Vedat Günyol'un pek çok niteliğini belirtirler. Kendisine verilen ödülü değerlendirirken de, bu niteliklerini yansıtıyor ve şöyle diyor:

"Ben, Sedat Simavi Vakfı Ödülü'nü Nobel Ödülü ile bir tutarım. Bu yıl; bu ödül bana layık görüldüğü için, çok mutluyum ve onurluyum..."

Vedat Günyol'la, onun hiç de yabancısı olmadığı bir ortamdayız. Hürriyet'in istihbarat salonunun arı kovanı gibi vızıldayan, hareketli ortamında konuşuyoruz...

Vedat Günyol, uzun yıllardan beri tanıdığım bir dost... Hakkında bunca şeyi bilsem bile, ona sormam ve yanıtını yazmam gerek. Soruyorum:

"Kaç kitabınız yayınlandı?"

"Çeviri ve telif olarak, şimdiye kadar 62 kitabım yayınlandı. Yazılarımın bir bölümü **Yücel** dergisinde çıktı. 1936 yılında yayına başlayan **Yücel** dergisi, 1952'de kapandı. Onun yerine, **Yeni Ufutlar** yayınlanmaya başladı. **Yeni Ufuklar**'ın yaşamı da, 24.5 yıl sürdü. Özetle

ve toplam olarak, binlerce yazım yayınlandı denebilir..."

Vedat Günyol'un aralıksız yarım yüzyılı aşan edebiyat yaşamını böylesine özetleyivermesi, onu tanıtmak için yetmez tabii. Bu dopdolu geçmiş yaşamı, özetleyerek de olsa, biraz açmak gerekecek.

"**Yücel**"in aylık fikir ve sanat dergisi olduğu ve bu dergi çatısı altında, pek çok Türk sanat ve edebiyat adamının yetiştği bilinir. Vedat Günyol da, bir hikaye çevirisi ile bu dergide ilk adımını atmış ve 1934'den sonra büyük dostu Orhan Burian'la birlikte derginin tüm yükünü omuzlamış. Vedat Günyol'un "dergici" yanı, güç koşullara karşın, yaşamına damgasını vurmuş, büyük uğraşılarındandır. 78 yaşındaki edebiyat adamı, şimdi bu güçlükleri değil, dostlukları anımsıyor.

"Dergicilik yaşamımda, pek zorluk çekmedim. Her zaman yanımda dostlar oldu. Bu dostların çoğu da, öğrencilerimdi. Yaptığım iş, gönül işi olduğu için, çevremi daima gönüllüler sardı. Bana yazı getiren, işe henüz başlamış gençlerle birlikte, daima bir dost çemberi oluşurdu. Yazıların puntolanmasından düzeltilmesine, derginin çıkartılmasına kadar, genç dostların büyük yardımlarını görürdüm. Dergileri adeta onlar sahiplenirlerdi." Vedat Günyol'un "dergiler" deyip geçiverdiği sözün içine ünlü karikatürist Cemal Nadir'le birlikte çıkardıkları haftalık çocuk dergisi "**Arkadaş**", Muhtar Enata ile çıkardıkları "**Bizim Dünya**" ve dört arkadaşın 250'şer lira koyarak çıkardıkları "**Ufuklar**" ve "**Yeni Ufuklar**" dergileri de giriyor. Bu dergiye Sabahattin Eyuboğlu ile birlikte bir de **Çan Yayınları** adında bir ek yayın ekliyor. Bu yolla, bir yandan genç yazarlarımızın ,bir yandan da Camus, Kafka, Sartre gibi yazarların tanınmalarını sağlıyor.

"Evet, 62 kitap, yüzlerce dergi, binlerce yazı çevirisi, edebiyat adamının yaşamını doldurmaya yeter de artar bile" denecektir. Ama, Vedat Günyol için öyle değil. Onun, aynı yaşama sığdırılmış, bir o kadar yoğun başka uğraşıları da var.

Vedat Günyol, Padişah Sultan Reşat'ın Şeyhülislamlık teklifini reddeden Adliye Müsteşarı ve din bilgini Ahmet Şükrü Efendi'nin torunu. Babası da Sultan Abdülhamit'e karşı çıkan aydınlarla Paris'e kaçan, daha sonra Kurtuluş Savaşı'na katılmış bir kaymakam olan Fikri Bey..

Vedat Günyol, 1911'de dedesinin Fatih'teki konağında dünyaya geliyor.. Üçü erkek, biri kız olan dört kardeşin üçüncüsü. İlk ve ortaokuldan sonrasını kendisi şöyle anlatıyor:

"Gelenbevi Ortaokulu'ndan sonra Fransız Lisesi Saint Benoît'ya gittim. Daha sonra, İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirdim. Ardından Paris'te hukuk doktorası yaptım. Üniversitede iki yıl asistanlık yaptıktan sonra, askere gittim ve bir daha üniversiteye dönmedim. Öğretmenliğe başladım. Bende bir çeşit öğrenme tutkusu vardır. Dil konusunda da ayrı bir tutkum var... Okumak, yazmak, okuduklarımı, yazdıklarımı

başkalarına aktarmak, kendimi durmadan yenilemek...Bütün bunlar, bana büyük bir mutluluk veriyor. Bu nedenlerle, akademik kariyer yaparak, üniversitede kalmak, öğretim üyeliğini sürdürmek, bana çekici gelmedi. Ben, edebiyata gönül vermiştim. Bu tutkum, şimdi de sürüp gidiyor..."

Vedat Günyol, halen yaşamının 78'inci yılında, "Bu yılların 7'sini Ankara'da, 4'ünü Paris'te, birini Amerika'da, gerisini İstanbul'da yaşadım" diye özetliyor. Çocukluk yılları var, bir kısmı Anadolu'da geçmiş. Ama Günyol'un saydığı; bilinçle, öğrenerek, bilerek edebiyatla yaşadığı yılları... Fransızca öğretmenliği de tam tamına 35 yıl sürmüş...

Vedat Günyol'un yaşamını; öğretmenlik, dergicilik, yayımcılık, ansiklopedi yazı kurulları kadar, dostluk, sanat ve edebiyat çevreleri belirlemiş. Edebiyat çevresinde hem edebiyatı, hem de çok değer verdiği sevgi ve dostluğu olmuş. Edebiyat adamlığı ile gönül adamlığını birlikte yaşamış. Böyle bir yaşamla, kendiliğinden, bir sanat ve edebiyat döneminin en yetkili tanığı olmuş... Salt tanıklık değil bu... Çoğu aramızdan ayrılmış olan bir edebiyat kuşağının "temsilciliği" de Vedat Günyol'un... Yani birkaç "işin peşini bırakmamış", batıcı, yenilikçi, değişimci aydının omuzlarında bugün...

Bugün Halide Edip Adıvar, Adnan Adıvar, Cahit Sıtkı, Ahmet Hamdi Tanpınar, Sabahattin Eyuboğlu, Halikarnas Balıkçısı, Orhan Burian, Cemal Nadir, Sait Faik, Bedri Rahmi Eyuboğlu, Orhan Kemal, Eren Eyuboğlu, Azra Erhat, Fikret Adil, Ruhi Su, Haldun Taner, Edip Cansever, Yılmaz Güney, Hadi Baran, Osman Saba, A. Kadir, Mehmet Seyda dendiğinde Vedat Günyol'u anımsamamak olanaksız...

1988

vedat günyol'la

Gülseli İnal

— Sayın Vedat Günyol, ülkemizin kültür oluşumunda yeriniz var. Bize çocukluk ve ilkgençlik yıllarınızı, yetiştiğiniz ortamı anlatır mısınız?

—1911 yılının Mart ayı başında dünyaya gelmişim: dedemin, Fatih, Çırçır mahallesi, Hacıhasan sokağındaki konağının üst katında, ailemin üçüncü oğlu olarak. Büyüklerim bozulmuşlar. İki oğlandan sonra kız bekliyorlarmış. Bir tek dedem sevinmiş buna. Adımı da o koymuş. Dört beş yaşımın anılarından, onunla ilgili olarak, beyaz sakallı, aydınlık yüzlü bir ihtiyarın sevecenlik dolu bakışları kalmış belleğimde. Kendisi yokken kimsenin girmesine izin vermediği, ikinci kattaki odasından çıkıp, üst katın merdiven tırabzanına vura vura beni çağırtığını anımsıyorum, şöyle böyle. Bu buluşmada, öyle sevip sarmalama, okşayıp öpme falan yoktu. Ne var ki, uzak durup, kağıt külahlar içinde şeker, fındık fıstık vererek saklamaya çalıştığı bir sevginin sezgisi sevdiklerini anlayan evcil hayvanlarınkine benzeyen bir sezgi kırıntısı kalmış belleğimin bir köşesinde.

Babaların çocuklarına, özellikle oğlan çocuklarına sevgilerini göstermemeleri, eskinin eğitim gereklerinden olmalıydı. Öyle ki, babamın üç çocuk sahibi babamın, babası karşısında el pençe divan durduğunu, ona "Efendi hazretleri" diye seslendiğini çok iyi anımsıyorum.

Adliye müsteşarı olan dedem babamın annesini boşayarak ikinci kez evlenmiş. Bu evlenmeden bir erkek çocuğu olmuş. Babamla amcam arasında bir on yaş olmalıydı. Amcam Mehmet Feyzi Bora, ufak tefek ince yapılı "çelebi", saygılı bir insandı. Onunla, on altı on yedi yaşlarında dost oldum. Kendisi İstanbul Darülfünunu'nda hukuk okumuştu. Ama nedense ilkokul öğretmenliğini seçmişti. Son olarak da, Kozan'da ağır ceza yargıçlığına atanmıştı. İşte orada Kemal Sadık Gökçeli, yani Yaşar Kemal ile karşılaşmıştı. Genç Yaşar Kemal komünizm propagandası yapmakla suçlanarak hapse atılmıştı. Bütün gericilerin, kuyusunu kazıp canını çıkarmayı amaçladığı günlerde, mahkeme önüne çıkınca aydın, haksever, liberal bir insanı bulmuştu karşısında: Amcamı. Mahkeme başkanı olan amcam onu, hakkettiği üzere aklandırmış ve "Haydi oğlum, bugünden tezi yok çek git İstanbul'a. Gazetelerde çalış. Çünkü yazı

yeteneğin çok" diye öğüt vermiş.

Amcanızdan mı öğrendiniz bu olayı?

—Nerden bileceğim ben bu olayı? Nice yıllar önce, amcam öldüğünde, Teşvikiye camisinde, cenaze töreninde birden karşıma Yaşar Kemal çıktı: "Ne işin var senin burada? " diye sordu. Ölenin amcam olduğunu öğrenince: "Yıllardır o güzel insanı arar dururum. Ona minnet borcumu ödemek isterdim. Ne olur bana onun bir resmini bul!" dedi. İstediği resmi buldum ve verdim kendisine. Şimdi, sanırım, o çerçeveli büyük boy resim, evinin odalarından birinin duvarında asılıdır. Amcam böyle bir insandı işte.

—Okul öncesi nasıl bir ortam içindeydiniz?

—Gelelim okul öncesi ve sonrası eğitimime. İlk eğiticilerim, doğal ki, annemle babam, bir de anneannem oldu.

Anneannem, Kafkasya çerkezlerindendi. Dediğine bakılırsa, Marşanlar diye anılan bir kabile başkanının biricik kızıymış. Bir ayaklanmada, babası Ruslarca öldürülünce babaannesi, büyükbabası ve halasıyla İstanbul'a kaçmışlar vapurla, beraberlerinde "Bu senindir, sahip ol" diye tenbihledikleri bir çekmece dolusu para ve mücevherle. İstanbul'da amcasının evinde kalmışlar, bir süre. Sonra, büyüklerin hepsi ölmüş, yengesiyle kalmış ortada dımdızlak. Sonra yengesi onu alıp İzmir'e Karaosmanoğlu'ların konağına bırakmış evlatlık olarak. Anneannemin bir bey kızı olduğu öğrenilince ona evlatlık üstü bir özen göstermeye başlamışlar. Gel zaman git zaman, Hicaz ve Yemen valiliklerinde bulunmuş olan Cemil Paşa, (ki, annemin babası olacak) bir seferinde talimat almak üzere payitahta, yani İstanbul'a giderken, İzmir'de Karaosmanoğlu'ların konuğu olmuş. İşte, orda, sonradan anneannem olacak çerkez kızını vermişler ona. Dedemin dört nikahlı, üç dört de nikahsız karısı varmış. Anneannem bu nikahsızların en gözdesi olmuş, güzelliğinden ve uysallığından ötürü. Paşa, bütün karılarına hocalar tutup, ut tambur dersleri aldırtır, öyküler, masallarla süslü Divan şairlerinden beyitler öğretirmiş onlara. On iki yaşına kadar çoğu kez koyun koyuna yattığım anneannem, bana namaz kıldırtır, oruç tutturur, masallar anlatır. Nabi'den Nef'i'den beyitler okurdu. Herkesten çok severdim onu. Paşadan bir tek kızı olmuş. O da Diyarbakır'a sürülen babama kısmet olmuş ve biz dört kardeş dünyaya gelmişiz.

Nikahsız bir evlilikten doğma bir ananın çocuğu, bir çerkez kızının torunu olduğumu hiçbir zaman düşünmemiştim. Çünkü, üvey dayılarımla, ailenin sevgili kızı olan annem arasında hiçbir ayrılık gayrılık olmamıştı. Dayılarım, kardeşlerimle beni her zaman bağırlarına basmışlardı.

İlkokul çağma dek, evde, çevremde gördüğüm eğitimden söz ediyordum. Araya birtakım anılar girdi. Bıraktığım yerden sürdüreyim söyleyip söyleyeceklerimi. Eğitimimi, özellikle de ahlak anlayışımı borçlu olduğum babam Ali Fikri, okumaya meraklı, nediyorum tutkun bir insandı, Fransız kültürüne, tarihine, hele Fransız Devrimi'ne. Kaçarak gittiği ve bir yıl kaldığı (1900 yılında) Paris'ten dönerken, dönemin

Fransız yazarlarının yapıtlarını getirmişti beraberinde. Hayli zengin bir kitaplığı vardı. Namık Kemal, Ziya Paşa, Mithat Paşa, Tevfik Fikret, Abdülhak Hamit en beğendiği kişilerdi. Ayrıca, Ebüzziya Tevfik'in, Muallim Naci'nin, Ahmet Rasim'in, Samipaşazade Sezai'nin kitapları düşmezdi elinden. Hüseyin Rahmi hayranlığı da ondan geçti bana. İki ciltlik, büyük boy **Larousse** her zaman elinin altında bulunurdu. Hele Larousse'lar, resimleriyle biz çocuklarının vazgeçilmez bir bilgi kaynağıydı. Ortaokulda, eski yazıyı iyiden iyiye öğrendiğimde, onun kitapları benim en yakın dostlarım olmuştu. İlk sevgililerimden biri Jules Verne'in **İki Yıl Okul Tatili** oldu. Ardından Victor Hugo, Alexandre Dumas; **Sefiller** ve **Monte Kristolarıyla**. Boş vakitlerimde, Larousse'un yapraklarını çevirmek, resimlerine bakmak büyük bir zevkti benim için.

İlkokula 1918'de, Diyarbakır'ın Lice kazasında başladım. Yokuşlu bir sokakta oturuyorduk. Babam Lice kaymakamıydı. İlk günü, beni birisi kucağına alıp indirdi taş merdivenlerden sokağa. Sonra okula götürdü. Ötesini anımsamıyorum. Aradan birkaç ay geçmiş olacak, otuz kadar öğrencili bir sınıf geliyor gözlerimin önüne. İki ders arası, bir sınıfın arkalarında toplanmış birkaç büyük sınıf öğrencisi itişip kakışıyor, erkeklik yarışmasına girişiyorlardı. Ötesi karanlık benim için.

—İlkokulu Diyarbakır'da mı bitirdiniz?

—Babam, bol istifalı ve azilli kaymakamlık görevlerinde, çoğu Diyarbakır ilçelerinden birinden bir başkasına atanıyordu. İki kez Lice'de, bir kez Çermik'te, son olarak da Silvan'da bulundu. İlkokul yaşamım bu göçlerle geçti. Tarihler 1918 ile 1922 arasında değişiyor. İkinci kez Lice'deyken, Kâzım Karabekir Paşa ile dostça bir ilişkiye giriyor babam. Kâzım Paşa karargahını Lice'de kurmuştu. Ağabeyim Sedat'la beni, arada bir karargaha aldırtıyor, ata bindiriyor, askerlerin süngü talimlerini seyrettiriyor ve tahta silahlarla bize atış talimleri yaptırıyordu.

Çermik günlerini daha bir belirginlikle anımsıyorum.

Bir gün, iki ağabeyim ve ben, birkaç arkadaşımla birlikte, ilçenin sınırlarındaki bir koruluğa, kuş avlamaya gittik, saçma tüfekleriyle. Ağaçlardaki kuşlara nişan alınıyordu. Çatpat sesleri ortalığı kaplıyordu. Bir an, bir kadın feryadı kapladı ortalığı: "Yandım Allah, yandım!" diye. Bizim birader kuş yerine bir kadını vurmuştu. Bir korku, bir telaş, kaçıyoruz, tası tarağı toplayarak. Ama çok geçmeden, haber dört bir yana dağılıyor, Kaymakam'ın oğlu bir kadını vurdu, diye.

Biz üç kardeş, evin yolunu tutuyoruz tıs pıs. İlk iş olarak, evin altındaki samanlığa saklıyoruz silahı, sonra yukarı kata çıkıp yemek vaktini bekliyoruz, sessiz sessiz. Babam, durgun halimizden kuşkulanıyor, birbirimizle didişip kakışmadığımıza, uslu akıllı oturuşumuza bakarak: "Sizde bir hal var, çocuklar. Bir halt mı işlediniz yoksa? Hadi söyleyin!" diye baskı yapıyor bize. Bizde ses yok. Ama, sıkıştırıyor. Sonunda olup bitenleri anlatıyoruz. Ertesi gün, babam, vurulan ama ölmeyen kadının kocasını çağırtıyor evimize. Kırk-kırk beş yaşlarında, üstü başı dökülen bir sevimli, sevimlinin sevimlisi Kürt çıktı babamın karşısına. Babam,

oğlunun neden olduğu yıkımın sorumluluğunu yükümlenerek, ne gibi bir tazminat ödemesi gerektiğini soruyor adama. Adam: "Aman, Bek hazretleri, kulun kölen olam. Benim Halime'm hayattadır. Hem, hayatta olmasa da, canınız sağ olsun. On karı feda olsun size. Karının sözü mü olur" diye şikayetçi olmadığını söyleyip, el ayak öperek çekip gitti. İşte size o gün bugün sürüp giden kadın sorununu simgeleyen bir örnek. Kadın dediğin ne ki? Biri olmazsa, bini var sırada. Al al, eskit eskit, sonra at bir yana. Yukarıdan beri anlattığım bütün bu olaylar, benim eğitimimde birer kilometre taşları olmuştur.

—Çocukluğunuza ilişkin güzel anılarınız var hep.

—O günlerdeki anılarım içinde, ömür boyu etkisinden kurtulamadığım bir barbarlık olayı var. Kendimi bildim bileli, serçelere, özellikle de tavuklara sıcak bir sevgim vardır. Tavukları sever, bağrıma basar, yumurtlamalarına parmaklarımla yardım ederdim. Kuluçkalara özel bir sevgim vardı. Bir gün, nasıl oldu bilmiyorum, yedisekiz civcivli bir kulukçaya taktım kafayı. Sevdiğim bir tavuktu bu. Civcivlerini koruma yolunda kimseye güvenmiyordu, bana bile. Yanına yanaştığımda cephe alıyordu ben dostuna. Bunun üzerine, elime geçirdiğim bir çalı ile saldırdım üstüne. Ne iğrenç bir saldırı oldu bu. Çalıyla, kuluçkanın bağırsaklarını deşiverdim birden. Kuluçka, yerde deberlenirken kaçtım, suçumun izini ortadan kaldırmak amacıyla. Tavuklara olan sevgim burada noktalandı. Tavuklara, bir daha yanaşmaz oldum o gün bugündür...

Bu suçluluk duygusuna başkaları da eklendi. Bir gün, Lice'de bir evlatlık kızla, yufkaları, sigara böreği yapmak için dilerken, kızın bıçakla elini kestiğimde içim cız etmişti. O cız acısını, hep duymaktayım içimde başka cız'lara eklenerek. Biri parmağını mı kesmiş, cız eder içim, kim olursa olsun, elinde, yüzünde bir sıyrıkla çıktı mı karşıma erir giderim cızlara kaptırarak kendimi.

Bir gün, 1970'lerde, karşıma çıktı yüzü gözü yara bere içinde, bir öğrencim, sonradan arkadaşım, dostum, canım ciğerim, Levent Yılmaz. Orman Fakültesi'nde öğrenciydi. Sağcıların saldırısına uğramıştı, fakültenin bodrum katında. O gün, cız'larımı hıçkırıklarla boğmaya çalışmıştım.

Bir başka cız da Diyarbakır sınırları içindeki Bismil köyünde, bir hançer gibi saplanmıştı yüreğime. Bismil, dedem Cemil Paşa'nın sahip olduğu, dediklerine göre, otuz kadar köyden biriydi. Büyükçe bir köydü Bismil, toprağı verimli ve insanları sevimli. İlkokul son sınıftaydım. Köyde bir ceylan vardı, bir ahırda beslenen. Bir gün öğleye doğru, hayvanı dışarı çıkarmışlardı. Birisi tasmasından tutmuş, gezdiriyordu. Ürkek bir hayvan. Tazılar, köpekler vardı ortalıkta. Birden, nasıl oldu bilmiyorum, hayvan, bakıcının elinden kurtulup kaçmaya başladı, tarlalara dalarak. Özgürlüğe bir kaçıştı bu. Derken, tazılar ve köpekler düştüler peşine. Acımasızca bir av şenliği yaşanıyordu dört bir yanımda. Hayvancağız, daha dört-beş yüz metre kadar uzaklaşmıştı ki, köpekler arkasından yetişip yere çaldılar, üstüne çullanarak. Hayvanı kurtarmak için bir

koşuştur başladı. Ama iş işten geçmişti. Ceylan, ölümcül yaralarla, kan revan içinde yerde debeleniyordu. Yanına vardığımızda, can çekişiyordu. O güzel gözleri daha bir büyüyüp güzelleşmişti. Acınası ve suçlayıcıydılar. Bismil'deki o güzel tatilim zehir olmuştu böylece. Yıllarca sonra, Namık Kemal'in, bir av partisinde öldürülen bir ceylanın gözlerindeki acıyı yansıtan satırlarını okuyunca, Bismil'deki ceylan, gözlerimin önünde canlandı ve o gün bugündür, ister balık, ister kuş, ister geyik, ister domuz avı olsun, her çeşit ava karşı tıpkı Namık Kemal gibi, içime bir nefret yerleşti.

Yaşamımı, insan ilişkilerinde davranışımı etkileyen, bence en önemli olay, Diyarbakır'da, ilkokul son sınıftayken geçti başımdan. Bir gün, iki ders arasında, okulun bahçesinde bir arkadaşla tartışmaya girmiştim. Öylesine konuşmaya kaptırmışız ki kendimizi, ders zilini duymamışız. Birden, okulun sınıflara açılan kapısından, gür ve sert bir ses yükseldi. Nöbetçi öğretmenin sesiydi bu. Çevreme baktım birden. Bahçede, biz iki arkadaştan başka kimse kalmamıştı. Utana sıkıla, seğirtip kapıya yöneldik. Genç öğretmen kapıda hışımla bekliyordu. Koşa koşa merdivenleri tırmanıp kapıdan içeriye girerken, birden alnımın sol yanında, öğretmenin ikiye katlanmış parmağının sert vuruşunu duydum. Derse geç kalmanın, bence çok ağır bir cezası olarak. Onurumdan vurulmuştum. Bir ders oldu bu bana. O gün bugündür, haklı olmasa bile, bütün disiplin kurallarına, baş kaldırma hakkımı içimde saklı tutarak, uymayı ilke edindim, onurumu korumak amacıyla.

İlkokul son sınıf anılarımı sürdürmek istiyorum. Yıl 1922-1923 olmalı. Babam (daha önce söyledim ama, olsun) Silvan kaymakamıydı. Okul değiştirmeyeyim diye, beni Diyarbakır'da bıraktılar. Ömer dayımın evinde. El üstünde tutulan bir konuktum üvey büyük anamın gözetiminde. Sabah akşam, evin adamlarından bir Kürtle gelip gidiyordum okula bir süre. Kısa pantolonluydum, İstanbul geleneğinden kalma bir alışkanlıkla. Oysa, Diyarbakır'da kısa pantolon giyen öğrenci parmakla gösterilecek denli azdı. Bana "İstanbullu" diyorlardı. Diyarbakır, bütün öbür doğu illeri gibi kadının toplum yaşamında yeri olmayan bir kentti. Bu yüzden eşcinsellik, bir karabasan gibi delikanlıları bir yıldırı altında tutuyordu. Şuradan buradan gelebilecek ayartmalara karşı uyanık bulunmak gerekiyordu, büyüklerin uyarıları doğrultusunda.

O günlerde, Diyarbakır'da, futbol henüz başlamaktaydı. Ben, kısa pantolonum, çevik hareketlerimle, şapşal bacaklar arasından topu, şaşkınlığa getirip aşırışım, İstanbul çocuğuna yaraşır bir sihirbazlıkla seyirtişim, çelimsiz bedenime yaraşmaz görünen ataklıklarla, bir süre dillerde dolaşır olmuştum. Sonra, futbol alanından uzaklaşıp, okul müsamerelerinde boy gösterir olmuştum. Monologlar, ezberleme söyleşiler, futbolculuğu gölgede bırakmıştı.

— İstanbul'a dönüşünüz nasıl oldu?

—İlkokul diplomamı alır almaz, dayım Silvan'a yolladı beni anababamın yanına. Orada iki ay kaldığımı anımsıyorum. Dedem Ahmet Şükrü'nün ölüm haberi üzerine, ailecek İstanbul'un yolunu tuttuk.

Anlayacağınız, 1923'te İstanbul'a atmıştık kapağı, önce, dede evinde kalmış, sonra Saraçhane'de bir konağın üst katını kiralayıp, oradan ayrılmıştık. Babam, beni ve Sedat ağabeyimi Gelenbevi Ortaokulu'na yazdırdı. Fatih ilçesinin, o günlerde en güzel ortaokuluydu bu. Yangınlardan yangınlara gele geçe, dört bir yanı yıkıntılara dönüşmüş bir alanda, sarıya boyalı dış duvarlarıyla, sarı bir gül gibi dimdik duruyordu orta yerde. Ne saygın öğretmenlerimiz vardı, elleri ayakları öpülesi. O günlerde öğretmen dedin mi, bir saygınlık dalgası sarardı dört bir yanı. Orta halli, daha çok yoksul insanların çocukları toplanmıştık bir araya. Bir sevgi, bir saygı havası esiyordu aramızda. Öğretmeni köküne dek öğretmen, öğrencisi köküne dek öğrenci, dost, canciğer, arkadaş, yandaş, gönüldeşti.

O günlerde, İstanbul'da tiyatro yaşamı, Şehzadebaşı'nda sürmekteydi. Şehzadebaşı sinemalarında, içerilere yansıyan tramvay gürültüleri arasında, bilyeli gazoz şişelerinin çat patlarında, Şeyh Ahmet'lerin Rudolph Valentino'sunun güzel serüvenine kaptırırdık kendimizi.

"Sahir Opereti" başlı başına bir olaydı o günlerde. Hele, Çardaş Fürstin operetinde, aşka gelip bardakları yere atarak kıran o Novart güzelinin peşinde evine, apartmanına dek sürdürdüğüm o takip günlerimi anımsıyorum şimdi. Neydi o Novart denilen tanrısal varlık? Melek mi, şeytan mı? Körpecik bir çocuktum o günlerde. Yüzünü çevirip baksa bana, şaşırıp kalabilirdim. Ama Novart, bir simge olmuştu benim için, bir aşk, bir özlem simgesi.

Gelenbevi Ortaokulu son sınıfındayken, Saraçhane'deki kira evinden, Göztepe 1. Orta sokak'taki, bağlı bahçeli dede köşküne taşındık. Bu, köşke ikinci kez yerleşmemiz oluyordu. Birinci yerleşme Mütareke günlerine rastlıyor. Babam, Diyarbakır'ın Lice kaymakamlığından ayrılınca, ailecek İstanbul'a geliyoruz. Bir süre sonra, Kartal kaymakamlığına atanıyor babam ve biz iki yıla yakın bir zaman orada kalıyoruz. Kuvai Milliye'nin oluştuğu günlerdeydik. Mustafa Kemal Paşa, babamı telsizle aratıp yandaşlık, önerisinde bulunuyordu. Sonuçta, kaymakamlık, yandaş görevlilerle birlikte Kuvai Milliye'yi benimsiyor ve o yolda girişimlere başlıyor. Durumu öğrenen, Üsküdar mutasarrıfı, hükümetten aldığı buyruk üzerine babamın görevine son veriyor. Biz de, Göztepe'deki köşke sığınıyoruz. Kıtlık günleri yaşıyoruz burada, büyük sıkıntılar içinde. Ağabeyimle ben, Erenköy İlkokulu'na gidiyoruz. Babam, bahçede sebze yetiştiriyor. Sebzeler içinde bakla büyük yer tutuyor. Sabah akşam çeşitli bakla yemekleri yiyoruz, içimiz bulana bulana. Bereket evde, otuzlarında bir dayı oğlu var. Politik nedenlerle saklı yaşıyor, ona gelen paraların bir bölümünü paylaşıyoruz. Bir yıl sonra yoksulluk çekilmez oluyor ve babam, tanıdık Diyarbakırlı milletvekillerinin önerisi üzerine, kaymakamlık vaatleriyle Diyarbakır'a gitmek üzere seferber ediyor bizleri. Bir gün İstanbul'dan, çaruk çürük bir İtalyan vapuruyla Karadenize açılıyoruz. Dalgalarla pençeleşe pençeleşe, iki buçuk günde Samsun'a varıyoruz. Samsun mutasarrıfı babamın tanıdığı çıkıyor. Ankara'dan izin çıkıncaya kadar bizi konuk ediyor çoluk çocuk.

İzin gelince, arabalarla yola çıkıyor ve sonunda Diyarbakır'a varıyoruz, eşkiya baskınları yıldırısı altında, bin bir korku içinde.

Dönelim biz, Göztepe'deki ikinci dönem günlerine. Göztepe'deki günlerimin bir bölümü, komşu çocuklarıyla kurduğum arkadaşlıkla güzel geçiyordu, özellikle ayaktopu oynayarak. Köşkün selamlık bölümünde, Tıbbiye son sınıfta okuyan, güler yüzlü, sıcakkanlı bir abla vardı. Anatomi kitabındaki resimleri gösterir, kadınlı erkekli insan bedeninin girdisi çıktısının, ayrıntılarıyla karşı karşıya getirirdi beni.

O günlerde, köşkün iki odalık bir bölümünü beyaz Ruslara kiralamıştık. İki karıkocaydılar. Erkekler sabah gider, akşam gelirlerdi. Kadınlarsa denize gider, dönüşlerinde, mayolarıyla, şezlonglara uzanıp müzik dinlerlerdi. Tek konukları bendim, çatpat Fransızca ve el işaretleriyle anlaşırdık. Bir gramofonları ve seçme plakları vardı. Klasik batı müziğini bana onlar sevdirdi. Onları izleyip gözleyen genç adamlar köşkün dolaylarında sık sık görünmeye başlayınca, evden çıkmaları gerekti. Giderken, gramofonla plakları bana armağan ettiler.

—Bir Fransız lisesine başlamanız nasıl gerçekleşti?

—Gelenbevi Ortaokulu bitmiş, Fransız Saint-Benoît Lisesi girmişti devreye. Bir Türk lisesine gitmeyi düşünürken, Sedat ağabeyim Saint-Benoit'ya yazılınca ben de onu izledim. Göz açtırmaz, nefes aldırmaz bir çalışma, çalıştırma disiplini içinde geçen yedi yıllık bir eğitim, Galatasaray Lisesi'ndeki bakalorya sınavıyla sona erdi.

Ben, 1927-1934 arasında, Saint-Benoît Lisesi'nde öğrenciydim. Babam, Kastamonu iline bağlı Cide ilçesi kaymakamı. Yedi yıl süren bu görev günlerinde, kimi kez babam tatillerde İstanbul'a gelir, Beşiktaş, Abbasağa yokuşundaki evimizde bir aylığına yanımızda kalır, kimi kez de, Sedat ağabeyimle ben, Cide'ye giderdik vapurla.

Cide, deniz kıyısında, yeşil tepelerle çevrilmiş, sevimli bir koyun içerilerinde kurulmuş bir ilçeydi. Babamın kaymakamlığının birinci yılında, Sedat ağabeyimle Cide'ye gittik. İlk günler yemeği ilçenin bir aşçısından getirtiyorduk. Aşevi sahibinin frengili olduğunu öğrenince, ispirto ocağında yemek yapmaya başladık. Kastamonu dolayları, o günlerde frengi hastalığının en yoğun olduğu bir bölgeydi. Anımsıyorum, bir gün askerlik yoklamaları yapılırken, yoklama kurulunun toplantısına bir köşecikte seyirci olmuştum. Yirmi otuz delikanlı, çırılçıplak yoklama kurulu önüne getirilmişti. Apış araları, koltuk altları, boğazları, gırtlakları inceden inceye yoklanıyordu. İki delikanlı anımsıyorum, ağızlarının içinde şankır vardı, bir ikisinin de cinsellik organları yaralı bereli çıktı.

Benim çilem bunlarla bitmiyordu. Cide'ye gidişimin ikinci tatiliydi. Yanıma bir-iki kitap almıştım okumak için. Bunlardan biri Goethe'nin ünlü bir romanıydı: **Genç Werther'in Acıları**. Romanı, Fransızca çevirisinden, hıçkıra ağlaya, acına dövüne, gözyaşları içinde okudum. İki gün yemeden içmeden oldum. Öylesine etkiledi beni. Çenemin altında bezeler peydahlanınca, doktor bir an önce İstanbul'a gitmemi önerdi. Bu roman, yayınlandığı yıllarda (1774) gençler arasında cana kıymalar

alıp gitmişti. Werther, umutsuz bir sevdanın kurbanı olarak intiharı seçmişti. 1930'larda bir intihar dalgası da, dünya güzeli Rudolph Valentino'nun bir gastrit ameliyatı sonunda ölmesi ile başlamıştı. Canına kıyanaydı. Bütün bu olaylar, lise öğrenimim günlerinde olup bitiyordu. O günlerde en çok sevdiğim yapıtlar arasında Alfonse Daudet'nin **Le Petit Chose** (Ufaklık) adlı romanı yer alıyordu. Dağılan bir ailenin yeniden bütünleşmesi özlemini yansıtan bu roman, ailesine sıkı sıkıya bağlı benim gibi bir delikanlının başyapıtı durumundaydı...

Sonradan yerli yazarlara döndüm. Reşat Nuri, Hüseyin Rahmi, Ahmet Rasim, Halide Edip, Yakup Kadri'lere. Anlatım konusunda beni en çok etkileyen yazarların başında Ahmet Rasim, Reşat Nuri ve Hüseyin Rahmi geliyordu.

—Lise yıllarınız kitaplarla haşır neşir geçti yani.

—Hazırlık sınıflarıyla birlikte yedi yılımı alan Fransız lisesindeki yaşamım, Ev - Okul - Sinema (Tiyatro) üçgeni arasında geçiyordu. Evde, o göz açtırmayan dersler dışında, en çok sevdiğim şeylerden biri, gümrükten mal kaçırırcasına Türkçe, Fransızca roman ve öykü okumak, biri de, günün ünlü Amerikan sinema artistlerinden getirttiğim imzalı resimleri çerçeveleyip duvarlara asmaktı. Sinema, bende büyük bir tutkuydu. Benim gibi, imzalı fotoğraf meraklısı iki kızla tanıştım bir rastlantıyla. Onlardan İngilizce bir mektup klişesi aldım. Bu klişe mektuplarla birçok ünlü artistten fotoğraflar elde ettim. Ayrıca, Amerikan sinema dergilerini alıp okumaya çalışıyordum. Hoş okulda, ikinci dil olarak İngilizce okuyorduk ama, yeterli olmuyordu. İngilizce öğretmeni, saf kan İngiliz Gravina, sınıfa egemen olamayan, elli yaşlarında, zarif, allahlık bir adamdı. Dersler, gürültü patırdı içinde geçip gidiyordu, verimsiz. Bense, İngilizceyi öğrenmeyi kafama koymuştum. Lise bitiminde, Gravina'yı, bir öğrenci arkadaş kanalıyla buldum ve bana haftada bir saat ders vermesini rica ettim. Haftanın belirli gününde, Beşiktaş, Yıldız'daki evimize saat on sularında gelir, güzel güzel kahvaltı eder, bir ara oturduğu yerde uyuklar, sonra uyanıp, çoğu kez burnunu karıştıra karıştıra, bana ders verirdi. Çok az yararlandığım bu derstler altı ay kadar sürdü. Sonunda, kendi başıma çalışmayı yeğledim.

—Bu, İngilizce öğrenme hevesi nereden kaynaklanıyordu?

— Demin de söyledim, İngilizce öğrenme merakım, sinemaya ve artistliğe olan hevesimden kaynaklanıyordu. Niyetim, Hollywood'a kapağı atmaktı, herkesten bu isteğimi saklayarak. İki Amerikan sinema şirketine, resimlerimi yolladığımı anımsıyorum. Aylarca hiçbir yanıt almayınca, bu kez alçakgönüllülük göstererek (!) Türkiye'ye çevirdim gözlerimi. Sinema, bizde daha yeniydi. Ama, ilk aşama Darülbedayi'ye girmekti. O günlerin tek sinema ve tiyatro adamı Ertuğrul Muhsin'di. Ona başvurmayı tasarladım. Babam, Muhsin Ertuğrul'u bir iki kez görmüştü. Anlattığına göre tiyatroya kendini adamadan önce, bir eczahanede çalışıyormuş Muhsin Bey. Eczahaneye sık sık uğrayan Süleyman Nazif'le tanışıyormuş ve sanat açısından aralarında bir yakınlık varmış. Bu durum, benim için bir umut ışığı oldu. Çünkü, Süleyman Nazif an-

nemin akrabasıydı. Muhsin Ertuğrul'a (ki o zaman Ertuğrul Muhsin'di adı), Süleyman Nazif'in akrabası oduğumu söyleyerek, beni tiyatro kadrosuna alması için bir mektup yazdım. Aylarca bekledim, hiçbir yanıt almadım. Sonunda vazgeçtim bu hevesten. Üniversiteyi bitirince diplomat olmayı kuruyordum. Ondan da vazgeçtim kimi nedenlerle. Ama, Muhsin Ertuğrul'u, yıllarca sonra, Orhan Burian kanalıyla yakından tanımak fırsatını buldum. Bu ara, bana bir çeviri ısmarladı ve onu sahneye koydu: **Şatoya Çağrı.** Muhsin Ertuğrul, Orhan Burian'ı İngiltere'de tanımış ve ona hayran olmuştu. Ben de, Orhan Burian'ın yakın dostuydum ya, bu yoldan aramızda bir yakınlaşma oldu. Öyle ki, Ankara'da Tiyatro Genel Müdürlüğü'ne getirildiğinde, beni genel müdür yardımcılığına almak istedi. Ama, kendimi bu göreve yetenekli bulmadığım için, önerisini geri çevirdim. Çünkü Ankara Operası'nın açılışında kurban kestirmişti. Dünya görüşüme aykırı bir davranıştı bu.

Bütün bu olaylar, benim lise ve üniversite öğrenimimden sonraki döneme rastlıyor. Ben yine döneyim, liseme, Saint-Benoît'daki yedi yıllık yaşamıma. Bu yedi yıl benim için, hem sıkı bir hapis yaşamı, hem de okuma ve yazmaya açılan büyük bir kapı oldu. Lazarist papaz hocalar, Ermeni, Rum kökenli öğretmenler yanında, Milli Eğitimimizce atanmış düzeysiz Türk öğretmenleri vardı, vali eskileri, avukat bozuntuları, içi geçmiş emekli tarih öğretmenleri. Öğrencilerse, Türkler çoğunlukta olmak üzere, karma bir birlik oluşturuyorlardı, Ermenisi, Rumu, Yahudisi, hatta Bulgarı ile.

Okulun, yirmi beş yılını Türkiye'de geçirmiş, iri yapılı, beyaz sakallı, gözlerinden sevecenlik taşan, insan canlısı bir müdürü vardı: Jules Levèque. Babam ve Dr. Adnan Adıvar dışında elini öpmekten onur duyduğum tek kişiydi Jules Levèque. Bir ara bize, ahlak dersine geliyordu. Öyle üstten konuşarak, "Çocuklar ahlaklı olun!" gibilerden beylik öğütler vererek değil, çocukluk ve gençlik günlerinden ibret verici öyküler anlatarak, yaşamından alçakgönüllülükle örnekler vererek, insan olmaya çağırırdı bizi.

Bir de, Descufi adında, sonradan İzmir başpiskoposu olan bir nefis adam vardı. Okulun disiplininden sorumluydu. Sertti. Bağışlaması azdı. Öyle görünürdü. Son sınıfta (biz on kişiydik) felsefe derslerine gelirdi, o davudi sesiyle felsefe sorunlarını nesnel bir görüşle dile getirerek. Lise sonrası, hatta üniversite sonrası, okuyup dünyaya açılmamda, bir itici güç oldu benim için.

Lise öğrenimim, babamın uzağında, anamın yakınında sürüp gidiyordu, baskısız, zorlamasız. Anam, bir gün menopoz dönemine girmiş, aşırı kanamalarla yatağa düşmüştü. Kan durmuyordu. Bayılıp bayılıp kendinden geçiyor, gözlerimizin önünde sönüp gidiyordu. Bir iki doktor değiştirdikten sonra, tanıdık bir doktorun araya girmesiyle kan durduruldu. Ama, ölümün sınırına gelmişti anam. Ona her gün iki öğün, kanlı dalak yedirmek gerekiyordu kanlansın canlansın diye. Sedat ağabeyim, Fransa'da Montpellier'deydi. Büyük ağabeyim de uzaklarda. Kim yedirecekti anama, az pişmiş kanlı dalakları benden başka? Bir ay süreyle,

Karaköy'deki okuldan bir buçuk saatlik öğle tatilinden yararlanarak, tramvayla Beşiktaş'a geliyor, Abbasağa yokuşunu tırmanıyor, hazır dalakları, pişirip tuzlayıp biberliyerek, binbir rica minnetle, zorlaya zorlaya yediriyordum ona, sonra da, bir koşu okula dönüp derslere giriyordum. Bir ay içinde anam, kendine geldi. Ben de, babamdan aldığım özveri derslerinin sınavından on numarayla çıkmıştım. Artık anam, benim için anaların anası olmuştu. Ölümüne dek, gözü bendeydi. Ellisine gelmiş bir adam olduğuma bakmadan, akşamları eve geldiğimde, saat ister sabahın biri, ikisi olsun, anacığım beni gözler, önüme yemekleri sürerdi, uyku muykuya boş vererek.

Lise öğrenimim, böylece süre gide sona erdi.

—Çocukluk ve ilk gençlik yıllarınızı dinledikten sonra, sormak istediğim bir şey var: bir zamanlar Hümanist anlayışın temsilcileri arasındaydınız. Türkiye koşullarında o yıllarda Hümanizmi savunma nasıl oluştu, kökleri neydi, nerelere vardı.

—Hümanizma kavram olarak Türkiye'ye, Cumhuriyet döneminde girdi, diyebilirim. Bizim halk edebiyatında Hümanizma, insan sıcaklığı insan severlik olarak zaten vardı. Özellikle Yunus Emre'de, Pir Sultan'da, Dadaloğlu'nda. Pir Sultan'ın dile getirdiği (Çok keramet var insanda), nefis bir Hümanizma örneğidir. Gelin Yunus'un şu dizelerini birlikte okuyalım. *Düşmanımız kimdir bizim / Biz kimseye kin tutmayız / Kamu Alem birdir bize*. Bundan daha güzel bir insancılık örneği bulabilir misiniz? Bu görüşe gelin Mevlana'yı da katalım. O Mevlana ki Tanrı sevgisini, insan sevgisinde yeryüzüne indirmiş, Şems-i Tebrizi'de bulmuş. Müziği de sokmuş tapınmaya, şarabı içkisiyle, ne güzel.

Hümanizma, CHP'nin baskıcı, tekelci politika yönetiminde komünizmle bir tutuluyordu. Samet Ağaoğlu'nun bilmem ne bakanlığı sırasında bu konu gündeme getirilmişti. Hümanizmayı en güzel, bir İtalyan yazarı dile getiriyor ve şöyle diyor "Hümanist, kendini yenileyen insandır." Evet Hümanist kendini yeniler, dogmalara, yani alışılmış kalıplara karşı çıkar, yeni yeni oluşumlara yönelir. Bence en büyük Hümanist Marx'tır. İnsan mutluluğu yolundaki incelemeleri neyin nesidir, insancılık yolundaki atılımlarından başka? Hümanist anlayış ve görüş. Cumhuriyetten sonra, bireysel çabalar ve tutumlar dışına taşamadı. Bizde, Hümanist görüşlü insanları biraraya getiren örneğin, İngiltere'de oluşan ve etkinlik kazanan bir topluluk,dernek kurulmuş değildir. Yalnız 1940 günlerinde Yücel dergisinin girişimiyle, Şişli Halkevi'nde bir toplantı düzenlendi. Konumuz Hümanizma aracılığıyla, kendi öz varlığımızı bulma amacını, daha doğrusu önerisini içeriyordu. Orhan Burian'ın yöneticiliğinde ve Behçet Kemal Çağlar'ın sözcülüğünde, günün tanınmış yazarlarıyla karşılıklı bir söyleşi ortamı oluşturuldu. Hümanizma, kendi insan varlığımızı irdeleyip gün ışığına çıkarma yolunda tutulacak bir yöntem olarak benimsendi. O günden sonra bu konuda herhangi bir girişim olduğunu anımsamıyorum. Ancak arada sırada bazı dergilerde hümanizma üzerine tek tük yazılar yayınlandı. O kadar. Ne var ki birtakım bağnaz sol çevrelerden, hümanizmayı bir burjuva yut-

turmacası olarak niteleyen akılsız tepkilerle karşılaştık. Hedeflerden biri de ben oldum, ama 12 Eylül'den sonra akıllanmış olacaklar ki sesleri duyulmaz oldu.

Hümanizma üzerine söyleyeceklerimi noktalarken, bu konuda çok ayrıntılı ve geniş kapsamlı bir yapıtından söz etmek gerek: Prof. Suat Sinanoğlu'nun Türk Tarih Kurumu yayınları arasında, 1980'de çıkan **Türk Hümina**zması adlı yapıtından. Atatürk'ün yüzüncü doğum yılında yayımlanan bu yapıt, yıllarca önce, bir toplantıda, biz **Yücel**'cilerin üzerinde önemle durduğumuz Hümanizma anlayışının tıpkısını şu sözlerle yeniliyordu: Ulusun manevi varlığının hümanist ölçütlerle değerlendirilmesi. Biz **Yücel**'cilerin, hümanizma anlayışı da bundan başka bir şey değildi.

—Mavi Kuşak neler yapıyordu? Toplumla ilişkileri nasıldı?

—Mavi Kuşak değimi biraz yersiz ve abartmalı olur. Buna, Mavi Yolcular demek daha yaraşır bence. Mavi Yolculuk (ki, isim babası Sabahattin Eyuboğlu'dur), 1946 Ağustosunda başladı, ilkin Halikarnas Balıkçısı'nın önderliğinde Sabahattin Eyuboğlu, Sabahattin Ali, Bedri Rahmi Eyuboğlu, Fuat Ömer Keskinoğlu, Necati Cumalı, Erol Güney ve müzik uzmanı Ben Rapapor'la, Bodrum'dan Karakuş motoru ile denize açılıyorlar. Gökova kıyılarını karış karış gezip inceleyerek. Bu ilk yolculuk daha sonrakilerin bir başlangıcı oldu. Bunu izleyen ve her yıl yaz aylarında yinelenen, yirmi otuz kişilik bir topluluğun temel düşüncesi, Anadolu'nun Ege bölgesinde yeşerip gelişmiş olan uygarlıkların meyvasını toplamaktı., tiyatrolar, su bentleri, mezarlar ve kalıntılar aracılığıyla. Bu, yaşadığımız Türkiye'nin temelinde yatan değerlerin tümünü benimseyip, bir kültür bileşimine varma özlemini içeriyordu. Sabahattin Eyuboğlu, bu özlemin, Hititlerden bu yana, Anadolu insanının yaşantısında capcanlı bir gelenek olarak sürüp gittiğini göstermeye çalışıyordu, yazılar ve belgesel nitelikli film ve diyalarıyla. Mavi Yolculuk, bir dost kaynaşması, bir tatil dinlencesi, yurt geçmişinin bilincinde., zevkinde, sevincinde, karşılıklı sevgi ve saygıyla yürütülen, bilgiye dayalı ama sevgiye, dostluğa adanmış bir geziydi. Zamanla, Mavi Yolculuğa katılanlar çoğaldı. Ben iki kez katıldım yolculuğa, biri Balıkçı'nın, biri de Sabahattin Eyuboğlu'nun yönetiminde. Azra Erhat'la, Balıkçı'nın geniş bilgilerinin önderliğinde, Yunan ve Roma uygarlıklarının kalıntılarını değerlendirdiğimiz geziler, Gökova körfezinde, kıyı köyleri dolaylarında, denizin ve kumsalın tadını çıkara çıkara, balık avlaya avlaya sürüyordu. Pazartesi günleri ise, Sabahattin Eyuboğlu'nun Maçka'daki kiralık evinde başbaşa çeviri yaptığımız günlerdi. Öğlen üzeri başlayıp akşamın yedisine dek süren bu kutsal çalışma saatleri sonunda, dostlar gelebiliyorlardı eve. Pazartesi çeviri günlerimiz de böylece tavsar oldu. Sabahattin Eyuboğlu ile yaptığım yirmiyi bulan çeviri çalışmalarımızın bir bakıma sonu oldu bu, mavi yolcu akınlarıyla. Mavi Yolculuk bilindiği gibi sonradan ilk ve asıl

amacından saptırılarak paralı pullu avcıların sömürdüğü bir isim olarak kaldı ve kalmakta...

—Cumhuriyetle birlikte Kemalizm kavramları, yeni ideler, ahlaki değerler yerleşmeye başladı. Siz de bu dönemin yetiştirdiği ender aydınlardan birisiniz. Kemalist kavramlarla uzlaşmanızı ya da uzlaşmamanızı bilmek isterdim.

—Cumhuriyetle birlikte Türkiye'yi Batı uygarlığı düzeyine çıkaracak olan ve bu amaçla saptanan ilkeler arasında bağımsızlık ilkesi başta olmak üzere, laiklik ve devletçilik genç kuşağın yaşam kuralı olmuştu. Bu ilkelerin üstünde, bilim kafasına verilen önemle, tez elden Batı uygarlığına ulaşılacak inancı kafamızda yer etmişti. Kemalist kavramlar zamanla aşınıma uğradı. Hele 1924'te İş Bankası'nın, kalkınma ve yatırım bankası olarak kuruluşuyla, devletçilikten vazgeçilmekle birlikte, özel girişime, dolayısıyla karma ekonomiye prim verir olduk. Laiklik, 1939'lardan başlayarak (Yani tek parti döneminde) Demokrat Parti günlerinde, oy avcılığı nedeniyle büyük yara aldı ve bu durum günümüzde irtica denilen canavarın dirilmesine yol açtı. Bağımsızlığa gelince, Menderes-Bayar ikilisinin -kötü niyet diyemiyeceğim- akılsızlığında Amerikan emperyalizminin kapitalist tuzağına düşürüldük, bir küçük Amerika yaratma sevdasının kurbanı olarak.

—Her çağın hayalleri ve kavramları farklıdır. Yüzyılımızın kavramı ise herkesin her an dilinde olan "İlerleme", "Mükemmellik" ve "Kusursuzlaşma". Sizin yaklaşımınız nedir? Uygarlığımızı nasıl görüyorsunuz?

— İlerleme, her çağda her ulusun büyük düşüdür. Kusursuzlaşmaya gelince, hiçbir uygarlık buna ulaşamamıştır. İlerleme çağımızda ulusların özellikle teknolojik alandaki başarılarla gerçekleştirmeye çalıştıkları bir üstünlük savaşımı niteliğini taşıyor, dolayısıyla da bir emperyalizm yarışmasına dönüşüyor. Bu yarışmada, ekonomik üstünlüğe de büyük pay düşüyor, kültürel üstünlükse ikinci planda yer alıyor görünümünde. Uygarlığımızı nasıl görüyorsunuz sorusuna gelince, şunu söyleyebilirim: Türkiye Tanzimattan bu yana Batı'ya yönelmeye başlamıştır. Ne var ki Hıristiyan Batı'nın akılcı yanından, bilim kafasından çok, bu kafanın ürünü olan teknolojiyi benimseme yanlısıdır (Olacak şey değil). Burada Batı kafasıyla Doğu kafası arasında bir çatışma giriyor devreye. Bana kalırsa, Türkiyemiz hâlâ, Müslüman Doğu gelenek ve düşüncesiyle, Batı'nın bilim kafası arasında bocalamaktadır. Bu Batı-Doğu çatışması Sakallı Celal adlı özgün bir düşünürümüz, Türkiye'yi Batı'ya giden bir gemide, Doğu'ya doğru koşan bir adama benzetiyor, haklı olarak. Egemen çevrelerce desteklenen irtica canavarının etkinlik göstermesi, Doğu-Batı savaşımının "Al baştan" duruma gelmesine yol açacağa benzer, bugün.

—Çağımızda bazı değerlerin çöktüğüne, çürüdüğüne tanık oluyoruz. Bu insanlığın, kurduğu hayallerin yok olmaya yüz tuttuğunu mu gösteriyor?

—Çöküntü bizde, özellikle tek parti döneminden çok parti dönemine geçişle başladı, etkisini yavaş yavaş artırarak. Devletçilikten uzaklaşıp

özel girişime yönelerek, halkın zararına, her mahallede bir milyoner yaratma çabasıyla ekonomik alanda çöküntü başgösterdi denebilir. Kültür alanındaki çöküntü ise tutucu iktidarların kültür ve aydın düşmanlığını değişmez bir tutum olarak sürdürmelerinin sonucu ortaya çıkmıştır. Orta ve yüksek öğretimde, özgür düşünce kapı dışarı edilmiştir. Sosyal alanda çöküntü, halktan uzaklaşma diyebileceğimiz bir iktidar tutumuyla gösteriyor kendini. Halka oy deposu gözüyle bakanlar, günümüz iktidarı, yabancı sermayeyle özdeşip tıpkı bir sömürgeci devlet tutumuyla, onu iç pazarda sömürüyor. Türkiye bugün çeşitli alanlarda bir çöküntü dönemi yaşıyor. Bütün sorun 'Oy deposu'nun bilinçlenmesinde. İletişim araçlarıyla dünyamızın gittikçe küçüldüğü göz önünde tutulursa, bilinçlenmenin pek uzağında sayılmayız.

—Sanıyorum toplumumuzda bazı kavramların yıkılmasıyla, inançların yeniden oluşmasıyla en çok ilgilenen kişisiniz?

— Öyle diyelim, öyle olsun. Ülkemiz son yüzyıl, hatta yetmiş yıl içinde ilk, orta ve modern çağları ard arda yaşadı. Aslına bakarsanız, Anadolu'nun birçok bölgesinde yaşıyor da. Çağdaş dünyayı Atatürk devrimleri ile tanıyıp kavramaya başladık, yani Türkiyemiz, kendi modern çağını algılama dönemine girdi. Ama, bugün hâlâ iki çağ arasında, ortaçağla modern çağ arasında bocalayıp duruyoruz. Yine de sosyal adalet doğrultusunda bir savaşımın içinde olduğumuzu söylersem abartmış olmam sanıyorum.

—Sizden önceki kuşak hakkında görüşlerinizi almak isterdim.

—Bizden önceki kuşak Meşrutiyet kuşağıydı, öyle değil mi? Bu kuşak, gerçek bir yurtsever kuşaktı. Ne var ki yabancı dil bildikleri ve Batı ile karşılaştıkları halde, asıl akılcı Batıyı kavrayamamışlardı. Namık Kemal, Mithat Paşa gibi aydınlar, padişahsız bir yönetim düşünemiyorlardı. Bütün istedikleri padişahın gücünü sınırlamaktı. Yurtseverliklerine diyecek yoktu. Biz o kuşaktan yurtseverliği alıp, içine sosyal devleti yerleştirmeye çalışan bir kuşağız.

—Sizi sanki olup biten çirkinlikleri, düzensizlikleri biraz üstten seyrediyorsunuz. Düşünsel çekiciliğiniz, yargılama gücünüzün sağlamlığı buradan mı kaynaklanıyor?

—Ben eylem adamı değilim, etkinliğim olacaksa düşünce alanında olmalı. Günlük politikaya, mevki hırsına kapılmamaya çalışıyorum. Onun için olayları, kendimi hiçbir şeyden soyutlamadan kuşbakışıyla seyretmeyi yeğliyorum. Olup bitenleri her zaman olmasa bile hoşgörüden uzaklaşmadan değerlendirme yoluna gidiyorum hep sıcak bir ilgiyle.

vedat günyol ile edebiyat ve düşünce dünyamız üzerine

Konur Ertop

—1930'lardan bugüne yaşamda kültür ve sanatta, kent dokusunda ve doğal çevrede gözlediğiniz değişmeleri nasıl yorumluyorsunuz?

—1930'lu yıllardan bugüne baktığımızda şunları görüyoruz: Başta, laiklik ilkesine dayalı Cumhuriyet dönemi değerlerinin yaygınlaştırılma ve kökleştirme çabaları geliyor. Latin harflerinin kabulü ile başlayan Türk diline ve tarihine yönelik çalışmalar, Türklük bilinci, dolayısıyla ulus bilincinin yaratılması yolunda etkili bir ortam oluşuyor. Hele medrese kurum ve kafasının yerini, çağdaş bir eğitim ve öğrenim yuvası olan üniversitenin alması, özellikle Nazi Almanyası'ndan kaçıp gelen uluslararası bilim dallarında etkinlikleriyle tanınan profesörlerle donatılması, Batı dünyasının hayranlığını kazanmıştır. Sonra, Türk insanını okuma yazmaya, dünyadaki yerini ve rolünü saptamaya yönelik kurumlar birbirini izliyor. Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nin, Halk Evlerinin açılması. İlk Neşriyat Kongresi'nin toplanması, Devlet Tiyatro ve Konservatuarlarının gerçekleştirilmesi. Hasan Âli döneminde klasik yapıt çevirilerinin alabildiğine coşkuyla Türk okurlarına ulaştırılması. Beri yandan yerli mallar kampanyası ile başlatılan ve yerli sanayinin her dalda kurulması vb.

1939 yılına kadar süren bu çabalar, Türk'e parası pulu, bilimsel bilgiye adanmış çağdaş kafasıyla, dünyada onurlu bir yer sağlamıştır.

Ama, çok partili dönem bütün bu kazanımları bir bir yok etmeye başlamış, Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle, önce laiklik ilkesi onulmaz bir yara almış, okullarda din dersleri zorunlu kılınmış, imam hatip okulları, kuran kursları, örümcek kafalıların buyruğunda, yönetiminde, çökertiminde gelişmiş, üstelik, on yılda bir gelen sıkı yönetimler, laiklik düşmanlarının ekmeğine yağ sürmüştür. Bugün Türkiye, biryandan Avrupa Birliği'ne girmek ister gibi görünürken, yüzyıllardır Doğu kafasının karanlığına itilmektedir. Ne yazık ki, bugün

Türkiyemiz, kültürden yoksun politikacıların egemenliği altına girmiştir. Ama umut kesilmez. Karanlığı boğacak ışığa özlemle bu sorunuza yanıtı burada kesiyorum.

—Devletin edebiyata uzak, anlayışsız, yıkıcı politikasının kaynağı sizce nedir? Devlet sanatçıları arasında neden edebiyat adamları yok? Özel tiyatrolara yetersiz de olsa, devlet yardımı yapılıyor; Devlet, resim ve heykel alıyor. Dergilere yayınevlerine böyle yardımlar niçin yapılmıyor?

—Devletin edebiyata karşı anlayışsız yıkıcı politikasının kaynağı, devlet gücünü ellerine geçirenlerin kültürsüzlüğündün başka ne olabilir? Devlet kavramını, devlet gücünü elinde tutanların kişiliğinden sıyırıp düşünmek bence olanaksız. Yöneticiler ne denli ilkelseler, devlet de o denli ilkel bir düzeyde kalır. **Devlet İnsan mı?** adlı kitabımı yazarken, devletin yöneticilerin kişiliğinden soyutlanamayacağını düşünmüştüm. Bugün de aynı şeyi düşünüyorum.

—Günümüzdeki sanat dergilerini, yayın çalışmalarını geçmişteki deneylerinizin ışığında nasıl değerlendiriyorsunuz?

—Geçmişteki, daha doğrusu yakın geçmişteki dergilerin çoğu kimi özverili çabalarla çıkıyordu. Sanat ve yazın ağırlıklı bu tür dergiler 1960'dan başlayan kültür düşmanlığı döneminde çeviri alanında özellikle büyük bir boşluk olmuştu. Ancak, özel girişimler çeviri boşluğunu doldurmakta pir aşkına bir çaba harcadılar. 1960 Anayasası'nın ilk döneminde, özellikle sosyal alanda büyük bir atılım oldu. Ama, ardından gelen iki sıkıyönetim paşalığı ağızlara kilit vurma becerisini gösterdi, başarıyla hem de.

—Günümüzün toplumu, sorunları edebiyatımıza sizce yeterince yansıdı mı? Edebiyatımız düşüncemiz üzerine zaman zaman yoğunlaşan baskılar, sansür uygulamaları dışında yazarlarımızın kendi kendine sansüründen, konuların kısıtlanmasından da söz edilebilir mi?

—Günümüz toplumu, sorunları edebiyatımıza yeterince yansıyamadı ne yazık ki. Sabahattin Ali ile gelişen toplumsal konuların öykü ve romanlara yansıması, bir ölçüde 1960'ın ilk yıllarında etkili oldu denebilir. Ama, CHP döneminde başlayan baskılar, gittikçe yoğunlaştı ve yazarlar, hapsi göze almadan yazma beceresini ancak kendi kendilerine koydukları bir sansürle yürüttüler. Öyle ki, yazar her sözcük üzerinde, titizce düşünüp taşınmak zorunluğu içinde kaldı. Bütün dünyada baskıdan yakasın sıyırıp söyleyeceğini söyleme beceresini gösterme yolları denenmiştir. İktidar ve yönetimi yermenin çoğu kez

yolları düşsel romanlarda aranmış ve bulunmuştur. Örnek isterseniz Thomas More'un **Utopya**'sını gösterebilirim. Bunun daha pek çok örnekleri var, saymakla bitmez.

—Bu kendi kendini sansürleme, bizde son zamanlarda, toplumsaldan bireysele kayma yoluyla gerçekleşiyor denebilir. Fena da olmuyor. Romanlar,Türk bireyini toplumsal içeriğinde yansıtma yolundalar bence.

—**"Gölgeden Işığa"** yapıtınızın Sedat Simavi Ödülü'nü alması dolayısıyla ödüllerin edebiyatımıza katkısı için neler söyleyeceksiniz?

—Ödüllerin yalnız edebiyat değil, tüm sanat dallarına özendirme bakımından büyük katkısı var. Ama benim için, özendirme değil, olsa olsa bir onurlandırma söz konusus olur, hele bu yaşımdan sonra Sedat Simavi Ödül töreninde okumak üzere çiziktirdiğim, ama herkesin üç sözcükle geçiştirdiği konuşmasını dinledikten sonra cebime koyduğum kısacık söylevi size açıklayayım izin verirseniz:

"Ödül bir alkıştır bence, zorlama değil, hani TV'de sahneye çağrılan kişilere 'alkışlarınızla' diye komutalı bir alkış değil, kendiliğinden, yürekten kopan, içten gelen bir alkış.

Sedat Simavi Vakfı, böyle komutalı değil, yürekten bir alkışa tutuyor beni, hele benim gibi köşesinde oturan bir insana, habersiz, sürprizli bir alkışa. Bu, beni çok onurlandırdı ve kıvandırdı.

78 yıllık yaşamımın 50'yi aşkın yılını okuma ve yazmaya, öğretmenliğe ve bir ölçüde çevirmenlik ve yayıncılığa, karınca kaderince vakfetmiş bir insanım. Bugün, bu güzel ve seçkin toplantıda, büyük bir vakıftan küçücük bir vakfa uzatılan gönül eline yürekten merhaba diyorum. Saygılarla."

—Hukuk öğrenimi gördüğünüz; Paris'te Hukuk doktoru oldunuz. Ancak bir edebiyat ve kültür adamısınız. Çalışmalarını deneme, eleştiri, çeviri alanlarında gelişti, yayıncılık yaparak düşüncemize katkıda bulundunuz. Bu konulara ilgi sizde nasıl doğdu, nasıl gelişti? Yetişme döneminde aile çevrenizde, okulda kimlerden, nasıl etkilendiniz?

—Hukuk öğrenimi gördüm. Üstelik doktora da yaptım. Sekiz yıl da avukatlık deneyimi geçirdim. Ama, gönlüm hep edebiyattan yana oldu. İlk gençliğimde, babamın kitaplığında bulduğum kitapları okur ve büyük bir haz duyardım. Jules Verne'den başlayıp, A. Daudet'nin, Maupassant'nın yapıtlarını okurdum. Bunun yanında Tevfik Fikret, Namık Kemal, Ziya Paşa en sevdiğim şairlerdi. Sonra sonra Hüseyin Rahmi'yle, Ömer Seyfettin'le, Ahmet Rasim'le, Halide Edip, Yakup Kadri ile karşılaştım. Yedi yıl Sen Benva Fransız okulunda okuduğum için, Divan Edebiyatı ile yakın bir ilişkim olmadı. Daha çok, babamın taklitçisi olarak, uzaktan

ilgilenebildim, Divan edebiyatıyla. Halk edebiyatını üniversite öğrenimimden sonra tanıyabildim ve Yunus'lara, Pir Sultan'lara, Karacoğlan'lara hayran oldum. Bir rastlantıyla Hukuk Fakültesi'nde, **Yücel** dergisini çıkaran gençlerle karşılaştım. Dergiye çeviriyle girdim. Giriş o giriş. Sonra, işi roman özetleri ve eleştirilerle sürdürdüm.Dergici olmuştum.Yücel kapanınca Orhan Burian'la kurduğumuz (**Yeni**) **Ufuklar** beni hukuktan uzaklaştırdı. İşte, böyle sayın Konur kardeş.

—Daha ilk yazılarınızda Halide Edip Adıvar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Hüseyin Rahmi Gürpınar gibi eski kuşaktan romancılara ya da Sabahattin Ali, Sait Faik Abasıyanık gibi o dönemin çağdaş yazarlarına yeni bir yaklaşımla eğildiniz. Onların yapıtlarında kişilikleri sorguladınız, toplumsal yaşamın ivlerini araştırdınız. Geleneği zengin olmayan eleştiri dalında yönteminizi nasıl belirlediniz?

—Eleştiriye, Halide Edip'le, Yakup Kadri'nin romanlarını karşılaştıran bir yazıyla başladım: Dile Gelseler'di bu yazının adı. Sağdan soldan özendirici sözler gelince kulağıma, bu yolda yürümeye karar verdim. Eleştiri anlayışım, Anatole France, Emile Faguet ve Bruntiéré den esinlenmedir.

Sait Faik beni ilk çarpan Cumhuriyet dönemi öykücüsü oldu. Sonra Sabahattin Ali'ye tutuldum. İkisi de, ayrı yönlerime sesleniyorlardı. Eleştiride hiçbir zaman nesnel olamadım.Yüreğimi çarptıran her yapıtta kendimi bulunca kaleme sarılır oldum.

—Tercüme Bürosu'nda görev yaptınız. Üzerinizde o çevrenin nasıl bir etkisi oldu? Klasiklerden çeviri hareketinin kültürümüze, düşüncemize etkileri nelerdir?

'Tercüme Bürosu'nun benim için, günün yansız düşün ve sanat adamlarıyla tanışma ve yakın ilişki kurma bakımından çok büyük önemi olmuştur. Ciddi çeviri nedir, ne olmalıdır, orada öğrendim. Klasiklerin çevirileri, eksikleri olsa da, Türk düşün ve sanat alanımıza eşsiz bir katkıda bulunmuştur. Yabancı dil bilmeyen ve bugün edebiyatımızın büyük adları bu çevirilerle beslenmişlerdir, diyebilirim.

—Bir süre de İslam Ansiklopedisi'nde çalıştınız. Bu ansiklopedinin yarım yüzyıla yaklaşan serüveni özellikle Cumhuriyet dönemine, devrimlere, çağdaş düşüncemize, edebiyatımıza yaklaşım bakımından çağdışı, bağnaz dolayısıyla bilimdışı bir tutum içinde noktalandı. Kendi tanık olduğunuz dönemi yönetim ilke, uygulama bakımından sonraki dönem ile karşılaştırır mısınız?

—İslam Ansiklopedisi'nde 13 yıl çalıştım. 12 yıl Dr. Adnan Adıvar'ın bilim tapınağı havasına soktuğu bir çalışma tutkusu içinde. Onun döneminden sonra neler olduğunu yakından izlemedim. Bu konuda fazla bir şey söyleyecek durumda değilim.

—Ünlü dostlarınızdan biri de Halide Edip Adıvar'dı. Batı kültürünün izlerini taşıyan, Batı ülkelerinde uzun yıllar yaşamış yabancı üniversitelerde ders vermiş bir aydın, üniversite kürsüsünde, parlamentoda başörtüsünü açmıyordu. Onun tutumuyla günümüzün türbancılarını nasıl karşılaştırabilirsiniz?

—Halide Edip Adıvar, bağnaz bir insan değildi. Feminizme yeşil ışık yakmamakla birlikte, romanlarında hep kadının özgürlüğünü savunmuş, kadının erkekle aynı haklara sahip olduğunu savunmuştu. Yaşamının sonlarına doğru üniversiteye başörtüsüyle gitmesi, gericilere bir destek sağlamak amacını gütmüyordu. Ben Halide Hanım'ı tanıdım tanıyalı (ki daha çok Paris'te tanıdım) başında kadın şapkasıyla dolaşırdı. Bu, aslında bir örtünme, İslamca bir gelenek gereği değil, salt sağlık nedeniyle benimsediği bir alışkanlık sonucuydu. Dr. Adnan nasıl kravatsız sokağa çıkmazsa, Halide Hanım da baş açık çıkmazdı.

Ama Türkiye'de şapka giymemeyi, tepkilere neden olur diye, bir çeşit savunma içgüdüsüyle benimsemişti bence. Onun bu durumuyla, bugünün türbancıları arasında en ufak bir ilişki aramak yersizdir.

—**Yeni Ufuklar** ve Çan **Yayınları** DP yönetimi sırasında toplumcu düşüncenin ve edebiyatın, evrensel kültürün, çağdaş dünya görüşünün temsilcisiydi. Bu dönemde çalışmanızı amaçlar, etkinlikler ve karşılaştığınız güçlüklerle birlikte özetler misiniz?

—**Yeni Ufuklar**, yaşamının çoğunu DP iktidarının kültür düşmanlığı günlerinde sürdürdü. Laiklik ilkesine bağlı hümanist bir tutum içinde. Ama DP'den miras kalan bir sansürcü tutum, düşün ve sanat dünyamızda egemenliğini sürdürdü hep. Yoksa, Fransız Devriminin kuramcılarından Babeuf'un (Sabahattin Eyuboğlu ile birkite çevirisini yaptığımız) yazıları, bizi iki yıl boyunca mahkeme kapılarında süründürür müydü? DP dönemìnde, Sabahattin Bey'le, çağımıza damgasını basmış, Bertrand Russell, Einstein, J.-P. Sartre, A. Camus, Heisenberg gibi (çağımızın peygamberleri diyeceğim) düşünür ve sanatçıların yapıtlarını dilimize çevirerek özgür düşünce ve insan haklarını dolaylı yollardan savunmayı üstlenmiştik. Düşünce açısından, DP'nin gericilere ışık yakan tutumuna bir tepkiydi bu aslında.

—Hümanizmacılığı ve marksçılığı savundunuz. Bu yüzden başınız dertlere girdi. Sizin sağınızda olanlar gibi solunuzda kalanlardan da sert eleştiriler aldınız. Günümüzde SSCB'de daha sonra Doğu Avrupa'da görülen gelişmelerin sizin görüşleriniz doğrultusunda olduğu ileri sürülebilir mi?

—Bizim hümanizmacılık ve marksçılık alanına ilişkin savunu

çabalarımız bugün SSCB ve Avrupa'da görülen gelişimlere koşut bir çizgideydi. Biz de M. Ali Aybar doğrultusunda güler yüzlü bir sosyalizmdan yanaydık. Bizim hümanizmacılığımızı, özellikle solcular, kapitalizm yutturmacası olarak nitelediler. Oysa, bugün, görüyoruz dünyayı, güler yüzlü bir sosyalizme kucak açmakta.

—Yaşamınız boyunca biriktirdiğiniz birkaç dildeki yapıtlardan oluşan kitaplığınızın öyküsünü anlatır mısınız?

—Bugün onbinleri aşan ve bir o kadarını, yersizlik nedeniyle sahaflara boca ettiğim kitaplığımı, lise yıllarından başlayarak cep harçlığımla edindiğim kitaplar yanında, 17 yıl süren **Yücel**, 25 yıl da **Yeni Ufuklar** dergileri yöneticiliğimde gerek adıma, gerek dergiye yollanan yayınlarla besledim. Kitaplığımda, çalma çırpma, ödünç alıp geri vermeme gibi sapık yollardan edinilmiş bir tek kitap yoktur. Elde kalan kitaplarımı çok seviyorum günün birinde ölümümle dağılacağını bile bile.

"dostlarım, anılarım ve yazmak... beni ayakta tutuyor"

Zeynep Oral

Vedat Günyol, bizler için (biz dediğim, Sanat Dergisi"ni hazırlayan arkadaşlar için) yalnız eleştiri ve denemeleriyle Türk edebiyatının gelişimine katkıda bulunan bir yazar değil, aynı zamanda bir ağabey, bir dost. Dergiye yazısını getirdiği günler, odamızda hemen "bizden biri" oluveren, sohbetini, bilgisini, kültürünü, kendine takılmalarını, şakalarını, esprilerini paylaştığımız bir dost...

Şimdi Vedat Günyol, yine Sanat Dergisi'ni hazırladığımız odada. Ama bu kez yazısını getirmek için gelmedi. Bu kez onunla konuşa konuşa uzun bir yolculuğa çıkıyoruz, taa dünden bugüne:

"1911 yılının Mart başlarında doğmuşum, Fatih'te Çırçır Mahallesi'nde, dedem Adliye Müsteşarı Ahmet Şükrü Efendi'nin üç katlı konağında. Benden önce ikişer yıllık arayla iki oğlan doğuran annemden, bu kez bir kız doğurması bekleniyormuş. Ben, öyle anlı şanlı bir erkek bedeni ve yapısıyla ortaya çıkınca, bir şaşkınlık, bir düş kırıklığı sarmış ortalığı. Ama dedem girmiş araya, erkek adamın erkek torunu olur diye ve benden önceki ağabeyim Sedat adına öykünerek Vedat koymuş adımı. Gönül bağlamış dedem bana nedense, belki üçüncü erkek torunu olduğum için. Ben de gönül bağlamışım ona. Orta kattaki odasından çıkıp, merdiven trabzanına vura vura seslenirmiş anama, babama, beni yanına getirsinler diye. Beş yaşlarına geldiğimde, aynı sıcaklıkla seslenip bağrına basardı beni.

Mülkiyeli babam, baba evinin rahatsız edici rahatlığına sırt çevirip Anadolu'ya açmış yelkeni, kaymakamlık görevleriyle. İslahiye'den başlayıp, Diyarbakır'ın Çermik, Lice, Silvan gibi ilçelerine kapağı atmış, ailecek.

Ben, yedi yaşında, Lice'de adım attım ilkokula. İki katlı kira evimizin sokağa inen merdivenlerinde, babamın kucağında, hafif yollu dualar tekbirlerle inerek ilkokulu boyladım. İlk günlerin anıları silinip gitmiş belleğimden."

Bu ilk anılar silinip gitmiş ama, anne ve babasının sevecenliğini, aile yuvasının sıcaklığını, özveri temsilcisi asla kimseyi paylamayan babanın alçakgönüllülüğü hâlâ Vedat Günyol'un yüreğinde canlı mı canlı duruyor. Bir de Erenköy'deki ilkokula gittiği sıralardan bir anısı daha var ki, işte onu da asla unutmaz:

Göztepe'deki büyük bahçeli dede köşkünde oturuyorlardı. Erenköy tren istasyonunun arkasındaki ilkokula gidip geliyor... ""Babam her gittği ilçede ağalara verdiği savaşımda yenildi mi basıyor istifayı, baba yurdu İstanbul'a taşıyor hepimizi...") okula giderken koca bir köpeğin saldırısına uğrar on yaşındaki Vedat Günyol ve kanrevan içinde kendini sınıf öğretmeninin kollarına atar. Şimdi utangaç, "sınıf öğretmeni bayanın sevecen ilgisini unutamıyorum" diyor.

"Derken babam Kartal Kaymakamlığı"na atanıyor. Bir yıl, belki daha fazla Kartal'da ilkokula gidiyorum. Yine belleğimde hiç yeri yok okulun. Kurtuluş Savaşı çoktan başlamış. Babam Kartal Kaymakamlığı'ndan istifa edip Diyarbakır'a götürüyor bizi, vapurla Samsun'a, oradan da kamyonlarla yollara düşürerek. Yine Lice'deyim. Ve Diyarbakır Lisesi'nin ilkokul bölümü son sınıfına yazılıyor Vedat Günyol. İşte Cahit Sıtkı'yla dostluğu o günlerden başlar. Ah işte bunu söylemeden edemeyeceğim: Her gencin, her şiir seven gencin, her şiir sevip de aşık olan gencin dilinden düşmeyen bir şiiri vardır Cahit Sıtkı Tarancı'nın: "Haydi Abbas". Anımsatayım:

"Haydi Abbas, vakit tamam/ akşam diyordun işte oldu akşam. /Kur bakalım çilingir soframızı, dinsin artık bu kalb ağrısı. / Ağacın gölgesinde olsun, /Tam kenarında havuzun. /Aya haber sal çıksın bu gece;/ Görünsün şöyle gönlümce./ Bas kırbacı sihirli seccadeye/ Göster hükmettiğini mesafeye/ Ve zamana. /Katıp tozu dumana, /Var git, /Böyle ferman etti Cahit, /Al getir ilk sevgiliyi Beşiktaş'tan;/ Yaşamak istiyorum gençliğimi yeni baştan."

İşte, Beşiktaş'tan getirtilmek istenen, o ilk sevgili Vedat Günyol'un kız kardeşinden başkası değildi... "Hayır, o zaman, şiirin yazıldığı sıralar ne ben, ne kızkardeşim Mihrimah bilmezdik, o ilk sevgilinin o olduğunu... Mihrimah benim yedi yaş küçüğümdür. Bugün o 71, ben 78 yaşındayız... aman sakın bu yaş faslını söylemeyin."

Cahit Sıtkı'nın çok aşık olduğu şiirlerinden belli. Peki Vedat Günyol hiç aşık oldu mu?

"İlk kez lise yıllarında tutuldum. Beyoğlu'ndaki bir fotoğrafçıdan, gizlice fotoğrafını satın alacak kadar tutuldum... Sonra..."

Sonra ne oldu?

"Sonra ağabeyime kaydı... Ağabeyim çok yakışıklıydı... Evet,

düşkırıklığı... ancak en büyük düş kırıklığı sonradan ben de evlendikten sonra onu gerçek yüzüyle tanıdığımda oldu: Yanlarına sığınmış bir küçük kızı öyle çirkin bir biçimde, öyle korkunç azarlıyordu ki, ondan nefret ettim."

"Ben, evlenmeyi düşündüğüm tek insanla evlendim. Yani ondan başka kimseyle evlenmeyi düşünemezdim. Mektupla evlenme teklif ettim o da kabul etti ve evlendik..."

Vedat Günyol'un yazıyla galiba ilk ilişkisiydi, çünkü o ısrarla okul yıllarında yazıyla hiç ilişkisi olmadığını söylüyor. Bu evlilik bir yıl sürdü. Bir yılın sonunda ayrıldılar, "Dünya görüşlerimiz, yaşamdaki tavrımız, tutumumuz, kişiliklerimiz farklıydı... Ancak bir çatı altında yaşayınca anlaşılıyor kimi şeyler... Ayrıca bana özgürlüğümü bağışladığı için ona minnettarım. Çok soylu bir kadındı."

Yazıyla değilse de okumayla ilişkisi çoktan başlamıştı: "Önce baba kitaplığından ciltler, sonra Gelenbevi Ortaokulu ve St. Benoit Lisesi'nde kitaplar elimden düşmezdi. St. Benoit'da toplam yedi yıl... Fransız edebiyatı bana çok haz verdi."

Sonra üniversite. "Doktor olmak istiyordum. Sanki insanlara daha çok yararım dokunacaktı, insan ilişkileri daha sıcaktı... Hastanelerdeki dayanışma havasını çok sevmiştim..." ama hukuka yazıldı. "Karımın ağabeylerimin etkisiyle... "Hukuk Fakültesi yıllarına "Yücel" dergisiyle yazı yaşamı başlayacaktı. Fransızcadan çeviriler, Faransız romanları üzerine yazılar...

Ve Paris yılları: (1937-39) Baba ve iki ağabeyin katkısıyla cebinde 48 lirayla Paris'e gitti. ("O zaman oradaki öğrenciler 110 lira alıyordu.") Paris'te devletler hukuku ve ekonomi politika okudu.

Ama onun için Paris demek, bisikletiyle güzelim kenti dolaşmak demek, kitap bolluğu demek ve görkemli bir sinema ve tiyatro çevresi demekti. İşte Halet Çambel, taa o zamanlardan arkadaşıdır. Bir de küçük ayrıntı: "Paris'te bana iki kişi, biri Amerikalı, öteki Danimarkalı aşık oldular. Ama çok üstüme düştükleri için kaçtım." Ve Paris'te Halide Edip ve Adnan Adıvar'ı tanıdı. Onlar beni neredeyse evlat edindiler. Benim için büyük kazanç oldu. Onlar aracılığıyla çok geniş bir çevre edindim..."

1939'da savaş gürültüleriyle birlikte Türkiye'ye döndü. Halide Edip üzerine yazdığı ilk eleştiri-incelemesini 1940'ta yayımladı: "Dile Gelseler."

Yazı artık bir tutkuya dönüşmüştü. Haydarpaşa Lisesi'nde başlayan

Fransızca öğretmenliğini, Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nde, sonra Mahmutpaşa Ortaokulu'nda, sonra Atatürk Erkek Lisesi'nde sürdürürken, toplam 35 yıllık yaşamında hep yazı vardı. Hukuk Fakültesinde asistanlık yaparken... ("Ama ben hep çok mahçuptum. Sınıfta ders verirken, kızlar, "başını kaldır da gözlerinin rengini görelim' diye laf atarlardı.") Milli Eğitim Bakanlığı Tercüme Bürosu'nda çalışırken de hep yaşamında en önplanı yazı tuttu: 17 yıl boyunca "Yücel" dergisinde... Sonra da yirmi beş yıl boyunca Orhan Burian'la birlikte kurdukları "Ufuklar", sonra "Yeni Ufuklar" dergisinde... Hep eleştiri, hep inceleme, hep deneme...

"Peki siz de eli kalem tutan her genç gibi şiir yazmaya, ya da eleştiri, inceleme, deneme gibi 'nankör' olmayan öykü, roman yazmaya hiç yönelmediniz mi?"

"Hayır... Hiç şiir yazmadım. Çekindim... Lisede süslü bir mektup yazmıştım, orada 'akarsular gibi durgun' demiştim, o satırları gördükten sonra hiç yazmamaya karar verdim. Zaten ortaokulda da tahrir ödevlerimi hep sınıf arkadaşım Bedri'ye yazdırırdım."

"Bugün hâlâ, bir yazı yazarken korkarım. Acaba ne diyecekler, okur ne diyecek korkusu hep var... Bir zamanlar Ataç'tan çok korkardım... Otokritik duygusu çok gelişmiş bende, hep kendimi dizginlerim... Birkez Orhan Burian'a "Sabahattin Eyuboğlu gibi yazamazsam hiç yazmam" demiştim... Sabahattin'in baskısı hep vardı üzerimde. O çekildikten sonra yazıda canavarlaştım..."

Eleştiri, inceleme yalnız "nankör" değil, aynı zamanda çatışmalara da gebe bir yazın alanı... Oysa hep biliyoruz, Vedat Günyol'un hep çekingen, mahcup bir tavrı var:

"Edebiyatta çatışmalar, Ataç'la, Yaşar Nabi'yle kapışmalarım beni hep kamçıladı... Ben bir kitap üzerine ya öfkelendiğim zaman ya da o kitabı çok sevdiğim, yaşamımdan bir parça bulduğum zaman yazıyorum... Bir ara Haldun Taner'i, sonra Sabahattin Kudret'i yedim... Onlar ne uygar insanlardı... Sonra Kemal Tahir'le çekiştik..." Hayır, yazıda çekingenlik, mahcubiyet yok oluyor Vedat Günyol'da.

Bugün günleri yine yazıyla dolu... Kendinizi hiç yalnız hissetmiyor musunuz?" diye soruyorum.

"Kitaplığımda, tüm kitaplarımın önünde fotoğraflar var. Ben yalnız değilim ki, her gün o fotoğraftakiler, onlarla yeniden yaşarım... Anılarımla yaşıyorum... Orhan Burian orada... Hem sonra tüm öğrenci dostlar hâlâ kapımı çalarlar...Kitaplığımda hiç yalnız değilim, kitaplar var... Akşamları da kızkardeşime gidip yatıyorum. Hayır yalnızlık çekmiyorum, yalnızlığa fırsat yok... Tek başımayken çok bunaldım mı

yemek yaparım. Babamdan kalan bir alışkanlık. Çok zevk alırım yemek yapmaktan... Sonra müzik dinlerim. Beethoven'siz, Mozart'sız, halk türküleri olmadan düşünemiyorum hayatı..."

Eğer Vedat Günyol, yazılarını akşam yazıyorsa, kendi deyişiyle "kafası çoğu kez dumanlı oluyor". Ve hazır içki içmişken dostlara öfkeli mektuplar yazıyor, ama ertesi sabah bunların hiçbirini yollamıyor...Böyle yollanmamış sürüyle mektup var, bir çekmecesinde... Eğer yazdığı mektup değilse, sabah yeniden okuyup mutlaka düzeltiyor... Bir yazısı, bir yerde yayınlandıktan sonra asla yeniden okumuyor. "Çünkü yeniden okuyacak olursa, beğenmeyecek."

Yazıları anlaşılır olsun, sivri olmasın istiyor. Sivrilikleri zaten hiç sevmiyor. Fotoğraflarını bile makasla kesip yuvarlıyor... Sivriliklerden hoşlanmadığı gibi, dargınlıkları, kişilik çatışmalarını da hiç sevmiyor. "Özür dilemesini bilirim. Kendimle alay edebilirim" diye ekliyor...

Yaşamda hiç pişmanlık duyduğu, keşke dediği oldu mu?

"Hayır, hiç pişmanlık duymadım..."

Peki, yaşla gelen bir değişim?

"Daha hoşgörülü,daha bağışlayıcı oldum yaşla... Dostluk dışında titizlik gösterdiğim bir şey kalmadı... Hiçbir zaman giyim kuşam, ah evim olsa, şuyum buyum olsa demedim zaten... Yazı, çizi ve yakın çevrem ve anılarım beni hep ayakta tuttu ve tutuyor. İleriye dönük de hiçbir tasarım kalmadı..."

Biraz da bugünkü eleştiri ortamından konuşalım. Geriye baktığında o günlere bir nostalji var mı? Ya bugünün eleştiri ortamını nasıl değerlendiriyor?

"Bugünkü eleştiri ortamı renksiz, havasız... eleştiriler kişiler üzerine yoğunlaşıyor ve yer yer küfüre dönüşüyor. Bu kuşak çatışması bile değil... Örneğin Aziz'i (Nesin) yemeye çalışmaları... Galiba eleştirmen diye ortaya çıkanlar kafalarını beslemiyorlar, dar kalıplar içinde kalmışlar..."

Günümüz eleştirmenlerinden Fethi Naci'yi ve Asım Bezirci'yi beğendiğini belirten Vedat Günyol, Asım Bezirci için şöyle bir ek yapıyor: "Eskiden çok vakti yoktu, ondan çok uzun yazardı... Şimdi daha iyi."

Vedat Günyol'dan bir de kendini eleştirmesini istiyorum.

"Kendimi hiç ama hiç beğenmiyorum" diye başladı söze ve şunları sıraladı:

"Yüzüm tutmaz, hayır demeye... İstemediğim bir şey bile olsa, üç kez isteseler, tekrarlasalar, yaparım. Bu yüzden dağılıyorum, parçalanıyorum..."

"Birisini özümsedim mi, onun kulu kölesi olurum...Evet, hem kadın, hem erkek iki üç kişi var böyle kulu kölesi olduğum..."

"Başka bir kusurum da aşırı sorumluluk duymam, kimseyi incitmek istemem... Sonra sonra (bir süre düşünüyor) kendime yeni bir şey alamam. Çorap mendil, ayakkabı, alıştığım şeylerden ayrılamam. Yeni bir şey kullanmaya elim varmaz. Ondan hep eskiciden alırım. Ucuz olsun diye değil, huyum böyle.."

Vedat Günyol'un bir başka huyu da "başlangıçta, insanlara çabuk ısınmak; insanları ayırt etmeden herkese aynı sıcaklığı, sevecenliği göstermek... " ama bunun doğru ve iyi olmadığının kendi de farkında. Çünkü "Tüm insanlar sevilemez ki!"

Simavi Ödülü Vedat Günyol'u çok mutlu kıldı. Dostları telefon, mektup yağdırdı. "Herkes çok sevindi. Dağlarca bile telefonda, "Bunca gecikmiş ödüle, bari git kısa pantolunu giy, ilkokula başla" dedi, karşılıklı gülüştük."

Ödül töreninde yapacağı konuşmayı önceden hazırladı Vedat Günyol. Tam o an geldi, sahnede Uğur Dündar, "alkışlarınızla" deyip, ödül alanları çağırdı. Ve bu "alkışlarınızla" sözü üzerine Vedat Günyol konuşmasını yapmaktan vazgeçti. Çünkü "Uğur Dündar gibi şirin bir adama ayıp olur" diye korktu. Çünkü konuşması şöyleydi

"Ödül bir alkıştır, zorlama değil, hani TV'de sahneye çağrılan kişilere, "alkışlarınızla" diye komutalı bir alkış değil, kendiliğinden, yürekten kopan, içten gelen bir alkış.

Saygın, Sedat Simavi Vakfı, böyle komutalı değil, yürekten bir alkışa tutuyor beni, hele benim gibi köşesinde oturan bir insana, habersiz, sürprizli bir alkışla. Bu, beni çok onurlandırdı ve kıvandırdı.

78 yıllık yaşamımın 50'yi aşkın yılını okuma ve yazmaya, öğretmenliğe ve bir ölçüde çevirmenlik ve yayıncılığa, karınca kaderince vakfetmiş, evet vakfetmiş bir insanım. Bugün, bu güzel ve seçkin toplantıda, büyük bir vakıftan küçücük bir vakfa uzatılan gönül eline yürekten merhaba diyorum. Saygılarımla."

Bizden de size saygılar, sevgiler Vedat Günyol.

Ahmet Cemal'le "çeviri" üstüne
çeviri, kültür olmadan yapılmıyor

—Türkiye'de çevirinin durumu sizce nedir? Türkçe ve yabancı dil ilişkisi sizce nasıl? Ve karşılaşılan zorluklar nelerdir?

A.C. Dil açısından ben şunu söyleyebilirim, 1940'lardaki güçlükler hâlâ var: Ben bir zamanlar düzeldiği kanısındaydım. Azra Erhat'la filan bunu hep konuşurdum. Ama bazı güçlükler hafifleyerek de olsa devam ediyor. O da şundan ileri geliyor: Bir kere görünüşte dil bilenlerin sayısı çok fazla. Yalnız çevirmen olanların sayısı ve çeviriyi yapabilenlerin sayısı ise çok az. Tabii bu dil bilmekle çeviri yapmanın özdeş olmadığını gösteriyor. Çok iyi Türkçe bilir, çok iyi yabancı bir dil bilir, ama bu eşittir çeviri değil. Ve bu güçlük devam ediyor. Bunun baş nedeni bence dil bilenlerin çoğunun okumaması. (Tabii ki bir sürü başka nedenleri de olabilir.) Dil öğreniliyor, ama okuma bırakılıyor. Veya zaten baştan okunmuyor. Çeviri onu kuşatan kültür yapısı olmadan yapılmıyor. Bu ilk bakışta yadırgatıcı gelebilir. Elde bir metin var, onu çevirecek, kültüre ne gerek var. Hayır. Metni yorumlamak için çok çeşitli malzemeye gerek var. Bunların arasında en önemlisi de çeviriyi yapacak olanın sahip olduğu kültür, o olmazsa çeviri de olmaz. Çok iyi dil bilenler olmayacak gaflar yapıyorlar. Bu çok sık oluyor.. O da kültürsüzlükten ileri geliyor, dil bilgisizliğinden değil. Buna bir şey daha ekleyebiliriz: Türkçe ile örneğin İtalyanca, İngilizce, Almanca dillerinin yapıları arasındaki farklılık. Bu bazen en basit cümlelerde bile kendini belli ediyor. O dillerde anlatılanı bizim dilde vermek zor. Sanıyorum bir İngiliz ya da bir Alman, kendi dillerine çeviri yaparken çok daha kolay bu çeviri işi. Ama iyi dil bilen ve demin sözünü ettiğim o kültürü de olan bunun üstesinden geliyor. Üstesinden gelinemeyecek bir güçlük değil. Ama yenilebilir. Kavram, örneğin. Tabii felsefe dalında eskiye oranla çok ilerledik, ama bir estetik konu ya da ahlâk felsefesi konusunda henüz dilimizde olmayan pek çok kavram var. Ve bu kavramları yaratmak, bulmak gerek. Bunu bulmak da çevirmene düşüyor.

—Peki, dergiler bu işi iyi yapabildiler mi? Ya da neleri yaptılar, neleri gerçekleştiremediler?

A.C.— Şimdi ilk olarak 1940'ta çıkan **Tercüme Dergisi**'yle başlayacağız.O zamanki adıyla **mecmuasıyla**... Çok idealist bir grup çıkardı onu. Sanıyorum 1960'ların ortasına kadar çıktı.Çıktığı sürece de görevini fazlasıyla yaptı. Hele 1940-45 arası dönemi düşünürsek (ortada doğru dürüst çevirmen yok. Azra Erhat'ın bir konuşmasında belirttiği gibi dil yok) önemi daha iyi anlaşılır. O yüzden ben bugünkü çevirmenleri daha talihli buluyorum. **Tercüme Dergisi** o korkunç güçlüklerin ortasında yaptığı işin hakkını verdi. Türkiye'ye çeviri eleştirisini ilk o getirdi. Eser tanıtmayı ilk o getirdi. Düzeyli çeviri tartışmalarını ilk o başlattı. Bence olağanüstü bir iş bu. Eleştirilere uğradı tabii. Her zaman olduğu gibi. Dışardan dediler ki fazla egzantrik, fazla Batıdan alıyor, ben bunların hiçbirine katılmıyorum. Yaptığı iş mükemmeldi. Gerekliydi öyle bir dergi! Hatta bu dergi öyle koşullarla yayınını sürdürmek zorunda kaldı ki; iki yıl çıkmadı örneğin, yani çıkamadı. Çevirmen yokluğundan çıkmadı! Sonra altmışların ortalarında başka nedenlerle son verdi yayınına. Genel kültür politikası nedeniyle... Çünkü devlet çıkarıyordu o dergiyi. Devlet öyle bir şeye gerek duymadı. Ondan sonra başka dergiler oldu arada. Mesela **Yeni Ufuklar!** Bence **Yeni Ufuklar** bir çeviri dergisiydi aynı zamanda. Çeviri dergisi gibi olmasa da, orada verilen ürünler bakımından bir çeviri dergisiydi. **Yeni Dergi** de öyleydi. O zamanlar Mehmet Fuat'ın yanında birçok çevirmen yetişmişti. Bunu kendileri de söyler. Ondan sonra adı Çeviri dergisi olan **Yazko Çeviri** çıktı. O konuda ben yönettiğim için ne kadar eleştirel olabilirim bilmiyorum, ama etraftan tam olarak görevini yaptı diye hep söylendi. Onsekiz sayı çıktı **Yazko Çeviri.** Orada biz Tercüme Mecmuası'nın bıraktığı yerden üstlendik işi. 60'lardan sonra bazı yeni konular vardı, onları ele aldık. Mesela Türkiye'de dil araştırmaları ilerlemişti, biz dergide dil yazıları diye bir bölüm açtık. Çeviri bir dil sorunu olduğuna göre, dil araştırmaları da bunun bir parçasıdır diye düşündük. Sanıyorum o da birlikte çalıştığımız arkadaşların sayesinde görevini yaptı. Sonunda **Yazko** ile birlikte onun da sonu geldi. Bundan sonra çok kısa bazı girişimler oldu. Şu anda yok biliyorsunuz.

—Yeni bir çeviri dergisi projesi var mı?

A.C.— Evet, pek yakında çıkacak. Onu o zaman değerlendirmek lazım. Ama ben gerekliliğine inanıyorum. Mutlaka olmalı. Yalnız iyimser değilim artık. En azından **Yazko Çeviri**'yi çıkartmaya başladığım zamanki iyimserliğim yok artık. Türkiye'deki genel sorun şu: o dergileri okuması gereken çevreler okumuyorlar. Size bir örnek vereyim, çok çarpıcı! Biz **Yazko Çeviri**'den sonra **'Dün ve Bugün'** diye bir dergi

çıkarttık. ikinci sayısında da Türkiye'de 1940'tan bu yana, daha doğrusu Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana, çeviri üstüne yayımlanan yazılar kaynakçası verdik. Böyle bir dergiyi nerelerin alması gerekir? Çeviri ile ilgilenen tüm kuruluşların kurumların; üniversitelerin alması gerekir? Çeviri ile ilgilenen tüm kuruluşların, kurumların; üniversiteler, filoloji bölümleri. Ve o dergi altıyüz adet sattı. Bu sayısız örneklerden yalnızca biri! Türkiye'de durum bu, sadece çeviri dergilerine ait bir şey de değil ayrıca. O dergileri okumasını beklediğiniz çevreler almıyorlar bile. Biraz magazin gibi gelecek, ama şöyle bir durum var ortada, aydınlarımızın genel hastağı; duydun mu falanca dergi çıkıyormuş deyip, kahkahahar atıyorlar. Yani insanlar da memnun, dergilerin yaşamamasından. Böyle bir görünüm var ortada. Böyle bir ortamda bir derginin yaşamayacağına inandığımdan Çeviri dergisinin de bir şansı olduğuna inanmıyorum. Yani okuruyla ayakta durması mümkün değil.

—Hasan Âli Yücel ve onun dönemindeki çeviri hamlesi için neler söyleyebilirsiniz?

A.C.— O iş iki yönlü. Tabii Hasan Âli Yücel zamanında çok iyi bir rastlantı var. Bir, öyle bir bakan var. İki, öyle bir bakanlık var, böyle bir anlayış ve devlet politikası var. Çünkü devlet politikası olmazsa onlar olmaz. Bu olgu idealist bir grupla karşılaştı. Sabahattin Eyuboğlu, Azra Erhat, Vedat Günyol, Nurullah Ataç... O devlet kadrosu olsaydı ve grup olmasaydı yine olmazdı. Mümkün değildi, çünkü bakanlık bünyesinde kurulan tercüme bürosundan çıktı bütün bu eserler. Onlar nasıl çalışırlardı? Sabahattin Eyuboğlu'nu, Vedat Günyol'un yazılarında vardır bunlar. Gece gündüz tanımadan, yerken içerken disiplinli bir çalışma sonucu gerçekştirilmiş bir olgu bu. Ondan sonra bu iş tavsadı, devlet işin içinden, yani arkadan çekildi. İlerde inşallah yenilenir, şimdilik kültür tarihimizde tek. Yani cumhuriyet tarihinde tek. O grup daha dağılmadı. Yalnız beraber olmakla kalmadılar, ideallerinden de sapmadılar. Sonuna kadar devam ettirdiler. Onlardan sonra ben şunu görüyorum, bunu yakın ve uzak çevremde konuşuyorum; ben o idealizmde insanlar görmüyorum şimdi. Örneğin **Yazko Çeviri**'yi yönetirken olsun, sonradan olsun, en büyük amacım, o birliktelikten çok etkilenmiş olduğum için, ortak çalışmalar oluşturabilmekti. Hani o Azra Erhat'ın imece olayı gibi. Ama şimdi o tür imeceler olmuyor. Neden olmuyor, çok düşündüm, belki kişisel kaygılar ağır basıyor, o yüzden. Bu herkesin kendi köşesinde çalışması gibi bir şey. Açık söyleyeyim, o idealizmin olması için insanda bazı değerlerin çok güçlü olması gerek. Örneğin kıskançlığın daha az olması lazım. Ama günümüzde insanlar başkalarının ne yaptığı ile yahut kendisinin ne yaptığı ile çok ilgili. İkili, üçlü çalışmalardan ürün de alınmıyor, nedense, tatmin de olunmuyor.

—Bu neden böyle?

A.C.— Bunu ben de çözmüş değilim. Pek inanmıyorum, ama belki toplumsal nedenleri vardır. Biraz bireylerin yapısından ileri gelen bir şey. Toplumsal yapı ne olursa olsun böyle şeyler istenirse gerçekleştirilebilir Ama olmuyor, o özveri yok. Maddi sıkıntılar desem, sözünü ettiğim gruptan hiç kimse zengin değildi. Onların da ne maddi sıkıntılar çektiği malum. Şimdi, çok beylik bir laf olacak, ama öyle insanlar şimdi yok. Hatta günümüzde o insanlar sağda solda eleştiriliyorlar. Onlar şöyleydi böyleydi, görüşleri havadaydı, ayakları yere basmıyordu vb... Bunları okuyoruz. O insanları öyle değerlendirmek bana biraz ters geliyor. Son zamanlarda düşünmeye başladım, keşke o insanlar yetişmeseydi, fazla mıydı o insanlar içinde bulunduğumuz kültürde diye. Ama sonra başka türlü düşünmeye başladım ve onları birer miras olarak gördüm. Zamana göre de bizim geriye gittiğimiz kesin. Onlar okur yetiştiriyorlardı, o eserlerle... Şimdi o coşku yok. Ben onların içinden yalnız Azra Erhat'ı tanımak fırsatını elde ettim. Vedat Günyol'la iki üç kere karşılaştık. Ne zaman onunla görüştüysem yanından hep bir coşkuyla ayrıldım. Azra Erhat, **Yazko Çeviri**'ye ne kadar çok sevinmişti mesela. Bireysel çalışmaları kesinlikle yadsımıyorum, ama o tür ortak çalışmaların gerekli olduğuna inanıyorum.

Çerçeve dergisi 1987

**elim değdikçe
ara sıra Yeni Ufuklar'a
yazmak istiyorum.**

Ceyhun Atuf Kansu

31.12. 1972 Ankara

'Sayın Vedat Günyol,

Yeni yılın Türk halkı için aydınlık ve umutlu olmasını dilerken, sizler gibi uyanış savaşçılarının yeni yıllarını da kutlarım.

Elim değdikçe, arasıra, Yeni Ufuklar'a yazmak istiyorum. "Köy Okulları Açardım", Kurtuluş Savaşı günleriyle günümüze değin uzanan bu çizgiyi birleştiriyor.

Sevgi, selam ve saygılarımla."

babatomu

Can Yücel

Sevgili Vedat Günyol ile Mehmet Eyuboğlu'nun himmetiyle derlenmiş olan "Resme Başlarken" adlı kitabında Bedri Rahmi Eyuboğlu, Çallı İbrahim'in şu sözünü aktarıyor: "Bre," diyor Çallı, "herifin ne anatomisi var, ne babatomisi..."

O enfes ve büyük nefesli adam Çallı'nın bu sözünü yaprak zikrederek veremiyorum, aradım, bulamadım. Yine de Rönesans çağında fizikötesinden doğaya dönüşü muştulayan "anatomi" denen o bilim dalının yavaş yavaş önemini yitirişi karşısında, özellikle plastik sanatlar üzerinde yürüttüğü ağırlığın zorla sürdürülmesine Çallı'nın gösterdiği bu tepkiyi, biz, ancak daha da sert biçimlerde dile getirebiliriz...

"Anatomi", biliyorsunuz, Yunanca'dan gelme "kesip-biçme" anlamına gelen bir sözcük (ana-temneyn)... "Teşrih" demeye geliyor; bide biçim-bilimi (morfoloji) bakımıdan bir organizmanın yapısıyla bilimsel olarak uğraşmaya "Anatomi" deniliyor...

Yine de Çallı her ananın "babasız" olmayacağı gerçeğinden kalkarak yürüttüğü benzetmecilikte tümden haksız değil, ama örneğin, bu hiçbir şeye benzemeyen iktidarın hem Anatomisi, hem Babatomisi var... Çallı'nın sözünü ettiği heriften değişik bir herif bu, böyle işte!...

Bu Eşek Davası'nın, bu üçgenin üst açısı olan AP, Sanayi Burjuvazisiyle göbeklenmiş olmasına karşın, henüz geleneksel yapısından ve o "kitle" sözcüğününün altına pısıp da, aslında öbür burjuva kesimleriyle hesabını görmemişlikten baş veren arınmamışlığı içinde kaşınıp duran bir parti, bir pırtı, bir pirti... Göbek taşında oturmuş, sırtını keseleyip, hall-i hamur edecek bir hatır bekliyor. Ve yetişti, yetişecek Karaoğlan... MSP ise, yurdumuzda Kapitalizmin sözüm-ona gelişmesinden nem alıp, memalanıp da bitürlü asıl tokmakçılarla kaynaşma fırsatı bulamayan Taşra Sermayesini temsil ediyor... MHP'ye gelince, Sanayi Burjuvazisi denen barın fedaisi Çüş deyince, kuzulaşan, Deh deyince gamasının bayrağa çekip, gündelikçileri, emekçileri, işçileri haşat etmeye hazır-kuvvet kılınmış bir yavru kurt...

Anatomi bu yani!...

Örneğin, bu üç ahbap çavuşlar, nerden esiyorsa akıllarına, Uçak Sanayisi kurmaya kalkıyorlar!... Biri Konya, biri Eskişehir, biri Ankara diyor. Pazarlık, mazarlık sonunda karar veriyorlar fabrikayı üçe bölmeye... Kime verecekler siparişi? Orda da çıngar çıkıyor, İtalyan Maçaya, Fransız Façaya mı, yoksa İngiliz Havakaya mı?...

Kefere, gelmiş buraya, imza törenine, "Bugün değil, yarın gel!" diyorlar; geliyor elbet düzlüklere, ama başka tarihe atılıyor kısmet, sonunda, atıla savıla, İtalyancıklar dönüp gidiyorlar yüz geri...
bu da işte babatomi!...

Amerikancası bunun, Tekelci Burjuvazinin kendi içindeki çelişkileri...Bizimkiler bi kaptırsalar kendilerini, kaptırmaşlara, fabrikayı üç ayrı yerde kuracakları gibi, nerdeyse siparişi üç ayrı patronaya birden vermeye razılar ama, onlar, "tekelciler" olarak yanaşmıyorlar böyle dağınıklığa!... Bizimkiler ise, sade fabrikayı değil, toprağı da taksime razılar. Nerdeyse federatif bir yapı kuracaklar. Üç başkanlı bir Meclisten tutun da, üçlü bir yönetim düzenine dek!... Gören bunları Müslümanlığa değil, Hristiyani Teslise inanıyor sanacak!...

Ruh-ül Kudüs'ten başlayarak, Baba ve Oğul..

Bunlar bu kafayla uçak değil, uçurtma bile yapamazlar..

Ki Oğul, o uçurtmayı uçurup da meydanlıkda, en azından İsalık edebilsin, ve bizim hacı-hocalar beklesinler uçurtmanın filan yere takılıp da ne zaman secdeye geleceğini!...

Hiç bu kadar ballı babayı yemiş bir Babatomi görülmemiştir dünya yüzünde!..

dergiler arasında

Hilmi Yavuz

Bu sütunlarda arasıra, dergilerden de sözetmeyi, okurların ilgisini gerçekten seçkin nitelikler gösteren edebiyat ve kültür dergilerine çekmeyi kaçınılmaz bir ödev sayıyorum. Edebiyatla yakın ilgileri olan okurların dışında kalanların, bunca güçlüklere karşın yayınlarını sürdürmekte direnen bu dergilere kayıtsız kalmaları bağışlanır gibi değildir. Edebiyat ve kültür dergilerinin yerine "fotoroman" türünde ilkel dergilerin gerçerlik kazanması ise, Türkiye'de kültür ortamının soysuzlaştırılmasına olanak hazırlıyor. Bu özel amaçlı, hesaplı soysuzlaştırmaya karşı, kitap okurunun dikkatini edebiyat ve kültür dergilerine yöneltmek, özellikle gazete yazarlarının uğraşı olmalıdır. Bir "fotoroman kültürü"nü temellendirerek girişilmiş beyin yıkama hesaplarının, bunun ardında yatan çıkar düzeninin devrimci yazarlarca açığa vurulması gerekir.

Geçenlerde Cumhuriyet'te Oktay Akbal "Yeni Ufuklar" dergisinden söz açmış, Vedat Günyol gibi yurdumuzun en seçkin aydınlarından biri tarafından, nedeyse 20 yıldır yayımlanan bu dergiye gösterilen ilgisizlikten yakınmıştı. "Yeni Ufuklar"ın Ekim sayısı, bu derginin gerçekten bilinçli ve devrimci bir kültür ortamının oluşmasına katkıda bulunan dergilerin başında geldiğini örnekliyor. "Yeni Ufuklar"ın son sayısında uzun süredir yazılarını okumadığımız Sabahattin Eyuboğlu'nun "Halka Saygı" adlı bir yazısı var. Eyuboğlu halkı suçlayanların yanılgılarını ortaya koyarak "bütün savaşları ve devrimcileriyle Atatürk'ün ardından gitmeyen hakımız değil, Osmanlı sarayından arta kalan, devlet yoluyla arsa kapatan ve İstiklal Savaşı'nın en soylu, en derin amacı olan sosyal adaleti körleten halk düşmanlarıdır" diyor. Eyuboğlu, politikacılarımıza bilgece bir öğüt niteliği taşıyan şu sözlerle bitiriyor yazısını: "Halktan ve haktan kopanınsa, halkın ve hakkın hizmetinde işi ne?". Dergide ayrıca Azra Erhat'ın "Mutluluk Yolları" adlı nefis bir denemesi, Vedat Günyol'un "işini sevmek" adlı bir değinmesi var. Günyol, temelli bir eğitim sorununa değiniyor ve şöyle diyor: "Sosyal adaletin kılı kırk

yararcasına işlemediği, çalışmadan zengin olma olanaklarının alabildiğine açık olduğu bir memleketi ve mesleğini sevme eninde sonunda, ilerde sağlayacağı rahatlık derecesiyle orantılı olacaktır". Rauf Mutluay'ın Samim Kocagöz'ün, Ferit Edgü'nün, Mehmet Başaran'ın, Mehmet Seyda'nın, İ.Z. Eyuboğlu'nun, Bertan Onaran'ın yazıları ilgiyle okunuyor.

Türk edebiyatına yön veren dergilerin başında gelen "Varlık" dergisi, de, Yaşar Nabi Nayır'ın değerbilir çabalarıyla yıllardır sürdürülmektedir. Uzun bir süre Türk aydınını kültür alanında besleyen tek dergi niteliğini taşıyan derginin Ekin sayısında Yaşar Nabi Nayır'ın "Dünyaya Açılan Pencere" bölümü, Batı'daki kültür ve sanat gelişmelerini, inceleme, öykü, şiir eleştirmelerle Türk okuruna duyuruyor.

Varlık'ın Ekim sayısında Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın "Boyutsuz" adlı şiirini özellikle okumanızı isterim. "Boyutsuz", Dağlarca şiirinin doruk noktalarından biri sayılabilecek yetkinlikte, eşsiz şiirlerden biridir. Şiiir uzun olduğu için, sadece bir bölümünü almakla yetineceğim:

Kuşlar mı kondu, çiçekler-
Bir olur bir olmaz
Uzanmışız ya arka üstü yataklara
Gözlerimiz şimdi
Bir olur bir olmaz.

jüri üyeliği zor görev

Zeki Coşkun

Sedat Simavi Vakfı Edebiyat Ödülü'nü bu yıl "Gölgeden Işığa" adlı eseriyle **Vedat Günyol** kazandı. Günyol 78 yaşında. Eleştirmen, çevirmen, denemeci. Yayımcılık, dergi yöneticiliği, bu sayfa kapandıktan sonra 1980'lerde öne çıkan ve bugün de süren ansiklopediciliği ise epey eskilere; İslam Ansiklopedisi'ne, Meydan Larousse'a dek uzanıyor. Bunların da ötesinde saygın bir eğitimci, öğretmenlikten emekli, unutmaya, unutturmaya çalışsa da hukukçu; Sorbonne'dan uluslararası hukuk doktorası var.

1979'da kapanan Çan Yayınları'yla Türkiye'de bir tür hümanizma kitaplığı oluşturmuş Günyol. (Ferid Edgü'nün ilk kitabı da orada çıkmış. 1977'de kapanan Yeni Ufuklar ise Yılmaz Güney'den Ferhan Şensoy'a, Selim İleri'den Nedim Gürsel'e birçok ünlünün ilk çalışmalarının günışığına çıkmasını sağlamış.)

25 yılı aşkın bir dönem Çan Yayınları ve Yeni Ufuklar'ı yöneten Günyol TRT, Orhan Kemal, Fikret Madaralı Roman Ödülleri, Sait Faik Öykü Ödülü başta olmak üzere 70'li yıllarda birçok edebiyat ödülünün jürisinde görev almış. Günyol'la kazandığı son ödül üzerine söyleşiyoruz.

— Odül üstüne söyleyecekleriniz nelerdir?

GÜNYOl — Bu benim için bir sürpriz oldu. Köşeme çekilmişken, adeta durup dururken Simavi Vakfı bu ödülü verdi bana. Reddedemem: Jüri üyelerinin hepsi dostum. Demek ki bir insan değeri veriyorlar bana.

Ama ödüle yine de şaşırdım. Bence buna değer olan bir Cevdet Kudret vardı örneğin. Neden ona verilmedi diye soruşturduğumda bu yıl yayımlanmış kitabı olmadığını söylediler. Sanırım kitaba değil de benim yaşamıma, etkinliğime verilen bir ödül bu. Bir tek kitaba değil.

Sedat Simavi Vakfı Edebiyat Ödülü'nü 50 yıllık çabalarıma verilen bir ödül olarak alıyorum, değerlendiriyorum.

— Bu yönde daha önce Varlık Dergisi bir plaket vermişti size.

GÜNYOL — Evet Varlık, Emeğe Saygı diye bir şey düzenledi daha önce. Ama ondan da önce Cemal Süreya kendi adına edebiyatçıların cumhurbaşkanı ilan etmişti beni. Yani asıl kazığı o attı. Bu ödüller, değerlendirmeler de oradan başlıyor. Öyle düşünüyorum.

— Peki, bir ay önce hayli tartışmalı bir cumhurbaşkanlığı seçimi oldu ülkemizde. Diyelim ki o evrede bir parti tarafından aday gösterilseydiniz. Ne yapardınız?

GÜNYOL — Kabul etmezdim.

— Neden?

GÜNYOL — Yükümlülükleri, sorumluluğu çok ağır bir iş cumhurbaşkanlığı.

— Diyelim ki seçildiniz. İlk işiniz ne olurdu?

GÜNYOL — İstifa etmek...

— Simavi Ödülü'ne değin, ödül verenlerden - ödüllendirilecek edebiyatçıları seçenlerden - biriydiniz. Kaç ödülün jürisinde bulundunuz?

GÜNYOL — Beş - altı.

— Bildiğim kadarıyla on yıl önce bütün jüri üyeliklerinden aynı anda çekilmiştiniz. Neden?

GÜNYOL — Seçimde dürüstlük ölçütünün kaybolduğunu, tarafsız olunamadığını gördüm. Kendim de tarafsız kalamıyordum. Bu da ödül kurumunu zedeleyici bir durum yaratıyordu. Çekilmenin uygun olacağını düşündüm.

— Ama bundan sonra da yine benzer işlevler üstlendiniz. F. Oğuz Bayrı Edebiyatı Ödülü'ne "fahri jüri"lik yapıyorsunuz. Nevzat Çelik başta olmak üzere, yeni sanatçıların tanıtılmasında gerek yazılarınız, gerek kitaplarına yazdığınız önsözlerle katkıda bulundunuz. Bunu nasıl açıklıyorsunuz?

GÜNYOL — Şimdi bir gelenek oluşmuş. Gerek o kişiler çalışmalarını gönderip değerlendirmemi, görüşlerimi istiyorlar. Ya da yayıncıları ricada bulunuyorlar. Yani bir tür "görev"le karşı karşıya kalıyorum. Bunu da seve seve yapıyorum.

— Bugün yine bir edebiyat ödülünün jüri üyeliği önerilirse, kabul eder misiniz, neden?

GÜNYOL — Sedat Simavi Vakfı Ödülü için böyle bir görev önerilirse kabul ederim. Çünkü oradaki diğer üyelere, tarafsızlıklarına inancım, güvencim tam.

MEKTUPLAR

6 Şubat 1976

Sayın Vedat Günyol,

Yüzbaşı Selahattin Romanı'nı size sunamadığım için bana çok öfkelendğinizi dostlarınız duyurdular. "Yahu" demişsiniz "ben kendisine ne kadar kitap verdim, bir kitabını çok gördü." Doğrusu bana haksızlık etmişsiniz. Siz bana elbette çok kitap vereceksiniz, ben de size veremeyeceğim. Çünkü siz bu alanda zenginsizin; ben fakir... Kitaplarım çoğaldıkça inşallah ararım. Ama hapishane arkadaşları birbirlerine kolay kırılamazlar... Öyle değil mi?

Bağışlanmak dileği ve sonsuz sevgi ve saygıyla...

İlhan Selçuk

İki Gözüm Vedat Günyol,

Önce söyliyeyim: Biz o evi alışımızı sana borçluyuz. Bu yüzden sen orda kira vermeden bile oturabilirsin. Sen o kirayı, herhalde paran çok olduğu, bana da acıdığın için ödüyorsun. Sağol! Gerçekten, Vakıf'ın giderleri çok arttığından sıkıntıdayım bugünlerde. Ama biriki büyük işi yaptıktan sonra,Vakıf'ın giderleri de azalacak.

Tietze'yle birlikte Vakıf'a gelseydiniz, beni çok sevindirirdiniz. Ama ne yapalım, dostların uğrak yeri olamayacak bir sapa yerdeyiz.

Senin için başka kiralık ev aramadığımı sanma. Çok aradım. Tanıdıklarımı da aracı yaptım. Ama kiralar o denli yüksek ki, sana söylemeyi gereksiz buldum. Ortahalli yer de, ortahalli insan da kalmıyor artık.

Evin onarılması için birisini bulmaya gelince, ah canım, benim başımı kaşımaya zamanım yok, ama laf olsun diye değil, gerçekten de ne başımı, ne başka yerimi kaşıyacak zamanım var. Bu işi sen kendin yaptırabilirsen yaptır, ve parasını kiradan kes, ya da ben ödeyeyim; gerçekten benim bir de bu işle uğraşacak zamanım yok.

Evden çıkmaya gelince, ne zaman istersen, iyi bir yer bulunca elbet çıkarsın. Şu Vakıf yapıları bitmiş olsaydı, evin onarılması kolay olurdu.

Öbür katlarda oturanlar onarım işiyle ilgilenmezler. Çünkü, hepsi de bir müteahhide verip iki daire almak ve havadan zengin olmak istiyor. Kimsenin orda oturmaya niyeti yok. Ev yıkılsa bile kimin umurunda...

Sen evden çıkınca, ben de orasını onartacak değilim, kiraya da vermem. Varsın aksın, yıkılsın... Nasıl olsa, oraya yeni bir apartman yapılacak. Üstelik benim de değil, kızımın. Orasını kıza verdim. Ne halleri varsa görsünler... Benim hiçbirinde gözüm yok.

Kalp yetersizliği de nerden çıktı a efendim... Hay alllah! Sendeki kalp dünyaya yeterken, bir sana mı yetmiyor? Geçmiş olsun.

Ali'nin adresiniyazıyorum:
Ali Nesin (elbet müsü'sü de var.)
36, rue du Val d'Orsay91400 ORSAY
FRANCE

Selamlar,sevgiler.

Aziz Nesin

öğrenci mektupları

Sevgili Hocam,

Kapital'in birinci cildi, 1975 temmuzunda yayımlandı. Tesadüf bu ya, o günler benim elli yaşımı doldurduğum günlerdi. Bu, benim aldığım ilk ve son doğum günü armağanı oldu. Gizliden gizliye hala çocuk gibi sevinirim buna.

Kapital'in üç cildi de şimdiye değin üç kez basıldı. Her seferinde ben bunları yenibaştan okudum, önceden aldığım notlar ile üzerinde gerekli gördüğüm düzeltmeleri yaptım.Yani her üç cildi de defalarca okumuş oldum.Bütün bu çaba boşuna gitmesin diye de şimdiki özet ve klavuzu hazırladım. Bunun kısa öyküsü Önsöz'de var.

Yalnız bu arada, ister istemez dikkatimi bir şey çekti: 17 yıldır, basında, Kapital'in Türkçe çevirisi üzerine, duyuru, tanıtma yazısı ya da inceleme-eleştiri türünde tek satır bile yazılmadı. Almanya'da da, birinci cilt çıktığında böyle olmuş. Marx ve Engels buna, "Conspiracy of silence" diyorlar. Yani, bir şeyi, sessizlikle boğuntuya getirmek. Şimdi, özet ve kılavuz da çıkalı altı ay oldu yine aynı şey. Tek satırla kimse sözünü etmiyor. Ben bunun, Almanya'daki gibi 'boğuntuya getirme' işi olduğunu sanmıyorum.Bunun ilk nedeni, ülkemizde böyle ciddi işlerle uğraşacak adam bulunmaması, ve daha önemli nedeni de, İstanbul kitap-yayın piyasasını ele geçirmiş "çete" ile hiçbir ilişkim olmamasıdır sanıyorum. Ama, bunu dert mi ediyorum? Yoo. Yine de bu kısır ve de hınzır ortam insanın hızını keser gibi olmuyor değil. 12 Eylül'e, 1980'e yaklaştığımız günlerde 'Artı-değer Teorileri'ne başlamıştım. Birinci cilt bitmek üzereydi. ama, İlhan'ın öldürülüşü sırasında elyazmalarım saklandığı yerde -korku ve endişeden- yok edilmiş.

Geçenlerde, İzmir'den genç bir okurdan mektup aldım. Niçin Artı-değer Teorileri'ni çevirmiyorsunuz diyor. Ben bu işi yapmazsam başkası yapmazmış. Öyle diyor bu delikanlı. Oylumu Kapital'e denk ve alıntıları nedeniyle çevirisi Kapital'den de zor. Denedim biliyorum. Üstelik, sağ gözüm bir yıl içerisinde sekizde altı falan zayıflamış. Fakat, inanın bana, eğer üç beş okur daha çıkıp "aslansın sen falan" deseler kocamışlığına

falan bakmayıp bu işe sarılacağım.Ellerim kaşınıp duruyor zaten! Biz bunun tiryakisi olduk birkez.

Kitabın sonunda ilanı bulunan Marx-Engels Ekonomi Politik Sözlüğü de önümüzdeki aylarda yayımlanır herhalde. Zaten çok gecikti.

Artık kışları Umurbey'de kalmıyoruz, Ankara'ya göçüyoruz. Kasım başlarında yine gideriz. Benim buradan, doğadan kopmam pek 'hazin ve de çetin' oluyor, ama nıpsrsınız, viran olası hanede evladı eyal var. Kızım evlendi. Üç yaşında kız torunum var. Kızım İstanbul'a ara sıra gidip geliyor. Bir seferinde ben de katılacağım ve torunum da gelip elinizi öpecek. Kızım da, oğlum da sizi hiç unutmuyorlar. Hep yüreğimizde ve de dilimizdesiniz. Ankara'ya hiç mi yolunuz düşmüyor?

Geliniz, konuğumuz olunuz.

İşte böyleyken böyle Sevgili Hocam Vedat Günyol.

Sizi tanıyalı yarım yüzyılı geçti.

Acaba tanımasam şimdi ben mi olurdum- diye çoğu kez düşünürüm. İnsanın, tanımakla onur duyduğu, itici güç kaynağı dostu olması büyük mutluluk.

Ellerinizden ve yanaklarınızdan öpüyorum özlemle.

Alaattin Bilgi
(öğrenciniz)

Onur sok. 7/
Maltepe-Ankara
Tel: 231 18 47

Kozanbey sok. 19
Umurbey-Gemlik
Tel: (251) 138 52

Sevgili kardeşim, yaşıtım, ağabeyim

Düşünüyorum da bir insan ne kadar hayvanlaşabiliyor, ne kadar canından çok seveni dahi üzebiliyor. Bakıyorum etrafıma böyle bir insanı bulmak için. Evet kendimi görüyorum tabii. " Belki hiç uğramamak kararındasın" diyorsun. Ben, insan olmayı insanca düşünmeyi, insanca, insanlık yararına yargılar verebilmeyi öğrenmeye çalıştığım yerden nasıl koparım. Nasıl uğramıyabilirim semtine. Attığım her adımı Vedat abim de acaba böyle mi atardı diye düşünerek atmaya çalışan ben bir an değil de bir salise bile gönlümdeki yerinden hiç bir zaman (kesinkes) ayrılmayacak olan seni neden bu denli üzdüğümü hâlâ bilemiyorum. "Bükülmez irade" diyorsun abi. Bükülmez iradesi olan birisi yapar mı bunları. Vedat Abi! sen benden nasıl kopmazsan ben de senden hiçbir şekilde hiçbir biçimde kopamam. Çünkü ancak seninle beraber olduğum zaman eksiklerimi görebiliyor seninle beraber olduğum zaman daha bir "ham adam" olduğumun bilincine varıyorum.

Davranışlarımdan suçu kendinizde aramaya hiç gerek yok abim. Bağışla. Başımda bir takım açmazlar var. Onlarla debelleşiyor, kendimi yenmeye kendimi bilmeye çalışıyorum. Ve senin veya kesinkes hiç kimsenin tasarlayamayacağı bazı nedenlerden dolayı tüm suçun kendime ait olduğunu kabul ediyorum.

Vedat abim. Artık beklemeye hiç ama hiç sabrım kalmadı. Bir an evvel insanımızın çevresindeki keşmekeşliklere dur demenin zamanı gelmek üzeredir. Neymiş efendim bir devrimci ilkin ekonomiyi bilmeliymiş. Hayır, ben bilmem şu kadarlık okul hayatımda, devrime katılmak ve onun için de ilkin pürüzleri ortadan kaldırmak istiyorum. (Sakın yanlış anlama beni, askerlik sözünü anıyorum.)

Abi benim hakkımda ne düşünürsen düşün ne kadar yererseniz yer hepsi ama her derecesinden hepsi kabulümdür. Çünkü benim hakkımda verebileceğiniz yargılar bir insanın birine karşı verebileceği en geçerli yargılar olacaktır. Bunu adım gibi de biliyorum.

İlk fırsatta eve geleceğim. Yalnız bir daha bu konuyu açmayalım ne

olur? Bir insan sıcaklığına, bir insanın yüzüne bir insanın sözüne daha doğrusu bir "insan"a hasretim. Ve bu hasreti evet kesinkes yanına giderebiliyorum ve hayatımın sonuna dek yanında giderebilecğime inanıyorum.

Şöyle çevreme bakıyorum da başım önüme düşüyor sonunda bulamıyorum falsosuz bir insan. İnan bana abi hiçbir zaman senin falsonu görmedim.(Kesinkes)

Hasan'ın tedirgin olmasına da yakında hiç gerek kalmıyacak.Taa en içten en yürekten sevgiyle kucaklarım abi.

Sevgilerimle
Öğrenciniz Hidayet Kandaz

Sayın AYDIN CAHİL-
Bay, ENTEL: VEDAT GÜNYOL- Selamünaleyküm,

Ben, 2 eylül tarihli Cumhuriyet gazetesindeki yazınızı okudum. Fazla uzatmaya gerek görmiyerek eleştirimi maddeliyorum:

I- Yazı çok kozmopolit yazılmış. Silah-Para-Kilise üçlüsünden bahsederken, siz Ortaçağ Hristiyanlığının gericiliğinden bahsetmişsiniz. Bunu İslam'a maledemezsiniz. Kur'an'ın ilk emri "OKU"dur. Araştırınız.

2- Ortaçağ döneminde dönemindeki Avrupalıların hayvan postları içinde yaşarken, yine o çağda İslamı tam yaşayan Osmanlı İmparatorluğunun ilim ve bilim yönünden nasıl bir seviyede olduğunu biliyor musunuz. Tarih bize bir gerçeği kabul ettirir ki o da "Hristiyanlar dinlerine bağlandıkça gerilemişler, Müslümanlar da İslam'a sarıldıkça ilerlemişlerdir. İşte "Gericiliğin Şahlanısı" diye adlandırdığınız işin iç yüzü bu. ARAŞTIRINIZ.

3-Devlet bütçesini kemirme iftirasını savurmuşsunuz. Devlet bütçesinin gerçek kemiricileri, Allah'tan (cc) uzak yaşayan pis rüşvetçi kubur fareleridir. Hiçbir müslüman birey buna tenezzül etmez ve ayrıca bir gerçek: "İyilik, güzellik, doğruluk ve fazilet dünyanın esas mayasıdır. Ne olursa olsun, dünya er-geç bu çizgiye gelecektir ve bunu engellemeye de kimsenin gücü yetmeyecektir." Düşünebilirsiniz, DÜŞÜNÜNÜZ.

4- "Düşmanı tanımak, onunla savaşabilmenin tek yoludur." buyurmuşsunuz. İlkönce Peygamber Efendimiz, Hz. MUHAMMED (SAV)'yi tanıyın. HODRİ MEYDAN: TANIYINIZ VE ANLAYINIZ?

5-Yangın olayı kesinlike bir RUH ve MANA insanının yapacağı bir iş değildir, cahilce bir davranıştır. Siz, sahiden SUÇLUSUNUZ?

Not: Aslında kubur farelerine cevap verilmez bizde ama ben yine de

"TEKLİF BİZDEN-TAKDİR SİZDEN" diyorum ve bir ihtimal cevabınızı "ZAMAN" Gazetesinde bekliyorum.

Eski bir SOSYALİZM MÜCAHİDİ VE yeni Bir" İSLAM MÜCAHİDİ"

SAYGILARIMLA VE Sevgiyle.
(İmzası okunamıyor)

Sayın Vedat Günyol,

Gönderdiğiniz "Orman Işırsa..." adlı yapıtınız için teşekkür ederim.

Deneme alanında aydınlatıcı ve uygarca örnekleri oluşturan bu çarpıcı yapıtınızdan dolayı sizi kutlarım.

Başarı ve mutluluk dileklerimle Sevgiler ve Saygılar sunarım.

Bülent Ecevit

GÜNYOL ÜZERİNE YAZILANLAR

günyol üstüne yazılanlardan

"Bence Vedat Günyol "Boğaziçi Yalıları" için bir eleştirme yazmaya kalkmakla kendisini lüzumsuz yere yormuştur. O, mizacına uygun, aradığı nitelikte, kendince yarına dönük, güne faydalar getiren kitaplardan ayrılmamalıdır. Böylesini bulunca Allah için beğenmesini de bilir hani. Bunu merak edecek okuyucularımız az. Bir tanesini ben hatırlatayım: **Yücel** dergisinin 103 ve 104'üncü sayılarında Vedat Günyol Sabahattin Ali'nin hikayeciliği ile romancılığını gerçekten usta bir dikkat ve sabırla yedi büyük sahifede incelemiştir."

... Sabahattin Teoman'ın yukarıya aldığım parçasını okuduktan sonra öyle anladım ki, onun çabaları hiç de yeni gerçeklere, yeni doğrulara gitmek için değildir. (..) Hiç yeri yokken Vedat Günyol'un yıllarca önce S.A. için yazdığı bir yazıdan söz açması, hem de son olarak söz açması, okura "Ha, yani şundan..." dedirtmek içindir. (??) Günyol yazısında geri kalmış ulusunun esenliğe, mutluluğa erişebilmesi için, yazarların yurt meselelerine katılmalarını istiyorsa, çıkışını buradan alıyorsa, hemen yüzüne kara çalmaya mı yeltenmelidir."

(Muzaffer Erdost,
Son Havadis, 20 Aralık 1955)

•

"Eleştirmede gözönünde tuttuğu, daha doğrusu değerlendirmelerinde baş öğe saydığı değer; sanatçının dünya görüşüdür, onun anlattıkları karşısında aldığı tavırdır. Eleştirmesine Toplumcu Gerçekçi nesnel bir iskeleti yerleştiren bir eleştirmenin de böyle bir öğeye-yani dünya görüşüne- öncelik tanıması gerekirdi. Bu katı görüşüne rağmen, edebiyatı salt araç niteliğine indirmez, hatta böyle eserlere karşı çıkar, toplumsal yarar yanında sanat endişesi de bulunmalıdır. (..) O, yazarı kendi koşulları içinde değerlendirir, kullandığı kavramları bir platforma oturtur.

Vedat Günyol'u okuyunca, yalnız Türk edebiyatının bir panoramasını değil, birçok eleştirmenlerde görülmeyen düşünce akımlarının da gelişme ya da gerileme çizgilerini izleyebilirsiniz."

(Eleştirmede Sağlam İlkeler ve Dayanaklar,
Doğan Hızlan, ABC, 19 Kasım 1966)

Mehmet Seyda **Dile Gelseler** ve **Yeni Türkiye Ardında** adlı yapıtları tanıttıktan sonra yazısını şöyle bitirir:

"Vedat Günyol'un düşüncelerinin ana çizgisi şöyle özetlenebilir sanıyorum: İnsanoğlu kendini tek başına kurtarmaya çabaladıkça toplum batar. Kurtulacaksak, birbirimizi destekleyerek, elele ve hep birlikte kurtulalım. Bilimin, aklın ve ahlakın gösterdiği tek yol budur."

Değinmeler, Mehmet Seyda, Forum, 1966)

•

"Vedat Günyol yıllardan beri yazılarıyla, yayınladığı dergilerle, kitaplarla önemli hizmetler gören sessiz aydınlarımızdan biridir. Bu güç işleri başarırken çok kere kendisi gibi sessiz dostlarıyla işbirliği yapmış, işbirliğini ve dostluğu aksatmadan tam bir "imece"ci gibi davranmayı da bilmiştir. Onun ve arkadaşlarının Batılı kafalarındaki birer çift göz, kökü belki topraklarınızda olan Hümanizma kültürünün dünkü ve bugünkü ürünlerini dikkatle tarar. Bunları çevirip kitap, ya da dergi yazıları halinde okurlarına sunarlar. "**Çan Yayınları**" Vedat Günyol'un yönettiği böyle bir iştir. (..) Günyol, aynı zamanda dikkatli bir eleştirmeci ve o dupduru denemelerin sevimli yazarıdır."

(Yeni Türkiye Ardında,
Fakir Baykurt, İMECE, Ocak 1967)

•

"Derin kültürü, yaşam deneyi, zekâsı, mantığı bir bütündür. Her şey insanlar içindir. 'Yolda karşımıza çıkan ilk insanla konuşur gibi yazmak', o karşılaştığımız insana, insanlara yarar sağlamaktır amaç. Boşuna söz yığınları olmamalıdır yazı, deneme, sanat; insanlara yarar sağlamalıdır. Hiç değilse, "insan kavşağında" buluşturmalıdır duyan, düşünen kişileri. Sevgiyle, ilgiyle, inançla... Günyol için "insan olunmadan hiçbir şey olunamaz."

Vedat Günyol'un **yazıları** 'insan kavşağına varmıştım, tatları, acıları,dertleriyle yirmi sekiz yılımı dolduran, anıları içimde taptaze yaşayan, yaşayacak olan bir sıcak, bir tat insan kavşağında. Yıllar yılı bu kavşakta bulacaktım mutluluğu." **Devlet İnsan mı**'nın hemen her sayfasında sıcaklığı duyulan bir insan kavşağında yaşamaktır. İnsan olmadan hiçbir şey olunamaz, ne yazar, ne öğretmen, ne yönetici!.."

(İnsan Kavşağı, Oktay Akbal,
Cumhuriyet 4.4.1974)

•

"Vedat Günyol halktan yana emeklerin savunucusudur. Denemeleri bireysel gözlemlerden kaynaklanır, ancak bakışı kişilğie ilişkin ya da kişinin içsel karmaşasını ilgilendiren sorunlara çevrik değildir. Çevresini ve ortamı gözleyen yazar, toplumsal sorunların dile getirilebileceği konuları seçer, denemelerini bu konular çerçevesinde bütünler. Bu açıdan deneme türünün boyutlarında bir açılım sağlamıştır Vedat Günyol.

"Vedat Günyol, çağdaş Türk edebiyatında dirençli, korkusuz, namuslu sesiyle saygın bir yazardır. Sanatçı sezgileriyle, bilim adamı bilinciyle tanınmış **Bu Cennet Bu Cehennem,** deneme türünde bir gelişim bir aşamayı belirlemektedir."

Vedat Günyol'un Denemeleri, Selim İleri,
Yeni Ortam, 30 Temmuz 1975

•

"... Elimdeki **Yeni Ufuklar** 264. sayısıyla, yirmi üçüncü cildinde, ilk sayfada Vedat Günyol'a yakışan o vefa anısını gene taşıyarak: kurucusu Orhan Burian (1914-1953). Tam yirmi iki yıldır tek başına yürüttüğü halde çalışmasını Vedat Günyol, aziz yüreğinin dostluk bağını her dem anıp değerlendiriyor, aynı sevgiyle: Bu yüzden 50 Yılın Türk Edebiyatı'nda onların resimlerini aynı sayfaya koydurmağa özel bir dikkat göstermiştim. Aynı okulda öğretmenlik aynı dergide yazarlık arkadaşlığının mutluğununu paylaştıktan sonra. Şimdi ben Vedat Günyol'u birçok ilişkinin verdiği aydınlıkla tanıyorum. Çıkar gözetmez özgeçisini, çalışkan ve cömert öğretmenliğni, biraz gerilerde kalmış olan atak eleştirmenliğini, insancı dünya görüşünü, açık ve sağlam çevirmenliğini, yirmi dört yıldır hiçbir kazanç gözetmeden yaşattığı **Yeni Ufuklar** direnişini, gazetemizde de izlemek olanağını bulabileceğiniz sağlam denemeleriyle dostluk sevgisini.. biliyorum."

(Günyol'un Emeği, Rauf Mutluay,
Cumhuriyet, 7 Ağustos 1975)

•

bir değinme

Cumhuriyet gazetesinin 7 Ağustos 1976 sayısında, Yeni Ufuklar dergisinin kapanışı nedeniyle, derginin yönetmeni Vedat Günyol ile yapılan bir konuşma yayımlandı.

Yirmi yılı aşkın bir süre yayımlanan bir sanat dergisinin, bir edebiyat dergisinin kapanışı nedeniyle yönetmenin söyledikleri üstünde durmak, düşünmek gerekiyor.

Nasıl bir dergiydi? Nerden duydu, kapanma, artık çıkmama gereğini? Neleri savunuyordu, neleri ulaştırmak istiyordu ulusumuza? Bunlara bir çırpıda yanıt vermek kuşkusuz kolay olmayabilir, yanıtlar hemen verilebilse bile, hepimizin üstünde anlaşabildiğimiz savlar, düşünceler olmayabilir. Doğaldır bu da. Zaten, konuya, böyle geniş bir açıdan yaklaşmayı düşünerek de girmiyorum.

Ben, bu yazarın, kimi söyledikleri üstünde durmayı, bunları çözümlemeyi yeğliyorum burda. Bunun, çoğu sanat dergilerinin, edebiyat dergilerinin ülküsel yapısallıklarının irdelenmelerinde bir yaklaşım bulmama katkısı olabilir belki de. Öte yandan, yukarıda sıraladığım soruların kimilerini de, çok dolaylı da olsa, yanıtlarını bulmuş olabilirim. Deneyeceğim.

Konuşmasının başlarında, derginin satışının düşmesini, 'derginin bir bakıma, okura artık bir şeyler söylemez söyleyemez' oluşuna bağlıyor. Ardından da, 'derginin temel düşünsel ve sanatsal görüşleri neydi?' sorusuna da şu yanıtları veriyor: '(Ben, yalnızca birkaç tümceyi alıyorum buraya, çünkü bunlar da yeteri denli açıklıyor derginin temel düşüncelerini) Yeni Ufuklar, ister istemez sola, yani halka, halkın özlemlerine yöneldi dolu dizgin. iyi, güzel ve doğru, kimin için sorusu olabilirdi artık, halktan, halkın öz varlığından başka?'.

Duralım bu savlar üzerinde. Vedat Günyol halkı 'sol' da halkın özlemlerini solda mı görüyor? Nereden çıkarıyor yazar bunları? Kimi

sözcüklere, kimi kavramlara çok açık, çok belirli karşılıklar vermek istiyorum.Bu da 'sol' ile 'sağ' kavramlarıdır. Halkımız 'sağ'cı kavramından dinine bağlılığı, 'sol'cu kavramından da dinsizliği anlar. Bu, hiçbir kuşku bırakmayacak denli kesin bir yargıdır, ulusumuzun vardığı bir 'sonuç'tur. Türk ulusu, bin yılı aşkın bir tarih birikimine dayanarak, uygarlığımızın temel ilkelerini özümleyerek ulaşmıştır bugüne. Nasıl solcu diyebilirsiniz bu halka, bu ulusa? Temeldeki inancı, ulusumuzu, daima Tanrı'sına bağlı kılmıştır. Halk coşkuyla bağlanmıştır Tanrı'nın buyruklarına. Tek doğruyu, tek iyiyi, tek güzeli, o buyrukların belirlediği yönde bulmuştur. Bin yılı aşkın geçmişimizi, tarihimizi, uygarlık değerlerimizi irdelediğimizde, ama inanarak irdelediğimizde görüyoruz bu gerçekleri. Demek ki, Yeni Ufuklar dergisi 'sol'a yönelirken, halkın, Türk ulusunun bu önerilerle hiçbir ilişkisi olmadığını, olamayacağını bilmiyordu. Doğrudur, 'İyi, güzel ve doğru kimin için söz konusu olabilirdi artık, haktan, halkın öz varlığından başka?' Ne ki, halkın temel inançlarına, tarihsel birikimine, uygarlık değerlerine ters düşen bir yöne çekmek isteyerek nasıl gösterebilirsiniz ona iyiyi, güzeli, doğruyu? Halkın temel inançlarıyla çelişen, ona yüzde yüz karşıt bir düşünceyle mi vereceksiniz iyiyi, güzeli, doğruyu?

Sol'la iyi, güzel, doğru verilemez halka. Halkımız iyiyi, güzeli, doğruyu dininde bulmuştur, tüm coşkusunu o temel kaynakta bulmuştur, yabancı düşünceleri yadsımasından, onu kabul etmemesinden daha doğal bir şey olabilir mi? Şu halde, halkımızın temel inançlarına, yani dinine, yani İslam düşüncesine ters düşen "sol" düşüncelerle ona iyinin, güzelin, doğrunun sunulabilmesi olası mıdır? O tüm bunları dininde bulmuştur, başka yerde aramak gereksinmesini niçin duysun?

Vedat Günyol, konuşmasının sonlarına doğru, Yeni Ufuklar'dan söz ederken, 'bir insan sıcaklığıydı onun aşılamak istediği' diyor.

İyi, güzel, hoş; kim istemez bir insan sıcaklığının aşılanmasını? Neyle aşılayacaksınız, peki, bu insan sıcaklığını? Halkımız bu denli soğuk mu ki ona bir sıcaklık, hem de 'insan sıcaklığı' aşılamak gereğini duyuyorsunuz? Yazar, kalbinin sesini dinleyerek, ulusumuzun dinine olan kopmaz bağlılığındaki içtenliği, o anlatılmaz coşkuyu göz önüne getirerek hiç düşündü mü bu sözü üzerinde?

Aydınlıktır halkımızın kalbi, içi, iç dünyası, tüm insanlığı kavuracak denli sıcaktır. Biz taşımadık mı insanlığa o 'insan sıcaklığını'? Dinimizin tüm buyrukları o insan sıcaklığını çoğaltmayı, herkese bu sıcaklığı geçirmeyi amaçlamıyor mu?

Yeni Ufuklar dergisi, hangi sayısında, halkın bin yıllık geçmişini oluşturan dinini bir kerecik olsun savundu, bir kerecik olsun halkın dininden yana oldu? Belki tüm sayılarında, açık ya da kapalı biçimde, içeriğiyle, 'genel havasıyla' halkın tek dayanağı olan, halkın caniyle koruduğu İslam öğretisine ters düşmedi mi? Böyle bir 'havayla' dolu bir

dergi nasıl aşılayacaktı 'insan sıcaklığını'? Akıl, mantık alır mı bunu?

Türkiye'de dine karşıysanız, 'insan'a da karşı demeksiniz, halkımız böyle anlar bunu, böyle yorumlar, inanır buna. Tartışma götürür mü bu gerçek?

Türkiye'de çıkan sanat dergileri, edebiyat dergileri bu temel yaklaşımla irdelendiğinde elimizde ne kalır diye, kimi zaman düşündüğüm de oluyor.

Bu dergilerin büyük çoğunluğunun Türk ulusunun özlemleriyle, Türk ulusunun çok temelde bekleyen eleştirisel 'konumu' ile, Tanrı'sına duyduğu büyük aşkıyla 'bağdaştırılabilir' yanları var mıdır? Türk Ulusu bir 'yerde', bu dergilerin büyük çoğunluğu başka bir 'yerde' durmadı mı? Halktan yana olduklarını savlarken bile, halka karşı olmadı mı dergilerin çoğu Türkiye'de? (Elimizi kalbimizin üstüne götürüp biraz düşünelim bunun üstünde).

Her şey geçicidir, her şey tükenicidir, her şey un gibi dağılıp gidecektir bir gün. Ne kalacaktır? Bitimsiz olan, sürekli olan nedir? İslam öğretisinin temel doğruları, temel ilkeleri, bu ilkelerin muştuladığı o sonsuz dünya kalacaktır sonunda kala kala.

Bu ilkeleri savunduk mu, bu ilkelerden yana olduk mu? Budur bence önemli olan, kıyamet gününde, o yargı gününde hepimizin hesabını doğru çıkaracak olan.

12 Mart 1971'den Portreler I
Vedat Günyol

Sırrı Öztürk

Günyol hoca bir kültür işçisiydi. Cezaevinde de gündemini dürüstçe çizmiş, işine koyulmuştu. Ülkede kimi aydınlar en azından onun kadar kendi uzmanlık alanına giren işlere soyunmuş olsaydı ne güzel olurdu; demekten insan kendini alamıyordu.

Oysa bizdeki aydın malzemesi ve ille de ilerici-devrimci olmaya özenenler hep öne fırlamak ve baş olmak sevdasına tutulmuştu. Bu türden benci ve bireyci tutkularıyla ne baş olabilmişler ne de aydın olmanın saygın işlevini yerine getirebilmişlerdi. Aksine dar ve kötürüm bakış açılarıyla ilerici gelişmeleri kösteklemişlerdi.

Bu açıdan da onu daha çok beğeniyor, çalışkanlığına saygı duyuyorduk. 1950 öncesi MEB yayınları arasında yayınlanmış çevirilerini, ayrıca tek başına oluşturduğu ÇAN yayınları arasında çıkan kimi kitaplarını, dergi ve gazetelerdeki yazılarını severek okumuştum.

Onunla da ilk kez cezaevinde karşılaşıyorduk; B Koğuşunda kalıyordu. Ara bahçede su bidonlarını dolduruyordum; o da kahvesini içmiş, fincanını yıkamak için benim su doldurmamı bekliyordu. Hortumu uzattım, fincanını yıkadı. Güler yüzüyle teşekkür etmiş ve bana da bir kahve ikram edebileceğini duyurmuştu. B Koğuşunun aksine bizim A Koğuşunda böylesine lüks sayılabilecek tutkularımız yoktu. Onların bu lükslerine ne karışıyor, ne de imreniyorduk. Sanırım hakkımızdaki ilk bilgileri o da davranışlarımızı izleyerek edinmişti.

Şakacı, ince ruhlu ve geniş kültürlü biriydi. O da ünlü "TKP Da-

vası" sanıkları arasındaydı. Sanırım böyle bir havada sanık olarak yargılanmak onu da kahrediyordu. Hiçbir kuşkuya yer vermeden her namuslu insan rahatlıkla onun böyle bir "kadro" arasında bulunması olayını iradesiyle seçmediğini söyleyebilirdi. Fakat 12 Mart faşizmi artı Misis Selma Eşfort artı Aydın Engin -ve herkimseler- aktörlerini harmanlayarak böyle bir davanın açılmasını sağlamış bulunuyordu. Günyol hoca için böyle bir davada sanık rolünü biçen savcı ancak ard niyetli ve önyargılı olabilirdi.

Aklı başında bir hukukçu ilkin Günyol hocanın eserlerini bir yol incelemek zahmetine katlanmış olsaydı, onun açık kimliğini zahmetsiz görür ve öğrenebilirdi. Savcıların bu kadarcık kusurları gene de hoştu; ama ya bu TKP adına (!) açılan davanın tezgâhlanmasında baş rollere soyunan aktörlere ne denilmeliydi?

Belki de hocanın hesapsız dürüstlüğünden yüz bulan bu "garip" insanlar onun başını belaya sokmak becerisini göstermiş olabilirdi...

Günyol hoca düşünce planındaki eylemini yıllardır namusluca eğip bükmeden ortaya koymuştu. Fikir ve sanat alanında sayısız kültürel katkılarda bulunmuş, bu işin çilesini çekmiş ve aydın onurunu hakedip korumuştu. Onu yargılamak yerine ödüllendirmek gerekiyordu. Şüphesiz böylesine saygın bir kültür işçisinin ödüllendirilmesi devrimcilerin yapacağı bir işti; faşist bozuntularının değil...

Onunla da bir süre hapis yatmayı ve en azından bilgi dağarcığımızı tartışarak elden geçirmeyi çok isterdim. Hele lisan konusundaki eksikliğimizi giderme konusunda bizlere iyi bir hoca olacağını düşündükçe yakınırdım. Ama hocaya bu özlemimizi söylemezdim. Ayıp kaçardı. Çünkü o buraya günübirliğine gelmiş gibiydi. Bizim ise uzun yıllar cezaevinde kalacağımız biliniyordu.

Bazı ziyaretlerde birlikte görüş yapardık. Öğrencileri ellerinde dosyalarla gelirdi ve ona lisan konusunda karşılaştıkları problemlerini iletirlerdi. Hoca özel işlerini bir yana kor, gençlerin susuzluğunu giderecek bilgileri sabırla, titizlikle aktarırdı. Bu telörgü arkası dersanesindeki öğrenci-öğretmen ilişkisini gördükçe yüreğimin yağı erir, devrimci saflardaki eksikliklerimizin acısını duyardım.

Vedat hoca toplumdaki her olaya ve kişilere öyle bir gözle bakardı ki, onun yazılarında çok raslandığı gibi, değindiği konularda bir bom-

badan daha etkili olurdu. Benci, bireyci, barbar, bağnaz ve yozluklar içinde çırpınanlar ona ters düşüyordu. Şüphesiz böyleleri de onun işlediği konulara aynı gözle bakamıyordu.

En kirli ve alçak olayları sergilerken bile efendiliğini, yüksek insanlık sevgisini, barış ve kardeşlik duygularını hemen ortaya koyardı. Çok büyük incelik ve kültür isteyen kimi konulara değinirken çok rahat yazdığını, fakat yüreğinin nasıl da incindiğini insan güçlük çekmeden görüyordu. Bizlerin hümanizm konusundaki görüşümüzle hocanınki farklıydı. Hepimiz hocanın marksist-leninist olmadığını biliyorduk. Konuşmak dostluk edebilmek için böylesine bir önşart da yoktu. Çoğumuz bu ilkelliklerden arınma sürecini yaşamaktaydık. Ve biliyorduk ki, ülkede yetkin bir DPP oluşturulmuş olsaydı, hoca bu harekete asla düşman olmazdı. Asıl olan bilgi ve bilinçli olmak, dalında uzmanlaşmak ve iyi yürekli, erdemli, yüksek karakterli ADAM olmaktı. Önüne başarabileceği bir işi-gündemi koyabilmekti. İşte Vedat Günyol birçok yeteneğini kimliğinde yoğurmuş bir cezaevi arkadaşımızdı.

Bugün ülkemizde ilerici fikirler fışkırıp gelişiyorsa, bunda onun gibi yürekli ve ilerici aydınların büyük rolünü baş köşelere koymak bir hakbilirliktir; dahası savsaklanamaz bir görevdir.

Vedat Günyol gibi aydınlara binlerce saygı, onları çelmelemeğe kalkan ve gerici güçlere malzeme olanlara da yüzlerine gül suyu...

Sorun Yayınları, 1993

Vedat Günyol'un Yazılar Toplamı...
Yaza Yaza Yaşarken

Melih Nasır

Genç cumhuriyetin yetiştirdiği ilk aydın kuşaktandır **Vedat Günyol.** Kuşağının yurduna duyduğu borcun payına düşen bölümünü fazlasıyla ödemiştir: Saint Benoit'dan İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne, oradan da Fransa'ya, Paris Hukuk Fakültesi'nde aldığı doktora derecesine değin edindiği mesleki birikimini kendi kazanımında değil, aydınlanma kavgasında harcar. **Cemal Süreya** kendisi için "İstese Türkiye'nin en zengin avukatı olabilirdi" der. Oysa Vedat Günyol, istese de Türkiye'nin en zengin avukatı olamazdı. **Olamazdı,** çünkü varoluşunu, bağlanışını yazı/yazın ve paylaşmanın sıkıntılı ve çokça nankör ilmeklerinde kendine can bulduğu bir damardan seçmiştir. Bunun için de öğretmenliğe çevirmiştir yüzünü Vedat Günyol. Dergiciliği seçmiştir, Tercüme Bürosu'nu seçmiştir, ansiklopedistliği seçmiştir, yayımcılığı seçmiştir. Tüm bunlar, az önce adını andığım o tehlikeli varoluşsal seçimin kendini yeniden, hep yeniden-üretmesine giden yola dayanmış payandalardır. Bunun için de, seçiminin gerektirdiği duruşu özenle hazırlar. Hobbes'tan Campanella'ya, Cicero'dan Huxley'e, Sartre'dan Heizenberg'e, Einstein'dan Blanqui'ye, Jean Genet'den Bacon'a ve daha nicesine değin Batı kültürünün evrensel kültürün köşe taşlarını bir bir adımlar. Yürüdüğü yollarda yalnız değildir; vermeye, paylaşmaya aç bir kurt gibi birikimini okurlarına sunar. Cömerttir bunun için. **Can Yücel**'in deyişiyle azala azala değil, çoğalarak yaşayanlardandır Vedat Günyol. Hem Zeus'un bacanağı falan da değildir.

Toplumsal Bilinci Yönlendirmek

1989-1990'da dergilerde yayımladığı yazılarını, şimdilerde **Cem Yayınevi** tarafından ikinci basımı yapılan **Yaza Yaza Yaşarken**'de bir araya getiren Günyol, bildiğimizce, Anadolu'dan kök veren şiire kardeş coşkusunu -hep olduğu gibi- toplumsal bilinci yönlendirmek, dahası gövertmek adına kullanıyor. Şu da söylenebilir aslında: Vedat Günyol yazısı, bağlamda, ana tema olarak kendini anlatmaktan çok, bilgilendirmek, bilgisini paylaşmak adına seçimini yapar. Böylesi bir seçimin de son kertede, özgürce varolmak adına yapılan bir seçim doğrultusunda olduğu ve dolayısıyla Vedat Günyol'un da varoluşundaki nedenselliği temellendiren asal köşe taşlarının **'paylaşmak'** doğrultusunda yapılandığı çıkarımına da varılabilir böylelikle. Ancak tam bu noktada şu da belirtilmelidir ki; Vedat Günyol seçimini kuru bir paylaşmacı öğreticilikle sınırlamaz, aksine işin içine şiiri/şiirsel coşkuyu, hatta soyluluğu ölçüsünde naif bir duyarlığı da ekleyerek bezeyiverir yapıtına. Türlü nedenlerle açıklamak olasıdır böylesi bir yayılımı: Cumhuriyetin yetiştirdiği ilk aydın kuşağındandır, bunun için her devrimcinin duyduğu coşkuyu duyar o da -handiyse, yaşamasının temel dayanağıdır bu. Seksen küsur yaşına karşın insancıldır hâlâ, insana olan inancını yitirmemiştir **bizlere inat.** Ve hâlâ çocuksudur, inanılması oldukça güç ama çocuksudur (inanmayan varsa Günyol'un içki sofrasına bir otursun hele: sofra siyasasının ne olduğu apaçık ortaya çıkar, tertemiz bir çocuk nezaketine sarılıp sarmalanmış olarak). Ve yazmak, büyük önem taşır onun için. Kaç kez tanık oldum, hatırlamıyorum; bir sonraki ay için yazdığı yazılarını etrafındakilere bir çocuk -yok çocuk değil, bir derviş, bir öke coşkusu ve oturaklığıyla okuttuğuna. İşte bu okutturma edimi, bağlamda, gelir, Vedat Günyol'un taşıdığı çocuksuluğunda düğümlenir. Bir **beyefendi çocuktur** o: Gerçek bir İstanbul çocuğu beyefendisi. Tüm bunlar da dolaysız bir biçimde yapıtına yansır Günyol'un: Gramsci'yi naif bir coşkuyla ele almanın nasıl bir şey olduğunu olabileceğini farkediverirsiniz bir anda. Bu yüzden Türkiye'de aydın olmaya soyunan herkesin Vedat Günyol'u okumasında büyük önem **vardır.** İnanmak sözcüğünün anlamı, Günyol yazısında **saklıdır** çünkü.

Genç Düşler

Vedat Günyol Yaza Yaza Yaşarken'de topladığı yazılarında da, diğer kitaplarında olduğu gibi bir yazın ve kültür erinin üstlenebileceği tematik sorumluluğu olanca gücüyle sırtlanırken, kimi zaman laikliğe uzanıyor, kimi zaman romantik sosyalizme, kimi zaman genç bir yazara, kimi zaman Paris anılarına, kimi zaman da genç düşlerine. Yine Cemal Süreya kendisi için 1989 cumhurbaşkanı seçimleri öncesi "Biz edebiyatçıların cumhurbaşkanı adayı Ceyhun Atuf Kansu'dan sonra o'dur" demişti. Doğrusunu söylemek gerekirse içinde 37 aydının yakılarak katledildiği bir yangın, bir çağ yangını sonrasında, "Çok şükür, otelin dışındaki vatandaşlarımıza bir şey olmadı" diyebilecek denli gaflet içinde bulunan bir ülkenin başbakanın olduğu, yine aynı ülkenin eski komik cumhurbaşkanınının, kendi komik uslamlamasıyla Picasso'yu önemsemediği ya da ne bileyim, İstanbul gibi bir kente belediye başkanı olabilmiş bir başka tuhaf kimsenin, kolu çıktığında hastaneye gidecek yerde ilk iş olarak çıkıkçıya koşmayı seçtiği bir ülkede, daha doğrusu böylesi bir toplu durumda cumhurbaşkanlığını Vedat Günyol'a atfetmek, Vedat Günyol'a büyük haksızlık olur diye düşünüyorum: Her halk kendine uygun yönetimi ve insanların seçmez mi? Böylesine bir insancıllık ve birikim, böyle komik ve tuhaf insanların yönetici olarak seçildiği bir ülkede cumhurbaşkanı olarak değil, olduğu gibi kalmalı, diye düşünmemek elde değil. Olduğu gibi kalmalı; çünkü, onurunu koruyabileceği ve aldığı hizayı sürdürebileceği tek kurumdur yazarlık, düşün adamlığı bana göre (bugün Cemal Süreya, Sevda Sözleri'yle 5-6 baskı yapabilerek Türk şiirinde popülerlik tanımını zorlamaktadır. Behçet Necatigil'in bütün şiirleri ise ikinci baskılarını daha yeni yapmaya başladılar. Bildiğim kadarıyla Oktay Rifat'ın şiir kitapları da henüz ikinci baskılarındalar. Kültürü böylesine acınası bir biçimde bina edilmiş bu ülkede, bir insan, bırakın cumhurbaşkanlığı seçimini, muhtarlık seçimi için dahi uzun uzadıya, enine boyuna oturup düşünmelidir - yine bana göre).

Zihin Yolculuğumuzun Durağı

Vedat Günyol'un yaşam yolculuğunda uğradığı kimi duraklar, Türkiye kültür tarihiyle kesişmektedir: Türkiye Sartre'ı, Camus'yü (ki, bir dönem ahbaplık etmişlerdir), Prandello'yu, Campanella'yı, hatta Kafka'yı, Rousseau'yu büyük ölçüde onunla, onun aracılığıyla öğrenir. Çoğumuzun zihin yolculuğumuzda uğradığı/uğramak zorunda olduğu zorunlu duraklardan biridir Vedat Günyol. Türkiye'deki aydınların biçimlenişinde büyük yeri vardır. Yazın ve kültür tarihimizin olmazsa olmaz ayaklarından biridir o. Çıkarın Vedat Günyol'u Türk kültür ve yazın yaşamından; o tarihin üzerinde durduğu masa devrilir birden. Kültüre, yazına ve en önemlisi insana inanmanın ve inandığını paylaşmaya duyulan katıksız inancın tarihidir çünkü Vedat Günyol. Haydi hep birlikte Vedat Günyol'a bir daha, bir kez daha kuşanmaya.

Cumhuriyet Kitap/20 Ekim 1994

"Dünden Bugüne Türk Edebiyatı Eleştirisi"

Yıldız Ecevit

Bu eleştirmenler arasında en uzun soluklu ve etkili olanlarından biridir Vedat Günyol (1912). Türk edebiyatında eleştiri türünün yerleşmesinde önemli yeri olan Günyol, Cumhuriyet'in ilk kuşak eleştirmenlerinin çoğu gibi bir deneme yazarıdır. Dönemin Türk aydınında görülen bir duyarlılık, Günyol'un da önemli özelliklerinden birini oluşturur. Cumhuriyet sonrası yıllarda gerçekleştirilen çok yönlü toplumsal reformların etkisini göstermeye başladığı bir dönemin aydınıdır Günyol. Gelişmekte olan bir ülkede, alanında donanımlı olan aydına çok iş düşmektedir. Ülkenin kültür alanındaki eksiklerini giderme yolunda yoğun bir çaba gösterir Günyol; Camus'yü, Sartre'ı, Kafka'yı Türk okuruna çevirileriyle tanıtır; Einstein ve Heisenberg gibi fizikçilerin popüler bilim kitaplarını Türkçe'ye çevirir.

Dönemin eleştirmenlerinde görülen denemeye eğilim, onların yalnızca eleştiri yöntemleri konusunda yeterli donanıma sahip olmamalarından kaynaklanmaz. Yazarın okuruna doğrudan ulaştığı edebiyat türüdür deneme. Çevresini çok yönlü eğitme eğilimi, gelişmekte olan ülkenin edebiyat adamını, daha kolay anlaşılan ve daha kolay okunan deneme türüne itmiştir büyük bir olasılıkla. Dönemin isim yapmış eleştirmenlerinin birçoğunda görülen yol gösterici/öğretmen kimliği, Cumhuriyetin ilk kuşak aydınının bir özelliğidir. Atalay Yörükoğlu şöyle tanımlar Günyol'un bu yönünü: "Desteklediği,

yetiştirdiği, yönlendirdiği öğrencilerin sayısını kendi de bilmez. Kapısı herkese açıktı. Mevlana tekkesi gibi işleyen evinde okumaya ve yazmaya nasıl zaman bulurdu hiç anlayamadım."

Vedat Günyol'un eleştiri anlayışı, üç öğe üzerine kuruludur: İçerik/motif çözümlemesi, toplumcu eğilim ve anlatım tutumunda görülen öznel deneme tonu. Bu üç öğenin bileşkesinde oluşan eleştiri yazıları, Türk edebiyatında günümüzde de görülmekte olup, Türk edebiyat eleştirisi geleneğinin yaygın bir eğilimini oluşturur. Günyol'un eleştirilerinde yer alan sistemli motif çözümlemesi, deneme türünün sınırlarını aşan bir nesnellik arayışının sonucudur. Sevgi Soysal'ın "Tante Rosa", "Tutkulu Perçem" ve "Yürümek" öykülerinde 'cinsiyet ayrımı' motifinin altını çizer; değerlendirme bölümünde ise, öznel bir anlatımla, coşkulu ve abartılı sözcüklerle yazara hak verir. Yılmaz Güney'in "Boynu Bükük Öldüler"inde 'dostluk' motifini irdeler, içerik üzerinde yoğunlaşır; yapıtın biçim/yapı özelliklerini ise, "yapısının sağlamlığı, dilinin güzelliği, anlatım gücünün yetkinliği"nin vurgulandığı tek bir tümcede özetler. Genelde sistemli bir biçim/yapı incelemesinin yer almadığı; içeriğin, ilerici/toplumcu bir bilincin süzgecinden geçirildiği eleştiri yazılarıdır bunlar.

Vedat Günyol'un "değerlendirmelerinde baş öğe saydığı değer, sanatçının dünya görüşüdür, onun anlattıkları karşısında aldığı tavırdır". Doğan Hızlan'ın altını çizdiği bu öğe, Günyol'un toplumcu boyutunun, eleştiri anlayışındaki izdüşümüdür. Şükran Kurdakul onun, "psikolojik öğelerin biçimlendirdiği insanlar(ın), toplumsal öğelerin oluşturduğu olaylar karşısında ne durum al(dıklarını)", bulmaya çalıştığını söyler. Gerçekten de Vedat Günyol, roman ve öykülerde psikolojik karakter çözümlemeleri yaparak ve toplumsal boyutun altını çizerek, edebiyatı 'psikolojik gerçekçilik' bağlamında yorumlar çoğu yerde. Özellikle biçimsel/yapılar düzlemde bu edebiyat akımının dışına çıkıldığında ise, Sait Faik ve Reşat Enis'in romanlarının yapısını eliştirdiğinde olduğu gibi, bu metinleri, "birtakım kopuk, yarım şeritlerden meydana gel(diği)" gerekçesiyle "teknik kusurlu" olarak nitelendirir.

Vedat Günyol, Türk edebiyat eleştirisinde en çok kullanılan 'toplumcu eğilimli/izlenimci' diyebileceğimiz bir eleştiri geleneğinin prototipidir. İyi bir deneme yazarı olan Günyol, hümanist kişiliği ve toplum olaylarına duyarlı yaklaşımıyla kaleme aldığı 'yol gösterici' içerikteki yazılarını yayımlamayı sürdürmektedir.

Varlık Dergisi, Mart 1995

vedat günyol için kaynakça

Asım Bezirci

ESERLERİ

Dile Gelseler, Denemeler, 1966, Çan Yayınları
Yeni Türkiye Ardında, Denemeler, 1966, Çan Yayınları/1976 Çağdaş Yayınları
Devlet İnsan mı? Denemeler, 1974, 1975, Çan Yayınları
Çalakalem, Eleştiriler, 1977 Çan Yayınları
Prens Lutfullah Dosyası, Cavit Orhan Tütengil'le, 1977
Orman Işırsa, Denemeler, 1979, Çağdaş Yayınları
Daldan Dala, Deneme, 1982, Adam yayınları
Sanat ve Edebiyat Dergileri, 1986, Alan Yayıncılık
Güleryüzlü Ciddilik, 1987 Çağdaş Yayınları

ÇEVİRİLERİ:

Honoré de Balzac, Tefeci Gobseck, 1947, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları
A. Saint Exupery, İnsanların Dünyası, 1954, Altın Kitaplar/1982, Say Kitap Pazarlama
Franz Kafka, Değişim, 1955, Yeni Ufuklar Yayını/1959, 1973, Ataç Kitabevi/1986, Say Kitap Pazarlama
Jean Jacques Rousseau, Toplum Anlaşması, 1956, Milli Eğitim Bakanığı Yayınları/Toplum Sözleşmesi, 1965, Çan Yayınları
Albert Camus, Yabancı, 1959/1971, Yankı Yayınları/ 1981, Çan Yayınları
John Dewey, Özgürlük ve Kültür, 1962, Çan Yayınları/1987, Remzi Kitabevi
Alber Bayet, Bilim Ahlakı, 1963, Çan Yayınları, 1982, Say Kitap Pazarlama
Mahatma Gandhi, Hakikat Yolundaki Tecrübelerimin Hikayesi,

1963, Rafet Zaimler Yayınevi/1984 Cem Yayınevi

A. J. ayer, J. Hemming, M. R. Simms, D. Pollock, W. Kaplan, L. Wills, L.F. Williams, Hümanizma Üstüne Koşmalar, 1972, Çan Yayınları

Georges Lefevbre, Kapitalizm, 1972, Çan Yayınları

Denis Diderot, Yasayı Çiğnemenin Tehlikeleri Üstüne, 1974, Çan Yayınları

Henri Lefevbre, Marsçılık ve Bilimsel Düşünce, 1975, Çan Yayınları

Hans Mühlestein, Utopyacılık ve Marksçı Humanizma, 1976, Çan Yayınları

Saint Just, Devrimle Gelen, 1977,Çan Yayınları

ORTAK ÇEVİRİLERİ:

Albert Camus, Denemeler, çev. Sabahattin Eyuboğlu-Vedat Günyol, 1960, 1965, Çan Yayınları/1982, Say Kitap Pazarlama

Jean-Paul Sartre, Çağımızın Gerçekleri, çev. Sabahattin Eyuboğlu-Vedat Günyol, 1961, 1973 Çan Yayınları/1982 Say Kitap Pazarlama

Bertrand Russell, Dünyamızın Sorunları, çev. Sabahattın Eyubğlu-Vedat Günyol, 1962, Çan Yayınları

Arthur Miller, Cadı Kazanı, çev. Sabahattın Eyuboğlu-Vedat Günyol, 1962, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları

Çeşitli Yazarlardan, Çağdaş Politika Sorunları, çev. Sabahattın Eyuboğlu-Vedat Günyol, 1962 Çan Yayınları

Thomas More, Utopia, çev. Sabahattın Eyuboğlu-Vedat Günyol, 1964, Çan Yayınları/1981, Cem Yayınevi

Vercors, İnsan ve İnsanlar, çev. Salanattin Eyuboğlu-Azra Erhat-Vedat Günyol, 1965, Çan Yayınları

Tommaso Campanella, Güneş Ülkesi, çev. Vedat Günyol-Haydar Kazgan, 1965, 1974 Çan Yayınları/1985, Sosyal Yayınlar

Alber Einstein, Dünyamıza Bakış, çev. Sabahattin Eyuboğlu-Azra Erhat-Vedat Günyol-Cevat Çapan-isa Öztürk-Yaşar Anday, 1965, Can Yayınları

Clive Bell, Uygarlık, çev. Mina Urgan-Vedat Günyol-Melih Cevdet Anday-Hilmi Yauz-Halit Çakır, 1966, Çan yayınları

Çeşitli yazarlardan derleme, Politak Sanatı, çev. Sabahattin Eyuboğlu-Vedat Günyol, 1967, Çan Yayınları

Plutarkhos, Lykurgos'un Hayatı, çev. Sabahattin Eyuboğlu-Vedat Günyol, 1967, Çan Yayınları

Werner Heisenberg, Çağdaş Fizikte Doğa, çev. Vedat Günyol-Orhan Duru, 1968, Çan Yayınları

René Baublanc, Özgürlük Sorunları, çev. Vedat Günyol-Asım Beziri, 1968, Çan Yayınları

Paul Valéry, Bugünkü Dünyamıza Bakış, çev. Sabahattin Eyuboğlu-Vedat Günyol, 1972, Çan Yayınları

Bertrand Russell, Çağımızın Sorunları Üstüne Düşünceler, çev. Sabahattin Eyuboğlu-Vedat Günyol,1972,Cem Yayınevi/1982, Say Kitap pazarlama

Rabelais, Gargantua, çev. Sabahattin Eyuboğlu-Azra Erhat-Vedat Günyol, 1973 Cem Yaymevi

Gracchus Babeuf Devrim Yazıları, çev. Sabahattin Eyuboğlu-Vedat Günyol, 1974, Sosyal Yayınlar

Gaston Bouthoul, Politak Sanatı, çev. Sabahattin Eyuboğlu-Vedat Günyol, 1983, Örnek Yayınlar

Evangelinos Misailidis, Seyreyle Dünyayı, yenileştiren, Robert Anhegger-Vedat Günyol, 1986,Cem Yayınları

VEDAT GÜNYOL İLE İLGİLİ YAYINLAR

KİTAPLAR:

Akbal, Oktay, Yaşasın Edebiyat, 1977, s. 66-69, Sander Yayınevi

Hızlan, Doğan, Yazılı İlişkiler, 1983, s. 52-55, Altın Kitaplar

Kurdakul, Şükran, Çağdaş Türk Edebiyatı, Cumhuriyet Dönemi, 187, s. 547-551, Broy yayınları

Mutluay, Rauf, Çağdaş Türk Edebiyatı, 1973,s. 423-424, Gerçek yayınevi

Mutluay, Rauf, 50 Yalın Türk Edemiyatı, 1973, s. 274-275-631-674-679-682, Türkiye İş Bankası Yayınları

Seyda, Mehmet, Edebiyat Dostları, 1970, s. 197-217, Kitaş Yayınları

Seyda Mehmet, Çocukluk Yılları, 1980, s. 141-144, Türk Dil Kurumu Yayınları

Özkırımlı, Atilla, Yazarları da Vururlar, 1987, s. 92-96, Cem Yayınevi

YAZILAR:

Akbal Oktay, "Yargıları Yargılamak", Cumhuriyet, 13.9.1979

Doğan. Mehmet H. "Çalakalem", Milliyet Sanat, 30.9.1977

Emre, Semih, "Yeni Ufuklar Vedat Günyol", Yön, 4.11.1966

Hızlan, Doğan, "Dile Gelseler, Yeni Türkiye Ardında", Varlık Yıllığı 1967

İleri, Selim, "Vedat Günyol'un Denemeleri", Yeni Ortam, 30.7.1975

İnal, Gülseli, "Vedat Günyol,", Forum, 1.11.1966

Seyda, Mehmet, "Vedat Günyol'u Tanımak", Yazko, Somut, 20.5.1983

KONUŞMALAR

Balcıgoğlu, Şahap, "Söyleşi,", Yazko Somut, 21.10.1983

Şella, Turan, "Yeni Ufuklar ve Vedat Günyol", Doruk, 15.10.1955

Uçarol, Tuncer, "Vedat Günyol ile Söyleşi", Gösteri, ekim 1983

(...), "Vedat Günyol'la Bir Konuşma", Varlık, Mayıs 1981.

İÇİNDEKİLER

Vedat Günyol/DÜNDEN BUGÜNE 5

I. BÖLÜM

Biz, Bilinmezler Dünyasının Zavallı İnsanları 7
Ses Bayrağı Dil 10
Zekâ ve Akıl Karşıtlığı 13
Kuşku Üzerine 15
Kültür ve Uygarlık 17
Hasan Âli Yücel, Can Acıtan İyilikler Kurbanı 19
Laik mi, Layık mı? 21
Gerçek Nedir, Gerçekten 23
Polisin Öğretmenliği 25
Geçmişin Kara İnadı 28
Miri Malı 30
Orhan Burian 33
"Sivil Yönetime Karşıkoyma"nın Önsözü 38
Niçin Robespierre 40
Başsöz Yerine 43
Bir Saldırıya Karşılık 47

II. BÖLÜM

Olgunluk ve Halk Eğitimi 52
Yaşam Nedir? 55
Ah Gençlik Vah Gençlik 57
Önyargıların Hortlayan Gücü 59
Geçmişe Özlem... 61
Akılcılık - Nakilcilik 63
Okurken... 65
Bir Mucize Yazarın Anıları Üstüne 66
Uygarlığın Çilesi: Tiksinç Politikacılarla Yönetilmek 69
İnsanlık Değeri ve Erdem Kavramı Üzerine 71
Okumak Deyince 73
Demokrasi Dediğin 75
Az, Öz Söz 77
Ferit Celal Güven 79
Çağdaşlık 81
Blanqui Üstüne 83
Politika ve Devlet Adamlığı 85
Gözüme İliştikçe 87
Sanatçı Kişiliği Üzerine 90
Yalnızlık Üzerine 91
Devlet ve Sanatçı 93
Akıl ve Akıldışılık 95
Milli İrade... 97
Bir Deneme Ustası
(Tarık Dursun K.) 99
Vedat Günyol ya da İnsan Sıcaklığı
(Mehmet Başaran) 100

Başka Bir Öğretmen
(Prof. Dr. Atalay Yörükoğlu) 102

Vedat Günyol Dedikleri
(İsmet Zeki Eyuboğlu) 104

Vedat Günyol'dan Günlük Tadında Denemeler
(Doğan Hızlan) 112

Türk Filozofu Vedat Günyol
(Afşar Timuçin) 114

Vedat Günyol İçin Çağrışımlar
(Cemal Süreya) 117

Günyol İçin
(İlhan Selçuk) 122

Fırıldaklar
(İlhan Selçuk) 124

"Yeni Türkiye Ardında"
(Fakir Baykurt) 126

Önsöz
(Konur Ertop) 129

Vedat Günyol'la Her Zaman
(Afşar Timuçin) 130

Yaşarken ve Yaşarken
(Muzaffer Buyrukçu) 133

"Akademi"ye Kimler Seçilebilir?
(Oktay Akbal) 136

Aydınca Dik
(Fakir Baykurt) 138

Vedat Günyol'un Jubileum'u İçin Mesaj:
(Demir Özlü) 140

Devrimin Bağrından
(Nejat Soyer) 141

80. Yaşına Girerken Vedat Günyol Hocaya Saygı
(Öner Yağcı) 143

Günaydın Yeni Gün
(Oktay Akbal) 147

Humanizm Üzerine
(Selim İleri) 148

Fırıldaklar Yapmak
(Rauf Mutluay) 150

"Dile Gelseler"
(Sami N. Özerdim) 151

"Mekânlar Hüzün Bırakmıyor Bende!" 12 Yıldır Kiracı Olarak Yaşadığı Evi Terk Etmeye Hazırlanan Vedat Günyol, Yine Hünasit ve İyimser
(Muhsin Kızılkaya) 152

Akan Zaman Duran Zaman Hep Yabancı Kızlar
(Melih Cevdet Anday) 155

Düzyazı Dilinde Yeni Bir Aşamaya Doğru 157

Dil Kaygısı, Düşünce Kaygısı
(Enis Batur) 160

"Boynu Bükük Öldüler" Sekiz Yıl Sonra Yılmaz Güney Ödülü Kazandığında Hapisteydi 167

Ataç, Vedat Günyol Çatışması Yeni Ufuklar'ın Dil Soruşturmasından Çıkan Tartışma Gittikçe Şiddetleniyor 169

Coşkulu Günler
(Melih Cevdet Anday) 172

Türkçe Şeker ve Şerbettir
(Salah Birsel) 174

Bir Dergi Yeni Ufuklar
(Oktay Akbal) 176

Eyuboğlu'nun Saygıyla Anmak...
(Oktay Akbal) 178

Kırık Kopuk Anılarla Yeni Ufuklar ya da Vedat Günyol
(Eray Canberk) 180

Aydın
(Demirtaş Ceyhun) 183
Türk Dilinin Yazgısı Ne Olacak
(Vedat Günyol) 184
Anılardan Düşlere
(Birol Keskin) 185
Mütevazilik Arkasındaki Deha: Vedat Günyol
(Necmi Sönmez) 188
Sevgi ve Bilgi
(Mete Tunçay) 189
Vedat Günyol ile Söyleşi
(Cengiz Gündoğdu) 191
Yeni Ufuklar ve Vedat Günyol
(Rauf Mutluay) 195
Aydınlanmamızın Gerçek Ustası
(Atilla Birkiye) 200
Günyol Üzerine
(Hüseyin Peker) 202
Günyol Öğretmeni Tanıma Mutluluğu
(Nuri Erten) 204
Geç Kalmış ve Tutuklu Cinsellik
(Füsun Erbulak) 206

RÖPORTAJLAR

"Ben de Edebiyata Gönül Verdim"
(Selma Tükel) 211
Vedat Günyol'la
(Gülseli İnal) 214
Vedat Günyol ile Edebiyat ve Düşünce Dünyamız Üzerine
(Konur Ertop) 227
"Dostlarım, Anılarım ve Yazmak... Beni Ayakta Tutuyor"
(Zeynep Oral) 233
Ahmet Cemal'le "Çeviri" Üstüne
Kültür Olmadan Yapılmıyor 239

Elim Değdikçe Ara Sıra
Yeni Ufuklar'a Yazmak İstiyorum
(Ceyhun Atuf Kansu) 243

Babatomu
(Can Yücel) 244

Dergiler Arasında
(Hilmi Yavuz) 246

Juri Üyeliği Zor Görev
(Zeki Coşkun) 248

MEKTUPLAR

Mektuplar 253

Öğrenci Mektupları 255

GÜNYOL ÜZERİNE YAZILANLAR

Günyol Üstüne Yazılanlardan 263

Bir Değinme 266

12 Mart 1971'den Portreler I/Vedat Günyol
(Sırrı Öztürk) 269

Vedat Günyol'un Yazılar Toplamı/Yaza Yaza Yaşarken
(Melih Nasır) 272

"Dünden Bugüne Türk Edebiyatı Eleştirisi"
(Yıldız Ecevit) 276

VEDAT GÜNYOL İÇİN KAYNAKÇA

Eserleri 279

Çevirileri 279

Ortak Çevirileri 280

VEDAT GÜNYOL İLE İLGİLİ YAYINLAR KİTAPLAR

Yazılar 282

Konuşmalar 282

VEDAT GÜNYOL • DÜNDEN BUGÜNE

Vedat Günyol'un yaşamı aydınlanma düşüncesinin gerçekleşmesine adanmıştır. Aydınlanma ve hümanizma düşüncesi anlaşılmadan Vedat Günyol'u anlamak olanaksızdır. Yazılarında dil ve düşünce aynı amaca hizmet eder: olgulara, olaylara, düşüncelere bilimsel kuşkuculukla bakmak, soru sormak, eleştirmek ama hiç bir zaman hoşgörüyü yitirmemek. Popülizme düşmeden halkı eğitmeye çalışmak, elitizme düşmeden yüksek kültürü özümsemek. Bu yüzden yalın, anlaşılması kolay sözcüklerle yazar Vedat Günyol. Sözcüklerini özenle seçer. Denemeleri içten bir konuşmaya benzer. Somut yaşamdan düşünceye, düşünceden yaşanmış olana bir mekik gibi gider gelir kalemi. Kuşkuculukla hoşgörü aynı değer katında yer alır. Dine , dogmatik düşüncelere karşı aklı öne çıkarır. Ama aklın insanı boğmasına, yaşamın yalnızca gelişmeye indirgenmesine de karşı çıkar. Elinizdeki kitapta, Vedat Günyol'un düşün ve sanat dünyamızla ilgili yazılarıyla, onun yaşamı, kişiliği ve yapıtları üzerine Rauf Mutluay'dan Cemal Süreya'ya, Afşar Timuçin'den Zeynep Oral'a kadar yazınımızın usta kalemlerinin görüşleri yer alıyor.

9 789754 065251

ISBN 975-406-525-X